

Г. Ф. ЮРЧАНКА

І КОЦІЦЦА
І ВАЛІЦЦА

ВЫДАВЕЦТВА „НАВУКА І ТЭХНІКА“

МІНСК 1972

Г. Ф. ЮРЧАНКА

І КОЦІЦЦА І ВАЛІЦЦА

УСТОЙЛІВЫЯ СЛОВАЗЛУЧЭННІ
Ў ГАВОРЦЫ МСЦІСЛАЎШЧЫНЫ

ВЫДАВЕЦТВА „НАВУКА І ТЭХНІКА“ МІНСК 1972

Ю83
4с(Бел.)

Р э д а к т а р
кандыдат філалагічных навук
А. А. КРЫВІЦКІ

Юрчанка Г. Ф.

Ю83   І коціцца і валіцца (Устойлівыя словазлучэнні ў гаворцы Мсціслаўшчыны). Мн., «Навука і тэхніка», 1972.

288 с. 1100 экз. 70 к.

У кнізе падаюцца і тлумачацца ўстойлівыя словазлучэнні (фразеалагізмы), сабраныя ва ўсходняй частцы Магілёўскай вобл.— на Мсціслаўшчыне, на мяжы непасрэдных кантактаў сучасных рускіх і беларускіх гаворак. Кожнае словазлучэнне прыводзіцца ў кантэксце. Усяго пададзена звыш 5300 устойлівых адзінак, з іх 1330 рээстравых. У канцы змешчан слоўнік дыялектных слоў з ілюстрацыйных прыкладаў.

7-1-5
61-72

4с(Бел)

І коціца і валіцца... На параўнальна невялікай тэрыторыі бытуе гэта выслоўе. Далёка не кожны беларус адкажа, што яно азначае. А на Мсціслаўшчыне гэты выраз можна пачуць досыць часта. *А чаго ім беспакоеіцца дужа, жывуць — у іх і коціца і валіцца ўсяго чыста. Што ж ты, — мадзееш, з быка на індыка перабіваешся, вун у суседа і коціца і валіцца: рукі прылажыць умее. Ні разу не праспаў, не пралежаў, пра сям'ю думаў, адтаго і коціца і валіцца ўсяго ўсякага.* Выраз гэты азначае поўны дастатак, матэрыяльную незалежнасць і ўжываецца звычайна з адзнакай добрай зайздрасці, адабрэння ці пахвалы. На Мсціслаўшчыне, як і ўсюды ў нас, на Беларусі, любяць яркае, трапнае слова, дасціпны выраз. У дзелавой размове і ў жартах, за святочным сталом і на калгасным сходзе, у пахвале і асуджэнні, у гневе і радасці мсціслаўцы не абыходзяцца без такіх важкіх і ёмістых выслоўяў, якія ў навуковай лінгвістычнай літаратуры атрымалі назву фразеалагізмаў. Гутарка мясцовых жыхароў літаральна перасыпана вобразнымі характарыстыкамі, жывымі і яркімі словамі і іх спалучэннямі. Пра жанчыну, якая ўмее дасціпна адгукнуцца на любяя закіды і ў адказ на кожнае адрасаванае ёй слова пашле дзесяць уласных, скажуць, што яна *і сячэ і паліць* (у вымаўленні *і сякець і паліць*). Жартоўнае *купіла прытупіла* азначае, што ў некага «купілы», гэта значыць грошай, няма ці не хапае якраз у патрэбны момант. Дабрадушны, лагодны чалавек, які хоча паказацца грозным, неўтаймоўным, — гэта ў іранічным або жартоўным вызначэнні не хто іншы, як яшчэ *мікалаеўскі бандыт*. Пра хітруна, што прыкідваецца прасцяком, пачуеш, што яму *мазкі не адбіла*. Няроўныя ўмовы жыцця розных людзей характарызуюцца так: *каму годзя, каму глодзя*. Калі ў некага штосьці не атрымліваецца ў справах ці жыцці, значыць, у яго *не куюцца і не плешцацца* або *не куюцца*,

толькі плешчацца. Той, хто надта шкадуе, раскайваецца, перажывае, *есць губы і зубы*. Зусім слабы, хворы—*не жыцель не радзіцель*. Абсалютнае няведанне вызначаецца выразам *ні сном ні духам*. Той, хто прыкметна паспытаў спіртнога, безумоўна, *на пробку наступіў*. Калі камусьці ніяк нельга дагадзіць, значыць яму ўсё *ні ў чэсць ні ў ласку ці не слава богу*. Калі моцна сарамацяць, дык *б'юць па вачах*. Хоць мацярынства наогул паважаецца глыбока, але калі *пуза на нос дзярэцца*, гэта ў адрас будчай маці, асабліва незаможнай, гучыць надзвычай непаваральна. Пра зусім бесталковага з рэзкім асуджэннем скажуць, што ў яго хапае здатнасці толькі *на пень брахаць, на калоду тукаць*. І пэўна ж ніхто не захоча, каб, чакаючы або ўспамінаючы яго, *званілі ў разбіты лапаць*. Добрая, спрытная танцорка *б'е дробі*; нехлямяжы з выгледу, але разумны *не кыш варона*; настырныя, напорыстыя *бяруць бацьку за бараду* і нават могуць *узяць бога за бараду*; дзяўчына, што выйшла замуж па-суседску ці ў сваёй вёсцы, *і ў двары і замужам*; неспакойны сядзіць *як на вінтах*; жанчына-няўмека *не шые, не порыць*; аматар да спіртнога *не пралье*; зламыснік *грэе грэнку*, а ў распусніка *рогі параслі*.

Дух раняць, хадзіць ханалём, не вярста, не ў часці, пацалаваць у прабой, кожа гарыць, на карон, не чорт бяды, ні то ні два, ні ў голавы ні падаслаць, елькіна ах-рана, на след не наступаць і шмат іншых не менш яркіх, вобразных, каларытных выказаў гучаць літаральна на кожным кроку.

Тут змешчаны фразеалагізмы, што занатаваны галоўным чынам у вёсках Чырвонагорскага сельсавета Мсціслаўскага раёна Магілёўскай вобласці. Многія з іх, відаць, вузкаямясцовыя, рэгіянальныя. Але ёсць і больш або менш агульнавядомыя. Адсеяць, адабраць толькі мясцовае ў бытуючай фразеалогіі той ці іншай гаворкі зараз яшчэ досыць цяжка. Ды і калі ўважліва прыгледзецца да вядомых фразеалагізмаў і іх ужывання ў гутарцы мясцовых жыхароў адзначаюцца кутка Мсціслаўшчыны, можна заўважыць нямала новага, арыгінальнага і цікавага. Агульнавядома, напрыклад, устойлівае словазлучэнне *галаву кружыць*. А між тым тут яно выступае ў многіх варыянтах, некаторыя з якіх, магчыма, невядомы ў іншых месцах: *галаву закружыць, галаву ўскружыць, галаву пакружыць, галаву накружыць, галаву дакру-*

жыць. Апрача таго, дзеяслоў *кружыць* часта замяняецца сінонімам *круціць*, які ў сваю чаргу дае тыя ж прэфіксальныя ўтварэнні. Вядомы фразеалагізм *ездзіць на чужой шыі* дае адзінкі *наездзіць на чужой шыі*, *ад'ездзіць на чужой шыі*, *наездзіць на чужой шыі*, *наездзіцца на чужой шыі*, *даездзіць на чужой шыі*, *даездзіцца на чужой шыі*. Кампанент фразеалагізма назоўнік *шыя* ў сваю чаргу замяняецца назоўнікамі *спіна*. У фразеалагізме *грэць змяю на грудзях* дзеяслоў дае ўтварэнні з прыстаўкамі *са-*, *пры-*, *па-*, *ата-*, *на-*, *да-*. Вялікую колькасць форм з дэрыватыўнымі варыянтамі дзеяслоўных кампанентаў маюць фразеалагічныя адзінкі *вадзіць за нос*, *вайком выць*, *віляць хвостом*, *выбівацца ў пень*, *глядзець бальшымі вачамі*, *глядзець у бутылку*, *драць кожу*, *дрыжэць за сваю шкуру*, *ездзіць вярхом*, *забягаць перад* і шмат якія іншыя.

Усё гэта гаворыць за тое, што трэба больш уважліва прыглядацца да аднаго з багацейшых пластоў вуснай народнай мовы, якім з'яўляюцца фразеалагізмы.

Фразеалогія — гэта экспрэсіўна-эмацыянальны фонд мовы, сродак моўнай стылістыкі. Вобразна-выяўленчая выразнасць, эмацыянальна-экспрэсіўная насычанасць, прастата граматычнага афармлення абумоўліваюць даўгавечнасць гэтай багатай і вельмі прадуктыўнай скарбніцы сродкаў мовы.

У аснове фразеалагізма ляжыць, як правіла, звычайнае словазлучэнне. Сінтаксічная ўстойлівасць узнікае ў выніку метафарычнага пераасэнсавання свабодных словазлучэнняў, калі яны набываюць абагульненае пераноснае значэнне. Пры гэтым у пераважнай большасці выпадкаў той сэнс, на які абапіраецца метафара, у падобных словазлучэннях захоўваецца, гэта значыць адны і тыя ж злучэнні слоў могуць выступаць то як фразеалагізмы, то як свабодныя спалучэнні: *адліваць пулі* — прамы сэнс 'вырабляць кулі' і пераноснае значэнне 'рабіць або гаварыць надзвычайнае'. Тое ж выразна праглядае ў спалучэннях *глядзець у бутылку*, *недалёка адысці*, *вінціка не хватае*, *зматываць вудачкі*, *прышчаміць нос* і інш. Але сустракаюцца фразеалагічныя ўтварэнні, якія не маюць адпаведных аманімічных свабодных словазлучэнняў: *глядзець у душу*, *запасць у душу*, *паміраць са смеху*, *стрэляны верабей*, *малоць чуш*, *гарадзіць чануху*. Такія спалучэнні слоў не ўжываюцца ў прамым значэнні. Асоб-

ныя фразеалагізмы ў якасці свабодных словазлучэнняў выступаюць толькі аказіянальна.

Фразеалагізмы валодаюць радам толькі ім уласцівых прызнакаў, па якіх яны дакладна вызначаюцца: сэнсавая цэласнасць, невывадзімасць іх значэння з «сумы» значэнняў слоў, раздзельнааформленасць, устойлівасць, узнаўляльнасць, перасэнсаванасць (пры наяўнасці перасэнсаваных аманімічных адпаведнікаў), неперакладальнасць, вобразнасць, экспрэсіўна-эмацыянальная выразнасць. Яны нярэдка будуцца як гіпербалы, літоты, паронімы, эўфанізмы, антытэзы, аксюмараны і іншыя сродкі паэтычнай выразнасці. Некаторыя з іх заснаваны на ігры слоў, каламбурах, сінанімічных паўторах, алагічных спалучэннях. Пэўную ролю адыгрывае акцэнтацыя. Ім уласцівы самыя разнастайныя эмацыянальныя адценні — гумару, жартоўнасці, насмешлівасці, гневу і інш.

Фразеалагізмы — гэта самастойныя, гатовыя адзінкі мовы са сваім лексічным значэннем. Для іх характэрна непадзельнасць на часткі. Іх устойлівасць закладзена ў семантычнай сутнасці словазлучэння, бо фразеалагізм не проста гатовае цэлае, а адзінае цэлае. Ён не арганізуецца ў працэсе моўных зносін па волі гаворачага, а ўзнаўляецца ў гатовым выглядзе, як клішэ, у якім строга фіксаваны лексічны састаў, структура і значэнне.

Вывучэнне дыялектнага фразеалагічнага матэрыялу — адна з актуальных задач беларускай лексікалогіі. Наш народ мае багацейшыя запасы гэтага матэрыялу. Зафіксаваць, вывучыць яго — святы абавязак кожнага пакалення, бо ў гаворках побач з няспынным папаўненнем іх ідзе інтэнсіўны адваротны працэс: шмат што са старога дыялектнага інвентару забываецца, беззваротна знікае. Тое, што не запісана сёння, заўтра можа быць страчана назаўсёды. А гэта ж неацэннае народнае багацце, выпрацаванае практыкай і вопытам многіх і многіх пакаленняў. Без вывучэння фразеалогіі жывой народнай мовы нельга вывучаць фразеалогію мовы літаратурнай, бо яны цесна ўзаемазвязаны. Вывучэнне дыялектнай фразеалогіі дасць каштоўны матэрыял для выяўлення агульных заканамернасцей утварэння і бытавання сінтаксічна непадзельных адзінак.

Тут зроблена спроба даць апісанне фразеалагічнага матэрыялу, які бытуе на абмежаванай тэрыторыі — у сучаснай гаворцы жыхароў часткі аднаго раёна. У гэтай

гаворцы сустракаюцца самыя розныя па свайму паходжанню фразеалагізмы. Сярод іх няма такіх, якія яшчэ ніколі не фіксаваліся і не былі ў навуковым і літаратурным ужытку. Вусная форма гаворак абумоўлівае шырокае вар'іраванне фразеалагізмаў. У гаворцы яны часцей выяўляюць свае граматычныя магчымасці. Дзеяслоўныя, напрыклад, значна часцей ужываюцца ў абодвух трываннях. Так, у літаратурнай мове не маюць закончанага трывання *капціць неба, тачыць лясы, тойч ваду ў ступе, тачыць зубы, цягнуць каніцель*. А на Мсціслаўшчыне скрозь гавораць: *адкапціць неба, патачыць лясы, па тойч ваду ў ступе, дацягнуць каніцель* і г. д. Часцей мяняюцца лік і час дзеясловаў. У гаворцы досыць часта ўжываюцца ў фразеалагізмах дзеясловы ў будучым складаным часе, значна часцей мяняюцца стан і лад дзеясловаў, значна шырэйшае змяненне па асобах: *вума не прыкладзеш, у толк не возьмеш, далёка зойдуць*.

У гаворцы вельмі распаўсюджаны дэрыватыўныя формы — вытворныя фразеалагічныя адзінкі, у якіх адзін з кампанентаў адрозніваецца словаўтваральнымі афіксамі ці іншымі форма- і словаўтваральнымі сродкамі. Рэдка сустракаецца ў фразеалагізмах замена дзеяслова назоўнікам, у той час як у літаратурнай мове гэта з'ява распаўсюджана значна шырэй. *Пераліванне з пустога ў парожняе, тропка (трапанне) нерваў* — такія адзінкавыя прыклады пры значнай агульнай колькасці аддзяяслоўных назоўнікаў у гаворцы.

Дыялектныя фразеалагізмы маюць большую тэндэнцыю да шматзначнасці. У іх больш рухомы парадак кампанентаў. Агульнаадмоўныя, якія ў літаратурнай мове ўжываюцца толькі з адмоўем *не*, у гаворцы амаль усе ўжываюцца без адмоўя, праўда, з адмоўным значэннем.

Пры падрыхтоўцы працы з-за нявырашанасці шматлікіх агульных пытанняў узнікла няма цяжкасцей: што лічыць загалоўнай адзінкай, якімі павінны быць тлумачэнні, паметы, лексікаграфічная апрацоўка, будова артыкула, стылістычная характарыстыка, гісторыка-этымалагічныя даведкі, падбор ілюстрацыйнага матэрыялу і інш. Яшчэ далёка не высветлена пытанне аб размяшчэнні фразеалагізмаў. У «Фразеалагічным слоўніку рускай мовы» (1967) вызначаецца апорнае слова і фразеалагічныя адзінкі даюцца столькі разоў, колькі ў іх знамяналь-

ных слоў. Гэта выклікала шэраг нараканняў. У друку выказвалася меркаванне, што такая падача абцяжарвае слоўнік і не заўсёды мэтазгодна. Шмат хто з даследчыкаў фразеалогіі лічыць найбольш мэтазгодным іменна алфавітнае размяшчэнне фразеалагізмаў. У той жа час існуюць думкі, што алфавітнае размяшчэнне — гэта размяшчэнне па неістотнай прыкмеце. Але якія б думкі не існавалі, а праца павінна быць зручнай пры карыстанні. На думку ўкладальніка, алфавітная падача больш, чым іншыя віды яе, гэту зручнасць забяспечвае, хоць тут таксама ёсць пэўныя цяжкасці з-за таго, што шмат якія фразеалагізмы маюць вельмі няўстойлівы парадак кампанентаў.

У данай працы прынят алфавітны парадак размяшчэння фразеалагізмаў у іх зыходных формах.

Фразеалагізмы, якія дапускаюць перастаноўку кампанентаў, падаюцца ў той форме, у якой яны найбольш ужывальныя. Асабліва частую перастаноўку кампанентаў дапускаюць дзеяслоўныя фразеалагізмы. У іх звычайна на першае месца ставіцца дзеяслоў. А калі ён першае месца займаць не можа, тады фразеалагізм даецца з такім парадкам кампанентаў, які замацаваўся ў ім: *адпускаць вожкі, браць на мушку, але: зубы луціць.*

Адваротныя варыянты (з перастаноўкай кампанентаў) не паказваюцца, але прыклады прыводзяцца з рознымі варыянтамі парадку кампанентаў.

Варыянты фразеалагічных адзінак для зручнасці карыстання і для таго, каб не паўтараць тлумачэнне і не прыводзіць па некалькі разоў паметы, падаюцца ў адным артыкуле. Замяняльныя кампаненты прыводзяцца ў дужках: *жываць (зганяць) са свету.* Варыянты падаюцца толькі адзін раз пры асноўнай фразеалагічнай адзінцы. У іншых месцах (па алфавіту) яны не змяшчаюцца. Разам даюцца тыя варыянты, у якіх не заўважаецца істотных адрозненняў. А калі такія адрозненні выяўляюцца, фразеалагізмы прыводзяцца асобна.

Не зводзяцца ў адзін артыкул дзеяслоўныя і намінатыўныя фразеалагізмы аднаго ўтварэння. Але ў адным артыкуле падаюцца іменныя ўтварэнні ад дзеяслова. Марфалагічныя варыянты падаюцца ва ўсіх выпадках, фанетычныя — толькі ў некаторых. Факультатыўныя кампаненты даюцца ў прамых дужках: *зарубіць [сабе] на насу.*

Найбольш складаная падача дзеяслоўных фразеалагізмаў, што абумоўлена багаццем граматычных катэгорый дзеяслова, яго форма- і словаўтваральных сродкаў. Гэтыя фразеалагізмы даюць найбольшую колькасць варыянтаў, толькі ў іх магчымы дэрыватыўныя ўтварэнні.

У загалолак, як правіла, выносіцца фразеалагізм з дзеясловам незакончанага трывання, за выключэннем тых выпадкаў, калі фразеалагізм з дзеясловам незакончанага трывання зусім не ўжываецца або незакончанае трыванне з'яўляецца вытворным ад закончанага.

Парныя па трыванню фразеалагізмы падаюцца разам, паколькі яны абазначаюць адно і тое ж дзеянне і з'яўляюцца відавymi формамі адных і тых жа лексічных адзінак. Толькі ў адзінкавых выпадках у залежнасці ад трывання мяняецца значэнне фразеалагізмаў. У такіх выпадках фразеалагізмы падаюцца на сваіх месцах па алфавіту: *валяць дурака* і *зваляць дурака*.

Для зручнасці карыстання і эканомнасці ў адным артыкуле з зыходнай формай даюцца дэрыватыўныя ўтварэнні без тлумачэння, але з сэнсавай паметай. Толькі ў тых выпадках, калі мяняецца колькасць значэнняў, усе формы і ўтварэнні ў артыкуле тлумачацца асобна.

У асабовых фразеалагізмах у адрозненне ад інфінітыўных указваецца час: *аж за вушамі траішчыць, цяп., пр., буд.*

У некаторых выпадках паказваюцца змены ў ліку. Гэта робіцца тады, калі змены ў ліку нясуць якое-небудзь дадатковае сэнсавое адценне, *гл. дух дрыжыць, дух вылазіць, з пустымі карманамі.*

Калі недзеяслоўны фразеалагізм мае кампанент-дзеяслоў, які змяняе трыванне, то змяненне трывання не паказваецца, а толькі пазначаецца: *незак.* і *зак.*

Пры неабходнасці даецца граматычная характарыстыка, паказваюцца розныя абмежаванні. Даецца стылістычная характарыстыка, прыводзяцца розныя паметы сэнсавага і эмацыянальна-экспрэсіўнага характару. Зрэдку паказваецца прыналежнасць да розных гістарычных пластоў мовы (*уст.* і *інш.*).

У неабходных выпадках паказваецца сувязь з кантэкстам: *перамываць косці (каму), зарэзаць без нажа (каго).* Пранікальнасць фразеалагізмаў не паказваецца.

Да асобных фразеалагізмаў (мясцовага паходжання) даецца іх гісторыя.

Қаб падмацаваць значэнне, паказаць сінтаксічныя сувязі, апраўдаць стылістычную кваліфікацыю, фразеалагізмы падаюцца ў кантэксце. З мэтай эканомнасці прыводзіцца звычайна па аднаму прыкладу на фразеалагізм. А ў значных па аб'ёму артыкулах асобныя аднатыпныя фразеалагізмы падаюцца без прыкладаў.

У гаворцы агульнаадмоўныя фразеалагізмы часта ўжываюцца без адмоўя. Апошнія формы падаюцца без тлумачэння ў гэтым жа артыкуле пасля ілюстрацыйнага матэрыялу.

У кнізе змяшчаюцца фразеалагізмы з рэестравымі адзінкамі на літары А—З, што складае каля палавіны ўсяго сабранага матэрыялу. Варыянты і іншыя формы сустракаюцца на літары ўсяго алфавіту. Поўны алфавітны паказчык мяркуецца даць у заключнай частцы працы.

СПІС СКАРАЧЭННЯУ

Тут прыводзяцца ўсе граматычныя і лексіка-семантычныя паметы, якія сустракаюцца ў фразеалагічнай частцы і дадатку-слоўніку. *Абв.*— абвесны лад; *абмеж.*— абмежавана; *абраж.*— абражальнае; *адз.*— адзіночны лік; *адзінк.*— адзінкава; *адм.*— адмоўнае; *аднакр.*— аднакратнасць; *асудж.*— асуджальнае; *буд.*— будучы час; *він.*— вінавальны склон; *вульт.*— вульгарнае; *гл.*— глядзіце; *груб.*— грубае; *гумар.*— гумарыстычнае; *жарт.*— жартоўнае; *зак.*— закончанае трыванне; *законч.*— закончанаць; *звыч.*— звычайна; *зніж.*— зніжальнае; *іран.*— іранічнае; *кніжн.*— кніжнае; *лаянк.*— лаянкавае; *мн.*— множны лік; *множн.*— множнаць; *н.*— небудзь; *наз.*— назоўнікавае ўтварэнне; *неадабр.*— неадабральнае; *неалаг.*— неалагізм; *незак.*— незакончанае трыванне; *нездав.*— незадавальненне; *непаўн.*— непаўната дзеяння; *пагардл.*— пагардлівае; *параўн.*— параўнайце; *пачын.*— пачынальнаць; *перан.*— пераноснае значэнне; *пр.*— прошлы час; *прам.*— прамое значэнне; *працягл.*— працягласць; *працягл.-фінальн.*— працягла-фінальнае значэнне; *рапт.*— раптоўнасць; *рэдкаўж.*— рэдкаўжывальнае; *рэзульт.*— рэзультатыўнасць; *спец.*— спецыяльнае; *сучасн.*— сучаснае; *узмацн.*— узмацняльнаць; *ум.*— умоўны лад; *усаг.*— усагульнаць; *уст.*— устарэлае; *цяп.*— цяперашні час; *шматкр.*— шматкратнасць; *час.*— часоваць.

Абайціца (стаць, выйціць, уляцець) у **капейку** (капеечку, капейчыну). *Каштаваць вельмі дорага*. Я ны тваём месці ні рызмáхывыўся б на еткую стройку: іна можыць у такую капейку абыйціца, што астанісься гол як сакол. А ці мы ж табе ні кызалі, што задума твья у такую капейчку абойдзіца, што ахніш. Пальто, я сьма віджу, харошыя, зато ж яно мне абыйшлося ў капейчыну. Хата мне стала ў капейку: і то купі, і ета дыстань, і там дыплаці, і тут піріплаці, а ў мяне ж кузьні на грошы німа, з мызыля жыву. Свадзьба стала ў капейчку, столька ж роду ды знакомых, друзей нада було сьзвáць чуць ні сы ўсяго сьвету. Думылі, таго-сяго трошку возьмім — во й вечыр, а як пычалі браць, і тоя нада, і ета — дык трухтуванья у ладную капейчыну стала. Пяцісьценку разьвёў аршын на тріццыць, і сенцы хуць скач, і клець бальшэнныя, усё пьд адну зьвязь— грошы ў яго, канешня, ёсьць, ну такея харомы выйдучь у капейку ні абьякую. Як ты зыгадывыў, ну дурняк свадзьбу ні справіш, выйдзіць у капейчку, ішчэ, хочыш, і ў даўгі ўлезіш. Ежылі такея грошы зы кáжнюю палку бухыць, дык адна асада, знаіш, у якую капейчыну выйдзіць. Уляцела ў капейку пастройка, ні знаю, як з даўгоў вьлізьць. А ніхай яе і пуню еткую, ці ты знаіш, у якую капейчку іна ўляцела мне, ны адных лісьнікоў пашло ні сышчытаць сколька. Уляцелі мне іхнія гулі ў такую капейчыну, што луччы ні спрашывый. *Незак.* **Абхадзіца** (станавіца, выхадзіць, улятаць) у **капейку** (капеечку, капейчыну). Зразу траіх учыць ды ў рáзных гырыдах — знаіш, у якую капейку аходзіца. Каб табе аххадзілыся у капейчку, як мне, ета карова кáжын год, ты б тады пустога ні гываріў. Сыдзіржаць чылавека адзьдзельна аць сям'і аходзіца ў капейчыну — дваінэя расходы. Дровы мне ў капейку становюцца: сілы німа, наймі і прівезьць, і пыпіліць і рыска-

лоць прасі, а хвостом жа пірід людзямі ні накрбіісься. Другея завідуюць: ай, у горыдзі, у горыдзі живець, а ў горыдзі што ні вазьмі, ўсё купі, жыць там, знаіш, у якую капеічку становіцца. А ты думыіш, ні становіцца карова ў капейчыну прі бяскорміцы? — становіцца, ды яшчэ як становіцца, кажыцца б, зняў пасьледній пінжак за клок сена. Трі гады мне выхадзіла ў капейку нынімаць ім квацеру ды карміць на дзьве сям'і. Ну што ж, з дочкымі і з малымі клопыт, і з бальшымі ня меншый, адны свадзьбы у капеічку выходзюць. Як дзіржалі дваіх у горыдзі, выхадзіла у капейчыну, ну цяперь, праўда, адзін сотню, другей сотню і прішлюць, і прішлюць. Ты знаіш, у якую капейку улітаюць мне твае ныряды. Пастройкі нам улітаюць у капеічку, расходуў хвытаіць. Што вы пычынаіця аб'ісьняць, ці мы сáмі ні знаім, што гулюшкі улітаюць у капейчыну усігда.

Абайціца (стаць, выйціць) у **тры дарагі** (пяць дарагоў). *Каштаваць надзвычай дорага.* Луччы за Сож куды схадзіць ды ныпытаць гатовую хату, а купляць палкымі — яно табе у трі дырагі абойдзіцца. Мы ж думылі, каб яно як луччы, як дзішавей, дык ета дзішавей абыйшлося у пяць дырагоў. Луччы б я купіў первыя пупаўшыя пальто ня думыўшы, а пакуль пашыў, яно мне стала у трі дырагі. Ці паўмілі вы галовымі сваімі, што так купляць вам у пяць дырагоў стانیць і пасьледнюю кыравёнку пыцягніця з двыра. Ці я ні гываріў, што еткыя купля выйдзіць табе у трі дырагі. Кызáлыся, што выгыдыім і йшчэ сыканомім троху, а як плаціць, выйшла у пяць дырагоў.

Аббіваць (убіваць) **парогі**, *асудж.* *Надакучаць частым наведваннем.* К каму — к каму, а к табе аббіваць парогі я ні стану і дайжа ў тэй бок ні разу ні пыгляджу, айдзе ты жывеш. Ніхай жывуць, як знаюць, ні мішаць, ні парогі ўбіваць я ім ня буду, ета ў мяне саўсім і ў гылаве ні стыяла. **Зак.** **Аббіць** (убіць) **парогі.** Нешта кума ўчора ны свадзьбі нымікала, што ты саўсім аббіў парогі ў яе суседкі. Ні гыварі ўжо, ні гыварі, Марья табе парогі яшчэ нісколічка ні аббіла. Ці мы ўжо табе парогі дужа ўбілі? Я ім парогі ні ўваб'ю, ніхай за ета ні біспакоюцца. *Усеаг.* **Пааббіваць** (пааббіць, паўбіць) **парогі.** У сваёй дзяреўні ты ўжо ўсім пыаббівала парогі, што людзі дайжа дзьвері зыпіраюць, увідзіўшы цябе, дык цяперя сюды зырядзіла. Пыаббіла парогі і цёткым, і дзядзькым, ныда-

ела ўсім хужы горькія редзькі. Мы вам парогі ні пыў-
ваб'ём, ні нада быяцца. *Працягл.-фінальн.* **Нааббіваць**
(наўбіваць) **парогі**. Ну што ты пустоя гаворіш, ныаббі-
ва́лі яны вам парогі,— можа раз у год і то ці зыхадзілі.
Ныўбівала я вам парогі і даетуль, а цяпер і ныга мыя к
вам ня ступіць. Вы дужа быцёся, што Пёкла вам парогі
ныўбіваіць?

Абвадзіць кругом пальца. *Падманваць з лёгкасцю.*
Любіў ба ты абвадзіць кругом пальца, ды не, са мною ў
цябе так ня выйдзіць і ні палучыцца. *Зак.* **Абвесць кру-**
гом пальца. Пітрачок ні чылавек, а злыідух нейкій, ён
каго хочыш кругом пальца абвадзець. *Множн.* **Паабвесць**
(паабвадзіць, паабваджываць) **кругом пальца.** Едзья,
ды глядзіця: там жыва могуць пыабвесць кругом палъ-
ца, што й ні аглініцёся. Пашлі вырынят, там пыабво-
дзюць кругом пальца, і ні ш чым вернуцца. Як жа іх усіх
пыабваджывылі кругом пальца, ай-яй-яй. *Працягл.-фі-*
нальн. **Наабвадзіць** (наабваджываць, наабвадзіцца, на-
абваджывацца, даабвадзіць, даабваджываць, даабва-
дзіцца, даабваджывацца) **кругом пальца.** Столькіх
ныабвадзіў кругом пальца, што й аткуля ў яго што бра-
лыся. Ныабваджывыіш ты кругом пальца, сам так пупа-
дзецся, што ня будзіш знаць, як вылізьць. Вун Ільюшо-
нык ныабвадзіўся кругом пальца, і табе ета самыя бу-
дзіць. Ныабваджыісься калі-небудзь кругом пальца і
кругом двух пальцыў, як палучыш пы карку. Ты луччы
рыскажы, як Мыкар дыбвадзіў гырыччань кругом паль-
ца. Ён дыбваджыіць кругом пальца, што сыбярўцца, зга-
ворюцца і атпяруць. Во відзіш, як ты дыабвадзіўся кру-
гом пальца, ці я табе ні гваріла, што етык будзіць, па-
лучыш сваё. Відзіш, як Сярёжка дыбваджывыўся кру-
гом пальца,— усё, бува́ла, хваліўся: я любога прывяду.

Абеімі рукамі. *Цалкам; моцна, горача, ахвотна; з вя-*
лікай зацікаўленасцю. Зы швыгрят абеімі рукамі, ого як
рыскрічаліся зы яго. Дзяржыся абеімі рукамі зы Ісака,
ён ні ў чом ні пыввадзець. Я пытпішуся абеімі рукамі, вы
толька сыстаўця хырашо. Ніхай прііжджаюць, бяруць,
сколька хочучь, мы абеімі рукамі аддадзім. Ну, думью,
ўзяліся абеімі рукамі, скоро сыставюць, ажно зы два дні
астылі, і стаіць вун стальгом.

Аб'есца (наесца, пад'есць) **блёкату** (беяны). *З'ехаць*
з глузду, здурнець. Ці ты блёкыту аб'еўся, што вярзеш

німаведыма што, я ж тых резьвінуў дўхым ня чуў і ў во-чы ня відзіў. Во, знаць, біяны аб'еўся такую лухту перць, я там нагою ні была. Відна, ты, чылаvek, наеўся блёкыту, што еткыю трілюду преш нізьвесна чаго і на-вошта. А ніхай ты біяны наеўся с тваімі рызгаворымі. Лухту гародзіш, як блёкыту пад'еў. Усё дно як біяны пад'елі ўсе троя, толку ат іх ні даб'есься. *Усеаг.* **Пааб'я-дацца** (панаядацца, пааб'есца, панаесца) **блэкату** (беляны). Пыдыйшла я к ім, спрасіла па-чылавечыскі, дык яны ўсё роўна што пыаб'ідаліся блёкыту, як дуракі якея. Во, знаць, біяны пыаб'ідаліся, як ш чырцямі, зь імі толку ні даб'есься. Ходзюць, што блёкыту пыныідаліся. Пля-тўць, як біяны пыныідаліся усе разым. Блёкыту нада пыаб'есца, каб ету трілюду пычаць несць. Ці яны та-мыцька пыаб'еліся біяны, ці што зь імі творіцца? Можа вы самі блёкыту пынаеліся большы нас. Усё рыўна, што пынаеліся біяны людзі тэя, а большы што пра іх ска-жыш ці толк якей-небудзь найдзіш.

Аблівацца (залівацца, умывацца) **слязамі**. *Горка, няўцешна плакаць*. Ні мужык пупаўся, а горя: абліваіцца сьлізамі і днём, і ўноччы. Калі, бувала, ні зайду к Пуўлючыхі, усё абліваіцца сьлізамі пы сваіх, як чула, што абоя голывы злажылі. Пышла замуж зы быгаства і сьлізамі зыліваўся ўвесь век. Ні завідый яе жыўні: сьлізамі умываіцца каторый год. *Зак.* **Абліцца** (заліцца, умыцца) **слязамі**. Глянула я: аблілася сьлізамі, ну, дў-мыю, нішчасьця нейкыя случылыся, — ажно чую: пыра-сёнка нехта акалечыў, — во жаднысьць у чылавеку! Калі ні зайду к Пыра́скі, усігда як зальцецца сьлізамі, усё Пітрыка свайго ўспымінаіць. Сказыала ты Ганьні, ска-жыш во Пёклі, а што Пёкла?—умыіцца сьлізамі і большы нічога. *Множн.* **Паабліцца** (пазаліцца, пааблівацца, па-залівацца) **слязамі**. Ну што вы ўжо так пыбліліся сьліза-мі, можа йшчэ усё хырашо абойдзіцца. Ай, ні гыварі ўжо і ні пымінаі, узноў пызальюцца сьлізамі. Бувала, ся-дуць, пычануць адна другой сваё горя рысказывыць, пы-блываюцца сьлізамі. Як прінісла пыштэ́рка ізвьашчэ́нія, яны там на месьці пызыліваліся сьлізамі. *Працяг.* **На-аблівацца** (наўмывацца) **слязамі**. І нутушнуваўся, і ну-тужыўся, а сколька іна сьлізамі ныабліваўся — ніхто ня відзіў толька. Усё ны нашых вычах прысхадзіла, толька нікому ні гыварілі, сколька яны ныўмываўся сьлізамі.

Абліваць гряззю. *Знеслаўляць, нагаворваць гнюснасці.* Піріста́нь-ка ты гряззю людзей абліваць, можа б луччы ны сябе пыглядзець нада. **Зак. Абліць гряззю.** У Сыціпана ўжо натура тыка́я: прями ня можиць, каб каго ні абліць гряззю. *Узмацн.* **Паабліць** (паабліваць) **граззю.** Пыабліць гряззю — ета ім раз-два́, ета яны ўмеюць. Во сім'я дык сім'я, кылі ім хто хуць настолька ні ўгадзіў, січас пыабліва́юць гряззю з ног ды гылавы. *Працягл.-фінальн.* **Наабліваць** (нааблівацца, даабліваць, дааблівацца) **граззю.** Ныблівала, жу́ржа, гряззю, пулучы́ла сыма пы пятыя чысло. Хорошыя была цаца, і нычарні́лыся, і набліва́лыся гряззю людзей — хва́ціць. Хочыш ты нейкыга пуцьця с Хадосычкіныя дачкі, ну гряззю іна дыблівáіць, ны сваё нарвецца. Дыаблівáісься гряззю, пыглядзіш, што дыаблівáісься, як зыявюць ды упяку́ць штра́ху, будзіш знаць.

Абмываць (абчышчаць, абтрасаць) **поршы** (шолудзі). 1. *гумар. Багацець.* Усе жыў — куска хлеба ны стале ні було, а цяпер стаў абмува́ць поршы. Ну, што ты, абмува́іш троху шолудзі, рыжжывáісься? Сыціпыняты апчышча́юць поршы, ужо касьцюмы пуспруўля́лі ла́дныя. Во відзіш, і Домна апчышча́ць шолудзі: пырасёнка пріві́зла з быза́ра, пацьцёлык пугуля́ў ужо. Аптріса́й-ка ты поршы троху, цяперіцька работыючы жыць можна. Нада ж аптрісаць шолудзі пымалу, ны цябе ж пасьледнія дзеўка ні гляніць. 2. *Даглядаць, прыводзіць у належны выгляд (каго-н., сябе).* Я б, забі, ні ста́ла, як Анька, поршы ім абмува́ць, самі ня хворы. Ты ж хвірюбіну спыласну́ць лянісься, век табе то сістра́, то нявестка і абмува́лі шолудзі. Мне ўжо ныдаела вам поршы апчышча́ць, большы я ны вас дайжа ні гляну. Не ўжо, апчышча́ць зы каго-небудзь шолудзі я ні стану. Аптріса́й, кылі хочыш ім поршы, а яны яшчэ прысьміха́ць бу́дуць. А вы хацелі, каб вам да веку хто-то шолудзі аптріса́ў? **Зак. Абмыць** (абчысціць, абтрэсць) **поршы** (шолудзі). 1. Рызадзелыся, ўся ў шыўка́х, ці даўно абмы́ла поршы. Во, сам ба ён дужа абмы́ў шолудзі, ета яму дзядзькі з Масквы пымаглі. Вун Кузьма апчысці́ў поршы, дык хві́гыю носа у яго ні дыста́ць стала. Пастой, ніхай апчысцьюць шолудзі, тады зразу увідзіш, што зь іх будзіць тварі́цца. Відзіш, як Зьмітрачонкі аптрысэ́лі поршы, ідуць і ну людзей ні глідзяць. Трошку аптрысэ́лі шолудзі і шчыта́юць ужо сябе фонбаро́нымі. 2. Ждуць, каб хто ім абмы́ў пор-

шы,— ды чаго рызьлянелі людзі. Ідзі ў баню схадзі, хуць шолудзі абмыіш троху. Ета цётка апчысьціла табе поршы, а каб ня цётка, дык ба хадзіў — і кызяўкі пылапцю поўзылі. Шолудзі нада троху апчысьціць, ты ж ужо ны чылавека ні паходж стаў. Пріехыла сістра, дык хуць дзіцям аптрісла поршы, ато ж зыкарелі, маткі ж за гўлімі некылі. Кылі чужэй хто найдзіцца добрыя душа, аптрысець шолудзі, а пы маткі ніхай пыкареюць.

Усеаг. Паабмыць (паабмываць, паабчысьціць, паабчышчаць, паабтрэсьць, паабтрасаць) **поршы** (шолудзі). 1. Каб поршы пыабмыць, нада меншы гультайствывыць. Нябось, як пычалі троху рукі пріклáдывыць к рабоці, дык пыабмылі шолудзі. Ёжылі будуць стырýцца, то пыабмуваюць поршы. Айдзе Мільянёнык пыабмуваіць шолудзі, кылі ён паліц ап паліц удáриць лянїцца. Есьлі пірістануць лянїцца, дык пыапчысьцюць поршы, чорт ня возьміць. Пыглядзі-ка, як ма́лыя зичычáні пыапчысьцілі шолудзі. Чорт іх ні бярець, поршы пыапчышчáлі ўжо, нічога жывуць. Тут глаўныя есьлі мáтка б́удзіць гылавою д́умыць, то шолудзі троху пыапчышчáюць. Стыльмышыняты пыптрысьлі поршы, рызадзеліся, што й ні скажыш: Стыльмышыняты. Вам даўно ўжо можна было пыаптрэсьць шолудзі, па-лю́дзку жыць. Як за розум узяліся, дык пыптрисáлі поршы. Не, нябосьця вы, і Зыйчыняты пыаптрисáлі шолудзі, дзеўкі дык вун у шыўка́х кругом. 2. Пакуля у той псáрні пыабмыіш поршы, д́уху дасіся. Сям'ішча — дзвїна́ццыць душ, хвытаіць, пакўліцька пыабмыіш шолудзі кáжныму. Пыабмувайця поршы хуць з большыга, ні цігайціся атрýхымі. А мне, д́умыіш, лёгка было пыабмуваць шолудзі с тымі нїрýхымі? Можа хто найдзіцца і Трыхїмїнятым пыапчысьціць поршы. Папчысьці ім шолудзі, а яны будуць ны бакў ліжаць ды пысьмїхáцца. Пыпчышчáйця поршы свае, ні хадзіця як стáрцы якея. Перш, як прїшла, пыапчышчáла шолудзі, а тады ж нада було ішчэ троху к пырýдку іх прїўчáць. Нубутўісься, пакўліцька пыптрысеш поршы гультуя́м тым. Цї я ні знаю, на што іду: нада шолудзі пыаптрэсьць — хвáціць дзялоў, а кажный жа дзень нугутува́ць ды нугутува́ць нада. Каб там Лісавета ні пыптрисáла ім поршы, пыкарелі б, у грязі пудушы́ліся б. Ета блыгыдáрнысьць ёй, што пыаптрисáла шолудзі ды ў людзі пымыгла выйціць. *Працягл. фїнальн. Наабмываць* (наабчышчаць, наабтрасаць) **поршы** (шолудзі), *звыч. іран. Надаглядацца. Ныабмува́ла*

я поршы каму й стоіла, а хто й капейкі ні варт. Пыдажджыця, прідзіць нявестка, іна вам нубмуваіць шолудзі,— іна к вам рук ні прікладзець. Чаго ня бўдзіць, а поршы ныпчышчяіць, тыка́я сямейка дасца ёй. Ты ўжо ныпчышчала шолудзі, пы табе б усе там зырасьлі і зыкарелі ад грязі. Каму толька іна за свой век ні ныапчышчала шолудзі. Каб ты ныптрисала столька поршы, столька я, тады б іначы запела. А ты здзелый, як Сашка ныптрисала сваім поршы: ша́йку вады пыста́вила, усё тряп'ё туды, туды, а тады зыка́сывыйці-ка, мужык і сьвёкыр, рука́вы ды мыйця свае кыря́ўкі, кылі зупусьцілі. Дыжджыцёся, Хру́зычка вам ныптрисаіць шолудзі, бўдзіця чыстыя аж блішчэць. Ныаптриса́лі шолудзі, хва́ціць, у бытракі к ім ніхто ні ныйма́ўся.

Абмываць і абшываць. *Ажыцяўляць догляд.* Пышла ны сямейку дзевіць душ, бўдзіць да веку абмува́ць і апшыва́ць. *Зак., рэдкаўж.* **Абмыць і абшыць.** Ты яго абмый і апшый, а ён табе дайжа спасіба ні скажыць. *Усеаг.* **Паабмываць і паабшываць** (паабмыць і паабшыць). Я прішла, дык усё было запущына, кінута зы пакідзішча, нада ж было усіх пыабмува́ць і пыапшыва́ць. У-у, пакуля я іх пыабмы́ла і пыапшы́ла, хваці́ла мне, далося. *Працягл.-фінальн.* **Наабмываць і наабшываць** (наабмывацца і наабшывацца). Столька я ўжо ныабмува́ла і ныапшыва́ла, далося мне ў знакі дык далося. Ныабмува́лыся і ныапшыва́лыся я за свой век, і горя ця́пнуць німа́ла прішлося.

Абразаць (рэзаць) **крылле.** *Пазбаўляць магчымацей дзейнічаць.* Чаго табе так хочыцца абрэза́ць Зьмітраку кры́льля етыю хлю́ндрыю, ён жа чылаvek і спакойный, і тылкавітый. Ты ж етым самым ня толька Івана прузунту́ш, а й свякрові режыш кры́льля. *Зак.* **Абрэзаць крылле.** Кры́льля Міхалку абрэзылі, ён цяперя як сам ня свой ходзіць. *Множн.* **Паабразаць** (паабрэзаць) **крылле.** Пыбріза́лі хлопцым кры́льля, нічога яны цяперя ні ста́нуць дзелыць. Пішыця, раз хочыця пабрэзыць кры́льля.

Абрастаць (зарастаць) **гразю, асудж.** *Пакрывацца брудам.* Абрыстаюць дзеці грязьзю і ніхай сабе абрыстаюць, дайжа і ў тэй бок ні глядзіць, пыдыва́й ёй толька мужукоў новых — і ўсё. Як астаўся адзін, саўсім апусьціўся, пряма стаў зырыстаць грязьзю. *Зак.* **Абросць** (заросць) **гразю.** І сьцены абрасьлі грязьзю, і столь

чорныя, як у бані, у такой хаці ня то што жыць, а зыхадзіць туды стыдна. Настолька хата зырысла грязью, што хуць ломым калі ды кускамі вынасі, а дамьіца там ні дамьісься. *Усеаг.* **Паабрастаць** (пазарастаць, паабросць, пазаросць) **гразю**. Нада ж так пыбрыстаць грязью, што ні дамьіца ні за што на сьвеці. Тут ужо хуць і грязью пызырысталі, маўчыця, ні пікніця, бульбу ды дажджоў нада вьхвыціць. Пыабрасьлі грязью, што хуць гыльніком шуруй. На месіц як паеду — пызырастуць грязью большы некуды: ніхто за імі ні глядзіць.

Абрастаць (зарастаць) **мохам**, *іран.* *Апускацца*. Сідзяць у сваёй халупіні, абрыстаюць мохым, вачэй на людзі ні пыказыюць. Віджу, што саўсім зырыстаюць мохым, дык дывай троху туркыць: прігледзьця сябе. *Зак.* **Абросць** (заросць) **мохам**. Аброс мохым і вочы грязью зуплулі, ны каго ты, чылаvek, паходж стаў, як табе ня стыдна так на людзі пыказывыцца. Саўсім зарос мохым, пряма ні мушчына, а чўчыла нейкыя. *Усеаг.* **Паабрастаць** (пазарастаць, паабросць, пазаросць) **мохам**. Айт, што пра іх кызась, пыбрысталі мохым, ходзюць атрэхымі пасьледнімі. Пызырыстаюць мохым, што нада нядзелю прівадзіць сябе ў божыскій від. Ці ета ж так мыладым мушчыным пыабросць мохым? Ні дагледзь іх, ні пріпуці, і будзіць і ні дагледжына, і ні пріпучына, мохым пыабрастуць.

Абсалютный ноль (нуль). *Нішто, поўная нікчэмнасць*. Ніхай длі цябе Сідыр нешта нейкыя, а мне ён апсалютный ноль, і дўмыць я яго ні хачу. Длі нас твой Кузьма апсалютный ноль і большы нічога.

Абуць (падбуць) **у лапці**, *іран.* *Падмануць значна, выкарыстаўшы даверлівасць або недасведчанасць*. У тоя скрысеньня лоўка Максіма абулі ў лапці: усучылі стары туп, а ўзялі за новы. Ні зырікайся, нойдуцца атлёты, так падбўюць у лапці — дзівіцца будзіш. *Незак., рэд-каўж.* **Абуваць** (падбуваць) **у лапці**. Ты думыў, увесь век і кáжныга будзіш абуваць у лапці і ўсё табе схадзіць з рук будзіць? Мікіцёнык быў — тэй умеў пудбуваць у лапці, а ты не, ня тоя, ня сьпец яшчэ. *Працягел.-фінальн.* **Наабуваць** (нападбуваць, наабувацца, нападбувацца, даабуваць, дападбуваць, даабувацца, дападбувацца) **у лапці**. А ты ці многа ныабуваў у лапці Пісыривых? Ну ты, канешня, каго толька ні нупудбуваў у лапці. Глядзі,

хлюст, і ў лапці ньябуваісься, і ў бацінкі, ці можа сам бысяком пыбягіш. Ты нунудбуваісься ў лапці, як Зьбірік Хрысьцінку. Ці чуў, як Лісейчык дыбуваў у лапці — у адной сарочкі прібег,— і табе ета самыя будзіць. Што, дупудбува́лі ў лапці, самі ў дурука́х аста́ліся? Кіріла дыбуваўся ў лапці, зьездзіў у Тыта́ршчыну, як дурак. Яны дупудбува́юцца у лапці, саміх хто-небудзь так падбу́іць, што агляну́цца ня ўсьпеюць.

Абы з рук [збыць]. 1. *Абы-як, вельмі нядбайна.* Усігда дзельюць абы з рук, а тады хадзі ўсьлед ды пірядзельный. Відзіш, ускопына абы з рук збыць: айдзе пырану́та, айдзе не. 2. *Каб пазбавіцца (з він.).* Яму абы з рук етыя клопыты с хатыю, большы б ён тут ні мінуты ні сядзеў. Мне абы з рук збыць Хадоскіныга мультугана, а тады я вольныя птушка.

Абы рад здаць. 1. *Абы-як, вельмі нядбайна.* І бацька з бұхты быра́хты, і сын абы ряд здаць. 2. *Каб толькі лічылася.* Іка́я там дужа работа, схадзілі абы ряд здаць.

Агулам базар, неадабр. Бяздумна, безразважна. Што ж ты зьбіраісься купляць агұлым быза́р еткю пастройку-махіну, тут нада падұмыць ды падұмыць. Я ні браў ба агұлым быза́р столька гуркоў: звыляюцца, пыгніюць, а саліць ішчэ ра́на.

Ад бальшога вума, асудж. Ад празмернай самаўпэўненасці ў сваёй беспамылковасці. Ета ад бальшога вума ты пашоў рызгыняць вечыр,— ну й пра́вільна, што вярэўкымі успакоілі. Ад бальшога вума ляпнула пры стырыкоў,— усе на хохыт пыднілі.

Адбівацца ад двара (хаты). Рабіцца бадзяжным. Адну ноч німа, цірізь нядзелю яшчэ нейзі начуіць, віджу, што ўжо стаў адбівацца ад двара—я дзьвері ны зывал: ідзі, аткуль прішоў. Стала аўца ад двара адбівацца, думью, саўсім зблұдзіцца, дык я злавіў ды па горлу, во й крошка мяса ёсьць. Раз быра́н, то што ж ты хочыш, будзіць адбівацца ад двара, нада було зліхчаць вясною. Не, Шуляк ні такей, каб адбівацца ат хаты, ета Сідарёнык біс цыря ў гылаве: сяньня бярецца строіцца, а нызаўтрага прапіць усё можыць. Такей жа быў ладный кыцянок — кошычка серінькыя, а посьлі стала і стала адбівацца ат хаты, цяперя саўсім некуды сыйшла. **Зак. Адбіцца ад двара (хаты).** Во так во адбіўся ад двара і ад

біўся, зблукуняўся саўсім, а ежылі і зайдзіць калі — што здзельць і ў тэй бок ні глядзіць. Ігняты неік адбіліся і адбіліся ад двыра, зразу ні пагледзіла ў тубунку, а пазьней хвацілыся шукаць — вазьмі трясцы. За ета сваё нывчальствывывыньня адбіўся ат хаты, айдзе дніоць, айдзе начуць, гарелішчы жрець — вочы ні прысыхаюць. Харошый быў такей кацёнык, а во неік адбіўся ат хаты, нада айдзе другога шукаць. **Множн. Паадбівацца** (паадбіцца) **ад двара** (хаты). Што ж ета вы зы бабы такея, што ў вас мужукі пыдбіваліся ад двароў. Месіц ні пыбыла, дык і гряззю ўсё зырасло, і скот пыдбіваўся ад двыра — цялёнык прібіўся к калхозным, воўцы ў суседкі нучувалі. Луччы ўжо рызвadžіціся, чым так жыць — пыдбіваліся ат хаты, нічога ні глідзьяць, а хызьяйства ніхай гініць. Сколька було тых ціплят, і тэя пыдбіваліся ат хаты, адзін вун цыўкыць нейкій нягеглыі. Так ты сям'ю вядзеш, што ў цябе дзеці ад двыра пыадбіваліся. З дурнэя зь нейкія пароды воўцы: як на поля — пытаб'юцца ад двыра, нізашта ні зыгнаць. Глядзіця, пытыб'іцёся ат хаты, рысыбачыціся і пропыдым прыпыдзіцё. Сь ціплятымі так: пусьціш — пытаб'юцца ат хаты, тады ходзіш, слухыш, сыбіраіш.

Адбівацца ад дзярэўні (зямлі). *Пакідаць вёску, пакідаць займацца сельскай гаспадаркай.* Моладыж г зямле цяпер ня дужа хіліцца, адбіваіцца адзь дзярэўні. Мыладэя глідзьяць, каб у горыд, каб у горыд, адзь зямлі адбіваюцца. **Зак. Адбіцца ад дзярэўні** (зямлі). Колю ня дужа цягнула г зямле, троху ны дарогі пыработыў, тады ў горыдзі нешта дзельў, а посьлі саўсім адбіўся адзь дзярэўні. Бацька твой быў первыі сьпіцыяліст пы хызьяйству, а вы адбіліся адзь зямлі ныўсігд́а. **Множн. Паадбівацца** (паадбіцца) **ад дзярэўні** (зямлі). Пыдбіваліся адзь дзярэўні, гаворюць, нызад ужо і ні цягніць. Пыдбіваіціся адзь зямлі, а ў родныю мясьціну усё роўна б́удзіць цягнуць. Кіреівы усе пыадбіліся адзь дзярэўні, каторыя ў Ленінград зьехылі, старшыі ну Уралі ны заводзі. Вырыстуць, рысьцягнуцца па сьвету, пытаб'юцца адзь зямлі, пріедуць г бацьку — і кыня запрежч ня ўмеюць.

Адбівацца ат рук. *Рабіцца непаслухмяным.* І мае як пыдрасьлі, сталі адбівацца ат рук, твае такея ж самыя будуць. **Зак. Адбіцца ат рук.** Змалку за ім ні глядзелі і ні глядзелі, дык пазьней ён і саўсім ат рук адбіўся.

Атаб'юцца ат рук — нукукуісься, лўчы змáлку патворства ні дывай. *Множн.* **Паадбївацца** (паадбїцца) **ат рук.** Саўсім рызбáлывыліся, пыдбївáліся ат рук, што ні скажы — дайжа вухым ні вядуць. Падбїліся мáльцы ат рук, ніякыга зláду німа, а ты ўсё шчытáш іх цїхінькімі.

Адбївацца рукамі і нагамі. *Рашуча адмаўляцца.* Ныліла гырлáчычык мылыка, бáнычку сьмітаны нылаж́бла: вазьмі, зынясі дзїцям і самі патрошку зьясьцё — айдзе там пынясець, рукамі і ныгамі стаў адбївацца, нїзашто ні ўзяў. *Зак., рэдкаўж.* **Адбїцца рукамі і нагамі.** Так прїчáпілься Ганна к Хвядосу — ны свадзьбу разым завець, што тэй ня можыць адбїцца рукамі і ныгамі. Як прїстáлі, як ныкысáліся, дык чуць адбїліся рукамі і ныгамі.

Адбїваць ад двара (хаты). *Прымушаць пакїнуць сялібу.* Ты сьма адбївáш яго ад двыра — іна варїць ня б́дзїць, ды ёй мыць ня хочыцца, — плюнїць і пойдзїць, такую нáйдзїць усїгда. Пáсынык ні пáсынык, а ні дбївай ат хаты, можа і ён калї прїгадзїцца. *Зак.* **Адбїць ад двара** (хаты). Знаїш, чым ты яго адбїла ад двыра? — дўрысьцю сваёю. Адбїлі курей ад двыра, усё камл́жккымі ды камл́жккымі, нїзьвесна айдзе нясуцца. Ну ладна, атаб'еш ты яго ат хаты, а самой жа нада жыць неїк? *Множн.* **Паадбїваць** (паадбїць) **ад двара** (хаты). Ты ж сам пыдбїваў ад двыра, усё с палкыю і с палкыю, як радзїміц нейкїй, а цяперь: авец на двор ні ўзганю. Нї прїстанїш так гыняць, ну й пыдбїваїш к чорту ат хаты, ныпрáсна гудуваў б́дзїць. Нада ж так пыадбїць ад двыра, к чужым ахотнїй ідуць, чым к сабе. Так і ат хаты пыадбїць нядоўга.

Адбїваць ад дзярэўні (зямлі), *рэдкаўж.* *Вымушаць пакїдаць сельскую гаспадарку.* Гаворїця, што мыладэя ня хочуць астывацца ны зямле, а самі ж адбїваїця адзь дзярэўні. Нарошня адбїваюць адзь зямлі, каб куды зьехыў. *Зак.* **Адбїць ад дзярэўні** (зямлі). Пычалї гыняць то туды, то сюды, сяньня адно, заўтра другога, і адбїлі адзь дзярэўні, узяў і пашоў ны кымбінат. Атаб'юць адзь зямлі і другога, завернїцца і паедзїць.

Адбїваць ахоту. *Пазбаўляць жадання; адвучваць.* Не, я сваім нїдáўна адбївáла ахоту бегыць у тую моркву. *Зак.* **Адбїць ахоту.** Маўчы, ні рыскáзывый, ато атаб'еш ахоту жанїцца. Ты дажджэсься, атаб'ю я табе ахоту пы грїдах лазїць. *Множн.* **Паадбїваць** (паадбїць) **ахоту.**

Як рыскызалі еткія слўчыі, дык пыдбівалі ахоту ехыць. Пупадўць вас хлопцы Пынасывы ў саду, яны вам пытаб'юць ахоту ат яблык.

Адбіваць памяць (розум, галаву), *асудж. Пра няпамятлівасць*. Як ну дурноя што, дык і паміць яму ні дбіваіць. Ці табе розум адбіваіць, што ты пустоя трепіш. Яму, знаць, гылаву адбіваіць, мудряцў етому, учора адно гываріў, сяньня пірядўмыў. **Зак. Адбіць памяць** (розум, галаву). Паміць ня дбіла, помніць, чые кынапелькі мяў. Ці табе паміць адбіла, куды ехыць, што ты верніш у равы. Калі што ня хочыць зьдзельць, дык ты гыварі, а яму як розум атаб'ець. Ці табе гылаву адбіла, учора ж ты саўсім другога пеў. Жджы, Хадосычкі атаб'ець гылаву. *Усеаг. Паадбіваць* (паадбіць) **памяць** (розум, галаву). Во, відзіш, паміць людзям пыдбівала: як прасілі пазыч — зналі, а аддываць — зубуваюць. Ны работу — прікідыюцца дуручкамі, а на што-небудзь дык розум ні пыдбівала. Што нада ўзятыя прінесць воўрмія, ім галовы пыдбівала, нічога яны ні знаюць. Можа вам паміць падбіла, што пазычыныя нада аддываць. А што, ці ім розум пыадбіла лезыць у балота, яны пу сухом з грабилькымі пройдуць. Дажджэсья, пытаб'ець ім галовы ехыць у сумёт, ці яны ні знаюць, што ты прівязеш.

Адбіваць (перабіваць, адбіраць) **хлеб**. *Пазбайляць заробку*. Што йта за совісьць у чылавека адбіваць хлеб у свайго дзірявенца, ды яшчэ суседа. Ідзі сьмела і дзелый, я ў цябе пірібіваць хлеб ні стану, а калі прагонюць — ны сябе нырікай. Хто табе скызаў такую лухту, каб я стаў адбіраць у цябе хлеб, устроіўся і работый ны здароўя. **Зак. Адбіць** (перабіць, атабраць) **хлеб**. Што ты ахыш, ета ж, кажыцца, дваюрыдный брат хлеб у цябе адбіў. Кызалі, Хліманёнык думыў пірябіць у іх хлеб, а цяперя ны дарогу кім-то пуступіў. Нешта буўталі, нібыццым ба Сямён у Дзім'яна зьбіраіцца хлеб атыбраць.

Адбіраць у старца кіёк (торбу). *Забіраць апошняе, што ўжо не мае каштоўнасці*. Судзіцца з Мыланкыю за тую халупіну — ета ж адбіраць у старца кіёк, тут жа нада саўсім пыцірйць совісьць. І хочыцца ж Мікіцёнку торбу у старца адбіраць, зы банчыну вылакіту ўзьнімаіць, у яго ж усяго ўсякыга з горла прець. **Зак. Атабраць у старца кіёк** (торбу). Ні знаіш ты Цімохывый совісьці, ён гатоў у старца кіёк атыбраць. Нашто табе тэй

трисьцен, ты ўжо хочыш атыбраць у старца пасьледнюю торбу. Хомка і так ня жыціль быў, а цяперя, як адбяручу у старца торбу — ету хаччыну, ён астаніцца гол як сакол, хуць плач, хуць скач.

Адбіць (адсадзіць) **духі** (пячонкі, глузды). *Пабіць вельмі моцна, з пашкоджаннем унутраных органаў.* Самі зывізліся біцца, дык большыму адбілі духі, пыкархыў, пыкархыў і пашоў на тэй сьвет. Палезь, палезь, рызбырынятый, пячонкі атаб'юць, тады нырызбырыняйш. Злавлі, пьдзіржалі ў руках, глузды адбілі, так і ня выкычыўся. Чаму ні наўчыўся, а духі ацсадзіць умець, на ета і ўчыць ні нада. Пайдзі ўлезь і ты яшчэ, ні ацсадзілі пячонкі, дык ацсодзюць тэя баньдзіты. Некрылі дыбаруцца ды цябе, ацсодзюць глузды, тады ўнімісься і ўспакоісься. *Незак., адзінк.* **Адбіваць** (адсэдживаць) **духі** (пячонкі, глузды). Любіў ба ты адбіваць духі каму-небудзь, толька пьбірагі свае. Лавілі каго-зря і адбівалі пячонкі нізашто ніпрашто. Нашто яму адбіваць глузды, ён і так чуць ліпіць. Былі зьвярі, ацсэдживыць духі умелі. Ты будзіш пячонкі ацсэдживыць, а ны цябе, думыў, маліцца стануць? А што, ацсэдживыў глузды, пакуля ні ўхайдошылі. *Множн.* **Паадбіваць** (паадбіць, паадсадзіць, паадсэдживаць) **духі** (пячонкі, глузды). Нейдзі зы Сажом пьдбівалі духі, зычапіліся зь нейкімі атлётыві. Кылі ні пьдбівалі пячонкі, дык пьдбіваяць, пьглядзіце, што пьдбіваяць. Зы такея выдзілкі вам ужо даўно нада було пьдбіваць глузды. Айдзе-небудзь пьтаб'юць духі, дывалочыціся у ноч у поўныч. Пячонкі пьадбілі, во й дыскыкаліся, усё ўхадору ні було. Пьтаб'ець ён табе глузды, тады будзіш знаць, як з дураком зьвязывыцца. Пьацсодзюць духі — добра й чынюць, ня будзіця такея храбрыя. На што-небудзь другоя ніспасобны, а пьцсадзіць пячонкі могуць. Пьцсадзілі нейдзі духі, нырваліся ны сваіх. Ім ужо даўно зьбіраліся пьцсэдживыць духі, толька ўремя пьдбівалі. Гьварілі, што пьцсэдживылі пячонкі ў Дуброві, нейкія аттуль, с-пыт Хіславіч, жулікі. Ім даўно нада було пьцсэдживыць глузды, злудзюганым такім.

Адбою няма, цяп., пр., буд. *Ніяк не адвязацца, не адмахнуцца.* Во нугудуваў Арьхіп дачок: ац сватоў адбою німа. Нехта трыпануў, што прыдаю іструб, а людзям жа нада і веруюць, дык німа адбою, усё ідуць і спрашыюць. Хата як лялька і ны харошым дужа месьці, ат купцоў

адбою ні було, ну як цану пачуюць, ацступajúцца жыва. Такея вáлінкі толька вынісь ны бызар, ат купцоў адбою ня будзіць.

Адбываць прынуду (прынудзілаўку). *Выконваць прымусовую або нялюбую работу.* Спрашывыіш, айдзе Мікіта? — адбуваіць прінуду трецьцй год. У Воршы, кызалі, адбуваў прінуду, а тады некуды яшчэ пыгналі. Ныдаелі хужы горькія редзькі ямы етыя, адбуваю во трецьцію нядзелю прінудзілыўку. Што ты кыпаісься, як прінудзілыўку адбуваіш. **Зак. Адбыць прынуду** (прынудзілаўку). Ні так даўно вярнуўся, адбыў прінуду, пулучыў жа трі гады. І прінуду адбыў, а ўсё дно свайго ня кідыць, як і раншы, места німа. Каб скарей мне адбыць ету сваю прінудзілыўку ды паехыць. Адбылі-тыкі прінудзілыўку, вольныга свету ня відзілі, заўтра сыбіраімся к поїзду.

Ад гаршка два вяршка. *Зусім малы ростам на гадах ці з прыроды.* Ны ліцо б ён нічога, а толька ростым ад гыршкá два віршкá, зь ім і на людзі нялоўка вьійціць. Ад гыршка два віршка, а ўжо бярецца ўказывыць, ды й кымáндывыць хочыць.

Аддаваць богу душу. *Канчацца, паміраць.* Кылі я, кумычка, буду богу душу аддываць, ты ж хуць прідзі, хуць пыгляджу ны цябе пасьледній раз. **Зак. Адаць богу душу.** Во і Сенька дыждаўся ўремя, адаў богу душу. *Множн.* **Пааддаваць богу душу.** Сколька ўжо стырыкоў пыддывала богу душу, відна, і наша ўремя пыдбїраіцца.

Аддаваць канцы, *вульг. Паміраць.* Прїшла, знаць, пыра і Хомку аддываць канцы, во зносу ні було чылавеку, толька за ету зіму пыдаўся. **Зак. Адаць канцы.** Што, жджэш, пакуль родзіч аддасць канцы, хатка дужа прїшлася пы ныраўу?

Аддаваць (класць, лажыць) **душу.** *Горача заступацца.* Тыкая ніразлўшныя дружба — адзін зу другога аддаюць душу. Клаў, клаў ён душу зы Пісклячонкыў — і нá табе, дрўжба ўрозь. Іх было вадою ні разьліць, адзін зу другога душу лажылі. **Зак. Адаць** (пакласць, палажыць) **душу.** Ён такей чылабек—зу друзей душу аддасць. Яны ўсе за свой род душу б пыклалі. Душу пылажыў ба, каб толька яго зь бяды выбывіць. *Працягл.-фінальн.* **Нааддаваць** (дааддаваць) **душу.** Ныддаець ён душу за тую

ляньцёху, іна прыдасьць яго ў любію мінуту. Табе ж гыварілі, якей ён друг, во ты й дыаддываў душу за чорта. Прыдзіць урэмя, сам рызьбярець, каму дыаддываў душу і ці варты яны былі дайжа добрыга слова.

Аддаваць (класць, лажыць) **жызню** (жызінь, жысьць).

1. *Гінуць*. Ці хацелься яму еткім мыладым, у дваццыць гадоў, аддываць жызню. На фронці аддывалі жызінь, дык зналі за што. Нашы сылдаты ні дырма аддывалі жысьць. Як пачуіш: то там б'юцца, то там стрэляюць, кладуць людзі жызню. Каму йта хацелься класьць жызінь? Узноў гыварілі пы радзіву: прыстрелкі, узноў кладуць жысьць, і калі якое зымірэння будзіць. За тоя бысяччо ніхто ні стانیць жызню лажыць, ніхай іх хуць пызыбіваюць. Як жа было цяжола жызінь лажыць, яму ж толька дваццыць тры гады. Што ты завеш яго жысьць лажыць, а дзяцей карміць ты будзіш? 2. *Горача заступацца*. Чаго б ета Лявон зы Ткычынят так жызню аддаець? Ты б толька паслухыла, што Хомычка гываріў, ён жа пряма жызінь аддываў зы Хвядотывых. Адзін зу другога жысьць аддаюць — так сьпеліся. Во ў каго дружба была — адзін зы днаго жызню клалі. Пятрок зы Сяргея жызінь кладзець. Так ужо апстаівылі яго усім кыгáлым, пряма жысьць клалі. Раз пызвáлі, другей раз ныпаілі, дык цяпер жызню за іх ложыць. Я так ба жызінь зу гультаёў тых ні лажыў. Ён жа на сходзі зы Высілёнка жысьць лажыў, што луччы таго й на сьвеці німа. *Зак.* **Аддаць** (пакласць, палажыць) **жызню** (жызінь, жысьць). *Загінуць*. Аддаў жызню так, ныпрáсна, чырыз дурьысьць сваю, а мог ба жыць ды жыць, здароўя было нямерныя. Твайго гарелка зьвіла ў магілу, а мой на хроньці аддаў жызінь. Есьлі ўжо аддаць жысьць, то нада знаць за што, а ні так, як Хвядула — зы гарелку. Канешня, горя бабі: такея хлопцы жызню пыклалі. Васіль пыклаў жызінь, як калхозы гырнізувалі: знайшлі з разьбітыю гылавою. **Жысьць** пыкласць нядоўга і па дурьысьці. Во й твае пылажылі жызню, нэ к кыму цяперя і гылавы пріхінуць. Пісалі мы, шукалі — ну што: прыпаў бізь вясцей, відна, у первыя дні **ны** граніцы пылажыў жызінь. Прышоў інвалідым, ну хуць жысьць ні пылажыў. *Множн.* **Пааддаваць жызні** (жысьць). *Загінуць*. Столька людзей пыддывала жызні, с аднае нашыя дзяреўні сколька лягло! Усе зналі, што могуць пыддываць жысьць, а йшли,— а хто ж ба вуюваў.

Аддаваць (класць, лажыць) **здароўе**. *Рабіць, працаваць са шкодай для здароўя*. А нашто табе ны каго-то аддываць здароўя, будзіш бутувацца — і спасіба ні пачуіш. Ахотычка ж табе дзень прі дні зыдарым класьць здароўя. Ложыць здароўя і ложыць: ай, усё каб большы, — ці ў магілу будзіш браць с сабою быгáства? **Зак. Аддаць** (пакласць, палажыць) **здароўе**. Аддасі здароўя — на чорта ты каму тады будзіш. Сколька я на іх здароўя пыклаў! Пылажыў здароўя, цігаючы лес, цяперіцька толька **ходзіць ды кáрхыць**. **Множн. Пааддаваць здароўе**. Пыаддыце здароўя — будзіця ліжаць ды глядзець, каб хто кружку вады пыдаў.

Ад даскі да даскі (ад доскі да доскі). *Ад пачатку да канца, поўнасьцю (прачытаць)*. А мой жа прінёс во такую таўшчэнню і за нескылька вічароў прычытаў ад даскі ды даскі. Сколька кніжык ні ныбярець, усё прычытаіць ад доскі да доскі.

Аддувацца сваімі бакамі. *Расплочвацца за чужую віну*. Не, брат, я табе ні заступнік, знаў, што дзелыў, дык аддувайся сваімі быкамі. **Зак. Аддуцца сваімі бакамі**. Што ты, аддуўся сваімі быкамі зы Іванывы вьдзілкі. **Множн. Пааддувацца сваімі бакамі**. Не, за іх ніхто атвічаць ня будзіць, пыаддуваліся сваімі быкамі, хуць і вькылытырілі паўсвета.

Аддувацца чужымі бакамі. *Расплочвацца за кошт іншага*. Што ня вьтвырюць, а аддуваюцца чужымі быкамі. **Зак. Аддуцца чужымі бакамі**. Любіш ты, каб аддуцца чужымі быкамі зы свае гряхі. **Множн. Пааддувацца чужымі бакамі**. Нытварілі там ладна, а во вьдзіш жа, пыаддуваліся чужымі быкамі. *Працягл.-фінальн. Нааддувацца* (дааддувацца) **чужымі бакамі**. Ныаддуваўся чужымі быкамі, зь любой пятлі выкручывыўся. Ты дыддуваіся чужымі быкамі, так уліпніш кылі-небудзь, што луччы некуды.

Ад жылеткі рукава, іран. *Абсалютна нічога (не атрымаць, не мець)*. Я ац сваіх пулучыла адж жылеткі руковы, і ты ац свайго, верна, палучыш тоя самыя. Пріехыў рызадзетый, ну, думыю: паможыць, дасць, — дык даў, адж жылеткі руковы. У Трэбычкі возьміш адж жылеткі рукова, іна б і чужоя зыгріблá пыць сябе.

Ад зары да зары. *Увесь дзень.* Здароўя нада ні абы-якоя — кáмінныя, каб адз зарі ды зарі састоіць у касе, як Дзінісёнык стыяў.

Адзержываць верх, *звыч. гумар. Перамагаць.* Можа, аднаго-двух і пірыборііш, а ныт кажным адзержывыць верх табе ні ўдасца. **Зак. Адзяржаць** (адзержаць) **верх.** Адзін раз ты там адзіржаў верх, дык дужа многа ета значыць. Айдзе табе, слыбакú еткыму, адзержыць верх нат Колюю, ён здывавіла, а ў цябе ж сілы, што ў кымыра. Адзержыць верх ныд намí нікому ні ўдасца.

Адзін аднаго (другога) **стояць** (стоіць), *іран., цяп., пр. Аднолькавыя.* Як тэй, так і другей адзін аднаго стоюць. І Ляксеі, і Пятрок адзін другога стоюць, так і глідзяць, каб айдзе што пытхваціць. Рысказывый ты мне, хвалі сваіх пудлужань, там кажный адзін аднаго стоіць. Ні гыварі ты ўжо, ні гыварі, там адзін другога стоіць. Адзін аднаго стоілі, што меншыі, што большыі. Халеры ладныя былі, адзін другога стоілі. Усе яны былі дужа ладныя, адзін другога адзінакыва стоіў. Порыўну пулучылі? — ну й ладна, у іх адзін другога стоіў.

Адзін (адна) **душою.** *Без блізкіх і ўтрыманцаў.* Во так ні жаніўся, астаўся і астаўся, жывець адзін душою. Ці думыла ты, сястріца, ці гыдала, што адна душою будзіш век дыжываць.

Адзін (адна) **як перст.** *Зусім адзінока.* Дочкі — што ім, замуж выскычылі і рызьляцеліся, адна ў Мурманску, адна ны Дымбасі, астаўся я адзін як перст у хаці. Старога майго ўжо німа, сяджу во адна як перст, відна, прідзіцца к сыну пірібірацца — і мішаць ба ім там ні халцеліся.

Адзін адным. *Зусім адзінока.* Каб ты пажыў адзін адным чатырі гады, як я, тады б знаў, што ета такая. Астанісься адзін адным — ныгарюісься.

Адзін бог (гасподзь, госпад) **знаець,** *уст., цяп., пр. Ніхто не ведае.* Адзін бог знаіць, сколька мне чаго пірыжыць прішлося. Ніхай ужо адзін гасподзь знаіць, што там у іх было і чаго ні было. Адзін госпыд знаіць, як нам пріхадзілыся цярьпець. Адзін бог знаў, як мы там пірідрыжэлí і пірыкылаціліся. Адзін гасподзь знаў усю іх бяду і горя. Што ў іх тварілыся усе гады, адзін госпыд знаў.

Адзін к аднаму. *Аднолькавыя (звыч. добрыя па якасці).* Ны прыдажу атыбрала кычанкі адзін к ыднаму, а што было хужэйшыя, сабе пасекла. Быракі сёліта адзін к ыднаму, хуць на выстыўку. Ніхай, што ў дзецтві замурзыныя бегылі,— цяперя вырысьлі хлопцы адзін к ыднаму, ніхто загуны ні дасьць. Адзін кы днаму злудзюганы.

Адзін канец. *Усё роўна (з безнадзейнасцю).* Яму ўжо ці яешні гатоў, ці бульбы няскобліныя ныварі — адзін канец. Едзь, ня едзь — адзін канец.

Адзін на адзін. *Без сведак, без удзелу іншых.* Завець мяне: выйдзі ў сенцы, я табе хачу нешта скызаць адзін ны адзін,— я ні пышла: лухту якую зьвярзець. Прі людзях я зь ім брацца ня буду, ну адзін ны адзін як-небудзь сустренуся.

Адзін пад адзін. 1. *Амаль роўныя па ўзросту.* Зайшоў я, глянуў ціріс парог — тамыцька мальгвы і такея, і такея, і во такенічкія адзін пыд адзін, шчытаў, шчытаў і зьбіўся: ці восіміра, ці дзісяціра. 2. *Моцныя, дужыя.* Бувала, як выйдуць хлопцы адзін пыд адзін упіцярых, ніхто зь імі ні справіцца.

Адзін пачот, *іран.* *Пра аднолькавасць падыходу, адносін, ацэнкі.* У Мікіпыра усім адзін пачот. Сколька ты чаго ні прывылакi к такой сьвякрові, адзін будзіць пачот.

Адзін перад адным (другім). *Старанна, хвацка.* Адзін пірід адным гонюць пакосы, тэй: я быстрой, а етый: нет, я. Купіла двух пырасёнычкыў, так жа ладна ядуць: поўныя карыцца нальлю, стануць цок-цок-цок адзін піріда дным, аж хвытаюць,— зы мінуту чыста. Яны ўсігда адзін пірід другім усё дзельюць, каб пыкызаць сябе. Выйдуць на лён — адна пірід адною: каторыя скарей узматычыць. Тоцька с Хвенькыю як возьмуцца адна пірід другою, радзіміц у іх сядзіць. Як сталі адны пірід аднымі: мы первыя, нет, мы первыя, во рёгыту було. Што зь іх толька там дзеілыся, адны пірід другімі хвыталі: чыя первыю дыгрябець, а копы абы-як валілі.

Адзін радзімец (прыпадак), *груб.* *Пра аднолькавасць, тоеснасць прадметаў, выніку.* Мне адзін радзіміц, ці ты пойдзіш, ці астанісься. Табе, канешня, адзін радзіміц, каго там пыстаўюць, а нам ні адзін. Па-мойму, дык і Шулянок адзін радзіміц, што тэй пріезджый. Быў тэй—ніхай тэй, будзіць другей — адзін пріпадык.

Адзін у адзін. *Аднолькавыя, вельмі добрыя па якасці.* Адзін у адзін кулі, іх толька у руці харошму масьціру, здзелыць крышу — сто гадоў стыяць будзіць. Хлопцы адзін у адзін, як дубы, ім усякыя работа паць сілу.

Адзін у аднаго. 1. *Аднолькавыя.* Мушчыны што нада, адзін у аднаго, узяліся за йструб — зы пуўдня ськідылі, а к вечыру зырашэцілі. Быякі адзін у аднаго, што хочыш атпáлюць. 2. *Вельмі падобныя.* Пыглядзела ны яе малыцыў: адзін у аднаго, пряма ні пызнаць, айдзе каторый, па росту толька і рызьбяреш.

Адзін чорт, неадабр. *Пра аднолькаваць, тэснасьць прадметаў, выніку.* Нам адзін чорт, хто зь іх будзіць правіць, абы ня піў. Лісей быў дужа харош, і Крайчонок адзін чорт.

Адзін чорт маляваў, неадабр. *Аднолькавыя.* Што Бырысёнкыва, што Хныкоўка, абяя хырашы: як сьпічкі, адзін чорт мулюваў.

Адзін шаг. *Вельмі блізка.* Адзін шаг табе ды таго мыгазіна, у любоя ўрэмя падбегла і купіла, што нада. Ці раз мне было адзін шаг ад гібелі.

Адзін шчот. *Пра адсутнасць усякай карысці з прадмета, асобы або яе дзеянняў.* Адзін шчот, што хызыін, кылі ён двору пріходзіць раз у нядзелю. Ікая тут куртка, адзін шчот, што адзежына, жывога места німа, усюдых дзірка на дзіркі.

Ад зямлі не відна (чуць відна, не атрос). *Пра вельмі малога ростам.* Ну й прістырлясы ты сабе ныпáрніка: адзь зямлі ня відна. Якей жа ты гулец, цябе ж адзь зямлі ня відна. Во, чылавека таго — адзь зямлі чуць відна, зыдач, праўда, ны пыўдзяреўні хваціць. Адзь зямлі яго чуць відна, а ўжо й ён у тэй бок глядзіць, каб з большымі хлопцымі г дзеўкым бежч. Ну, есьлі жонка нізінькыя, то яшчэ так-сяк, а калі мужык адзь зямлі чуць відзін, дык што йта зу мужык. Адзь зямлі чуць відны, а йдуць с пыпіроскымі, як бальшэя, і дымяць. Ніхай сабе адзь зямлі ні атрос, а любая работа гаріць у руках, і пынятлівый такей: на што ні гляніць — мымінтальна паймець. Адзь зямлі ні трысла, а ўжо спруўляй ёй і ныріджайця яе, а йна, хочыш, у пыстаньні прінясець, цацкыйціся.

Адкалоць (выкінуць, атмачыць) **номер** (штуку). *Зрабіць надзвычайнае.* Ці чула ты, якей номір аткалоў учора

большы́й Сярге́іў: напіўся і дывай зы дзіцямі гыняцца па вуліцы. Ніхай толька у чарку нюхнуць, такую атколюць штуку, што і ўва сьне ня ўвідзіш. Кудріча́ні выкінулі раз у Зяціцы номір: клубок нітык у каго-то ўзялі і пірымыта́лі быльшак ат хаты к хаці па ўсёй дзяреўні. Эта што, ён табе другей раз і ні такую штуку выкініць. Ці чуў, якей номір атмачы́лі яны ў Бялішчыні — пастой, Куліна січас рыска́жыць. Хрытон, бувала, як атмочыць штуку, дык усе зы жываты хвытаюцца. *Незак. Адкалываць* (выкідаць, атмачываць) *намяра* (штукі). Як успомніш, якея мы атка́лывылі ныміра́, ажно січас сьмех бярець. Аніс любіў атка́лывыць штукі, а тады, бувала, стаць збоку і толька пысьміха́іцца. У моладысьці мы выкідалі ныміра́, ня то што цяперішнія мыладзёж. Ты, знаць, бяресься выкідаць штукі, як Холда, не, таго ні піраскочыш. Мы сь Пітраком хадзілі пы вічарінкых, атмачывылі ныміра́. Бувала, сыбяруцца гурьбою і пашлі атмачывыць штукі, — такая дзелылі, што табе і ўва сьне ні прісьнілыся б. *Працягл.-фінальн. Наадкалываць* (навыкідаць, навывыкідаць, наатмачываць, даадкалываць, давыкідаць, давыкідаць, даатмачываць) *намяра* (штукі). Ну, вы там, канешня, ныатка́лывылі ныміра́, можа сядзелі і пікнуць быяліся. Мы ў тэй год, як пріжджаў Аксён, нытка́лывылі штукі. Нывыкіда́іця ныміра́, палучыця свае—і большы нічога. Пыглядзіш толька, яны ішчэ нывыкідваюць штукі. Летыся тут нывыкідывылі ныміра́, яшчэ сёліта іх пымінаюць. Нывыкідывыіш ты штукі, калі-небудзь так пы загріўку хто заедзіць, што дзівіцца будзіш. Ну, ныатмачывылі ныміра́, ці я ні гываріў, што так кончыцца. Яны сябе пыкажуць: нытмачывыюць штукі. Вы дыатка́лывыіця свае нымяры́, што вас і зу людзей весьць ня будуць. Дытка́лывылі яны сяньня штукі: апсьміялі, што некуды було вочы дзіваць. Ты пулучыў—і ён дывыкіда́іць ныміра. Дывыкіда́лі штукі, што іх узялі ды саміх выкінулі за дзьвері. Яны скоро дывыкідывыюць свае ныміра́, што кумільгым будуць у мяне каціцца. Дывыкідывыў Арьхіпёнык' штукі: апыхыта́лі — большы некуды. Ты ў мяне дыатмачывыіш нымяры́, ой, дыатмачывыіш, нулуплю, сколька ўлезіць. Мы ж кызалі, што дытмачыіць ён свае штукі, так і пулучылыся.

Адкалоць (выкінуць) *каленца*. *Зрабіць надзвычайнае*. Ну й сядзіць жа ў чылавеку радзіміц: як атколіць каленца, дык век ба думыў — ні прідумыіш такога. Выкінулі

каленца ўчора зы Сажом у Дубрыўкі ладна — нypіліся, бiцца палезьлі, а тады некiму вокны пывысáджывылі.

Незак. Адкалываць (выкiдаць) **каленцы**. 1. *Рабиць надзвычайнае*. Што цяперь, — во раншы мы аткалывылі каленцы, будзь здароў. Я помню, як вы каленцы выкiдáлі с Хомкiнымi хлыпамi. 2. *Лоўка, па-майстэрску танцаваць*. Як выйшлі адзiн пiрiда дным, як дывай аткалывыць каленцы, — айдзе там нашым, i ў падмёткi тым нi гыдзiяца. Схадзi i ты глянь, як Моцiны госьцi выкiдáюць каленцы, iм там Лыўрянок iграiць. *Працягл.-фiнальн., рэдкаўж.* **Наадкалываць** (навыкiдаць, навыйкiдываць, даадкалываць, давыкiдаць, давыкiдываць) **каленцы**. *Нарабиць надзвычайнага*. Вiдзiш, як ты ныаткалывыў каленцы. Яны сябе скора пыкажуць, нывыкiдáюць каленцы. Во зыричáнцы нывыйкiдывылі каленцы — ета да! Дыаткалывыiць ён каленцы етыя свае, нарвецца ны сваё. Дывыйкiдыш ты каленцы, што возьмуць ды атпярúць столька, сколька ўлезiць. Во вiдзiш, як яны дывыйкiдывылі каленцы, дужа былі хрыбрыцi, уходу нi знáлі.

Адкiнуць хвост, жарт. 1. *Легчы, разлегчыся*. У пúнi ны саломi аткiнуў хвост, iдзi-ка будзi, нiхай вячэриiць ды к конiм сыбраiцца. 2. *Памерцi*. Пыдажджы, во аткiну хвост, дам табе волю, пыживеш адзiн, пыкрасúiсься. **Незак. Адкiдаць** (адкiдываць) **хвост**. *Памираць*. Што ета ты залёг, цi нi сыбраўся ўжо хвост аткiдаць? Чаго ляжу? — думыю ўжо хвост адкiдывыць. *Множн.* **Паадкiнуць** (паадкiдаць, паадкiдываць) **хвасты**. 1. Я пыдыйшла — пыаткiнулі хвасты, храпúць. Што яны там пут кустамi пыткiдáлі хвасты, — косы нада клiпáць. Пыаткiдывылі хвасты у плятнёўкi, а што iм посьлi вiчарiнкi. 2. Пры днаго спрашыю, пру другога, пра трецьцiга, а ўжо, гаворюць, пыаткiнулі хвасты. Пыткiдáюць стырiкi хвасты, тады ўжо будзiця хызыйнiчыць, як сáмi знáiця. Можá i нас успымянiця, як пыаткiдывым хвасты.

Адкладаць (адкладываць) **у доўгiй яшчык**. *Пераноsiць на няпэўны далёкi час*. Нi нада табе атклыдáць у доўгiй яшчык зь естымi спраўкымi, заўтра схадзi у сiльсавет, а тады посьлiзáўтрiга можá у горыд атвернiсься, — нiхай пуд рукою бúдуць. Я нi стаў ба атклáдывыць у доўгiй яшчык, дукументы луччы iмець зыблыгаўремiнна. **Зак. Адкласць** (атлажыць) **у доўгiй яшчык**. Аткалдзеш у доўгiй яшчык, забúдзiсься, дык нi нада так дзелыць, а

сядзь дый ныпішы. Атложыця ў доўгій яшчык — пішы прыпала. *Працягл.-фінальн.* **Наадкладаць** (наадкладаца, наадкладываць, наадкладывацца, даадкладаць, даадкладацца, даадкладываць, даадкладывацца) **у доўгій яшчык**. Ныткльдаіш у доўгій яшчык, што яно ўсё ў цябе глұмым пойдзіць. Вот відзіш, як ты ныткльдаўся у доўгій яшчык. Ныаткльдавыюць яны ў доўгій яшчык свае зборы, што нада будзіць ехыць, а ўсё ні ў пырядку. А ці вам жа людзі ні кызáлі, што дыткльдавыіціся ў доўгій яшчык, схвáціціся ў пасьледній мамент. Дыткльдаюць яны ў доўгій яшчык, што будуць локці самі сабе грызьць. Во так во ікраз, як ты, і Лісяёнык дыткльдаўся у доўгій яшчык с кúплю. Ну што, дыаткльдавылі у доўгій яшчык, за ўсё зразу цяперя ні схвáціціся. Усё ні сьпяшыў: заўтря схаджу, посьлізáўтря, а тут ціліграма, дык зыхадзіў,— во дыткльдавыўся ў доўгій яшчык. *Наз.* **Адклад** (адкладанне, адкладыванне) **у доўгій яшчык**. Атклад любога дзела ў доўгій яшчык пользы ні прінясець. Аткльда́ння ў доўгій яшчык — ета толька лішнія вылакiта. Каб ні твае вѣмудры ды ні аткльдавыньня ў доўгій яшчык, то й мы б, як людзі, у хату г зáмырызкым улезьлі.

Ад коркі да коркі. *Усё, ад пачатку да канца (прачытаць).* Я ўжо даўно твае казкі ат коркі да коркі прычытаў, цяперя дай мне што-небудзь другога.

Адкрываць Амерыку, неадабр.; адз., мн. Паведамляць пра даўно вядомае. Ты думыш, што аткрываіш Амерыку, як бiсь цябе ніхто нічога ня чуў і ні знаіць. Вы ўсiгда ўсiм аткрываіця Амерыкі. Я етыя вашы новысьці даўно забыў. **Зак. Адкрыць Амерыку.** Ты мне Амерыку ні аткрыў, я сам усё відзіў і пынімаў, толька сквілу ні хацелься пыднімаць ды парѣ ды часу. Думыш, ты аткрыў Амерыкі, мы ўсю ету трілюду даўно чулі,— нехта тріпануў ізыком — і пашло: лах-лах-лах-лах. Ты ўзноў мне хочыш Амерыкі аткрыць з лухтою ніпыцьсiваню.

Адкрываць (раскрываць) вочы. Дапамагаць правільна зразумець. Ці табе хто должын вочы аткрываць на ўсё ўсякыя, ці ты сам ня відзіш, што ў цябе ў хáці дзелыіцца. Марка як быў, тэй рыскрываў Зьмітраку троху вочы, а як паехыў, етый ні на што ні глядзіць. **Зак. Адкрыць (раскрыць) вочы.** А я нічога ні зымічаў і ні пыдызрiваў дайжа, пакуля яны ні аткрылі мне вочы на ўсю ету карціну. Як раскрылі яму вочы на ўсе іх прадзелкі, дык ён

ажно а́хнуў: а я думыў, яны самыя чэсныя людзі. *Працягл.-фінальн., іран.* **Наадкрываць** (нараскрываць, даадкрываць, дараскрываць) **вочы**. Ты ўжо там ныткрыва́іш ім вочы, аднаго цябе яны толька і ждуць. Ныаткрыва́іць іна вочы, як Санька Сыціпану: етый слухыў, слухыў, а тады высьпіткым. Нырыскрыва́ла Домна вочы: мыці́ріка пулучы́ла і пышла. Тэй дыткрыва́ў вочы, і етому січас тоя са́мыя бўдзіць. Дырыскрываіць іна вочы, чаго ёй лезыць, куды ня просюць.

Адкрываць (раскрываць) **душу** (серца). *Шчыра расказваць пра што-н. асабістае.* Дужа б я ста́ла піряд імі аткрываць душў, вогірі такея-то найшліся. Матру́ніна не, ня с тых, сердца іна дужа аткрываць ні ста́ніць. Многа яны зыхацелі, твае родні́нкія, каб я піріт кажным устречным-пыпяречным рыскрыва́ла душў. Так ужо, так сты́рыяцца, прямиа сердца ім рыскрываіць, ці ня меціць каторыга ў зяці. *Зак.* **Адкрыць** (раскрыць) **душу** (серца). Ні зыхацеў ён аткрыць мне душу, ні зыхацеў, а пы ўсяму відна: дужа хацелься рыскызаць. Усе́ ім сердца аткрыла, пра ўсе́ чысьці́нка рыскыза́ла сыма, я дужа й ні дапы́ты-вылыся. Душу ён, канешня, ні раскрыў, ну толька рыскызаў пры сябе дужа многа. Во калі Лаўрін раскрыў сердца. *Працягл.-фінальн.* **Наадкрываць** (нараскрываць, даадкрываць, дараскрываць) **душу** (серца). Скызаць ты скажы, толька ні ныаткрыва́й так душў, як Танька Сыціпа́нідзіна. Нырыскрываіш ты душу пыразі́тым етым. Ныткрывала ты дураку сердца: ходзіць пы дзяреўні, усім рыска́зыць і рягочыць. Я б ім нырыскрыва́ла сердца, дыждаліся б яны. Яны цябе прысьмяюць як мілі́нькыга, во й дыаткрыва́іш ты душу. Нада веріць, ды глядзець каму, ато дыаткрыва́іш сердца. Каму ж ён паверіў, мылахольным тым, дырыскрываў душу. Дырыскрываў Коля сердца, пыднялі на сьмех.

Ад крышкі да крышкі. *Усе́ ад пачатку да канца (прачытаць).* Якую кніжышчу ні пупадзец, пакуля ат крышкі да крышкі ні прычыта́іць — з рук ня вы́пусьціць. Во чытанья: за вечыр ат крышкі да крышкі прычытаў.

Адкуль (адкуля, адкулі́цька) **ні вазьмісь.** *Нечакана, раптоўна.* Мы былі вы́прывіліся ў Лы́рьяныва, а тут аткуль ні вазьмісь Коля, гаворіць, там нічога німа. Сяджу, піраку́сю, а заіць аткуля ні вазьмісь жыг лі мяне. Атку́ліцька ні вазьмісь бягіць, крічыць: «Спыса́йся!»

Адкуль вецер дмець (дуець), *асудж.* *Пра таго, хто беспрынцыпова паводзіць сябе ў залежнасці ад абставін.* Усігда нюхыць, аткуль вецір дмець, а сам сабою нічога ня здзелыць і ні скажыць нічога. Прахор узнаў, аткуль вецір дуйць, есьлі так гываріў, інычы б зь яго шчыпцямі слова ня выцігнуў пра іх.

Аднаго поля ягады (ягадкі), *неадабр., іран.* *Аднолькавыя па дрэнных паводзінах і ўчынках.* Што Анька, што Хрысьцінка — аднаго поля ягыды, што хочыш трыпануць і вокым ні змаргнуць. Хто іх ні знаў, аднаго поля ягыдкі былі. Пыдыбраліся ягыды аднаго поля, відна, хваціла чорту сыбіраць іх да кучы,— нада ж еткіх зьвесьць.

Адна кожа. *Вельмі худы.* Ну Кузьмянку́ адна кожа, як толька ён цігаіць ногі.

Адна кожа асталася, *пр., буд.* *Пра вельмі худога.* Устреціў я Сямёна, глянуў — ажно страшна: адна кожа асталыся,— што балезня дзелыць, быў жа мушчына, як гром. Ны Гаўрыку адна кожа астыла́ся, а йдзець — чуць толька ныгамі дзвёгіць. Во ня будзіш слухыць, ня будзіш нічога есьць, дык адна кожа астанеца. Пыжывеш так месіц-другей — адна кожа аста́ніцца. *Незак.* **Адна кожа астаеца**, *цяп., пр.* Летым жа есьць ні загоніш, высьхнуць, выпітрюць, адна кожа астаеца. Калі йта, летыся, кажыцца, у аўгусьці ат'іжджالی мы, дык на іх адна кожа астыва́лыся. *Множн.* **Адна кожа паасталася** (пааставалася), *пр., буд.* На іх там на ўсіх адна кожа пыста́лыся. Нада ж так схуднець—адна кожа пыстыла́ся. Праседзілі трі нядзелі ў лесі, на іх там адна кожа пыстыва́лыся. Дугультайнічыюцца, што есьць нечыга будзіць, адна кожа пыастаеца, тады пышавелюць мызкामी. Бува́ла, зы вясну так высьхнуць — адна кожа пыста́ніцца.

Адна ласка (міласць, шана), *іран.* *Пра аднолькавасць падыходу, адносін, ацэнкі.* Ці прывыляйся дзень, ці ў доску разьбіся касі—усігда адна ласка. Як ні стырэйся, як ня рьві жыльля, у яго ўсігда адна мілысьць: во, што ты там здзелыла. Угыждала ім, угыждала, ажно адна ша́на, ласкі ня выслужыла.

Аднаму богу (госпаду) *ізвесна, уст.* *Ніхто не ведае.* Аднаму толька богу ізьвесна, што тама зь імі случы́лыся. Нічога ні сыбшчаюць і ня пішуць, аднаму госпыду ізьвесна, ці жывы хуць яны там.

Адна нага тут, другая там, жарт. *Вельмі шпарка, хутка.* Ты бягі, ды так бягі, каб адна ныга тут, а другая там. Сашка ні пьдвядзець, ён усігда бягіць адна ныга тут, другая там.

Адна [толька] назва. *Пра неадпаведнасць назвы сутнасці.* Адна назва, што баня стаіць, ужо год у ёй ня мьліся: дух нісколька ні дзяржыцца. Якея там грібы, адна назва, што грібы, дырма ногі зьбілі. Адна толька назва, што замужым, іна ў бацькі ўсё ўремя сядзіць.

Адна чарка, гумар. *Пра аднолькавасць падыходу, адносін, ацэнкі.* Ці старінькій там ніхай будзіць, ці малінькій, у яго ўсім адна чарка.

Адно за другое заходзіць, цяп., пр., буд. *Пра запаслівасць.* Лявоніха сьціпла жывець, у яе ўсігда адно зу другога заходзіць. Я дужа нічым ні раськідывылыся, у мяне ўсігда адно зу другога зыхадзіла. Відзіш, акыпіруваліся і пьднімаюць тряхольля, у іх ужо адно зу другога пычынаіць зыхадзіць. **Зак.** **Адно за другое зайшло, пр., буд.** У іх ба хуць ны сяньня было што ў рот укласьць ды змяніцца посьлі бані, а ня то што, каб адно зу другога зайшло. Ты пыаканом так, як я, і ў цябе адно зу другога зайдзіць. Як хваціцца за розум, дык ня то што ні хваціць, а й адно зу другога зойдзіць.

Адно званне. *Пра амаль поўную страту прадметам ці асобай сваіх вартасцей.* Званьня адно, што ён у хаці, нічога ні глядзіць, толька б ат кніжкі вачэй ні твадзіў. Адно званьня шуба, ціпла зь яе ні на грош.

Адной (аднае) масці, жарт. *Вельмі падобныя.* Усе троя адной масьці, кажный пьзнáіць, што Сяргеіва прырода. Во ўжо хто аднае масьці — ета Хлімыняты, прями ні рызьлічыш, айдзе каторый. Як Рыгазёнык, так і Даніла адной масьці, толька і глядзіць, што айдзе блізка ляжыць. Земскій усё ўремя краў, а разьві Лявон ні аднае масьці быў злодзіў?

Адно к аднаму. *У адно цэлае.* Сьпірва біс пырасёнка асталіся, а цяперя карова так пьдвіла, і адно купі, і другога,— етык адно к аднаму і выходзіць. Нешта адно кь днаму ўсё бяс толку. Адно кь днаму, адно кь днаму, дык яно й ёсць.

Адно [толька] названіе (празваніе). *Пра неадпаведнасць назвы сутнасці.* Ікая там маліна, адно нызванія

маліна, можа дзесіць ягызін сядзіць. Адно прызванія, што Трыхімёнык, хызійства, як Трыхыміняты, ні глядзіць, вьпіць, пугуляць — большы нічога. Адно толька вызванія, што лажок, травы на ём у самыя лўччыя гады ні хваробы ні буваіць. Вот прызванія толька адно чылаваек, у яго нічога чылавечыскыга ні стáлыся, усігда ходзіць як воўк.

Адно ў адно. *Адборнае, добрае.* Нывыбіраў яблык адно ў адно, пывязу, гаворіць, унуком, ніхай паспробыюць сваіх, ні куплёных.

Адно ўважэніе, іран. *Пра аднолькаваець падыходу, адносін, ацэнкі.* Хуць у нітку вьцігніся, у Грїбычá адно уважэнія: гы-ы, маць-пірїмаць, мала здзельыла. Усю жьбзьню відзіла адно уважэнія — добрыга слова ня чула.

Адною душою. *Зусім адзінока.* Сыбраўся і едзь, плакыць дужа ні стану і ўсьлед ні пыбягў, прыжыву і адною душою.

Адны вочы. *Вельмі худы.* Думыю, ці ні бальнэй ён чалаваек: адны вочы, а ўвесь ажно хїстаіцца.

Адны вочы асталіся, пр., буд. *Пра вельмі худога (чалавека).* Во носіцца і носіцца днямі, гатоў і ноч бегыць, адны вочы асталіся. Зьбегыіцца, што адны вочы астануцца, а тады ўжо я пыткармлію. **Незак. Адны вочы астаюцца, цяп., пр.** Глянь-ка ты, у яго ж адны вочы астаіюцца, ці ні зыбалела што ў сярэдку. Я думыў, ён і ня выжывіць, летыся ў яго адны вочы астываліся. **Множн. Адны вочы паасталіся** (пааставаліся), *пр., буд.* Там ужо і глядзець нэ ны кыга, адны вочы пыасталіся. Высыхлі вун на шчэпку, адны вочы пыстываліся. Увідзіш, якея здзельыюцца за лета, адны вочы пыстануцца. Глядзець іх тама некыму будзіць, дык у іх адны вочы пыастаіюцца.

Адны вочы блішчаць, цяп., пр. *Пра вельмі бруднага.* Уваліўся ў хату, зь яго і цякець і плувець, адны вочы блішчаць. Ты б толька глянула, ны каго ён быў паходж: як чорт, адны вочы блішчэлі.

Адны вуглы асталіся, пр., буд. *Усё ўкрадзена.* На дзїнь жа хату кїніш, рїніш і пыбягіш, ну й дыкїдаліся: прїшлі ў суботу, глянулі — замок зьбіт, зайшлі ўсярэдык — адны вуглы асталіся. Хочыш — калі адны вуглы

астану́цца, есьлі так ня будзіш глядзець. *Незак.* **Адны вуглы аставаліся.** У мяне ўжо два разы адны вуглы астыва́ліся, а ўчора ўзноў чуць ня пчы́сьцілі. *Множн.* **Адны вуглы паасталіся** (пааставаліся), *пр., буд.* Глядзіця, каб адны вуглы ні пысталіся, хрыбры́цы еткія, улезуць і вы́біруць усё. Тожа так ні глядзелі, храбрлі́ся, а як пыстыва́ліся адны вуглы, куса́юць сабе локці. Кылі адны вуглы пыстану́цца, хва́ціціся вума. Так глядзеўшы, калі-небудзь адны вуглы пыстаю́цца ува ўсіх траіх.

Адны галавешкі асталіся, пр., буд. *Усё згарэла.* Прыбегла, рукамі ўсплясну́ла, куку́ць, ну што, куку́й—ні куку́й, кылі адны гылавешкі аста́ліся. Во так есьлі будзіш гру́бку другей раз кіда́ць, дык ат хаты адны гылавешкі астану́цца. *Незак., рэдкаўж.* **Адны галавешкі аставаліся.** Яны ж трі разы гарелі, ды як гарелі — адны гылавешкі астыва́ліся. *Множн.* **Адны галавешкі паасталіся** (пааставаліся), *пр., буд.* Ніхто ні забудзіць, як дзяреўня ў сорык тре́цьцім кіпела, адны гылавешкі пысталіся. Пакуля набеглі людзі, пычалі тушы́ць, адны гылавешкі пыстыва́ліся. Хва́цісься за розум, як адны гылавешкі пыстаю́цца. Бірягі́ціся людзі: еткія сухмень і яшчэ зь віцярком, ніхай іскырка — і ат пасёлка адны гылавешкі пыстану́цца, гыласіця тады, куку́ця ці яшчэ што хочыця дзелыйця.

Адны косці (робры). *Вельмі худы.* Учора відзіла я Хры́тынка: дужа плахей від, адны косьці. Жы́ціль зь яго ніва́жний, адны рёбры, вот, лі двыра трошку топы́ць.

Адны косці (робры) асталіся, пр., буд. *Пра вельмі худога (чалавека, жывёлу).* Зьесьць чаго-небудзь ніза што ні прісіліш, вы́сых, вы́пітріў, адны косьці асталіся. Адны рёбры асталіся, а ўсё з-зу ду́роў, з-зу гульні пад'есьць некылі. Ссохніш, што адны косьці аста́нуцца, і я бегыць зы табою ня буду: зьезж, сыночык, тоя, зьезж ета. Ны саломкі пыўзімы як пыста́ць, к вясне адны рёбры астану́цца. *Незак., рэдкаўж.* **Адны косці (робры) астаю́цца, цяп., пр.** Адны косьці астыва́ліся — такей быў худзю́шчыў. Былі ўжо саўсім адны рёбры астыва́ліся, а глянька ты, аткліяў. Што вы будзіця гыня́ць яго, у яго і так адны косьці астаю́цца. Знаіш, к вясне ж корм кынча́іцца, дык у каровы адны рёбры астаю́цца. *Множн.* **Адны косці (робры) паасталіся** (пааставаліся), *пр., буд.* Адны косьці пыасталіся, а ду́роў сваіх ні кідаюць. Як пыкарміў нядзелю сам, дык адны косьці пыстыва́ліся. Пыстаю́цца

адны косьці — і ніхай, я лавіць вас ды карміць ня буду. Ну бубна́х жа на тых травінычкі глыдану́ць німа, адны косьці у скыта пыстану́цца. Што ты вы́біріш, есьлі на іх на ўсіх адны рёбры пысталіся. Як яны пы зямле ходзюць, у іх адны рёбры пыстыва́ліся. Зь зімы скот як выйдзіць с пуні, адны рёбры пыстаю́цца, а тады ат'есца. Едзь ты ды зыбарі іх к сабе, глядзець іх там ніхто ня будзіць, адны рёбры пыста́нуцца.

Адным вокам. *Мелькам (бачыць, убачыць, паглядзець і г. д.).* Бегла, адным вокам глянула на тэй бызар, гырлачы́ відзіла, што былі, а латык ні пагледзіла, некылі́ было дужа пріглідацца. Відзіў адным вокам, ка́жыцца, Коля стыяў з Ганныю. Ты ж ба хуць адным вокам пыглядзеў, там жа зазноба сядзіць.

Адным вухам. *Крыху, мімаходам (слухаць, чуць, пачуць і г. д.).* Адным вухым чуў: нешта пыміна́лі Бальшэй Кот — ці то пірэвазіць аттуля зьбіра́ліся, ці капу там укрáлі. Мінутычку прістоіў, адным вухым паслу́хыў — так, тріпа́ліся ат нечыга дзелыць. Пастой, пастой, я тожа пра ета адным вухым чуў.

Адным духам. *Адразу, у адзін прыём.* Адным духым апыражніў лыха́нчык, а там жа ня меншы, як кварты чатырі мылыка́.

Адным заходам. *У адзін прыём.* Лўччы́ было б, каб адным заходым купіць і солі і сахыру і дзіцям пы машы́ных што пыглядзець. Хочыш адным заходым двух зайцыў забіць?

Адным махам. *Хутка, шпарка, адразу.* Што яму, адным ма́хым пірякінуў тоя сена. Далёка тут да тых Сьлёзык, адным ма́хым зьбегыіць. Сіла нямерныя, адным ма́хым рыссадзіў еткыю калодзішчу. Адным махым забіў семсот мына́хыў.

Адным мірам мазаны, іран. *Аднолькавыя па якасцях, паводзінах.* І Пятрок харош, і Андрей дужа ла́дзін, абоя адным мірым ма́зыны.

Адным пальцам. *Проста, лёгка, не прыкладаючы намаганняў.* Я б іх тама адным па́льцым рашшту́рьхыў. Қ табе датронься адным пальцым, ты й пыляціш. Ну й сіла ж — пряма нямерныя, ён жа Сьцёпку адным пальцым пыклаў.

Адным словам. 1. *Карацей кажучы.* Дыгываріцца яны там, адным словым, ні дыгываріліся. Адным словым, сяньня я, відна, нікуды ні пайду. 2. *Коратка і ясна.* Скажы яму адным словым, каб ні жадаў асобыга пріглашэня, ато ўжо як дыбаруся, будзіць харош.

Адпаліць номер (штуку), *часта асудж.* Зрабіць *вельмі надзвычайнае.* Во хто атпаліў номер, дык атпаліў, папробый прідумыць такая. Хочыш, такую штуку атпалюць—ува сьне ні сасьніш. Цюхіліняты табе такей номер атпалюць, што дзівіцца будзіш, яны на ўсё спасобны. *Незак.* **Адпаліваць намяра** (штукі). Помніш Саўкіныга зяця, во быў масьцір атпалівыць ныміра. Ці рыскызаць, якея мы атпалівылі ныміра у двыццатых гыдах, як дзяреўня пу хутурах рыспыўзлася. Атпалівылі штукі, як бандю хадзілі, німала людзей ат іх пыплакыла. *Працягл.-фінальн.* **Наадпаліваць** (даадпаліваць) **намяра** (штукі). Нытпалівылі ныміра, такая тварілі, што як іх зімля дзіржала. Зьехыліся, сыбраліся ўзноў, цяперь нытпаліюць штукі аравыю. Во дытпалівыў ныміра, ну й добра, так і нада, ато ж праходу ні було. Ніхай сабе абыйшлося, ну калі ж небудзь дытпалівыюць штукі, нарвуцца ны сваё. *Гл.* Ад калоць номер.

Адпраўляцца (іціць) **на тэй свет.** *Паміраць.* Атпрыўляюцца стырікі паціхіньку на тэй сьвет. Ніхай якей ні старэй, а йціць на тэй сьвет нікому ня хочыцца. *Зак.* **Адпавіцца** (пайціць) **на тэй свет.** Раз Трахім атпавіўся на тэй сьвет, то мне й бог вялеў сыбірацца, ён жа здароў быў, як гром. Рана пашоў на тэй сьвет і ўсё так, ціріс сваю глупысьць.

Адпраўляць на тэй свет. *Забіваць; даводзіць да смерці.* Любіў ба ты атпрыўляць людзей на тэй сьвет, глядзі, каб сымаго ні схвацілі ды ні тпавілі. *Зак.* **Адпавіць на тэй свет.** Вы мяне скоро сваімі дурамі атпавіця на тэй сьвет. Зь імі толька зьвяжыся, хочыш—пікануць, а не—дык пыцьсьцірагуць і на тэй сьвет атпавіюць. *Множн.* **Паадпраўляць на тэй свет.** Ты нас на тэй сьвет зьбіраіся пытпрыўляць,—ня вьйдзіць, можыш сам скарей туды пупасьць. *Працягл.-фінальн.* **Наадпраўляць** (наадпраўляцца, даадпраўляць, даадпраўляцца) **на тэй свет.** Во ізьвірэг быў, нытпрыўляў людзей на тэй сьвет. Адзін нытпрыўляў на тэй сьвет і другей скоро ета самыя палучыць. Нытпрыўляліся яны людзей на тэй сьвет, лі

Цёмныга лесу, кызáлі, пылажылі многа. Во, дытпрыўлялі народухну на тэй сьвет, насыціліся кроўю. Дытпрыўляўся людзей на тэй сьвет, па ім тыкі даўно пітля плакыла.

Ад прыроды (прыроддзя). *З нараджэння ці па спадчыне.* У іх кыртавысьць ат прыроды, матка малінькыя, бувáла, як пычанець турлычыць, забі, ні рызьбяреш ні слова, а пьдрастуць — і нічога нулумáюцца гьваріць. Ён ат прыродзьдзя такей спасобный, у іх у раду глумакоў ні было. Ат прыродзьдзя гультай, нягож ач чаго.

Ад пуза, груб. Уволю. Быгаценнюю свадзьбу спрáвілі, усяго ат пúза было. Ныпíкла сваім пірагоў: ежця ат пúза, хуць рысьпіражы́ціся.

Адпускаць вожкі. *Змяншаць кантроль, даваць крыху волі.* Ні нада было атпускаць вожкі, зразу ляхчэй дзіржаць у руках. **Зак. Адпусціць вожкі.** Раз атпусьціла вожкі, другей раз атпусьціла, а на трецьцій яны і вухым ні вядуць. **Множн. Наадпускаць вожкі.** Што ж я скажу, пыатпускáлі вожкі, а цяперь айкы́ця. **Працягл.-фінальн. Наадпускаць** (даадпускаць) **вожкі.** Відзіш, як ты нытпускáў вожкі, што зь естыга вййшла. Во як дытпускáлі вожкі, ці лёгка цяперя пірідáчы насіць. **Гл.** А с л а б л я ц ь в о ж к і.

Адпускаць (пускаць) **душу живою** (жывую), *часта жарт. Праяўляць спагаду пасля мардавання.* Атпускáй ты ўжо яго душу живою, ніхай скарей бягіць,— к машыні спозьніцца. Ну што ты, ужо і душу маю ня хочыш атпускаць жывую. Ды во думью, ці пускаць, ці ні пускаць тваю душу живою. Пускайця вы яго душу жывую, нашто ён вам. **Зак. Адпусціць** (пусціць) **душу живою** (жывую). Атпусьці ты маю душу живою, нічога я аць цябе ні хачу і ні прашу. Нейкія бысячугі злавілі, атыбрáлі ўсё, што нёс, касьціóm зня́лі, тухлі, толька душу атпусьцілі жывую. Ці вы пусьціця маю душу жывую, ці ня пусьціця? І ні хацелься б пусьціць тваю душу жывую, ну ладна ўжо, ідзі.

Ад сілы. Самае большае. Тут аць сілы трі хунты ўсяе квасолі, а ты мне хочыш зы два кілыграмы ўперць. Нізашто ні нывіва́й многа, я аць сілы пяць ложкак зьем.

Ад слова да слова. *Усё поўнасю.* Пірідáлі ац слова да слова усё чысьцінька і дайжа прібáвілі, пра што я духым ні знаў і ня чуў.

Ад случая к случаю. *Несістэматычна.* Я ў сваіх у Пыстырна́кых рэдка буваю, так, ад слўчыя к слўчыю зыхаджу́ калі.

Адставаць ат ног. *Стамляцца ў час хадзьбы.* Як прайдзіш падзьдзісят вёрст, ат ног, бувала, ацстыва́лі. **Зак.** **Адстаць ат ног.** Столька в́ыхыдзіць, ні хыця ацста́ніш ат ног. *Усеаг.* **Паадстаць** (паадставаць) **ат ног.** Мы ж прыма ат ног пыцста́лі — столька прайціць ды з ношкымі. Я знаю, што пыцстаюць ат ног, Шамыва ня блізкай сьвет.

Адставаць ат рук. *Стамляцца працуючы.* І ў ха́ці хвытаіш, і ны дваре нада зьдзельць, і ны грідах ня поліна — за́ дзінь ат рук ацстаеш. **Зак.** **Адстаць ат рук.** Сколька чаго пірядзельіш — ацстаць ат рук можна. *Усеаг.* **Паадстаць** (паадставаць) **ат рук.** Пакуля зьвеілі ды ў мяшкі ссы́пылі — там жа дзьве машыны — ат рук пыацста́лі. Пыцстыва́лі ат рук лі кынба́йна — і пыднасіць, і атніма́ць, і адгріба́ць нада зразу.

Ад [усёй (чыстай)] души. 1. *Адкрыта.* Пысядзелі, ад души пыгыварі́лі, ён мне пра ўсю сваю жызьню рыскыза́ў. Не, я віджу, што ён ат усёй души гаворіць. Каб жа ета гыварі́лыся ач чысты́й души, ато ж не. 2. *Радасна, шчыра.* Зайдзі-ка, зайдзі к куме, іна цябе пычастуіць ад души. Ат усёй души прінімала гасьцей. Каго ні сустрюка́юць, дык усігда ач чысты́й души. Яны так ужо блыгыдарі́лі ач чыстыя души, ну, што мы дзевычку прівязьлі.

Ад усяго (чыстага) сэрца. 1. *Адкрыта, чыстасардэчна.* Я ж нічагенічка ні хува́ла і ні скрыва́ла, я ж ат усяго сэрца гыварі́ла: што было, то было. Васіль ня тэй чыла-век, ач чыстыга сэрца гыварі́ць ня дужа разгоніцца. 2. *З найлепшых набуджэнняў.* Бярі, раз даюць ат усяго сэрца. Мы ж бізь нічога ніякыга, ач чыстыга сэрца вам, а яно вун што пулуча́іцца.

Адходчывае сэрца. *Пра незлапомнасць, адходлівасць.* Ай, ні бяду́й ты, у Шуркі атхоччывыя сэрца, ра́зым уськіпі́цца, а тады атойдзіць і як нічога ні было.

Ад цямна да цямна. *Поўны дзень.* Цэлых дзьве нядзелі петыліся ла́дна, аць цімна ды цімна тыпары́ з рук ні выпуска́лі.

Аж (ажно, што) за вушамі трашчыць, цяп., пр., буд. *З апетытам, з задавальненнем (есці).* Нылі́ла па міскі

капу́сты, а тады пу куску́ быра́ніны пылажы́ла, дык яны нывалі́ліся, сталі есьць, аж зу вушамі тряшчы́ць. Вы́бігыліся ладна, уміна́юць усё пы́дряд, ажно зу вуша́мі тряшчы́ць. Ядуць, што зу вуша́мі тряшчы́ць, прыгылыда́ліся зы такую дарогу. Зразу атка́зывыліся, а тады міскі пыць сябе пыцьцягну́лі, сталі есьць, аж зу вушамі тряшчэла. Мылаці́лі усё пы́дряд, што зу вушамі тряшчэла. Ніхай вы́бігыюцца, будуць есьць, ажно зу вушамі тряшчэць будзі́ць. Пры́трясу́цца, то возьму́цца зы яду, што тряшчэць зу вушамі будзі́ць.

Аж (ажно, што) **нос гнецца**, *цяп., пр., буд. З апетытам, з задавальненнем, ахвотай.* Есьць сы сма́кым, аж нос гнецца. Ядуць усё пы́дряд адзін пі́рід адным, ажно насы гнуцца, яны ніпі́рябі́рлівыя. Апліта́іць кылбасу з булкію, што нос гнецца. Так ці́рябі́ў капу́сту, аж нос гну́ўся. Прачу́хыліся, дык жралі, што насы гнуліся. Вы́хыртыюцца, то ня будуць пі́рібі́раць, а будуць есьць аж насы будуць гнуцца. Пры́біга́ць зь леса, апся́дуць міску, ажно насы будуць гнуцца,—так ім пойдзі́ць усё пы́дряд.

Азяліць (адурыць) **галаву** (галовухну). *Вельмі надакучыць, атлуміць.* Пы́дняхверься, пы́дняхверься астацца, ён табе за дзень азелі́ць гылаву, што ні рада будзі́ш і плáты тае атры́каеся. Азялі́ла ты маю галовухну сваёю трі́людыю, як толька табе язык ні зыбалі́ць несць лухту ніпы́цьсыва́ню. Саўсім гылаву адурі́лі гылыгаленьнім, ні адной мі́нута́чкі спакойна ні пабу́дуць. Адурі́ў жа ты мне галовухну, худзь ба бы́ў уталон якей-небудзь.

Азяліць і адурыць, *асудж. Вельмі надакучыць, атлуміць.* Утраі́х як рысхадзі́ліся — ні ў́няць, азялі́лі і адурі́лі, і ні за што ні да́лі ў́зяцца. *Усеаг.* **Паазяліць і паадурыць.** Другея ж дзеці́ як дзеці́, а етых радзі́міц іх знаі́ць, што у іх тварі́цца, пыазялі́лі і пыадурі́лі.

Айдзе бог дасць. *Дзе прыйдзецца.* Пайду, пі́раначую айдзе бог дасць, цяперя лета, капу́ пупа́ў і сьпі, у сени дайжа здыравей на вольным возду́хі.

Айдзе наша не прападала. *Пра гатоўнасць рызыкунуць.* Канешня, Сапры́нывічы ня блі́зкі́ сьвет, ну там ба мы хырашо гульну́лі,—дывай пайдзём, айдзе наша ні прыпыда́ла. *Зак., адзінк.* **Айдзе наша не прапала.** Ку́пім? — айдзе наша ні прыпа́ла, плаці́ грошы.

Айдзе ракі замууюць, цяп., пр. Пра пагрозу цяжка пакараць. Я чыкыцца доўга ні люблю, у мяне скоро пызнаіш, айдзе ракі зімуюць. Мы яму січас пыкажым, айдзе ракі зімува́лі.

Акалачываць (выкалачываць) **парогі, асудж. Надакучаць частым наведваннем.** Работыць ні прігоніш і ні прітўрқыш, а так во пы х́атых зь дня ў дзень акылачывыіць парогі. Ні за што рукою ўзяцца ня хочыць еткій лабрэціна, выкылачывыў ба і выкылачывыў парогі, ды, знаць, ня дужа хочуць у хаты пускаць. **Множн. Паакалачываць** (павыкалачываць) **парогі.** Як пашлі з р́аньня, пыакылачывыюць парогі ува ўсіх, усё ізыкамі лах-лах-лах. Зы адзін дзень пывыкылачывыіць парогі у пыўдзяреўні. *Гл. Абб́іваць парогі.*

Ані гу-гу. *Ціха, спакойна.* Сяньня я в́ыйшыў, сонца толька зьбіра́лыся ўсхадзіць, усюдых ані гу-гу́, ажно кропна неік.

Ані (ні) ў зуб. 1. *Нічога (не разумець, не ведаць).* Ані ў зуб нічога ні знаюць, аткуль жа ім знаць, кылі ды цімна́ у мячыка носюцца. Стала тулма́чыць ёй кросны: ты ж во так глядзі і во так кіда́й, дык ні ў зуб ні пыніма́іць. 2. *Нічога (не есці, не піць).* Суліла я і крупені, і кашы зыбіля́нныя і крошку воқырка атрезыла — ані ў зуб ні ўзяў. Я ні знаю, нешта Адарка дужа слабыя, ні ў зуб нічога ня хочыць: ні магу́, ні дыва́йця, атвяжы́ціся.

Ані (ні) ў зуб нагою. *Нічога (не разумець, не ведаць).* У плотні́стві ён ані ў зуб нагою ня смы́сьліць. Дывай я спра́шывыць, што сяньня учылі, што ўчора прыхадзілі, спрасіў пы гісторіі, пы гіяграфіі — ён жа ні ў зуб нагою ні знаіць, а ета ж сёмый клас.

Ані подступу (падступіцца). *Ні ў якім разе.* Хацела я пыгываріць зь ім, як ш чылавеком, рыспрасіць, што, як случы́лыся — айдзе там, ані поцступу. Сядзіць туча-тучыю, ані пуцступіся; скызалі, што дренна работыў лі стога.

Апасная гульня. *Небяспечная справа.* Зьвя́зывыцца з зысыжа́нцымі — ета апас́ныя гульня. Ні зывадзіця апасною гульню, пупыдзіце́ся і пыса́дзюць, як чарцей якіх. Дыныра́вюцца табе калі твае апасныя гульні.

Апрастаць (аслабаныць) **рукі.** *Вызвалиць, памёршы пасля працяглай хваробы.* Намучы́лыся сы сты́рыком:

ліжаў, ні пыднімаўся большы паўгода, пакуль апрыстаў руці. Сы днаго боку аслыбаніла руці, а з другога ж і пымыгала трошку хуць кыла печы. *Незак. Аслабаныць руці.* Ай, ныжылася, хваціць, нада ўжо руці аслыбыняць мыладым.

Апускацца на дно. *Траціць годнасць чалавека.* А так во апускаіцца на дно і апускаіцца, ніхто ні глядзіць за ім, а сам узяцца зы сябе ня здоліць. *Зак. Апусціцца на дно.* Апусціцца на дно, сап'ецца і прыпадзець ні за нюх тыбáкі. *Множн. Паапускацца (паапусціцца) на дно.* Самі так пупускаліся на дно, гарелка зьвіла, што ну людзей ні паходжы. На дно пыапусцюцца, будуць на іх глядзець, як ну глумакоў якіх.

Апускаць (вешаць) галаву (нос). *Сумаваць; прыходзіць у адчай.* Ні апускай гылаву, дзяржыся, ніхай ідзець, ты сабе яшчэ ня еткыю найдзіш. Пасьледнія ўрэмя і Стыльмашонык нешта пычаў апускаць нос. Будзіш во так вешыць гылаву, ну й трясцы палучыш, ідзі і дыбывайся. Ня вешый нос,— утрата-то тыкая. *Зак. Апусціць (павесіць) галаву (нос).* І ты апусьціў ба гылаву, каб такая случылася. Во й Лёнька што-то апусьціў нос, відна, нешта выйшла ні пы яго. Прыдзісь табе такая, і ты павесіў ба гылаву. Што вы, хлопцы, павесілі насы, нада глядзець пітухамі. *Множн. Паапускаць (паапусціць) галовы (голавы, насы).* Усё храбрліся: нікога ні баімся, а тут пыапускалі галовы. Дужа ні асьмелівыйціся, пупускаіця насы і сьмелысьць айдзе дзеніцца. Во калі пыапусьцілі голывы, ато ўсё ім места нійдзе і ні разу ні было. Што вы пыапусьцілі насы, як мокрыя курыцы глідзіцё.

Апускаць (вешаць) вушы. *Губляцца, адчайвацца.* Што йта вы апускаіця вушы, вун відзіця, як другея дзіржацца. Қанешня ж, такая дзела ніпріятна, толька вешыць вушы ні нада. *Зак. Апусціць (павесіць) вушы.* І ты апусьціў ба вушы, каб ні сянья-заўтра ждаў павесткі на суд. Павесіў Ілья вушы, відна, чувствыць, што так дзела ня бойдзіцца, прыдзіцца атвічаць. *Множн. Паапускаць (паапусціць) вушы.* Ну, пры свайго як пачуюць, пыапускаюць вушы. Вушы цяперіцька пыапусьцюць, тут ім ні ду гулюшык.

Апускаць вожкі. *Даваць залішне волі.* Што ж апускаіш вожкі, як рыспадзецца, тады наныва складывыць

плоха. *Зак.* **Апусціць вожкі.** Апусьціў вожкі — яно й пашло укріў і ўкось. *Множн.* **Паапускаць вожкі.** Нешта яны пыапускалі вожкі, ці ні зьбіраюцца рыспрыдывацца. *Працягл.-фінальн.* **Наапускаць** (даапускаць) **вожкі.** Ныапускаіцца вожкі, як і с хызйства сыб'іцёся, і с паездкыю нічога ні палўчыцца. Дыапускаюць вожкі, што біс куска хлеба астануцца.

Апускаць вочы. *Саромецца.* Чаго ж табе апускаць вочы, ты ж ні ўкраў і ні атыбраў, сваё нясеш, заробліныя. *Зак.* **Апусціць вочы.** Дужа храбра біз Матруны дзіржаўся, а як іна прішла, зразу апусьціў вочы. *Множн.* **Паапускаць** (паапусціць) **вочы.** Зразу ого як, наўгрудкі кідыліся, а як стала Марья страміць, пыапускалі вочы. Пыапусьцілі вочы, стыдна стала ўсім траім.

Апускаць рукі. *Траціць запал.* Адзін ацступіўся, другей ні бярецца і трецьцй, віджу, апускаіць рукі, дык я думью: дывай-ка сьма вазьмуся ды дывадў ды кынца. *Зак.* **Апусціць рукі.** Ныпрасна ты рукі апусьціў, нада було дзела зьдзельць, а тады ўжо ехыць. *Множн.* **Паапускаць** (паапусціць) **рукі.** Увідзілі, што дзела ня выпыліць, і рукі пыапускалі. Што ж яны рукі пыапусьцілі, тут, ныбарот, нада скарэй дывадзіць ды ладу ўсё.

Апяць дваццаць пяць, *неадабр.* *Зноў тое ж самае.* Я гыварю, бягі скарэй, спозьнісься, а ён апяць дваццыць пяць, сваё трілюдзіць.

Арашацца (рашацца) **вума.** *Вар'яцець, прам., перан.* Зь ёю пычало нешта тваріцца, стала вума арішацца, тады сыгряблі і зывязьлі ў Мугулеў. Нагледзілыся я, як вума рішаюцца, ета ж з маёю цёткыю ны маіх вычах усё стала. Ні арішайся, чылавек, вума, яй-богу, ні арішайся, дзельй, што табе гаворюць. Ці ты вума рішаісься, ці дзяцінісься саўсім, што с табою, як з маліўтычкыю, гываріць нільзя. *Зак.* **Арашыцца** (рашыцца) **вума.** Прібеглі, глянулі — кіпіць пастройка, дык ён нічога, зубамі зыскріпеў, а сьма на месці вума арішылыся. Ад горя ні зырікайся ат ніякыга, во ці думыла, ці гыдала баба, што сын вума рішыцца. Ну ці ты арішыўся вума выпрыўляцца ў дарогу еткім надворым, калі сыбаку с хаты нільзя выгныць. Не, знаць, ты саўсім рішылыся вума, — айдзе ж ты будзіш хадзіць пынізнакомыму горыду і спрашывыць Хутулёнка. *Множн.* **Паарашацца вума.** Пырішаліся вы,

людзі, вума: ета ж падўмыць толька: ім ужо нічога ні нада, ніхай прыпыдаіць.

Арду ўзнімаць (паднімаць, падымаць, пачынаць, усчынаць). *Пачынаць крык, сварку, лаянку.* Ні ўзьнімай ты арду зу пустатў, цэла бўдзіць твья дзіхцярка, прінясуць. Кáжнінькій дзень арду пыднімаюць, ціха ні аднаго часу ні абыйшлося. Во сядзіць у бабі халера, узноў арду пыдымаіць, чуіш, пымінаіць нейкія снапы. Пірістань, адумыйся, ні пычынай яшчэ арду пу-суседзку. Як жыць зь ёю, як быць — пряма сам ні знаю: зы нішто ніякынькыя арду ушчынаіць кáжын дзень. *Зак.* **Арду ўзняць** (падняць, пачаць, усчаць). *Узнялі арду на полі, зы пяць вёрст чўтна. Арду паднімуць — ні стыда у людзей, ні сырымá. Ты паслухый-ка, якую арду пычалі Манька с Просію, во ўжо горлы, дык горлы. Зычাপі толька адным словым, січас арду ушчануць, — злыйдўх сядзіць у бабых.*

Арціст на глянішчах, іран. *Хлюст, задавака.* Ці відзілі вы таго арціста ны глянішчых, што абізьянкі ны гальштуку. Вун явіўся арціст ны глянішчых, пулюбуйціся ны яго, ажно сіяіць, толька грязь зыкарела пад носым.

Арціст пагарэлага цятра, іран. *Неімаверны хвалько.* Вот ён, арціст пыгарелыга цятра, пыд'явіўся, січас прістаўленія пычанецца. Мы тут ня відзілі еткіх арцістыў пыгарелыга цятра.

Аслабляць (паслабляць) **вожкі.** *Змяншаць кантроль, даваць крыху волі.* Аслыбляць вожкі тут ні ў якім рáзі нілізія. Стань пыслыбляць вожкі хуць троху, тады ўжо ў руках ня ўдзержыш. *Зак.* **Аслабіць** (паслабіць) **вожкі.** Чуць аслабіў з малымі вожкі — і пышла распўста. Як вожкі пыслабіш, пуця ня жджы.

Аставацца з носам. *Аказвацца без ніякага прыбытку.* Ну й астываійся з носым, раз ня хочыш слўхыць, што табе гаворюць, як чылавеку. *Зак.* **Астацца з носам.** Дзім'янёнык астаўся з носым, айдзе яму с Пракопым цігацца. *Множн.* **Пааставацца** (паастацца) **з носам.** Бўдзіця ждаць — і палўчыцца з вашыга ждыньня, што пыстыціцца з носым. Ніхай, яны тожа пыстануцца з носым.

Аставацца на бабах. *Апынацца без нічога.* Ты прідумый-ка еткыя дзіва: усё зыбяруць яны, а ты астываійся ны быбáх. Табе ўсігда пріходзіцца ны быбáх астывацца, а ўсё з-зы таго, што шчытаіш сябе рузумнейшым за ўсіх.

Зак. Астацца на бабах. Ныляцелі, як выраньнё, усё рысхвытáлі, рысхвытáлі, а ты, родныя дычка, астáлыся ны быбáх. *Усеаг. Пааставацца (паастацца) на бабах.* Яны ўсё чыста зыгряблi, а мы пыстывáліся ны быбах. Глядзі што, Кузьмовiчы пыстануцца ны быбáх.

Аставацца ў баку. Не прымаць удзелу. Мне тожа астывацца ў баку нялоўка было. **Зак. Астацца ў баку.** Усiгда лыцнáіць, каб астацца ў баку. Ляксеi Зьмiтракоў нi астáніцца ў баку.

Аставацца ў выйгрышы. *Аказвацца з прыбыткам.* Вiдзiш, думыў: ужо астаецца ў вiйгрышы, а тут на табе — усё ўверх тырмáшкымi. **Зак. Астацца ў выйграшы.** Ты саўсiм случáйна астаўся ў выйгрышы, ета табе проста пыдвязло.

Аставацца ў дзеўках. *Не выхадзiць замуж.* Ну што ж мне дзелыць есьлi нiхто нi бярець, прiдзiцца астывáцца ў дзеўках. **Зак. Астацца ў дзеўках.** А якоi ета хочыцца астацца ў дзеўках, кáжныя глядзiць, каб сям'ю iмець, свой вўгыл. Луччы ў дзеўках астацца, чым iцiць зы каго зря. *Множн. Пааставацца (паастацца) у дзеўках.* Нашых гадоў многа ў дзеўках пыстывáлыся, зы каго ж было выхадзiць, калi з вайны нi пыварочылiся. Ну й што, кылi ў дзеўках пыстанёмся, а табе што?

Аставацца ў дураках. *Аказвацца ў недарэчным становiшчы.* Хто што айдзе ня зьдзелыць, а ты ўсiгда ў дурукáх астаецся. Няўжэлi табе дужа аныцiресна астывацца ў дуруках? **Зак. Астацца ў дураках.** Ох, якея мудрыцi: яны будуць муўчаць i толька пасьмiхывыцца, а ты вiступi i астáнься тады ў дурукáх. *Множн. Пааставацца (паастацца) ў дураках.* Во так во стыялi, глядзелi пырызiвiўшы раты i пыстывáліся ў дуруках. Глядзiця, можыця пыастáцца ў дурукáх бiйстра.

Асыпаць (засыпаць) золатам. *Адорваць багаццем.* Ты мяне ўжо цi нi чацьвэртую асыпáш золытым? Ны слывáх зысыпáюць золытым, толька ў жызнi капейку цi прiджэш калi. **Зак. Асыпаць (засыпаць) золатам.** Ён асыпiць золытым, будзiць асыпына, нiхай ба хуць сябе прыкармiў. Прiедзiць — дык зразу золытым засыпiць, усiх ныградзiць.

Асядаць на зямле. *Пераходзiць да сталага занятку земляробствам.* Ён мне зразу сказыаў, што асiдаць ны

зямле і ня думыць, і ні зьбіраіцца. Ні мае ўжо гады, каб асідаць ны зямле, я ног цігаць ня ўздолю. **Зак. Асесць на зямле.** Яго прадзід неік лі карчмы прівіваўся, адно ўремя, знаць, сам дзіржаў, а дзед тады купіў кусок поля у паны, кустоў троху, цірабілі там, так і асели ны зямле. *Множн., рэдкаўж.* **Паасесць** (паасядаць) **на зямле.** Былі пыаселі ны зямле, папробывылі, ды не, ні смашна, цяжол мужыцкій хлеб. Ніхай троху паездзюць, тады пысідаюць ны зямле, нікуды яны ня дзенуцца.

Ат Адама. *Здалёк (пра гаворку).* Ты мне ні зывадзі ат Адама, а рыскажы, як там было і што. У Жэнькі ўсігда тыкая прывічка: кылі пычынаіць што рысказывыць, то абізацільна ат Адама.

Аталлюцца кату мышкіны слёзы, *жарт., буд., рэдка пр. Пра непазбежнасць адплаты.* Пулучыла Верка дзьве тысічы і вырвылі тэя грошы, ну нічога, атальлюцца кату мышкіны сьлёзы. Во пырхыў і дыскыкаўся, атліліся кату мышкіны сьлёзы.

Аталлюцца слёзы, *буд., рэдка пр. Пра непазбежнасць адплаты.* Атальлюцца сьлёзы, нягож ні атальлюцца, век жа вірідуваць ня будзіць. Ніхай табе мае сьлёзы атальлюцца ўдзісіціра. А ета ж людзкея сьлёзы атліліся.

Атвядзіць вочы. 1. *Адцягваць увагу, падманваць.* Ты едзь, ды глядзі, ато жулікі найдуцца — адзін будзіць вочы атвядзіць, а другея с калёс усё віцігнуць і знясучь. Ета, рысказывылі, русалкі умелі вочы атвядзіць — атвядучь вочы каму і тады куды хочыш зыцягнуць, — дык ета прідумывылі, можа, каб дзяцей пужаць. 2. *Не глядзець, саромеючыся.* Што, цяперя атводзіш вочы, а як лаіцца ўчора пыўсякыму дык дужа ладна ўмеў? **Зак. Атвесць вочы.** 1. Глядзі, ня будзь варонью, там жыва атвядуць вочы і так аблапошуць, што агледзіцца ня ўсьпеіш. Дзед рысказывыў, што раншы ў лесі нібытта нехта мог атвесць вочы і цэлюю ноч вадзіць, а к ранню атпускаў. 2. Я йшла міма, дык абея атвялі вочы і дзельюць від, што мяне ня відзюць: стыдна, як сучкым. *Множн.* **Паатвесць** (паатвядзіць) **вочы.** 1. *рэдкаўж.* Яны каму хочыш вочы пытвядуць. Пыдыйшлі к вызам, дывай усякыю трілюду несць, пытвядзілі тым вочы, а самі шлеі пыбрізали. 2. Чаму ж ня стыдна, пытвялі вочы, ні глідзяць. Пыатвядзюць яны вочы, пыдажджы трошку, ім німа ніякыга ні стыда ні сырымá.

Атвадзіць душу. 1. *Суцешваць, супакойваць.* Я цірязь дзень, ціріз два хаджу, атваджу ёй душу,— а так усё сядзіць, ташну́іць. 2. *Суцешвацца, супакойвацца.* Пыпа-рюся то ны гародзі, то на бульбі, а то лі двыра топыю, трошку атваджу́ душу. Гаворіць, атвадзіць душу пайду. **Зак. Атвесць душу.** 1. Пыгыварі-ка ты зь ім, рузуверь, атвядзі яму хуць троху душу. 2. Схадзіла, пыбыла ў Пына-сывых трошку, хуць атвіла душу, ато як сяджу́ ў хаці, як ныбару́ ў гылаву́, дык ні знаю, што б дзелыла.

Ат вады [не] атабрацца. *Пра нязмерную прагу да вады.* Што ты такая зьеў, што ат вады ні адбяресься. Ці адбярुцца яны сяньня ат вады? Кажыцца ж, нямножка і зьела — хвост сялёдкі, праўда, трошку сыліныва́тыя, і ўвесь дзень ат вады атыбра́цца ні магу.

Атварачываць (вярнуць) морду (рыла), груб. Адмаўляцца, выражаць нязгоду. Яму прідлыгаюць як чылавеку вазьмі, а ён яшчэ морду атвыра́чыіць: ні пы ныра́ву нешта. Чаго ты атвыра́чывыіш рыла, што, я табе тарелычкі пызалочыныя буду выпісывыць? — во пыста́віла міску — і жрі. Іна і так, і етык: Пітрачок, чаго ж ты, ну рыскажы што-небудзь, а тэй Пітрачок верніць морду. Ні вярні рыла, а сядзь ды напурьгыйся, пан то еткіі. Што ты ўсігда атвыра́чывыіш морду, як ён табе працівін.— А нягож ні працівін, і ты б рыла вярну́ла, каб ціряз ноч у дваре нучуваў. **Зак. Атвернуць морду (рыла).** Ты яму гыварі, дукуй яго, а ён атверніць морду і ноль уніма́нія тваім слывам, дайжа вухым ні вядзець. Чаго ты атвярнуў рыла, я ж доўга чыкыцца с табою ня буду, у мяне раз-два і зыгаворіш, і паслу́хыіш. **Множн. Паатварачываць (паатвярнуць) морды (рылы).** Пыглядзіш на іх, як пытвыра́чывыюць морды. Пытвыра́чывылі рылы і сідзяць: ікая іда біз гарелкі. Ну й ніхай пытвярну́лі морды, мне што да етыга. Надуюцца, патвернуць рылы і сідзяць, глядзі, січас заріохыюць. **Працягл.-фінальн. Наатварачываць (даатварачываць) морду (рыла).** Што, нытвыра́чывыў морду, пулучыў ласку? — і другому ета самыя б́удзіць. Нытвыра́чывыіць рыла, ой, нытвыра́чывыіць, хва́ціцца калі за розум. Як дыбаруся ўжо з вожкымі, дык ты ў мяне дытвыра́чывыіш морду. Есьлі с Анькыю ты дужа сьмел, то ў мяне мігым дытвыра́чыіш рыла.

Атварачываць (вярнуць) нос, іран. Адмаўляцца, выражаць нязгоду. Іна піряд ім і так, іна піряд ім і етык, а

ён атвырачыць нос. Хваціць вярнуць нос, кажыцца ж, ня дужа з бальшых паноў. **Зак. Атвярнуць нос.** Чаго ён там атвярнуў нос, жджэць асобыга пріглашэня? **Множн. Паатварачываць** (паатвярнуць) **насы.** Ну што насы пытвырачывылі, што ні пы ныраву? А мне дык дужа важна, есьлі яны патвернуць насы. **Працягл.-фінальн. Наатварачываць** (даатварачываць) **нос.** Нытвырачыш нос, дажджэсья прісмáкыў, во кіну, ріну — і будзіш галодный сядзец. Дытвырачывыш нос, што вьлізіш із-зы стыла зыплакыўшы і пойдзіш ня еўшы.

Ат варот паварот. *Катэгарычная адмова.* Ну што, пысвáтыўся, пулучыў ат варот пыварот? А па-мойму, дык суседка табе дыла ат варот пыварот.

Ат веку. *Здаўна.* Ета ат веку було: толька піракоцісься ціріз большак — і шчыплі, і шчыплі ягыды; а не — дык толька зыкаціся сюда, як Ісай жыў,—тут жа сосны, сосны былі ат веку,— узноў ягьд ні тыбрацца.

Ат ветру валіцца (хітацца, хістацца, шатацца). *Быць вельмі слабым.* Зьмітрок яшчэ ў прошлым гаду ат ветру валіўся, пряма ўстыяць ны ныгах ня мог. Якей зь яго жыціль: ідзець і ат ветру хітаіцца, а есьць скулінду, і то калі пысаміцца што. Такей ужо ён слабый, такей слабый, проста ат ветру хістаіцца. Летыся ат ветру хістаўся, а сёліта, глянь, нічога чылавец стаў. Чаго ты ня лечысься, ты ж чуць ны ныгах стаіш, ат ветру шытаісься. Ня дзіва столька атвыляцца пы ўсякіх бальніцых ды лызаретых, ні хыця будзіш ат ветру шытацца.

Атвешываць (развешываць, адтапырываць) **губы,** *іран. Крыўдзіцца вельмі моцна.* Як пычанець атвешывыць губы, дык ны нядзелю кріўды хвытаіць. А ты сьма ці даўно пірістала разьвешывыць губы ат кáжныга слова. Чаго ня ўмеіць, а губы аттапырывыць умеіць, ні кажы ёй ні слова, ні паўслова і ні гьварі. **Зак. Атвесіць** (развесіць, адтапырыць) **губы.** Ікая ня ёсьць карміна, сыламіна, мякніць, а ён губы атвесіў і сядзіць: ні так глянулі ны яго. Чуць што ні пы яго, нізашто — забі — ня возьміць, губы разьвесіць і будзіць сядзец. Вун твой хлюст, аттапыріў губы: нешта ні так ськызалі. *Узмацн.* **Паатвесіць** (паатвешываць, паразвесіць, паразвешываць, паадтапырыць, паадтапырываць) **губы.** Ай, ні абрышчай уніманія, пыатвесюць губы — ета ў іх ужо ў кроў увайшло. Вун яны сідзяць зы стáвымі, пыатвешывылі губы. Ты гляну-

ла б на іх, як яны губы пыразьвесюць, цэлыя указэя. Ну, раз пыразьвешывылі губы, тут толку ні даб'есься. Чаго пыттапырілі губы, пірід вамі ны каленкі стынавіцца ніхто ня будзіць. А ня трогый, ні дражні, яшчэ губы пыттапыріюць. *Працягл.-фінальн.* **Наатвешываць** (наразвешываць, наадтапырываць, даатвешываць, даразвешываць, даадтапырываць) **губы**. Ныатвешыіць ён губы, што пойдзіць ні ш чым. У мяне іна быстра губы ныразьвешывыіць: зу ручонку ды ў хату. Ну, ныттапыривыў губы, пулучыў і дзьве, і пяць кніжык. Ты ў мяне так ужо дыатвешывыіш губы, што луччы некуды будзіць. Або я дыразьвешывылі губы. Дыаттапыривыюць губы, што з рёвым пойдучь ні глідаючыся.

Ат відна да відна. *Усю ноч.* Як сыбярўцца гурьбою, пойдучь і цігаюцца нейдзі ат відна ды відна, с сонцым пріходзюць.

Атвячаць галавою. *Браць на сябе поўнасю адказнасць.* Я гатоў атвічаць гылавою, што Сыціпан ні пыдвядзец, у яго ўсігда слова сьвята. Глядзі, каб ні прішлося атвічаць гылавою за етыя твае прадзелкі, цяпера с такімі дзіламі строга. *Зак.* **Атвеціць галавою.** Папомніш, што зы такія вьдзілкі можыш атвеціць гылавою. Я гатоў атвеціць гылавою, што зы два дні трактыр будзіць атрیمانцірывын і стыяць, што новінькій. *Множн.* **Паатвеціць галоуамі** (голауамі, галауамі). Ніхай толька яны пупадўцца ў рукі, пыатвецюць галовымі зы сваё зьдзікацільства. Вірідувалі-вірідувалі, ды голывымі пыатвецілі. Пыдажджыця, так ні мінецца адурюваньня, гылывамі пыатвеціця за ўсе свае вьдзілкі. *Працягл.-фінальн.* **Наатвячаць галавою.** Нытвічаіць ён гылавою: некуды зьбег, і ніхто ні знаіць куды, а пеньсіі людзям зымытаў.

Ат (з) ніці да ніці. *Усё (расказаць, выведаць).* Іна усюдых даступныя, лі Пракопа банным лістом пычыла, а ён, як дурачок, усё ат ніці да ніці і вьлыжыў. Я б так ні пышла, я ат ніці да ніці пра ўсё рыспрасіла б. Як пычанець, усе падробнысьці пірібярець, зь ніці да ніці ўсё чысьцінька русусоліць.

Атлежч (атайціць, атлігнуць) **ад душы** (серца, на душэ). *Пра наступленне палёгкі, заспакаення.* Як пачула я, што яны хырашо зьездзілі, нійдзе ні пупаліся лісьнікам, аж атлягло ад душы. Схадзі, пыталкуй, рузуверь,

мога ў яе атляжыць трошку аць серца, успакоіцца. Ці атлягло ў цябе ну душэ посьлі піряпугу таго ў лясу, ці ўсё яшчэ баісься? Ты схадзі, прайдзі, зь людзьмі пыгварі — і атойдзіць ад душы, чаго ж ты будзіш сядзець і тушнуваць. Цяперь у цябе трошку атыйшло аць серца, ты пыспыкайнала. Ну-ка во вазьмі чарычку, ды мы с табою пыталкуім хырашэнька, каб ну душэ трошку атыйшло, ато што ўсё бідуваць ды бідуваць. Ну, ці атлігнула ў цябе трошку ад душы, што ж ты так убіваісься. Худзь ба атлігнула аць серца ў яе ны мінутычку, нісколька ня можыць успакоіцца. Гаворіць, ужо атлігнула ну душэ, ёй жа ныпісали, што жыў, руку толька абыдрала.

Атліваць ат яйца, неадабр. Здабываць неверагодна лоўка. Можга толька атліваць ат ійца ні навучыўся яшчэ. У-у-у, была махырька, ат ійца атлівала. **Зак. Атліць ат яйца.** Вы толька што ні знаіця яе нявестку, іна ж ат ійца атальлець і вокым ні змаргнець.

Атліваць пулі. Рабіць або гаварыць надзвычайнае. Калі хто і ўмеў атліваць пулі, дык ета Сямён, бувала, што зьдзелыіць — нядзелю ходзюць усе, пыкатыюцца со сьміху. **Зак. Атліць пулю.** Ці чуў ты, якую пулю атліў Шурка учора ны вічарінкі: прішоў п'яный, зы Машку і дывай па кругу цігаць: я табе сь Пітраком жыць ні дам, усё роўна ны табе жаніюся. **Працягл.-фінальн. Наатліваць** (даатліваць **пулі.** Во ета ныатліваў пулі, во ета пулучыў! Калі-небудзь дытліваіць пулі свае, пойдзіць як памыйкымі аблітый.

Ат ліца (імя), **неалаг. Па даручэнню.** Я гыварію ні сам, а ат ліца Віктыра, а ён с табою шуціць ні сыбіраіцца, ты сам ета луччы мяне знаіш. Пёкла прасіла ат яе імя сказыць, каб ты ўняўся з гарелкыю і сямю глядзеў як хызяін, а не — дык ня жджы, кылі іна ды цябе дыбярэцца.

Ат малага да вялікага. Усе, і малыя, і дарослыя. У іхній дзяреўні дужа дружны народ, за што ні бяруцца — усігда гуртым, а на луг высыпаюць ат малыга ды вялікага, адны стырікі астаюцца ў дваре, што хадзіць ня ўздолюць.

Ат мала да вяліка, адзінк. Усе, і малыя, і дарослыя. Ай-яй, сколька іх там було, ат мала ды вяліка дзввінулі, як цёмныя туча.

Ат начала да канца. 1. *Усё.* Зы два вічары прычытаў ат нычала ды кынца, дужа інціресна. Прашоў дзяреўню ат нычала ды кынца, нійдзе німа. 2. *Увесь час.* Я там прытарчэў на той вічарінкі ат нычала ды кынца. Ат нычала ды кынца ён там ня вісідзіць.

Ат нечага дзелаць. *Пры адсутнасці занятку.* Пашлі ат нечыга дзельцы к Анькі, пыўдні прутрубілі. Ат нечыга дзельцы лындыць пы дзяреўні, пыт калодзіж нечыга пыцягнуўся. Дзень сьвятэй, схадзіць дужа некуды, ат нечыга дзельцы зываліліся ў сяніцу і прыспалі.

Ат рання да змяркання. *Усё жыццё.* Гурювала ат рання ды змірканья, усё зы быгаствым гнаўся, зы работу ні дня ні ночы ня відзіла.

Атрасаць рукі. *Адмаўляцца.* Пыглядзеў я, што і длі чаго дзельціца, зразу стаў атрїсаць рукі, ні хачу я ў грязныя дзела мішацца. **Зак. Атрэсьць рукі.** Рукі я атрэс ат тых яблык, зыбірай ты іх, еж, я к ім і пальцым большы ні прїтронуса. Атрысі ты рукі, нашто табе ны якія палкі тэя, сквілу ма́ла було? Увідзіш, іка́я там сыбаторія — ат усяго рукі атрысеш. *Множн.* **Паатрасаць** (паатрэсьць) **рукі.** Усе рукі пытрїсали, а мне чаго аднаму мішацца. Луччы пыатрэсьць рукі і ацступіцца, чымся слухыць такая. *Працяг.-фінальн.* **Наатрасаць** (даатрасаць) **рукі.** Во нытрїсали рукі: усім було нялоўка, а каб зразу ўмішаліся, і кончылыся б усё хырашо. Дытрїсали рукі ўсе кругом, і свае, і чужэя, а цяпер ахыюць с усіх бакоў.

Ат рукі. *Уручную, без спецыяльнага інструмента.* Я ат рукі луччы атлінею, чым ты зы лінейкю. Што там доўга вазіцца, ці ета вытачывыць нада, троху апцісаў, апцісаў ат рукі, зарубкі засек ну гужы, во й каромісьлік гатоў.

Атрэзаны́ ломаць (краец). *Той, які адасобіўся, пачаў жыць самастойна.* Раз паехыў, то ён ужо атрэзаны́ ломыць, нызад яго і ны вярёўкых ні прїцягніш. Жына́тый — ета атрэзыны́ краіц, яму ж нада сваю сям'ю глядзець.

Ат языка к языку, неадабр. *З вуснаў аднаго ў вусны другога.* Ягор скызаву так сабе, а тут ат ізыкá к ізыкú пашло: ён зыбіраіцца тоя зьдзельцы, другога зьдзельцы,— пра што тэй і думыць ня думыву. Вот ты скызаву ні падумывушы, а ат ізыкá к ізыкú пірїдасца, пылядзіш, пірїдасца.

Аўчынка выдзелкі не стоіць. *Пра нікчэмную справу.* Я, відна, ні вазьмўся за ета дзела, тут аўчынка выдзілкі ня стоіць. Зьвяжысься ты, уремя ўваб'еш многа, а аўчынка выдзілкі ня будзіць стоіць.

Аціраць бакі. *Марнатравіць час.* Нечыга вам тут бакі аціраць, вун бўльбу выпáхывыць нада. *Непаўн.* **Пааціраць бакі.** Ні воддых, ні работа, так бакі месіць пыаціра́лі. *Працягл.-фінальн.* **Нааціраць** (дааціраць) **бакі.** Ныціра́ця вы мне тут бакі, пакуля вазьму трыпку ды с хаты папрў. Што, дыціра́лі бакі лі Сыханкоў, хваціліся вума, што бясь сена астыцісья?

Ачарця галаву. *Бяздумна.* Ня кідыйся ачырця гылаву, сьпірва падумый, што зь естыга выйдзіць. Палез ты ачырця гылаву, упўтыўся, а цяперя ні знаіш сам, як вільіць.

Баба разанская, неадабр. *Няўклюд.* Сядзіць ба́ба ризанская, ні шылахніся лі яго. Ну ты, баба ризанская, адзьдзвінься.

Бабская памяць, абраж. *Пра няпамятлівага.* У цябе ўсігда была ба́бская паміць, табе скажы, а тады дзесіць раз пухтарі. Ай, с тваёю ба́бською паміцьцю... нейкій расьсеінный урадзіўся.

Бабскія казкі, неадабр. *Выдумкі.* Ахота вам слўхыць ба́бскія казкі, Пілька ўсігда чуш якую-небудзь нясець. Тваіх бабскіх казык ні ў век ні пір'яслўхыш, хуць год зь места ні схадзі.

Базарная баба, асудж. *Скандаліст.* Пыдніла́ся быза́рняя ба́ба, папёрла свае тріло́ды, нясець, што на рыт лезіць. Ня будзь бызарною бабыю, людзей пыстыдзіся, глідзяць усе.

Бакі (жывоцікі, живот) **ірваць, звыч. неадабр.** *Смяяца да знямогі.* Што йта яны та́мыцька бакі ірвўць, ажно сьцены дрыжаць, верна, тэй лырьяныўскій нейкю тріло́ду рыска́зыць. Во ўжо рва́лі сяньня живоцікі, калі Вільякёнчык стаў рыска́зывыць, як ён прістываў у зяці ў Шы́рких. Чаго ты живот ірвеш, можа чылавеку ныпраўду дренна стала і нада паможч. **Зак.** **Бакі** (жывоцікі, живот) **парваць** (нарваць). Як пычанець рыска́зывыць ды яшчэ, хочыш, і пыка́жыць — бакі парвеш. Ні

нырв́алі вы бакі свае, ці дос ужо лухту́ перць ніпыцьсiв́анню. Там усе живоцікі пырв́алі, пр́яма пыќатывыліся с хохыту. Ну, ќажыцца, нырв́алі живоцікі уволю, большы некуды. Пр́яма живот пырв́аў, як пычалі ўсё ўсякыя выдзелывыць. Паслухыйця яго трілюды, нырв́іцё жываты.

Б́акі забiваць, іран. Загаворваць, упэўнiваць падманам. Устрецiўся мне Баріс Хомкiн, дыва́й б́акі зыбiваць, перць мох з балота, усё роўна як я паверю яму. Ты мне б́акі ні зыбiва́й, я пыняў, длi чаго ты ета гаворiш. **Зак. Б́акі забiць.** Каму ты хочыш б́акі забiць, ён жа даўно большы забiў, чым ты знаiш. **Усеаг. Б́акі пазабiваць (пазабiць).** Глядзiця, б́акі пызыбiваюць i апчысьцюць, як белык. Б́акі iм пызабiлі, а яны сiдзяць, раты разiнуўшы.

Б́акі падвадзiць (падцягываць). Адчуваць голод. Як нiхай б́акі нi падводзiць, а нiзаштычка нiчога нi папросiць, во х́ракiр у чылавека. Садзiсь-ка за стол ды пiрiхвацi троху, у мяне во i ма́лiнькыя ёсьць, ато ўжо табе б́акі пыцьцягывыць. Ст́анiць б́акі пыцьцягывыць, дык зьесьць. **Зак. Б́акі падвесць (падцягнуць).** Вiджу, вiджу, табе ўжо б́акі пыдвяло, сiчас буду нылiваць. Ня хочыць браць, нiхай нi бярець, пыдвядзець б́акі, тады пыжалейць. Сядзь ды зьез, нi ўпiнайся, я знаю, б́акі пыцьцягну́ла. Такей дзень сустоiць лi скыта́ ня еўшы — б́акі пыцьцягнiць, чаму нi пыцьцягнiць.

Бальная скула. Капрызник. Ну й былн́ая ж ску́ла твой меншый, i то яму нi так, i ета ня етык, усё яму нi ўгадзiш, — як ты толька годзiш.

Бальное места. Тое, што непакоiць, хвалюе. С́амыя бальноя места ў мяне — ета меншыя — неiк жызьня яе нi скл́алыся: зы днаго в́ыйшла, цяперя з другiм рызыйшла́ся, а троя ж ну руках. Ета мнэ паездкi бальноя места, а табе яны дайжа нi брыдзiць.

Большая вада. Разводдзе. С́елiта больш́ая выда нi пiдвiдзiцца, якей тут сынег. Пышла́ больш́ая выда, ня скоро куды в́ылiзiш. Мне було неiк гадоў дзесiць, дык помню больш́ую ваду, дзареўнi лi рыкi зылiвала.

Большая (вялiкая) песня. Працяглая справа. Я зра́зу гыварiў, што больш́ая песьня рышчына́цца с такою п́уню, дык ён жа бяды: сп́равiмся, iшчэ да бульбы ўсё зьдзелым — дык зьдзелылі: зызiмувала рысьп́ятыя. Не,

ета вялікія песьня узяцца зы піцісьценку, рышчацца лёгка, а калі ты што кончыш.

Большое (вялікае) **серца**. *Добры, спагадлівы, чулы.* Большоя серца ў Дзім'яна, што ён так церьпіць яе бальўства, другой ба за шкырку і носым ціріс парог: ідзі туды, айдзе цігалься. Дай бог кáжнуму добрымү такога чылавека, якая ў яго вялікія серца.

Большэй (вялікій) **бог будзіць**, *абв., ум. Пра малую верагоднасць падзеі.* Большэй бог бўдзіць, есьлі табе сянiшнiя прадзелкі з рук сойдуць. Калі ты ўспаленiя нi схвацiў, бальшiй бог будзіць. Ну, калі толька нiхто нiчога нi замецiць, вялiкiй бог будзіць. Большэй ба бог быў, каб лiсьнiкi нi пранiўхылi, хто столька лесу вiвiз. Вялiкiй ба бог быў, каб ён стаў работыць, як усе людзi.

Большэя (бальшэнныя, вялікія, сумашэдчыя, бешаныя) **грошы**. *Надзвычай дорага.* Хата харошыя, нiхто й ня гўнiць, ну толька ж грошы бальшэя зыламiў. Можана, твiя карова, i дужа ладныя, ну такея бальшэнныя грошы нiльзi плацiць. Вялiкiя грошы вiлыжыў, а жыць нi прiшлося. Такея сумашэччыя грошы яму далi! Калi ў iх з горла прець, яны i бешыныя грошы заполюць.

Банным лiстом лiпнуць (прылiпаць), *неадабр. Надакучлiва прывязвацца, чапляцца.* Чаго ты банным лiстом лiпнiш, ты мне нада як нi знаю што. К табе ён, верна, г дзiсiятый во так во банным лiстом прiлiпiць. **Зак. Банным лiстом прылiпнуць.** Банным лiстом прiлiп к Просi, ны шаг ат яе нi атходзiць. *Працягл.-фiнальн.* **Банным лiстом дапрылiпаць.** Дыпрылiпiў банным лiстом, што ачытала — красьнеў як рак.

Банным лiстом слацца, *неадабр. Паддобрывацца з выключнай лiслiвасцю i абыходлiвасцю.* Пряма банным лiстом сьцелiцца прiд зiцямi. **Зак. Банным лiстом паслацца.** Гатовы банным лiстом пыслацца, каб толька як падлезьць. *Працягл.-фiнальн.* **Банным лiстом наслацца** (даслацца). Ныслаўся Хнычонык банным лiстом, нi пызвалi на ксьцiны. Дасьцелiцца ён банным лiстом, што мыцiрiка завернуць, каб нi ныдыдiаў.

Бараду задзiраць, *жарт. Памiраць.* Цi нi сыбраўся ты быраду зыдзiраць, што ляжыш i кэрхыш, як Сашка Гулубчык. **Зак. Бараду задраць.** Во-о, я думыў, ты ўжо быраду зыдраў, а ты яшчэ пы свытáх ездзiш. *Множн.*

Борады пазадзіраць (пазадраць). Пызыдзіраюць твае стырыкі борыды — бўдзіш адзін у комнытых крусувацца. Прыдзіць уремя — і мы борыды пызыдзярём, нягож ні пызыдзярём.

Барані (крый) **бог**. 1. *Ні ў якім разе*. Бырані бог цябе дайжа падумыць такая. Крый бог ня йдзі ў адным пінжачку. 2. *Няхай, калі*. Бырані бог сыбаку ўвідзіць — аж трясецца: дывай яму сыбаку. Бырані бог ні паспеім пріехыць воўрмія, што яны там сытвыряць. Крый бог ды яе вушэй дойдзіць, іна ж цябе зьсьць і ні аблізьнецца. *Гл. Б о ж а ў п а с і.*

Баўтануць (збаўтнуць, трапануць, мелянуць) **языком**, *неадбр. Сказаць не падумаўшы, выказаць недарэчнасьць*. Адзін буўтанець ізыкам што, можа, нарошня, другея пыхваюць — і пышла гуляць пы дзяреўні ікая трілюда. Аткуль жа я знаю, хто ета збаўтнуў ізыкам. І адна можаць тріпануць ізыкам, і другая, абея дужа ладны. Калі хто з мушчын, дык ета Зайчонок мілянуў ізыкам, кромі яго некыму.

Баўтацца (круціцца, вярцецца) **на языку**. *Амаль прыпамінацца*. Ны ізыкў буўтаіцца, а ў рот ніяк ні пупадзец, вот нешта ж хацеў скызаць і ня ўспомню што. Толька што круцілыся ны ізыку, а ты тут сы сваёй лухтою — я і забыў. Што ета зы паміць стала: бўдзіць што вярцецца ны ізыкў — і ніяк ня ўспомню. Хацеў нешта скызаць, вярцелься ны ізыку, ды выскычыла з гылавы. *Абмеж., рэдкаўж.* **Пабаўтацца** (пакруціцца, павярцецца) **на языку**. Што ты гаворіш, пубуўталыся ны ізыку, гыварі скарей. Пукруцілыся ны ізыку, ды я ні скызаў. Ны ізыке пывярцелься і нэ табе, выскычыла.

Баўтаць (трапаць, малоць) **языком**. *Гаварыць попусту*. Каб ты буўтаў меншы ізыкам, многа б луччы було. Чымся ізыкам тріпаць, палку б дроў рыскыпіў: закінуць нечыга. Малоць — мелюць ізыкамі, а нашто і чаго, каб хто спрасіў. Адно ўмець — ізыкам малоць, каб рукі так хадзілі. *Абмеж.* **Пабаўтаць** (патрапаць, памалоць) **языком**. Што яны тама дзелылі, пубуўталі ізыкамі і рызыйшліся. Ніхай сабе патрепіць ізыкам і ўспакоіцца, а ты пысядзі, як ба й ні цябе кысаіцца. Ім самыя галоўныя, каб айдзе пымалоць ізыкамі. *Працяг.-фінальн.* **Набаўтаць** (натрапаць, намалоць, набаўтацца, натрапацца, намалоцца, дабаўтацца, датрапацца, дамалоцца, дабаў-

таць, датрапаць, дамалоць) **языком**. Аўхім і нубуўтаў ізыкам, большы хто б там мог. Чаго там нытріпалі ізыкамі, ты б толька паслўхыла. А што есьлі яны яшчэ чаго намелюць ізыкамі, ты ўсяму будзіш веріць. Калі ўжо вы нубуўтаіцца ізыкамі, як толька яны ні зыбыляць. Ці нытріпаўся ты ізыкам с тою лахўдрыю? Нымалоліся ізыкамі, ужо рысьцягвыюцца пы хатых. Тэй пулучыў — дубуўтаісься ізыкам і ты, яй-богу дубуўтаісься. Абя дытріпаліся ізыкамі, сыстраміла іх Аксюта — большы некуды. Ты так скоро можыш дымалоцца ізыкам, што й ні агледзісься. Як жа ты ладна дубуўтаў ізыкам, лўччы некуды, можа хуць трошычку уціхніш. А што я дытряпліў ізыкам, а разьві я ніпраўду што гываріў? Дамеліця ізыкам, што січас дождж хляніць і будзіця мокрыя хвытаць.

Баш на баш. *Рэч на рэч, без прыдачы.* Махнём баш ны баш? — мае тўхлі ня хужы, чым твае сыпагі.

Без аглядкі. *Рашуча, без роздуму.* Есьлі ўжо я вазьмуся, то будзіця ляцець біз аглядкі, аж зыпяткі будуць тряшчэць. Нясьліся біз аглядкі, як пынтаныя, некуды, каб хто іх спрасіў, хто іх гнаў. Туріла хвырасьціныю з гарада біз аглядкі.

Без адхлыну. *Не адначываючы.* Бутуваліся ныт пням і надзелю біз атхлыну, і рукі быляць, і сьпіна, ні шывяльнўцца, ні вурухнўцца.

Без вума (ума, памяці). 1. *Дурны.* Ці ты біз вумá, чылавек, як жа ты тургуваў цёлычку, калі ета бычок. Каб ты ня быў біз ума ды дўмыў трошку, дык ба такея дураты ні сытвырйў. Ну, калі біс пáміці, то й ні бяріся зь людзьмі тулкуваць. 2. *У захапленні.* Лідыгышчáнскія хлопцы біз вума ат астрейкыўскіх дзевык. Чумічонык адзь зяціцкія Тайкі біз ума. Пярама ўжо біс пáміці астаецца ац свае крáлі. 3. *Вельмі моцна, горача.* Сярэжка ж Адарку біз вума любіў, а йна во як здзелыла. Хто табе скызаў, што біз ума любіць, ён ужо к Веркі г дзісятыі пыткачыцца. Іван за Хомычкіныю пряма біс пáміці.

Без вылазу. *Увесь час, настаянна.* Усю зіму у Ільлёвых прысядзелі бяз вўлызу, у карты резыліся. Сядзіць бяз вўлызу ў Хвядотывых, днўіць там і начўіць, у зяці мецюць.

Без гыкання. *Спакойна, без грубасцей.* Худзь ба ж раз калі скызаў бяз гыкыньня, як чылавек, ато ўсё гы ды гы.

Ці ты бяз гыкыньня рызьясніць ня можыш, што к чаму. Во, відзіш, і бяз гыкыньня можна абыйціца.

Без душы. *Жорсткі.* Бацька быў біз душы і сын еткіі самыі. Ці ты ўжо саўсім біз душы, што такея ірунды прасьціць ня можыш.

Без задзержкі. *Адразу.* Раз я скызаў, то будзіць зьдзелына біз задзержкі. У нас усігда біз задзержкі дзельціца.

Без задніх ног. *Без сіл і рухаў.* Ладна за дзінь зы ска- том ныцігаўся ні прівікшы, сьпіць біз задніх ног.

Без зазрэня совесці. *Бессаромна.* Пасьвіць ня хочучь, а крічаць — крічаць біз зазрэня совесці. Такей ужо чылавак, ты яму пыказьвыі, што ета ніпраўда, а ён біз зазрэня совесці сваё цьвярдзіць.

Без канца [і краю]. *Вельмі доўга, увесь час.* Біс кынца серца ўзрываіць і ніякыга уталону німа. Нешта біс кынца тама трілюдзілі, я мінутку пыстыяў і паплёўся двору. Народ ішоў біс кынца і краю.

Без капейкі (граша) [ў кармане]. *Не маючы сродкаў.* Паехылі, заробюць, хочыш — ціріль нядзелю прікоцюць біс капейкі. Што ж ты выбіраісься біз грыша, пыдажджы, заўтра пулучу, хуць на первыі случыі дам. Зайшлі мы — ён сядзіць біс капейкі ў кырманы. Што ж ты зьдзелыш, есьлі явіліся біз грыша ў кырманы, дасі, нійдзе ня дзе- нісься, свае ж дзеці.

Без (кромe) шутак. *Зусім сур'ёзна.* Па-мойму, ён табе бяш шутык гываріў, што нада скарей зьбіраіца. Кромі шутык кажу уйміся, вазьмі ды набі кылячкоў у палку, резь нада резыць. *Параўн.* Кромі шутык ёсьць авечкі.

Без лішніх слоў (разгавораў). *Рашуча, коратка.* Ты скажы бязь лішніх слоў, а не — дык пільні, каб шкура зыгарелься. Сыбраўся і бязь лішніх рызгаворыў пашоў. ато будзіш рузмундыкывыць, пірліваіць с пустога ў парожня.

Без меры. 1. *Вельмі многа.* Так ужо бязь меры піць — аткуль жа тоя здароўя будзіць. Жрець бязь меры, на- пургыіца, тады сядзіць, чуць пышыць. 2. *Вельмі моцна.* Не к чыму так баьлывыць бязь меры. Ён любіў бязь меры, а йна так, хвастом вярцела.

Без нічога [ніякага]. *Без прычыны, раптоўна.* Верна ж было за што, бізь нічога ж ба ні шумелі. Ён тыкая халеріна — прісукáіцца бізь нічога ніякыга і нізашто ні атвяжыся. Ну як жа ж бізь нічога ніякыга і скызáць ны чылавека такая. Бізь нічога ніякыга і болька ні сáдзіць.

Без перасадкі (перасядкі), *часта жарт. Безастановачна, без супыну.* Во выбіра́йся ны большак і пряма кыта́й большаком бісь піріса́дкі. Як пычанець, то ўжо бісь піріса́дкі будзіць свае ба́йкі весьць. Пряма бісь піріса́дкі каціў, нійдзе ні мінуты ні зыдзіржа́ўся. Ехыць хуць чым—ці поіздым, ці аўтобусым хырашо бісь піріса́дык, каб раз сеў — і да места.

Без прадоння. 1. *Надзвычай глыбокі.* У горыдзі калодзіжы, знаць, біс прадонья, глянiш — і вады ня відна, чорна і ўсё, як іх толька рылі. Вызяріна лі Ма́лыга Кыта́ нейкыя біс прадонья. 2. *груб. Без меры.* Жрець біс прадонья, айдзе толька што ў ім дзыецца.

Без просу (спросу). *Самавольна.* Ты ж глядзі, дзетычка, хырашо дзелый у цёткі, бяс просу нічога ні бярі, калі чаго захочыш — пыпрасі. Ікая ета совісьць у чылавека браць так бяс спросу, худзь ба ж длі пріліку спрасіў.

Без просыпа. 1. *Не прачынаючыся.* Сьпіць бяс просыпа, калі ён толька вьібрюзыніцца. Прыспаў бяс просыпа поўныя судкі. 2. *Бесперапынна.* П'ець і п'ець, і п'ець бяс просыпа, і калі ўжо якей канец б́удзіць, відна, абажреца гарелiшчы етый.

Без прошыбу. *Не памыляючыся.* Андрей абы-што дзельць ні стáніць, ён за што ні бяреца, то за́гыздя рышчыта́іць, каб бяс прошыбу.

Без прыпасу ні часу. *Пра запаслівасць.* Ета толька ў цябе вецір у гылаве гуляіць, а Лістрáт біс пріпа́су ні ча́су ні жывець. Ніхай сабе зь віду такея нягеглыя, а нябось ты, біс пріпа́су ні ча́су, усё стыря́юцца, каб што прідба́ць.

Без пуця. 1. *Не так, як трэба.* Пашло і пашло у іх неік біс пуця, ні пулучы́лыся жызыні. 2. *Не такі, які трэба.* Біс пуця ты, хлопiц, саўсiм біс пуця, так на сьвеці ні прыжывеш.

Без роду і [без] племя. *Адзінока, без родных і блізкіх.* Што табе, і ба́цька з ма́ткыю рядым, і сваіх поўныя

дзяреўня, а я ж тут бяз роду і племя, адным адна. Прыжыла іна бяз роду і бяс племя, як гарох пры дарогі: хто ня йдзець, тэй скубанець.

Без розуму, асудж. 1. *Дурны.* Ці ты бяз розуму купляць мёрзлую бульбу, што ты зь ёю дзельць будзіш — прывязеш і выкініш? 2. *Неразумна, няскладна.* Як жа вы рышчыналі первы вянец бяз розуму, кривэя вуглы пулучыліся.

Без сучка і задорынкi. 1. *Проста, без цяжкасцей.* Во ў мяне дзела пашло біс сучка і задорінкі — і выпісыў зразу, і прывёз лес быйстра, і пыставіў зы якей месіц. А ты хацеў, каб усюдых біс сучка і задорінкі? 2. *іран. Добры.* Я знаю, у цябе ўсё дренна, адзін ты біс сучка і задорінкі.

Без толку. Бессэнсоўна. Ты будзіш сватыца бяс толку, як тэй Ільля, што бег усьлед зы святамі і крічаў: «Пустойця, пустойця, кулёсы дуоць». Звылачыліся бяс толку ў тую Дуброву, там ужо кажны кўсьцік пірапорін і пірашчўпын, нійдзе ні арешыка.

Без (усяго) усякага. Адразу, раптоўна. Біз усякыга зы каўнерь узялі і торснулі ціріс парог — во й п'янка айдзе дзелься, уміг прыцьвіразеў. Я паслўхыў ба біз усяго ўсякыга, чаго ні паможч чылавеку, раз нада. Як жа так біз усяго ўсякыга прішлі, лазіюць, аглідаюць, я ж ні збіраўся прыдываць. Нывізаўся біз усяго ўсякыга: ты ўзяў мой тапор сы двыра, а я на тым дваре і нагою ня быў.

Без усякіх. Адразу, прама. Іван біз усякіх паслўхыіць, толька слова яму прікінь. Я ім сказыаў, і біз усякіх сыгласілісь. Я цябе ат'етуля біз усякіх пыпрашў, толька ні ўнімі свой язык. Біз усякіх унялі шубуцілу.

Без цара ў галаве, асудж. Дурнаваты. Ну што ж ты здзельыш, кылі біс цыря ў гылаве, свайго ж розуму ні ўставіш. У цябе ўсё біс цыря ў гылаве, во ў тваёй гылаве, знаць, два ампіратыры.

Без шчоту (ліку). Вельмі многа. У іх усігда грошы бях шчоту, што ім атходзіць. Там найшло ўсіх бях шчоту, я ні палез. Радні бязь ліку, айдзе ты ўсіх зьмесьціш.

Белыя мухі. Снег. Рана сёліта белыя мухі пыляцелі. Нада сьпяшыць з бўльбыю, вот-вот белыя мухі пыліцяць. Ні хачу я на тэй сьвет пад белыя мухі.

Бітый час. *Вельмі доўга.* Бітый час і ўгыварывылі яго, і ўпрашывылі, і чаго ня дзелылі — упёрся: ні пайду і ўсё.

Біцца аб заклад. *Спрацацца на дамоўленасці.* Б'юся аб зыклэд, што ў любую ноч і куды хочыш пайдú. Аб зыклэд біўся, што ты сяньня ны вічарінку ня прідзіш, а я гварію: «Прідзіць». **Зак. Пабіцца аб заклад.** Перша пабіліся аб зыклэд, а тэй, што прыйграў, аддываць ня хочыць, тады біз зыклэду пабіліся.

Біцца як рыба (рыбіна) **аб лёд.** *Аддаваць усе сілы ў працы, клопатах, старацца.* Білыся я трі гады як рыба аб лёд, усё думала: а можа што прідбаім, а можа абжывёмся — айдзе там, якую капейчыну ні пупадзец, усё прап'ець. Як рыбіна аб лёд б'ецца, каб што табе справіць, а ты ж ня хочыш пынімаць етыга. *Непаўн.* **Пабіцца як рыба** (рыбіна) **аб лёд.** Два гады пабілыся як рыба аб лёд, ну й што,— горы піривярнула? Паб'ецца як рыбіна аб лёд і кініць, ні ўжывець, нізашто ні ўжывець. *Працягл.-фінальн.* **Набіцца як рыба** (рыбіна) **аб лёд.** Хваціла ім большы ні нада, набіліся як рыба аб лёд. Як рыбіна аб лёд наб'ецца, ні дня ні ночы ёй атхлыну ні бувáіць.

Біць адбой. *Адступаць ад намечанага.* Відзіць, што ні пылыса, дываіь біць адбой. Сілівон усё кіпяціўся: ух, я ў суд пыдам, ух, прувучú, цярьпець ні стану, а цяперя нызад, б'ець адбой.

Біць баклушы (лынды), *асудж.* *Бяздзельніцаць, гультаяваць.* Жджы, нырабтыюць, б'юць баклушы дзень прі дні. Хваціць біць лынды, пыра брацца за дзела. *Абмеж.* **Пабіць баклушы** (лынды). А калі й паб'юць троху баклушы, зіму ж яны і вясну ні гулялі. Пабіў месіць баклушы і дос, работы пыдыйшло па вушы, упрігайся.

Біць дробі. *Танцаваць па-майстэрску, з дробным прытопваннем.* Ого, як выйдуць адна піріда дною дробі біць, што ў іх аткуля бярецца. *Непаўн.* **Пабіць дробі.** Во пабіла ўчора Люська дробі, ды ўсё с пріпіваньнім, с пріпіваньнім. *Законч.* **Адбіць дробі.** Наша атышло, мы сваё адбілі дробі, скацьця ўжо вы. *Працягл.-фінальн.* **Набіць** (дабіць) **дробі.** Набіла дробі, прішла к маткі с пúзым — жджы ляльку, любуйся. Дабілі дробі, купіць ба што нада, дык незышта.

Біць па вачах. *Сарамациць.* Пупáла яго неік ў дзяреўні, дываіь прінародня біць пы вычáх: ці помніш мае падушкі — чорныя навылкі, а букеты па іх жоўтыя?

Біць па карману. *Наносіць страты.* А ты знаіш, як твае паездкі б'юць пы кырману, кáжный раз і дай, і дай, с пустымі ж рукамі ня выпрывіш. **Зак. Ударыць па карману.** Каровы рылыўцыў пыдвялі, крепка удáрілі пы кырману.

Біць па руках. 1. *Пагаджацца канчаткова.* Ну, б'ём пу рука́х, дыгываріліся? Відзіш, пуўдня тургуваліся, а ўжо б'юць пу рука́х. 2. *Адвучваць.* Біў пу рука́х крепка—штрухуваў, дні зьнімаў, дык ні крáлі. **Зак. Ударыць па руках.** 1. Стургуваліся, удáрілі пу рука́х і пашлі бырышы́ піць. Дык дыва́й ужо ўдáрім пу рука́х. 2. Новый стыршына ні стáніць іх крыньня цярьпець, скоро удáріць пу рука́х, ды і ладна ударіць з рызмаху, пачуствууюць.

Біць сябе ў грудзі. *Горача даводзіць.* Нечыга божкыць і біць сябе ў грудзі, нада було рáншы думыць, што дзельіш.

Біць трывогу. *Звяртаць увагу на небяспеку.* Ён жа даўно біў трівову, дык ці яны паслўхуюць. Нада було рáншы біць трівову. **Зак., рэдкаўж.** **Ударыць трывогу.** Што ты ўдáріш трівову цяперіцька, а куды ты вясною глядзеў? *Пачын.* **Забіць трывогу.** Ты забіў трівову, ды позна, нада було гываріць пра ета яшчэ зь вясні.

Біць у адну точку. *Накіроўваць усе сілы на дасягненне пастаўленай мэты.* Я знаю Стаха, ён за ўсё зразу хвытацца ня будзіць, ён усігда б'ець у адну точку. А я біў у адну точку, хадзіў, ныдыдаў і сваріцца пріхадзілыся,—так і дабіўся.

Біць у вочы. *Рэзка выдзяляцца.* Дужа ж твае нырды усім б'юць у вочы, надзелься, як пупугай заморскій. Ты так дзельі, каб ета ня біла нікому ў вочы. **Зак., рэдкаўж.** **Ударыць у вочы.** В́ірідзілыся, што абізьяна, проста ўсім удáріла ў вочы, аж ніпріятна було, як цябе рызглідалі.

Біць у звон, асудж. *Падымаць трывогу, растрывожваць людзей беспадстаўнымі чуткамі.* Што ны язык ні пупадуць, пашлі біць у звон, і прыбуўляюць па решыту. **Зак. Ударыць у звон.** Я помню, тады былі удáрілі у звон: відзілі, відзілі Таньку сь Сяргеім. *Непайн.* **Пабіць у звон.** Дык што зьдзельылыся, калі яны нядзелю пабілі у звон. **Законч.** **Адбіць у звон.** Адбілі ў звон, сьціхлі, ато доўга усякью лухту нясьлі. *Працягл.-фінальн.* **Набіць** (набіц-

ца) у звон. Пры Васіных набілі у звон, чаго толька ні трілюдзілі. Яны ня толька ніхай увідзюць, а ніхай што пыкажыцца, дык наб'юцца ў звон.

Біць у нос. *Востра пахнуць.* Што йта у клеці ў цябе так б'ець у нос, што ні прадыхыць? **Зак. Ударыць у нос.** Прывязьлі бочку, аткупорілі, а аттуля як ударіць у нос нечым саўсім тўхлым ці гнілым.

Біць у точку. *Дзейнічаць правільна.* Пынас усігда б'ець у точку, ета ты дзелыіш, як табе пыд ныстраенія падойдзіць.

Біць у хамут (дугу), вульг. Капрызіць, рашуча не пагаджацца. Айдзе ты Жэньку праводзіш, іна б'ець у хамут, ніхто ні пытхадзі. Узноў б'ець у дугу, ляжыць і ні пыдымаіцца: ня буду варіць. **Зак. Ударыць у хамут (дугу).** Ніхай прайдзі піряд ёю ні па той масьнічыні, січас ударіць у хамут. Відзіш, ударіла ў дугу, путніца дык путніца зыдылася. *Непайн.* **Пабіць у хамут (дугу).** Доўга большы у хамут ні паб'ець, там абразуюць сора. Летыся яны пабілі у дугу, цяперя, знаць, трошку пыспыкайнелі. *Законч.* **Адбіць у хамут (дугу).** Тая пыцішэла, адбіла ў хамут, і ны цябе нада еткыя вузьдзечка. Ня бойся, атаб'ець у дугу і ўлашчыцца. *Працягл.-фінальн.* **Набіць (дабіць) у хамут (дугу).** Сколька іна набіла ў хамут: ніхто к ёй ні пытхадзі, ніхто ёй ня ровін. Наб'ець у дугу, мылыда́я, а як замуж нада будзіць, аціхніць. Відзіш, як абея дабілі ў хамут, цішэй ціхыга сталі. У дугу дабіць сора даб'ець, і ўгамоніцца, і ўспакоіцца.

Біць у цэль. *Дзейнічаць мэтанакіравана.* Ты раз надумься так здзелыць, то бі ў цэль, ні ацступай. Аўрам відзіш як б'ець у цэль, дайжа Марку спользвыў.

Бледный від. *Пра напалоханага, разгубленага, накаранага.* Ты сора дыцяўкысься, што будзіш імець бледный від. Посьлі пасежыньня у яго быў бледный від. Пыдзяржым у руках — будзіць бледный від.

Бліжы к дзелу. *Канкрэтна, па сутнасці.* Ты гыварі бліжы г дзелу, а казкі мы ўжо слухылі. Бліжы, бліжы г дзелу, пру трусой мы чулі, рыскажы, як курам голывы скрúчывылі.

Блізка (плоха, дрэнна) ляжаць. *Лёгка можна ўкрасці.* Так і ходзіць, усё рызглідаіць, айдзе што блізка ля-

жыць,—а ты ж ні клаў. Ніхай толька зьмеціць, айдзе што плоха ляжыць, толька тады й відзіў, худзь ба што там было. Пупадзець, што дренна ляжыць,— мігым пытхваціць. Табе нада адно: каб што-небудзь блізка ліжала. Німа — значыць плоха ліжала. Верна, дренна ліжалі твае вязёнкі, цяперя ішчы ветра ў полі.

Блудлівая аўца, абраж. *Легкадумны, валацуга, бадзяга*. Пашлі блудліваю аўцу, ён ны большаку заблудзіцца. Там з зывязынымі вычамі дарогу найдзіш, а блудліваю аўцу нада зу рукаў весьць.

Бог абідзеў, часам іран. *Пра нешчаслівага, калеку; пра няўдачу*. Абідзіў бог зрэння, будзіць гурюваць ды зьмірканьня. Якей жа цябе, к чорту, бог абідзіў, кылі ты зы сваю дурную гылаву кárствыіш. Ой, як жа цябе бог абідзіў, наверна, пымішаў яшчэ адну ношку сена ўкрасць.

Богам абіджаны, часам іран. *Нешчаслівы, скалечаны*. Васіль і так богым абіджны, а тут яшчэ суседзі нываліліся, нідырма гаворюць: ны каго бог, ны таго й людзі. Канешня ж абіджны богым, с такім калествым жызьню пражыць. Такей ты ўжо богым абіджны, што пряма самы нішчаслівы ва ўсім сьвеці.

Бог дасць. *Пра магчымасць удачы, шчаслівага зыходу*. Бог дасць буду ў ваших крыях, дык я зыскачу хуць ны мінутычку, пыгляджу, як вы акыпашыліся. Мыя карова пасьледнія дні дынашыць, бог дасць чарка мылыка ікая будзіць. На-ка во маёю масьцю прікладзі, бог дасць скарей заживець.

Бог знаець (ведаець). *Пра немагчымасць прадбачыць*. Бог знаіць, ці пріедзіць ён сяньня, ці можа зыначуіць у Дуччычых. Бог ведыць, як ім тама прідзіцца у тым судзе, худзь ба ж хырашо рызыбраліся.

Бог знаець (ведаець) **калі**. *Невядома калі, вельмі даўно*. Бог знаіць калі яны тамыцька заселі — сідзяць, розбырышы п'юць. Ты ўжо ў нас быў бог ведыць калі. Паехылі бог ведыць калі, а ўсё німа і німа.

Бог знаець (ведаець) **сколька**. *Невядома колькі, вельмі многа*. Явіўся Мярка, у восьпі, восьпі быў, адылжаў грошы пьд расьпіску,— у яго грошы было бог знаіць сколька. Яшчэ ны станцы прідзіцца пысядзець бог знаіць

скільки. Бог ведець скілька яны там чаго грібанулі. У іх грошы бог ведець скілька, нечыга ім стыгнаць.

Бог мілаваў. *Пра ўратаванне ад небяспекі.* Як бярном пыкаціла, дык аднаму нагу зразу пірлума́ла, а другога бог мілывыў, ні зычапіла.

Бог не абідзеў, гумар. *Пра здольнага, таленавітага, багатага.* Ня бойся, Марку твайго бог ні абідзіў: дом атаціў зяцю і сам хату прібярць к восіні. Апіцітым яго бог ні абідзіў: што стреў, то й зьеў.

Бог нясець. *Пра нечаканае з'яўленне.* Аччыні, глянь, каго там бог нясець, клямку шукаіць, ды ніяк ні найдзіць. Я сяджу й думую, ці ні Праскоўю ета бог нясець, ажно аччынніш дзьвері — і ты. Бог нясець, а чорт пыгынніць. **Зак. Бог прынёс.** Каго тут бог прінёс такую цемінню?

Богу грашыць. *Крыўдзіца, наракаць.* Стыдна табе богу грашыць, ты ні абіджын нічым. Грышычку нечыга богу грашыць, у яго чуць ні самыя лўччыя пайка.

Богу душою не вінават. *Пра поўную, абсалютную невіноўнасць.* Чаго ты прічапілыся смалою к чылавеку, можа ён богу душою ні вінува́т. Я богу душою ні вінува́т, што яны ныгыва́рюць.

Божа ўпасі (пасі, спасі, барані, сахрані). *Ні ў якім разе.* Божа ўпасі, каб я словічка там прыгываріла ці ны цябе, ці ны каго другога. Божа пасі цябе йціць у адной рубашкі, піркалеіш і зразу звалісься — цёпла нызвівайся. Тут нехта табе нытріпаў чаго зря, божа спасі, Хрузыка нічога лішніга ні мыгла́ скызáць, іна на етый шчот дужа строгыя. Я сваім ужо так пріка́зыю, так дукою іх, божа бырані, каб яны што айдзе ўзялі. Божа сыхрані цябе яшчэ так дзельць, ета ж еткі́й страм і пазор на ўсю акругу будзіць. *Гл. Барані бог.*

Божжаю міласцю, звыч. іран. *Як-небудзь.* Божжыю мілысьцю неік цягну на етым сьвеці. Жыў твой Пятрок божжыю мілысьцю ды яшчэ брігадзірывыю ласкыю. Божжыю мілысьцю сыт ня будзіш.

Бойкі́й на язык. *Вынаходлівы пры размове, дасціпны, красамоўны.* Пына́ська бойкі́й ны язык, ён муўчаць ня будзіць, ты яму слова, ён табе дзесіць у атвет. Ны язык бойкі́й, ды на рукі не.

Бочка рыштантаў, асудж. Падазроная кампанія. Ціга-іцца пы дзяреўні бочка рыштáнтыў, што хочыш сыцягнуць — і ня ўгледзіш. Есьлі ні пырызгняюць тую бочку рыштáнтыў, спакою яны ні дадуць.

Брацца за розум (вум). *Рабіцца разважлівым, сталым.* Нада табе, дзеўка, брацца за розум, ой, нада, вядзі сябе па-людзку, каб людзі ні сьміяліся. Ні стáніш брацца за вум, астáнісься чылавекеым зы пакідзішча, самым пасьледнім на ўсю акругу. **Зак. Узяцца за розум (вум).** Не, ня возьмісься за розум — ні к чому пальцым ні прітронуся, і тапі, і варі, і гыспыдарь, і хуць ты тут тресьні. Вазміся, мálіц, за вум, яй-богу, вазміся, кінь адурюваньня з гарелкью.

Брацца (іціць) аб (у) заклад. *Спрацацца на дамоўленасці.* Бярўся аб зыклáд, што я січас вьійгрыю. Бяріся ў зыклáд сьмела, што тут піряплысьць на тэй бок. А ён аб зыклáд ішоў, што там нічога німа, во як буваіць. Ежылі іціць у зыклáд, то нада знаць, што ў цябе вьіпыліць. **Зак. Узяцца (пайціць) аб (у) заклад.** С табою Ліксяёнык дужа хацеў аб зыклáд узяцца. У зыклад вазмўся, што нічога ты ня вьыхыдзіш. Чаго ж ты ні падзьдзержыў, ён га-тоў быў пайціць аб зыклáд. На што хочыш пайду ў зыклáд, што я з вамі з двумя адным пáльцым спраўлюся.

Брацца (іціць) у трубку. *Расці ў ствол (пра зерневыя культуры).* Сёліта вісна, што редка тыкая буваіць, калі йта було, каб так рана жыта бра́лыся ў тру́бку. Вот-вот ічмяні стануць брацца ў тру́бку. Ярі хырашо ідуць у трубку. **Зак. Узяцца (пайціць) у трубку.** Цяплынь, дажджы харошыя, іравыя жыва ўзя́ліся ў трубку. А што ты думы́ш, уремя ня жджэць, я пыглядзеў учора — жыта пашло у трубку.

Брацца на зорку. *Ледзь-ледзь віднець.* Як бярецца на зорьку, так жа мароз пыцска́кыць — ні прадыхыць. **Зак. Узяцца на зорку.** Устань, сынок, ужо на зорьку ўзялося, бацька кыня запрэґ.

Брацца (хватацца) за жылот (жывоцікі). *Моцна смяяцца.* Як стаў рыска́зывыць, што ён выдзелывыў у Шы́р-кых, я аж браўся зы жылот. Жывэ́й ціятыр быў, усе зы живоцікі браліся. Ажно зы жываты хвыталіся, такая інціресныя кіно було. Ідзі, паслу́хый, як Зыхар рыска́зыць, будзіш зы жылот хвыта́цца. Гляджу, чаго тут яны

зы живоцікі хвытаюцца, ажно етый ідыл прістаўленьні свае пыказыць. **Зак. Узяцца** (схваціцца) **за живот** (жывоцікі). Схадзіця, зы жываты возьміцяся ат іхных вымудрэнніў. Зывядзі, ніхай паслұхыюць, зы живоцікі возьмуцца. Хвядот пры яе як ляпнуў, дык усе зы жываты схваціліся, пряма паехылі з рёгыту. Во якаея тут буваюць указэі, зы живоцікі схваціцяся.

Браць бараду ў зубы, гумар. *Рабіцца больш разважлівым.* Ну, высімнаціць гадоў ацьседзіў зы бацькывыю сьпіною, а цяперь сам бярі бырадў ў зўбы. Табе б ужо нада браць бырадў ў зубы, ні малінькій. **Зак. Узяць бараду ў зубы.** Позна ты ўзяў бырадў ў зубы. Воць цяперь я вазьмў бырадў ў зубы.

Браць бацьку за бараду, жарт. *Рашуча патрабаваць, дабівацца.* Відзіш якаея: з-зы стыла ня відна, а ўжо бацьку пробыць браць зы бырадў. **Зак. Узяць бацьку за бараду.** А што ж Пітрачок, віртыглаз еткій, скоро возьміць бацьку зы бырадў.

Браць бога за бараду, жарт. *Выяўляць цвёрдасць, рашучасць, непахіснась.* Мацьвей бярець бога зы бырадў, ні на што ні глядзіць. **Зак. Узяць бога за бараду.** Яны доўга ня чыкыліся, зразу ўзялі бога зы бырадў. А што, даўно хочыцца ўзяць бога зы бырадў?

Браць верх. *Захопліваць уладу, перамагаць.* Ежылі бярець верх, тады даволін, а калі не — гатоў зубамі. Не, іхній род цяперь ніхто і прізнываць ня хочыць, а раншы, бувала, яны ўсігда бралі верх. **Зак. Узяць верх.** Немцы думылі узяць верх, а відзіў, як уцікалі біз аглядкі. Узялі верх і вірадуюць дзяреўнію, слова ім ні скажы, а скажыш — ніхарош.

Браць голымі рукамі. *Авалодваць проста, без цяжкасцей.* Любіў ба ты браць голымі рукамі усё ўсюдых. **Зак. Узяць голымі рукамі.** Голымі рукамі такей пень ня возьміш, лўчы падумый, як сюда вагў пьдбадзюліць. А ты думыў узяць іх голымі рукамі? — ні такея там дурачкі.

Браць горлам (глоткаю), *асудж.* *Дабівацца нахабным крыкам.* Хто ні знаіць Дзімідзёнка, ён усюдых горлым бярець, а ніхай брігадзір ны работу зыкажыць — ні магў. Ганьнін красень усігда любіў глоткыю браць. **Зак. Узяць горлам** (глоткаю). Думыў горлым узяць, ды ня

вийшла, дырма крічаў. Што, ўзноў хочыш узяць глоткю? — не, ні палўчыцца.

Браць грэх на душу (сябе). *Рабіць незаконны ўчынак.* Ні звязывыйся ты ш чырцямі, ні бярі гріха ну душў, ніхай яны самі дзельюць як хочуць і што хочуць. Нашто б табе браць грэх ны сябе, ці сь цябе ма́ла яшчэ горя було. **Зак. Узяць грэх на душу** (сябе). Хто ета возьміць грэх ну душу? Ніхай вазьму́ грэх ну душу, ну цябе ухайдошу. Рішыў узяць грэх ны сябе.

Браць (забіраць, задзяваць, трогаць, закалупываць, закалупліваць) **за жывое.** *Балюча закранаць.* Як пычанець яго браць зы жывоя Мыланка, ты тады пымяні яшчэ Пракопывыга пацьсвінычка, як паміж прочым. Знаць, пірістала цябе зыбіраць зы жывоя, калі табе гаворюць пры Сывінят. Пылядзі-ка, як зыдзіваіць Хлімынка зы жывоя, кылі ныд Варкюю хто пысьмяецца. Нябось ты, Верка яго трогыіць яшчэ і сяньня зы жывоя. Ні зыкалупывый яшчэ ты зы жывоя, посьлі скрысенья ён і так ніяк ні апомніцца. Усё нечым зыкалуплівылі абеіх зы жывоя, толька дужа ні пыняў, чым. **Зак. Узяць** (забраць, задзець, тронуць, затронуць, закалупіць, закалупнуць) **за жывое.** І цябе б узяло зы жывоя, каб табе пымянулі старью жонку. Ніхай хуць як зыбярець зы жывоя, ні разу віду ні пыкажыць. Задзела зы жывоя, ну толька віду ні пыказыіць. Чым ты яго троніш зы жывоя, ён як бірввяно бяшчўствінныя. А ты ні знаіш, чаго ён пашоў? — затронулі зы жывоя Ма́рычкюю. Відна, зукулупіла зы жывоя, што я рыскызаў пры ата́ву. Воць цяперіцька я віджу, што й цябе зукулупну́ла зы жывоя, ато сядзеў і атмоўчывыўся, як нічога ні ў чом ні було і ні слухылыся.

Браць (забіраць) **за душу** (серца). *Моцна хваляваць.* Чаму ж ня будзіць браць зу душў, кылі я пра іх як дзень, так ноч дўмыю. Ну што ўжо, ці бра́ла мяне за сердца, ці ні бра́ла, ты етыга ня пойміш. Во так во зыбіраіць зу душу, як рызвалнўюсь, на сьвет ба ні глядзела. Што вас там узноў зыбіраіць за сердца? **Зак. Узяць** (забраць) **за душу** (серца). Так яно неік узяло зу душў, пря́ма ні знаю як. У гылаву сабе як ныбярець, яе як возьміць за сердца, ні магу ўспакоіць. Луччы ты ні рыскызый, ні магу я пра еткія зыдзівацільствы чуць, наслўхыюся, тады як зыбярець зу душў. А мяне, думыіш, ні зыбра́ла за сердца, ці я ж ка́мінный.

Браць (забіраць, набіраць, убіваць) **сабе ў галаву**. *Пераконваць сябе у чым-небудзь, многа, пакутліва думаючы*. Будзіш па ўсём плакыць, браць так сабе ў гылаву, дык вума ршысься, ні нада будуць тады ні хаты, ні скот — нічога. Як стану выбіраць сабе ў гылаву, ажно кружэнія нейкыя дзельціца. Ні зыбірай сабе ў гылаву, ты ж прайдзі, зь людзямі пыталкуй, рузуверь сябе. Стала зыбіраць сабе ў гылаву і стала, а тады ўсё жалілыся: нешта ў гылаве дужа трўдна. Я дык ба ні стала так убиваць сабе ў гылаву усё ўсякыя, ну, горя ня горя, а раз ні паможыш, то што ж. **Зак. Узяць** (забраць, набраць, убіць) **сабе ў галаву**. Узіла і ўзіла сабе ў гылаву, стала як пынтаныя, ёй гыварі, а йна «А-а, а-а?» — пакуля дойдзіць ды яе. Зыбраў сабе ў гылаву і зыбраў, другей раз ідзець і ня помніць, куды ідзець і па што ідзець. Другей раз нічога, а другей раз як ныбару сабе ў гылаву, як успомню сыноў, кажыцца, стыяць пірда мною як жывыя. Ныпрасна ён убіў сабе у гылаву етыю чуш, нікога там ні було, ніхто ні пытхадзіў.

Браць (забіраць) **свае словы назад** (абратна). *Адмаўляцца ад раней сказанага*. Дужа ж, дужа ёй ні хацелыся браць свае словы нызад і так, і етык выкручывылыся. Ніхай, я бяру свае словы абратна, а толька ўсё ета праўда, што я гываріў. А чаго мне выбіраць нызад свае словы, што, я прідумыла ці ўва сьне сасьніла? Я й ня думью выбіраць свае словы абратна, ета ж праўда і ўсе знаюць. **Зак. Узяць** (забраць) **свае словы назад** (абратна). Як пріжалі к сьценкі: а ты ж дыкажы, а хто йта відзіў, дык узяў свае словы нызад. Луччы вазьмі абратна свае словы, есьлі ня хочыш сквілу. Ну, каб ні зыбраў свае словы нызад, ну й нылаіў ба ж яго — сколька ўлезла б. Бубніць пад нос: я зыбару свае словы абратна, я скызаву сьмехым, — і вачэй ні пыдымаіць.

Браць (забіраць) **у свае рукі**. *Прымаць на сябе кіраўніцтва, гаспадаранне; завалодваць, захопліваць*. Бярі-ка ты ў свае рўкі ды рукувадзі, тут нечыга дужа глядзець. Нешта Аніс ня хочыць выбіраць у свае рукі етыга хызійства, там-то, праўда, і браць нечыга. **Зак. Узяць** (забраць) **у свае рукі**. Лявон быў зыбраўся узяць усё ў свае рукі, ды нешта пірядумыў, гаворіць, ні хачу хызійнічыць, ніхай старэй вядзець. Усё гареў: зыбару ў свае рукі, а зыбраў — дык аппёкса, дывай нызад.

Браць за горла (глотку). *Настойліва, нахабна прыставаць, дамагацца.* Піліп кылі стáніць браць за горла, то ні атвяжысься, ня тэй чылабек. Паўлюк датуль браў Віктара за глотку, пакуль ні дабіўся свайго. **Зак. Узяць за горла** (глотку). Яны ж такея бясстыжыя людзі, за горла возьмуць і ні ацстануць, аддасі пасьледнюю рубашку. Ныстáлі, ныстáлі, як узялі за глотку, рыскызаў усё — айдзе быў і сь кім піў і за што пілі.

Браць за жабры, *жарт., рэдкаўж.* **Заклікаць да парадку.** Ці браць зы жабры, ці ніхай пыдгадўіцца, большы распўсьціцца? **Зак. Узяць за жабры.** Ой, вазьму ж я вас зы жабры, будзіця круціцца, папросіця піць ні раз. *Гл. Браць за жэбры.*

Браць за жэбры (шкырку, шыварат, бок, шэлігі). **Заклікаць да парадку.** Бярі-ка ты етыга хліста за жэбры, ато ўжо дужа яму ніякыга уніму німа. Нада браць за шкырку, іначы толку ня будзіць, рызбысьцічыцца і ўсё. Напрей бярець сваіх за шывырыт, алі ж яны прі бацьку ціхія, а як выйшлі з двыра — твыряць, што хочуць. Ну, большы я ўжо цярпець ня буду, каб мне вамі вочы калолі, буду браць за бок. Кажыцца ж, і бяру зы бакі, і дукую, і вучу, а ўсё роўна ходзюць ны гылыва́х. Ты іх ні бяреш за шэлігі, таго яны і распўшчыныя. **Зак. Узяць за жэбры** (шкырку, шыварат, бок, шэлігі). Цярьпеў ён, глядзеў, думыў, сам адумыцца — не, дык узяў крепка за жэбры. Калі ня возьміш за шкырку, будзіць так бысьцічыць, ато й саўсім скруціцца. Доўга угыварівыў — ня ймець, вазьму за шывырыт, што пішчэць будзіць. Узялі за бок, дык ні ныравіцца, бурчыць: а што, я хужы другіх дзелью? Помніш, як залетысь я узіла цябе за шэлігі, што ты шагу біз рызрішэнія ступіць ня мог?

Браць за рэбры. 1. **Заклікаць да парадку.** Бярі-ка ты свайго мылалетычку за рэбры, ато ён скора ны гылаве пойдзіць. 2. *груб. Рабіцца, тварыцца.* Што яго там бярець за рэбры, прістаўлю гаршчонычык і пыдыйдў. **Зак. Узяць за рэбры.** 1. Пычаў быў троху дурáчыцца, дык я скора ўзіла за рэбры. 2. Во, за рэбры ўзноў узяло, рызьдзіраіцца, ні так ступіў, скач ты піряд ім.

Браць з паталка (са столі), *неадабр. Вырашаць, сцвярджаць беспадстаўна.* Ты ні бярі с пытылка, а пышчыта́й і скажы, што пулучаіцца. Зы каго ж ты мяне шчыта́іш, каб я са столі браў ці выдумывыў што. **Зак.**

Узяць з паталка (са столі). Наш булгáкцір такей: с пытылká што хочыш возьміць і напішыць. С пытылká ж ба ён ні ўзяў, наверна ж, відзіў. Я табе са столі ні вазьму, сколька вы́рыбытыла, столька й запісына.

Браць многа волі (свабоды). *Сваволиць да самавольства.* Бяреш ты, я віджу, многа волі, ну толька я волю ету сь цябе жыва вы́гыню. Многа свабоды яны ў цябе сталі браць, прідзержывый патроху ў руках. *Зак. Узяць многа волі* (свабоды). У мяне вы многа волі ня возьміця, ня ў тэя рукі пупáлі. Прыпадзеш ты зь ім, кылі ён многа свабоды сабе возьміць.

Браць моду (манеру, манер, прывычку). *Рабіць сістэматычна.* Мал, мал, алі ж дáлі волю, бярець моду лáзіць пы паліцых, пы шкáпчыкых, айдзе яму саўсím ні нада. Ліксяёнык браў манеру руспусkáць рукі, пакуль ні пупáла па іх. Ні бярі-ка ты манер лáзіць пы кырмáных, там ня ты клаў і бісь цябе возьмуць. Ні бярі пріві́чку пыдглідаць, айдзе хто што дзелыць. *Зак. Узяць моду* (манеру, манер, прывычку). Чаго йта вы ўзялі і ўзялі моду кáжныя скрысеньня туды бегыць? Узяў манеру нікога ні прізнываць, ты яму гыварі, а ён гылавú атверніць, як ні яго кыса́іцца. Абоя ўзялі манер ні за чым у дваре ні глядзець, і ні глідзяць, хут ты ім што. Есьлі возьміць якую пріві́чку дурну́ю, тады дренна пірyвúчывыць, луччы цяперя глядзець. Чаго ён узяў прівычку лáзіць ні ў сваё дзела, другей раз прями стыдна становіцца.

Браць на буксір, *гумар.* *Аказваць дапамогу.* Бярём іх ну буксір, яны ацстаю́шчыя. *Зак. Узяць на буксір.* Каб ні ўзялі ну буксір, вы б яшчэ і сяння упруўляліся з лúгым.

Браць на карандаш. *Рабіць запіс.* А відзіла, тэй с партхвелім сядзеў і ўсё браў ны кырындаш? Ну й бярі ны кырындаш, баюся я дужа ці што. *Зак. Узяць на карандаш.* Вазьмі ны кырындаш, можа й прігадзіцца. Што с таго, што вы ны кырындаш возьміця, толку ўсё роўна ніякыга.

Браць на понт. *Правакаваць з мэтай выведаць, дабіцца прызнання.* З лáскыю с такою патходзіць: ну, як там твой стырічок, ці патрошку бúльбычку носіць? — ета браў мяне на понт. *Зак. Узяць на понт.* Доўга дужа ўзяць іх на понт, дúмыіш? — адна шылымшá нічога ня смысьліць і другей няўрэма нісколька ні сыбрыжаіць.

Браць на прыцэл (мушку). *Не выпускаць з-над увагі, сачыць.* Я знаю, каго ты бяреш ны прыцэл — к рожыўскый Танькі клінкі пыдбівáш. Васіль бярець на мушку новыга брігадзіра, думыць пыткаціца. **Зак.** **Узяць на прыцэл** (мушку). Яны твой сад даўно ўзялі ны прыцэл, толька ждучь, калі ты куды паедзіш. Ніхай возьмуць на мушку, ніхай на дзве, мне ні халодна ні жарка, а ўстречу — мыціріка палучуць.

Браць на пуп (жылле), *неадабр.* *Дамагацца мэты сілаю.* Аўлас усё на пуп браў, хацеў быгáства зыгнаць. Чаго табе ірвáцца, на жыльля браць, пыдыйдзём і паможым. **Зак.** **Узяць на пуп** (жылле). Гріша ні разу на пуп ні ўзяў, за ўсю жысьць ні пірірвáўся дужа. Ні дажджэсься, каб на жыльля ўзялі, усё глідзяць, каб айдзе збоку, айдзе ляхчэй.

Браць на пушку. *Спрабаваць дабівацца хітрасцю, хлуснёй.* Паспробывылі браць на пушку Ісая, ну нічога ў іх ні пулучылыся, тэй адзін хітрей за іх піцярých. **Зак.** **Узяць на пушку.** Цябе ж ета на пушку ўзялі, а ты думыіш і праўда. Колю хацелі на пушку ўзяць, ажно самі астáліся ў дурукáх.

Браць на сілу. *Дамагацца мэты сілаю.* Што ты бяреш на сілу, к сілі яшчэ гылыва́ нада. Ні бярі дужа на сілу, троху пыкашый ды аддыхні. **Зак.** **Узяць на сілу.** Ну што, узяў на сілу, а цяперя кыча́цца ўсю нядзелю сы сьпіною.

Браць ногі ў рукі, жарт. *Шпарка ісці.* Бярі-ка ты ногі ў рукі, ато на, што спозьнісься і прастудзісься яшчэ ў прідáчу. **Зак.** **Узяць ногі ў рукі.** А тут нада ўзяць ногі ў рукі, ды Чарнільва яшчэ вярсты ш чатырі, а дождж вот-вот можиць хлянуць.

Браць пад зашчыту (абарону). *Аказваць заступніцтва.* Браць пыдз зашчыту нас ніхто ні хацеў, а калі пісáлі, як табе скызаць, кругавую паруку, Хралёнык зыкрічаў: «Што яго прінімаць, чым ён будзіць плаціць? Яго ні пріняць у парукі!» — і ні прінялі. Іх усігда бра́ла пыд абарону Ксенья. **Зак.** **Узяць пад зашчыту** (абарону). Тото і ёсьць, што пыдз зашчыту цябе ніхто ня возьміць. Як жа я цябе вазму́ пыд абарону, есьлі ты кругом вінува́т.

Браць пад крыло. *Клапаціцца, аказваць заступніцтва.* Дужа б я стаў браць пыт крыло гультуя́ етыга. Ты яго

бярі пыт крыло, а ён табе во як адзьдзячыць. **Зак. Узяць пад крыло.** Тэя узялі яго пыт крыло, і цяпер ён нікога ні баіцца. Возьміш пыц сваё крыло рыштанта і рад ня будзіш.

Браць прымер. *Паступаць на ўзору іншага.* Ты зь Якыва бярі прымер, якей ён вежлівы ўсігда і пытхвátный. Нечыга з гультаў браць прымер, сам гультаём здзелыісься. **Зак. Узяць прымер.** Табе ўзяць прымер ёсьць с каго, дзелый так, як я, і ўсё.

Браць (прынімаць) к серцу (душэ). *Пакутаваць спакутаваючы.* Ні нада вам так кáжныю мелыч браць к серцу. Як жа ты гаворіш ні бярі г душэ, калі ўсё было пріпúчына, усё было здзелына, а цяпер толька да іх датронься, да вокын етых — і пасыплюцца. Ты толька прініма́й к серцу, — тая лánка дúмыць ны цябе забыла. Горя, канешня, горя, толька дужа ўжо г душэ ні прініма́й. **Зак. Узяць (прыняць) к серцу (душэ).** Яны тады абея дужа ўзялі к серцу і с тых пор ня могуць успакоіцца. Да не, Пракоп дужа г душэ ня возьміць, ён ні заботлівы чылавек. А вы знаіця, як прініла я к серцу посьлі таго слúчыя, на ўсё здароўя мне пыўліяла. Якыў ня с тых, што пріміць г душэ, па ім хуць трыва́ ні расьці, ён спакоін.

Браць (прынімаць) у парукі, уст. *Ручацца ў агульнай справе; сучасн., звыч., гумар. Ствараць групу, кампанію.* Многія сыглышáліся, а быгачы як выступілі: ні браць яго ў парукі, старца етыга, — ні ўзялі. Усёю дзяреўнію прінімáлі ў парукі, а тады гырнізува́ліся і куплялі у пáні зямлю. **Зак. Узяць (прыняць) у парукі.** Усіх узялі ў парукі, хто дайжа бядней зы бацьку, а бацьку ні ўзялі. Што йта мы чулі: і цябе ні прінялі ў парукі, як жа так, — лúчыга друга. **Множн. Пабраць** (папрынімаць, папрыняць) **у парукі.** Дывай пыбарём іх у парукі, мы будзім касіць, а яны мух лавіць пут кустáмі. Каго ж вы тут сабе, каго выпрынімáлі ў парукі? Яно б ня штука і ў парукі іх выпрыняць, толька ж хто вас усіх разым дыглідаць будзіць. **Працягл.-фінальн. Напрынімаць** (дапрынімаць) **у парукі.** Ныпрынімáлі Сярэжку ў парукі, падвёў чышчы некуды. Гультаёў дыпрыніма́ця ў парукі, — будуць кыча́цца і пысьміха́цца.

Браць (прынімаць) у разон (рашчот, уніманіе). *Крыху слухацца, лічыцца.* Ай, ні гыварі, рызбáлывыўся, ці

сыма ні знаю, калі ён мяне і ў рязон ні бярець. Саўсім нікога ні бярець у рашчот. Дужа б я стаў браць яго у ўніманія, каб ні Райка,— ета пацсунулыся: паслўхый, паслўхый. Вот ты чужэй саўсім, а цябе прінімаіць у рязон хут троху. Ні прінімаіць у рашчот нікога і нічога, ну пыкаіцца, толька позна тады будзіць. Што ж ета за сын, што дайжа вы ўніманія ні прінімаіць матку. **Зак. Узяць** (прыняць) **у рязон** (рашчот, уніманіе). Худзь ба ж у чым-небудзь узяў у рязон, дык ні ў чым ні бярець дайжа во настолічка. Ты думыіш хрєсныга возьміць у рашчот? — ён жа вўхым ні вядзець, што родный скажыць. Кажыцца, узяў Кірея у ўніманія, а што мы гыварілі — саўсім ні дыхадзіла ды яго. Нада ж пріняць у рязон, табе ж дзела гаворюць. Прімі ў рашчот, што табе к яму ні раз прідзіцца абраціцца. Я й так думыў і етык, ну пріняў у рашчот, што хызійства там крепкыя. Ня пріміш вы ўніманія, дык ня пріміш, сам жа сабе хужы здзелыіш.

Браць сваё. *Дасягаць мэты або належнага стану.* Мне ўжо браць сваё позна, якей я жыціль. Айдзе Анікын будзіць браць сваё, ён слова скызаць баіцца. Нябось ты, сядзела, сядзела бульба прікарюзлыя, а як пашлі дажды, стала браць сваё. **Зак. Узяць сваё.** Усє хваліўся: я яшчє вазьму сваё, — во як узяў. Па бульбі ты дужа ні гарюй: дождж прайдзіць — і йна возьміць сваё.

Браць сябе ў рукі. *Дасягаць самавалодання.* Ня ўмеіш ты браць сябе ў рукі, кіпяціцца так саўсім нечыга. Бярі сябе ў рукі, ні сьмяшы людзей, толька хохыту надзелыіш. **Зак. Узяць сябе ў рукі.** Сьпірва быў рызгареўся, во-во сарьвецца, а посьлі узяў сябе ў рукі.

Браць у пугі. *Сячы пугамі.* І тріножылі, і ў пугі брالی, і чаго ня дзелылі, як выйшла ў поля — ніякій пастух ня ўгледзіць. **Зак. Узяць у пугі.** Прівялі, спўтылі, пусьцілі; два разы скубнула, гылаву зыдрала, чмыхнула і кытанула (пута напыл), ну тады ўзялі ў пугі, далі. Узялі ў дзьве пугі — уюном круціўся.

Браць у работу (абарот, пераплёт). *Даваць праборку, наганяй, ушчуваць.* Бярі ў работу свайго, яй-богу бярі: сап'ецца, збысятнічыцца, чылавекем ня будзіць. Сколька разоў ужо брала яго ў абарот: ні звязывыйся с тымі бысікамі, а ён аж прягніць за імі. Ні знаіш, чаго яны ў цябе такея рызбальвыныя? — у піраплёт ні бярэш. **Зак.**

Узяць у работу (абарот, пераплёт). Як узялі яго ў работу, як узялі — ён і пыхыў, і красьнеў, зразу агрызаўся, а тады сыціх. Стыршына ў абарот як возьміць — атрыкаеся і ат палык тых. Вазьмі свайго ў піраплёт ды крепка вазьмі, выпусьціш з рук — тады позна будзіць.

Браць у рукі. *Падпарадкаўваць сабе.* Пакуля ня позна, бярі ў рукі, ато будзіш сыма сабе локці кусаць. Сам рызбáлывыў, у рукі ні браў, цяперіцька ні жалься і ня войкый. **Зак.** **Узяць у рукі.** Брат пріехыў сы Сьвярдлоўска, памог узяць у рукі, да етыга саўсім зладу ні було.

Браць усім. *Мець выдатныя фізічныя і духоўныя якасці.* Усім бярець дзеўка — і зь ліца, і розумым, і прыцавітысьцю. **Зак.** **Узяць усім.** Твой маліц усім узяў, ніхайка такей другей хто найдзіцца, не-к, ні найдзіцца.

Браць у толк. 1. *Разумець.* Што ты ніяк ні бяреш у толк, тут жа усё прасьцей прастыга. 2. *Слухацца.* Бацьку троху слухыцца, а я ці гыварю, ці тэй вецір вець — і ў толк ні бярець. Ты ж бярі у толк, раз табе гаворюць. **Зак.**

Узяць у толк. 1. Пуўчыса біліся, аб'ісьнялі, ну, кажыцца, ўзяў у толк, пашоў, а глянулі ціряс сколька ўрема — ідзець нызад, зублудзіўся. 2. Сколька ім тулкувалі — ня едзьця, нашто вы ў тым горыдзі — чуць-чуць у толк узялі, астáліся.

Браць у шоры. *Моцна трымаць у руках, рашуча і жорстка абмяжоўваць ва ўчынках.* Між усёй дзяреўні серца адзін узрываіць, нада браць у шоры і як можна скарей. **Зак.** **Узяць у шоры.** Ты толька хваліўся, што ўзяў у шоры сваіх галўзынікыў, яны ў цябе рызбáлывыліся хужы некуды.

Браць (хватаць) быка за рогі. *Дзейнічаць рашуча.* А ты зразу бярі быка за рогі, тут нечыга сыцісьняцца, ня пойдзіць — другую найдзіш. Лявон умеіць хвытаць быка за рогі, ён у любым дзелі дужа рішыцільный. **Зак.** **Узяць (схваціць) быка за рогі.** Крута ж ён ўзяў быка за рогі, во й табе так нада було. Во-о, ты б схваціў там быка за рогі, зы цябе любую мелыч ня зьдзелый — ня будзіць зьдзелына.

Браць цераз сілу. *Працаваць празмерна.* Чаго мне браць цірясь сілу, ну кусок хлеба ў мяне ёсьць, а зыпасы зыгыняць я ні зьбіраюся. Усё браў цірясь сілу, усё зь яго

ні хвыта́ла. *Зак. Узяць цераз сілу.* Узяць цірсясь сілу яны ня возьмуць, ета ты, хочыш, ірвьіся за іх.

Бронь божа. *Ні ў якім разе.* Глядзіця ж, дзеці, бронь божа ні бяріця сьпічык, а ты, старшыя, дайжа ні пыка́звыый малым, айдзе ліжаць. Бронь божа цябе і думыць ны Каці жаніцца ці йціць туды ў зяці, зы каго ты там бўдзіш? — зы па́рыбка.

Броўю весць (шаваліць, шавяліць), *звыч. з не. Звартаць увагу, клапаціцца, думаць.* Як жыць, броўю ні вядзец, думыць, усё за мною сядзец будзіць. Гыварю яму: хлеба куска́ німа, нада ў горыд бежч скарей, — ён броўю весьць ня думыць. Ні дроў палкі німа, ні бульбіны ня выкыпына, тут зы каровыю нада бежч, а ён сядзіць сабе і дайжа броўю ні шаволіць. Ляжыць, як ваперь, на сені, ні пра што ні клапаціцца, дайжа броўю ні шавеліць. *Аднакр. Броўю павесць* (пашаваліць, шавальнуць, пашавяліць, шавяльнуць). Ніхай ба ж броўю павёў, што там бізь яго дзельіцца ны дваре, дык дайжа і ні падумыць. Я ж пыпрасіла ўсё пы-харошуму, як нада, дык і броўю ні пывіла. Броўю ляніцца пышываліць, а ня то што прітуркыіш яго схадзіць ны Засожжа. Ці мы ні знаім Хутулёнка — сколька ні прасі, і броўю ні шывальнець. Ты ж хуць броўю пышывялі, што тут і як, вьійдзі ды глянь, ці ні дзяруць куры гарод, цялёнык можа атырваўся. Ніхай ляжыць, мякніць, гніець, ён дайжа броўю ні пышавеліць. Ждзы, дажджэсься, Мільянок шывяльнець табе і броўю, і дзьвюмя. Ні ўгаворы, ні прозьбы, ні грозьбы ня дзейнічыюць — броўю ні шывяльну́ла, як ня ёй сказына.

Будзец на арэхі, *буд., пр. Пра непазбежнасць пакарання.* Бўдзіць табе за етыя дзялы́ ны арехі. Абоім було ны арехі, і большыму і меншыму. Ета блыгыдаріця бога, што мы вас на месьці ні засьпелі, було б вам ны арехі.

Будзеш бедзен (бледзен). *Пра непазбежнасць пакарання.* Толька ні ўніміся с сваімі етымі дурамі, будзіш бедзін. Бягом бягі і хвытай травіцу ў капёшку, іначы бўдзіш бедзін. Чаго йта я буду бедзін, ты глядзі, каб скарей сымаму́ ні пупала. Вы ўпярёд будзіця бедны, чым мы. Есьлі б я зы цябе ўзяўся, ты быў ба бледзін.

Будзь здароў. 1. *Пажаданне добрага здароўя пры выніўцы.* Будзь здароў, кум.— Зы тваё здароўя. Будзь зда-

рова, свыщыця.— Пі ны здароўічка. Бўдзімця здаровы, госьцікі. Бўдзьці-ка здаровы, вы сабе як хочыця, а я вып'ю. Ну-ка, будзь-ка здароў, бярі чэрку. 2. *Пра добрае, вялікае.* Толька кўсьцікі тарчэлі, а цяпер будзь здароў якей лес узяўся. Будзь здароў хлопці, ня то што твай, зумухрышка нейкі.

Будзь спакоен. *Пра добрае, вялікае, вялікую колькасць.* Жывуць яны будзь спакоін, ні так, як ты: што зарьвеш, то прап'еш. Сена ў іх нызыпашына будзь спакойна сколька. Прывылаклі ношкі будзь спакоін.

Будзь што будзець. *Пра гатоўнасць рызыкнуць.* Будзь што будзіць, паеду. Будзь што будзіць, а хату нада купляць, горыд — ета яшчэ вілымі пісына.

Булкаю не заманіць (не зацягнуць). *Пра немагчымасць спакусіць зайсіці ці далучыцца да іншых.* Сходзіць, будзіць сходжына, ты яго ў Пыстырнакі посьлі тэя свадзьбы бўлкую ні замоніш. Яму там ладна было, сыстрамілі, што большы некуды, цяпер яго к Ліпяцёнкым бўлкую ні зыцягніця.

Бухаць (садзіць) **грошы.** *Плаціць дорага без патрэбы.* Я ні стаў бы грошы бўхыць, ні падумуўшы. Ахота ж яму садзіць грошы у етых зяцёў, як у бяздоннюю бочку. **Зак.** **Убухаць** (усадзіць) **грошы.** Грошы убўхыць лёгка, а толк зь естыга ці будзіць, ці не. Во прыгарелі мы ны карові: грошы ўсадзілі, а мылыкá німа.

Быллём парасло. *Пра забытае.* Раз былльём пырасло, то нашто яго вурушыць. Айт, лўччы ні ўспымінай, што ні было — былльём пырасло. Ны вякў многа было, ды былльём пырасло.

Было не было (была не была). *Пра рашэнне рызыкнуць.* Було ні было — схаджў, усё рыўна хужы ні стáніць. Було ні было, жанюся, ды якіх пор мне сымамў лі печы зь вілкімі стыяць. Была ні была, паедзім.

Быў конь, ды з'ездзіўся. *Пра страту сілы, здароўя.* Што зь мяне цяпер возьміш: быў конь, ды зьездзіўся. Мітрыхв́ан саўсім ня тэй, што рáншы, быў конь, ды зьездзіўся.

Быць бяльмом на воку (вачах). *З'яўляцца перашкодай; выклікаць зайздрасць.* Аўсей табе ўсігда быў бяльмом на воку. Быць у іх на воку бяльмом я ні зьбіраюся.

Ім Стратоныва хата цяперіцька будзіць бяльмом ны вычáх.

Быць у форме, жарт., іран. Прад'яўляць сябе належ-ным чынам. Ты ж глядзі, заўтра каб быў у формі. Відзіш, ён сянняя ў формі, пуччупурыўся што нада. Учора яны абоя былі у формі, чуць ны ныгáх дзіржáліся.

Бядовая галава. Адчайны, смелы. Ой, бядовыя гылыва етый зяць Хадосычкін, ён табе куды хочыш, толька скажы, тую мінуту гатоў.

Бяздонная бочка, груб. П'яніца, пражора. Куды ўжо ета бяздонныя бочка і есьць, і п'ець. Як ты толька жрат-ві нывіраісься на тую бяздонную бочку.

Бярозавая каша. Лупцоўка. Бізь бярэзывыя кáшы вы сянняя абоя ні абойдзіціся. Зуслужылі яны адно — ны бярэзывыю кашу. Нада табе бярэзывыя кашы, ой, нада.

Бяры вышы, жарт. Пра неабходнасць больш высокай ацэнкі. Якей табе сіржáнт, бярі вышы, ён трецьцій год стыршыною слўжыць. Ну да, вучоччык, бярі вышы, з брігадзірыў зьяляцеў — трошку гарелычка пыдвілá.

Бярэць (разбіраець) злосць, цяп., пр. Злуе. Ну чаго цябе злосць бярець, кіпіш як халодный сумувáр. Яго с сáмыга рáньня злосць рызьбіраіць, нешта ходзіць, кіпіць. Я віджу, што злосць вас брала ні нывпрáсна. Чаго ж іх так рызьбірала злосць, хто там піряд імі прывініўся? **Зак. Узяла** (разабрала) **злосць, пр., буд.** Як пычáлі нит Кацію сьміяцца, тады і яго злосць узілá. Каго хочыш злосць ба ўзілá, каб такую сьвіньню пыдлажылі. Цяпера дзяржысь, Кузьму рызьбрáла злосць ні на сьмех. Ну як жа так дзельць, тут ні хыця злосць возьміць любога. Чаму ж ні рызьбярець злосць, каму ета аныцірэсна, што яго прысьміхаюць.

Бярэць (разбіраець) смех, цяп., пр. Робицца смешна. Ён усігда дзельць так, што сьмех бярець. Сьмех вас рызьбіраіць сянняя ціряшчур нешта. Што ета вас так сьмех браў? Дужа ж, дужа сьмех рызьбіраў і адну, і другую. **Зак. Узяў** (разабраў) **смех, пр., буд.** Узяў іх нешта сьмех, што ня могуць здержыцца. Абеіх сьмех рызьбраў, аж дáвюцца. Ат еткія ўказэі і Сондычку сьмех возьміць. Саньку ня ўніміш, есьлі яго сьмех рызьбярець.

Вадзіць за нос (за нас), *неадабр. Падманваць пэўны час, працяглы час не даваць пэўнага адказу.* Як бра́лі грошы, тады кляліся, абішча́лі: вот аддадзі́м ці́різь нядзелю, а посьлі́ як сталі́ вадзі́ць за нос, дык друге́й год водзю́ць. Нечыга́ за́ ныс вадзі́ць, а раз абішча́ў, то адда́й. Ско́лька яны́ вадзі́лі за́ ныс Мікі́ту, каб то́лька хто знаў! *Узмацн.* **Павадзі́ць за нос** (за нас). Пывадзі́лі за нос — хва́ціць, ме́сіцы трі́ бегы́ў туды-ны́зад. Стрычы́нка яны́ сьпі́цыя́льна паводзю́ць за́ ныс, так ня́ тпу́сьцю́ць. *Законч.* **Атвэдзі́ць за нос** (за нас). Атвэдзі́лі за нос дык атвэдзі́лі, ну бумажкі́ духі́ ўбі́ў. Каб ты́ то́лька знаў, яке́й пасты́лій чыла́век, з-зы іру́нды атвэдзі́ць за́ ныс, што кіну́ў ба ўсе́ і ацступі́ўся. *Працягл.-фіна́льн.* **Навадзі́ць** (навадзі́цца, давадзі́ць, давадзі́цца) **за нос** (за нас). Нывадзі́лі за нос большы́ некуды́, ніхай́ і́х са́міх водзі́ць. К яму́ то́лька пупадзі́ся у ру́кі, наводзі́ць за́ ныс. Што́ йта́ вы дзельі́ця, паку́ль ні́ наводзі́ціся́ за нос, пу́стэ́я бумажкі́ ні патпі́шыця́. Нывадзі́ўся і́х за́ ныс уво́лю. Мяне́ так дывадзі́лі за нос, што́ я на ўсе́ махну́ў ру́кою і ні́ пашо́ў большы́. Даводзі́ш ты́ мяне́ за́ ныс, бюрукра́т еты́й, пайду́ ў райспа́лком, ніхай́ та́мыцька́ пішу́ць. Дывадзі́ўся за нос, што́ ныла́ілі, як пасьле́дні́га дуру́ка. Паго́нюць сь сільса́вета мя́тлюю — так ё́н даводзі́цца за́ ныс. *Наз.* **Ваджэ́нне за нос** (за нас). Хужы́ ўжо́ німа́ еты́га ваджэ́нья за нос. А мне́, думы́ш, тако́я ваджэ́нья за́ ныс ня́ збры́дзі́ла?

Вадзі́ць за ру́ку (рукаў), *неадабр. Патвара́ць нежаданню́ дзейні́чаць самасто́йна.* Сам ніхай́ вучы́цца дзельі́ць сымысты́яці́льна, ці́ яго́ ж ды́ двы́ццаці́ гадоў́ зу ру́ку́ вадзі́ць. Хва́ціць вадзі́ць зу ру́каў, ніхай́ думы́ць сваё́ю гыла́вою. *Непаўн., працягл.* **Павадзі́ць за ру́ку** (рукаў). Сто́лька пывадзі́ць зу ру́ку́, як Пына́сі́ха сваі́х, нашто́ і́х і на сьвет пу́скаць тады́. Бы́ў пывадзі́ў зу ру́каў, а тады́ не, думы́ю, жы́ві-ка ты́ сам. Што́ там гыва́ріць, пывадзі́лі зу ру́каў ны́ сваю́ гыла́ву. *Законч.* **Атвэдзі́ць за ру́ку** (рукаў). І́ я свайго́ атвэдзі́ла зу ру́ку́, усё́ ж думы́ла ма́лінькі́й, а г жы́зні́ ні́ прівучы́выла. Яны́ атвэдзі́лі зу ру́каў, ны́бянтэ́жылі́ся зь і́мі. *Працягл.-фіна́льн.* **Навадзі́ць** (навадзі́цца, давадзі́ць, давадзі́цца) **за ру́ку** (рукаў). Нывадзі́ў ё́н сваі́х зу ру́ку́, усё́ шчыта́ў ні́смышле́нышы́мі. Наводзі́ця зу ру́каў, са́мі́ б́удзі́ця ка́іцца. Наводзі́цца зу ру́ку́, што́ вы́рысьці́ць, як ду́да, ні́ к ча́му ні́

прівучыный. Мільянок нывадзіўся сваіх зу рукаў. Даводзіш зу руку, што і ў дваццыць гадоў кыня ні зыпрягець. Даводзюць зу рукаў — будзіць як палка дроў, ні туды ні сюды. Даводзюцца зу руку сы сваімі малютычкымі, людзі будуць сьміяцца. Дывадзіліся зу рукаў, што і ў тріццыць гадоў нада карміць хлебым. *Наз. Ваджэнне за руку* (рукаў). Як пычалося ваджэньня зу руку вы ўсякіх мелычых, тады ня ждгы чылавека. С твайго ваджэньня зу рукаў усе кругом сьмяюцца, як з малютычкымі зь якімі цацкыісься.

Вадзіць кампанію (канпанію), *звыч. неадабр. Сябраваць*. Ты знай, сь кім вадзіць кымпанію, ато ў такую шайку пупадзесься, што ня выскрібісься. Вадзіў кымпанію ш Чырінкамі і дывадзіўся: самі селі і яго пысадзілі. *Узмацн. Павадзіць кампанію* (канпанію). Аўсяёнык пывадзіў зь імі кымпанію, як субота, так, бувала, і п'юць, і п'юць. Доўга ён с Сумусінятымі кымпанію ні паводзіць. *Законч. Атвадзіць кампанію* (канпанію). Васіль зь імі сора кымпанію атводзіць. Атвадзіў-тыкі кымпанію с Кындыбінятымі, рузлучыўся. *Працягл.-фінальн. Навадзіць* (давадзіць) *кампанію* (канпанію). Сядзь ты луччы ў хачі ды пысядзі, ато наводзіш кымпанію, што ні раз пыжалеіш. Нывадзілі кымпанію, нешта дужа сора ў іх урозь пашло. Даводзіш ты кымпанію с тымі бысікамі. Дывадзіў кымпаніі з галкыўскімі хлопцымі, далі разым зь імі лі горыда.

Вадзіць у бакі. *Хістаць у хадзе*. Во сяньня выбіўся, аж у бакі водзіць. Не, цябе ладна водзіць у бакі, відна, хырашо нюхнуў у чарычку. Я відзіў, як Мацьвеівыга вадзіла учора ў бакі. *Абмеж. Павадзіць у бакі*. Троху пывадзіла ўчора ў бакі, ну нічога, прыспаўся.

Вадою не разліць. *Пра моцнае сяброўства*. Так здружыліся, вадою ні разыліць. Сонька с Хрысьціныю былі сьпеліся — вадою ні разыліць, а тады: ты ны мяне гываріла і ты ны мяне гываріла, — дос дружыць.

Ваду муціць. *Знарок заблытваць справу*. Дзямід пычаў ваду муціць, нягож хто. Муціла Каця ваду, муціла і нічога ў яе ні пулучылыся. *Працягл. Ваду памуціць*. Яны абоя ладна ваду пумуцілі, даўно пыра гнаць у шыю. *Узмацн. Ваду намуціць*. Відна, Арцём ваду нумуціў, хто ж ба другей такая тріпануць мог. *Пачын. Ваду заму-*

ціць (узмуціць). Зумуціць ваду замуціюць, ну я тады ім рызьбірацца ні стану. Тут ішчэ нада падумыць, хто ваду ў етым дзелі ўзмуціў.

Ваду ў ступе тоўч (талоч), *недабр. Займацца балбатнёй*. Сыбярўцца і пашлі ваду ў ступі тоўч. Ім ба толька адно зыняція — ваду ў ступі талоч з раньня да вечыра. *Абмеж. Ваду ў ступе патоўч* (паталоч). Сыбраліся, ваду ў ступі пытаўклі і рызыйшліся. Ці хто ні знаіць, вам нада вадў ў ступі пыталоч, во што вам нада.

Вады не замуціць. Не зрабіць ніякай шкоды. Іван Мархвін вады нікому ні замуціць, ета ня то што Пылагіны бэйбусы. Я яшчэ вады нікому ні зумуціў, а ня то стану ны чылавека нівісь што несць.

Вады ў рот набраць. *Упарта маўчаць.* Ці ты вады ў рот нывбраў, што слова людзям скызіць ня можыш. Абоя сідзяць, што вады ў рот нывбралі. *Узмацн. Вады ў рот панабраць* (панабраць). Вады ў рот пыныбралі ці што, слова з вас ня выцігніш. Якога ты толку ў чарцей даб'есься, муўчаць, што вады ў рот пыныбралі.

Ваенный савет, жарт. Нарада. У вас тут ці ні ваенный савет сыйшоўся? Племя іхныя сыбіраіць ваенный савет, на ком Пуўлюка жаніць.

Важная пціца (птушка, шышка), *іран. Вялікае начальства.* Пытáп вáжныя пціца: у другога намесьніка треццім памошнікым. Нейкыя ж вáжныя птушка пріехыла, відзіш, як забегылі ўсе. Ён стаў цяперя вáжною птушкой, можа, і зы мяне слова закíніць. Ты, знаць, здзелыўся вáжною шышкой, к табе цяперь ні пуцступайся.

Вайстрыць вушы, гумар. Уважліва прыслухоўвацца. Ты там вайстры́-ка вушы, хто што будзіць гываріць. *Зак. Навайстрыць вушы.* Вушы нывайстрыў і сядзеў, увесь вечыр слўхыў. *Узмацн. Узвайстрыць вушы.* Сьпірва так-сяк, хіхікыў у вуглу, а як стаў Сямён гываріць, узвайстрыў вушы. *Непайн. Падвайстрыць вушы.* А што, пыдвайстрыў вушы, ці смáшна слўхыць?

Вайстрыць лыжы, гумар. Намервацца пайсці. Я ўжо віджу, што сяньня вы войстры́ця лыжы, нійначы як у Восьлінку. Некуды вайстры́лі лыжы і што-то ў дваре астáліся. *Зак. Навайстрыць лыжы.* Свае дзеўкі ні нырáвюцца, ны-

вайстрілі лыжы у Сьвітазерья. *Непайн. Падвайстрыць лыжы.* Куды ж ён падвойстрыць лыжы, толька ны За-речча.

Вакно ў вакно. *Вельмі блізка насупраць (жыць).* Мы с Аўсеівымі жылі вакно ў вакно, во так во наша хата, а тут во проця Аўсеіва.

Валам валіць. *Ісці натоўпам, масай.* Ну й людзей жа найшло ны кірмаш, с усіх бакоў пряма вáлым валілі. Бызár сяньня б́удзіць нявідынный, толька з нашыга боку вáлым вáлюць, а сыбяру́цца ж атусюля. *Пачын.* **Валам паваліць.** Мы глядзім і дзівімся, куды так вáлым пывалілі, ажно чуім: во што случы́лыся.

Валіцца (ыввалівацца) **з рук.** *Не атрымлівацца з-за дрэннага самаадчування, настрою, стану.* Нешта ў цябе сяньня усё вáліцца з рук. У Сашкі і від нейкі дренный, і работа вывáліцца з рук. І ў цябе б з рук усё вывáлі-вылыся, каб такую ныхлабучку пулучы́ў. *Зак.* **Вываліцца з рук.** Ні хыця ўсё з рук вы́выліцца, кылі бідá тыкая, ці дзелыць, ці кідаць усё ды ехыць. *Усеаг., адзінк.* **Павывалівацца** (павываліцца) **з рук.** Ты ішчэ жызьні ні зна́іш, можа і ў цябе калі пывывáліцца усё з рук, будзіш хадзіць, што сам ня свой. Пачу́ла я — павы́вылі́лыся з рук і работа, і клопота,— як я цяпера буду жыць.

Валіцца (звалівацца) **з ног.** *Не трымацца на нагах ад бясцілля.* Так ужо вы́біліся ў лесі, пряма з ног валіліся к канцу дня. К вечыру іка́я там была работа, хадзілі і з ног звáлівыліся. *Зак.* **Зваліцца з ног.** Кусок бальшэй, пагода нінадзёжныя, хвыта́лі, хвыта́лі, грядлі, грядлі, к канцу з ног зваліліся. Хадзіў, ні здыва́ўся, думы́ў, пірхаджу, а ўчора зваліўся з ног. *Усеаг.* **Пазваліцца** (пазвалівацца) **з ног.** Вазьміця торбычку, ні пыжалеіця, работа цяжолыя, ня еўшы з ног пызвáліціся. Во крыхану́ла хвароба, столька людзей пызвáлівыліся з ног,— прасту́да ўсё.

Валіць (зваліваць, мяшаць, змешываць) у адну кучу, *неадабр.* *Блытаць, змешваць рознае.* Што ж ты вáліш у адну кучу і тоя, што летыся было, і што здзелына толька цяпера. Канешня ж, есьлі звáлівыць у адну кучу і тоя, і другая, то ўсё дыкызáць можна. А вы ні міша́йця у адну кучу, што саўсім ня лезіць. Я ні такей, як твой дзядзя, я змешывыць у адну кучу усё ўсякыя ні ста́ну. *Зак.* **Зваліць** (змяшаць) **у адну кучу.** Звáлюць у адну кучу ды

яшчэ прібавюць чўшы нісусьветныя, што сь сямяу гылы-
вамі ні рызьбярецца. Змішáлі у адну кучу і праўду і
бряхню. *Усеаг. Пазваліць* (пазваліваць, пазмяшаць, па-
змешываць) у адну кучу. Айт, Васіль твай пызвáлівыў у
адну кучу усё ўсякыя. Пызвáлівылі у адну кучу што
хочыш, і канцоў ні дыбяресься. Пызьмішáць у адну кучу
ён так умець, што пяць прукурорыў ні расплўтыюць.
Адна рыскáжыць так, другая етык, пазьмешыюць усё
ў адну кучу.

Валіць (зваліваць) з хвора́й галавы на здаровую.
Перакладаць віну з віноўнага на невіноўнага. Любíš ты
валіць с хворыя гылавы ны здаровую. Валіў ба с хворыя
гылавы ны здаровую, каб толька ні атвічаць. Іўка ўсігда
звалівыіць с хворыя гылавы ны здаровую. *Зак. Зваліць з*
хвора́й галавы на здаровую. Ты ўсігда глядзіш, каб
зваліць с хворыя гылавы ны здаровую, а сам як і ні
прічом. *Усеаг. Пазваліць* (пазваліваць) з **хвора́й галавы**
на здаровую. Пызвалілі с хворыя гылавы ны здаровую і
дўмыюць, яны цяпера чысты. Ём каб толька пызвáлівыць
с хворыя гылавы ны здаровую, каб хто-небудзь за іх і
плаціў, і атвічаў. *Працягл.-фінальн. Назваліваць* (дазва-
ліваць) з **хвора́й галавы на здаровую.** Яй-богычку, ты
нызвáлівыіш с хворы́й гылавы ны здаровую. Відзіш, як
дызвáлівылі с хворыя гылавы ны здаровую, пашлі ны-
лаіныя. Вун відзіў, Лісей дызвáлівыў с хворы́й гылавы
ны здаровую.

Валіць з ног. *Вымушаць легчы, падаць.* Я саўсім
дзіцёнкым была, ну толька помню, як ціх валіў з ног
усіх пыдряд у дзяреўні, тады і бацька мой памёр. *Зак.*
Зваліць з ног. Ён выла́ зваліць з ног, ня то што Зыхара,—
сіла нямерныя. Нейкыя ж халера пріста́ла, зваліла з ног,
трецьцію нядзелю пластом ляжыць, гылавы ні пыдніма́-
іць да́йжа. *Усеаг. Пазваліць* (пазваліваць) з **ног.** І гріб
дужа халерный, як дыбярецца — цэлымі сем'імі пызвá-
ліць з ног, крціцю кычаюцца. Схадзі-ка, можа, глянь,
што іх там пызвáлівыла з ног, а не дык кыня зыпраті г
доктыру. Нешта нывалілыся, пызвалівыла з ног, кычаюц-
ца усе зразу, што й печ во нада бежч прукуріць.

Валіцца (каціцца) со смеху (са смеху). *Смяцца да*
знямогі. Каму сьмешна, тэй вáліцца со сьміху, а нам ужо
ета пріелыся. Пыглядзі ты на іх — са сьмеху валюцца ат
трілюды Сідырывый. Як сыбярўцца вечырым, чаго ні

дытвыр'яюць, а ат Пынасывых чўдыў коцюцца со сьміху. **Пачын. Паваліцца** (пакаціцца) **со сьмеху** (са сьмеху). Як запеў ён, дык на месці ўсе пываліліся со сьміху. Сколька людзей было, усе пыкаціліся со сьміху. Ніхто ўцерпіць ня можыць, і ты пыкаціўся б са сьмеху. *Гл. В а л я ц ц а* со сьмеху.

Валіць цераз пень-калоду. *Рабіць абы-як, неахвотна і нядбайна.* Марка работнік ізьвесный: валіць усігда цір'ясь пень-калоду. Дзелылі, айдзе яны дзелылі, валілі цір'ясь пень-калоду.

Валоссе [становіцца (паднімаецца, падымаецца)] **дыба** (дыбам), *цяп., пр. Ахоплівае страх.* Як толька падумую, што цір'яс тую ніяреч іціць нада, дык валосься становіцца дыба. У цябе ац страху валосься дыбым становіцца. Мне сьмешна, а ў яго валосься дыбым пьднімаіцца. Во баіцца, аж валосься дыба пьдымаіцца. Січас ён хваліцца, а тады ў яго валосься дыбым стынавіліся. І ў цябе б валосься дыба пьднімалыся, есьлі б ны цябе такей зьверь бег. Січас вы сьмііцёся, а тады ў вас валосься дыбым пьдымалыся. **Зак. Валоссе** [стала (паднялося)] **дыба** (дыбам), *пр., буд.* Там нешта як загр'міць, а тады як зырявець, дык у нас і валосься дыба стала. Ат такога страху ў любога б валосься ст'ала дыбым. Ну, у вас, я дўмую, і валосься дыба пьдн'ялыся — еткіі іспуг быў. У любога б валосься дыбым пьдн'ялося, каб з ваўком стр'еўся так блізка, нос у нос. Ідзі, пьглядзі, і ў цябе валосься дыба ст'аніць. Я магу такая пькызаць, што ў цябе валосься дыбым падніміцца. Тут у любога хрыбріца валосься падыміцца дыба. Я як увідзіў выўка, у мяне і валосься дыба. Глянула — а бык пр'яма ны мяне ляціць, у мяне і валосься дыбым: зыбадзець зразу.

Валяцца (качацца) **со сьмеху** (са сьмеху). *Смяяцца да знямогі.* Як пьчаў прістыўляць ды пьказывыць, што ён дзелыў, усе пр'яма выляліся со сьміху. Абея выляліся са сьмеху. Нічога там дужа сьмешныга ні было, толька Вукулёнык нешта ўсё кычаўся со сьміху. Було там чаго кычацца са сьмеху, етыя яго б'асьні ужо дзесіць разоў чулі. *Працягл. Наваляцца* (накачацца, павал'яцца, пакачацца) **со сьмеху** (са сьмеху). Пакуля пр'яслўхылі усю тр'люду, нывыляліся со сьміху. Схадзі, паслўхый, нывыляісься са сьмеху. Пьглядзі, як яны пьчануць сваріцца,

а тады міріцца, ныкычаісься со сьміху. Лі іх можна пы-
выляцца со сьміху сколька хочыш. Уволю со сьміху пы-
кычяліся, знаць, за ўсю жыць еткыя первыі раз відзілі.
Тама ёсьць ач чаго са сьмеху пыкычацца.

Валяцца (качацца) **ў нагах**. *Прасіць прыніжана, вель-
мі настойліва*. Душа чарнела, гатоў быў у ныгах выляцца,
каб прасьцілі. Ні стану ж я табе выляцца ў ныгах,
я ж аб'ясніў, што к чаму. Так ужо прасіла, так маліла,
пряма ў ныгах кычяліся, дык у яго ж камінныя серца.
Працягл.-фінальн. **Наваляцца** (накачацца) **ў нагах**.
Ныпрасіліся, нывыляліся у ныгах у гадысьці той. І ў
ныгах ныкычяліся, а сколька бузуваіліся ны яго, асобінна
ны жніве, каб у Гірманію ні атправіў.

Валяць ваньку, *вульг., рэдкаўж. Блазнаваць, дурэць,
жартаваць; бяздзейнічаць; цягнуць час*. Што ты мне вань-
ку выляіш, гыварі як нада! Я табе выляць ваньку ні рыз-
рішу, ні надзейся дайжа. Ты ваньку выляць кінь, я луч-
чы цябе знаю, што мне дзельць, што ня дзельць.
Працягл. **Праваляць ваньку**. Усё лета прывыляў ваньку,
ні таршыны ні атрезыў, ні клыкя сена ні прідбаў. *Непаўн.*
Паваліць ваньку. Ваньку пывыляў? — пывыляў, бакі
атлежыў? — атлежыў, а цяперя вун лупатка, а вун я
размеріў ямку на погріб. *Працягл.-фінальн.* **Наваляць**
(давалаць) **ваньку**. Нывыляіш ты ваньку, што йна цябе
каромісьлікым с хаты патуріць. Што, Сенька, дывыляў
ваньку, можа, цябе ны кварціру узяць?

Валяць (корчыць, ламаць) **дурака**, *асудж. Блазна-
ваць, дурэць, жартаваць; бяздзейнічаць; цягнуць час*.
Узноў выляіць дурука, як яму ні ныдыядуць етыя прі-
стыўкі. Калі табе ныпыстылеіць выляць дурука, схадзі
вун біряжок ат ячменю збрынкый: топчыцца. Можа б ты
цяперь пірістаў корчыць дурука, а за дзела ўзяўся?
Працягл. **Праваляць дурака**. Прывылялі дурука пасці
цэлыі год, а посьлі хваціліся: німа таго ды німа етыга.
Непаўн. **Паваліць** (пакорчыць, паламаць) **дурака**. Яны
туды толька і йдуць, каб пывыляць дурука. Троху дурука
пакорчылі у кустах, во і ўся іхныя кызьба. Гуртым пулу-
малі дурука, пулумалі і рызыйшліся. Ці вы сыйшліся
дурука пулумяць, ці цірябіць думыіця ныпраўду? *Законч.*
Атвалаць (адкорчыць) **дурака**. Дзельць як дзельць,
дзела ні пытаі, а дурука атвылялі уволу. Па-мойму,
дурука аткорчыў, сколька хацеў, цяперь ба пыра і за

розум брацца, і зы работу. *Працягл.-фінальн.* **Наваляць** (накорчыць, наламаць, даваляць, дакорчыць, даламаць) **дурака**. Цяперя знаіш, як Паўлуша нывыліў дурука? Усе ўчыцьварых накорчыця вы дурука, будзіця тады вярнуць адзін ны днаго. Ага, нулумáў дурука?— я ж гываріў, што йначы ня бўдзіць. Табе нядоўга дывыляць дурука, саўсім нядоўга, я ішчэ ні забылыся ны пызыўчырашнія. Дакарчылі дурука дужа ладна — схвацілі хлыбазіны, айдзе й корчыньня дзелыся. Сяньня ты ў мяне дулумáіш дурука, я хвытацца буду, а яму толька гігікі.

Вароння галава, асудж. Дурнаваты. Ні хацела пірйяіць у сваю хату, вароньня гылыва, то цяперя пу чужых будзіш цігацца да веку.

Варон пашчытаць (палавіць), *неадабр.* **Страціць ратазейнічаючы.** Ну што, пышчытаў варон, нада ж було глядзець, цяперь во вазьмі трясцу, кашолкі рыбы німа. Паловіця варон, што скот ачынецца ў шкодзі, тады штрах запоціця.

Варон шчытаць (лавіць), *неадабр.* 1. **Ратазейнічаць; упускаць добры выпадак.** Ты ж тут варон ні шчытаі, дзелый, што нада. Усе бралі, а ён варон лавіў, ну й пріне́с — дно закрыта. 2. **Бяздзейнічаць, гультаяваць.** Прістаў, ныстаў: ураз каб бралі малыю, а што ёй там дзелыць, варон шчытаць бўдзіць? Варон ба лавіў, большы яму дзелыць нічога ня хочыцца. *Працягл.-фінальн.* **Варон нашчытаць** (налавіць, дашчытаць, далавіць). 1. Нышчытаіць ён варон, што пріедзіць с пустымі калёсымі. Нылавіў варон?— такей пацьцёлык быў у руках. Дышчытаіць варон,— адзежу хто ўхваціць, і аста́ніцца біс тряпк. Варон дылавіла, будзіш зь лялькыю насіцца месіц, ісь сярпом нада глядзець ды глядзець. 2. Ніхай цягнуць аб адной бульбі, зато ж варон нышчыталі летым. Нылавіў варон, глядзіць, айдзе вазок сена купіць, а травы ж було хуць зываліся. Дышчытала варон, аста́лыся і біз бырыка́ і бяз морквіны, а капўсту пы сьнягу секла. Ты даловіш варон, як Сахвея, што бегыць пы хатых ды глядзіць, каб хто што даў.

Варочаць (паварачываць) **аглоблі, гумар.** **Вяртацца назад.** Дзялі твае плохі, прідзіцца варочыць аглоблі ні ш чым. Відзіць, што ні пылыса́, дывай пывырачывыць аглоблі нызад. **Зак. Павярнуць аглоблі.** А што яму асты-

ва́лыся дзельць, хочыш, ня хочыш, паверніш аглоблі. Чаго ж ён, храбрец, пывярнуў аглоблі.

Варочаць (пераварачываць) **уверх** (дагары) **дном** (нагамі, тармашкамі). 1. *неадабр. Раскідваць у беспарадку пры пошуках.* Нашто ты варочыіш уверх дном пасьцель, хто зы табою пупруўляць будзіць. Пыглядзеў я ў вакно, там нехта варочыіць усё ўверх ныгамі. Хто тут варочыў усё ўверх тырмашкымі? Дзельць, знаць, нечыга — варочыіць дыгары дном рыгазьзё, тоя. Вун відзіш, пычаў варочыць дыгары ныгамі. Якей зь естыга толк варочыць дыгары тырмашкымі. Ніхай яно ляжыць, як ляжыць, будзіш ты піривырачывыць уверх дном. Нашто ён піривырачывыць уверх ныгамі тоя бырахло, яно ж хуць трошку было пріпучына. Відзіў і Сыўчынка: піривырачывыў уверх тырмашкымі усё ў хаці — нечыга шукаў. Нашто тут было піривырачывыць дыгары дном надворья? Ні піривырачывыць дыгары ныгамі, калі што нада—спрасі. Піривырачыць хлам дыгары тырмашкымі, дзельць нечыга чылавеку. 2. *Рашуча змяняць.* Тут нада варочыць уверх дном усё чыста. Ты ўсё ўверх ныгамі варочыць, там нада харошый пырядык нывадзіць. Толька зьбіраўся варочыць пырядкі іхнія ўверх тырмашкымі, зьдзельць нічога ня зьдзельў. І дыгары дном пробывыў варочыць, і рукі апускаў, — цяжолыя дзяреўня. Каб ты стырыкоў слухыў, то можна б варочыць дыгары ныгамі дайжа ў Лідагошчы. Піривырачывыць уверх дном я ні бяруся, ну пырядык у вас нывадзіць нада. Трудна тут піривырачывыць уверх тырмашкымі. Каб піривырачывыць дыгары ныгамі, нада знаць, за што сьпірва брацца. Што ён там піривырачыць дыгары тырмашкымі, нада, каб падзьдзержка ладныя была. *Зак.* **Пераварнуць уверх** (дагары) **дном** (нагамі, тармашкамі). 1. Што ні ліжала, піривярнулі уверх дном, на двор ні ўзайціць. Уверх ныгамі піриверніць, а пыправіць — паліц ап паліц ні ўдаріць. Хто тут піривярнуў усё тряхоля уверх тырмашкымі? Бісь цябе ні быйшлося, толька ты мог так піривярнуць дыгары дном. Піриверніць дыгары ныгамі і кініць, пупруўляй ты. Што, бяресься узноў піривярнуць дыгары тырмашкымі? 2. Мяне каб туды нызначылі, я б скоро піривярнуў там усё ўверх дном. Кісель быў цвёрдый чылавек, а піривярнуць уверх ныгамі ні піривярнуў, так, трошку пытправіў. Хваліўся піривярнуць дыгары дном,

ды апсекся. Я піривярну́ дыгары ныгамі, у мяне за месіц будзіць жалезный пырядык.

Ваўком (воўкам) **выць**. *Вельмі гараваць*. Хуць ваўком вый, хуць ня вый, паможч ужо нічога ні паможыш. Эта толька ніхто ні знаіць, *Жэнька* воўкым вы́ла ат мужукá, іка́я там жы́знья. *Пачын*. **Ваўком** (воўкам) **завыць**. Ат такея жы́зні, як у Саркі, ні хыця ваўком завы́іш. Цярьпеў, цярьпеў ды́й воўкым завыў, канешня, зь імі ніякі́й чорт ні ўжывець. *Непайн*. **Ваўком** (воўкам) **павыць**. Павы́іць іна ваўком ат Мірэ́на. Мікі́лай воўкым павыў, пакуля некуды ня зьехыў. *Рапт*. **Ваўком** (воўкам) **узвыць**. Узвы́іць іна ваўком ні раз, прыклянець і дзень тэй, і час, калі сыгласі́лыся к такой сьвякрові пайціць. Узвы́ла воўкым, ды позна, зь лялькыю нікуды ня кіні́сься дужа. *Законч*. **Ваўком** (воўкам) **атвыць**. А разві́ ма́ла яны ваўком атвы́лі? Атвы́іш ты воўкым за ўсе маё́ горя і зы пазор за мой. *Узмацн*. **Ваўком** (воўкам) **навыцца**. Гапка з дычкамі столька ваўком навывы́лыся, што ніхто толька ні знаіць. Цяперя адна воўкым навывы́цца, ця́пніць горя.

Ва (на) **ўсе вочы**. *Уважліва; здзіўлена (глядзець)*. Ка́жыцца ж ва ўсе вочы глядзела, а як яны прышмыгну́лі — ні знаю. Мы патходзі́м, а Іван глядзіць ва ўсе вочы і ня можыць пызнаць. Пыдыйшоў, глядзіць на ўсе вочы: што тут такая тварі́цца.

Ва ўсе лапаткі. *Вельмі шпарка*. Ляцеў па вуліцы ва ўсе лупаткі. Дыгані папробый ды з маі́мі ныга́мі, калі кінуўся ва ўсе лупаткі.

Ва ўсякім разе (случае), *неалаг. Аднак*. Я б вы ўсякі́м разі так ня дзелыў ба. Вы ўсякі́м слўчы́і Пё́кла етыга ні скызала б і зывыльня́ць ба ні ў чом ні ста́ла.

Вачам веры не даваць. *Не верыць відавочнаму*. Гляджу й выча́м веры ні даю, няўжэ́лі ета ты стаў такей сі́вый. **Вачам веры даваць**. Во й дыва́й веры выча́м, тургуваў — было ўсе хырашо, а купіў — ні к чорту годна. *Зак*. **Вачам веры не даць**. Я ж ба выча́м веры ні даў, каб ты ні зыгываріў, ніза́штычка ж ба ні паверіў, што Кі́рей так можыць змяні́цца. Ці ета ты, я ж вычам веры ні дам. **Вачам веры даць**. Як жа я выча́м веры дам, кылі два́цць гудоў цябе ня відзіў. Што ты выча́м веры даць ня можыш, цябе ж ніхто ні ста́ніць пыдмы́няць.

Вачамі лупаць, неадабр. *Глядзец з неразуменнем.* Вычамі лупыіць і ні рызьдзяўбецца, што над ім сьмяюцца. *Пачын.* **Вачамі залупаць.** Як крiкнула, нашто ты ета ўдвору цягніш, тады вычамі залупыў. *Аднакр.* **Вачамі лупнуць.** Будзіла я, будзіла, штурьхыла, штурьхыла — лупнула вычамі і ўзноў сьпіць. *Непаўн.* **Вачамі палупаць.** Ну што ён пыстыяў? — вычамі палупыў дый пашоў.

Вачамі свяціць. 1. *неадабр.* *Присутнічаць без патрэбы.* Відзіла, і Мільянок там стыяў бяс толку, вычамі сьвяціў. 2. *Адчуваць сорам.* Што, стыдна сяньня пірід людзьмі вычамі сьвяціць, а ўчора было моря пы калена. *Непаўн.* **Вачамі пасвяціць.** 1. А якей толк, што яшчэ й ты вычамі тамыцька пасьвеціш. 2. Канешня, стыдна было, вычамі пысьвяціў, толька ды яго дужа ні даходзіць.

Вачэй (вочы) не паказываць. *Не заходзіць, не наведваць.* Неік раз зайшоў ны мінутку, а большы вачэй ні пыказыць. С тых пор вачэй ні пыказывылі. Мы думылі, ты ўремя ат уремя і зайдзіш, а ты дайжа вочы ні пыказыіш. **Вочы паказываць.** Ты ж хуць патроху вочы пыказывий, ні зубувай, як тэя гаўрікі. *Зак.* **Вачэй (вочы) не паказаць.** Што ж ты і к Сямёну, і к Просі заходзіш, а ка мне дык і вачэй ні пыкажыш. Такая горя було, чужэя прiшлі, а ён, родный брат, вочы ні пыкызаў. **Вочы паказаць.** Нада б калі і ў Мідзькыўшчыну вочы пыкызаць, дык жа некыльства зырізаіць.

Вачэй не атвадзіць (не звадзіць, не атрываць, не спускаць). *Глядзец з захапленнем, сачыць вельмі ўважліва.* Увесь вечыр ат Пашкі вачэй ні атвадзіў. Што вы с аднае Танькі вачэй ня зводзіця, ці вам дзевык большы німа. Глядзелі рот разiнуўшы, вачэй ні атывалі. Во пупаўся ты ў крепкія рукі, іна сь цябе вачэй ні спускаіць. *Зак.* **Вачэй не атвесць** (не звесць, не атарваць, не спусціць). Во iнцiресный канцэрт пыказывылі, вачэй ні атвесць було. Тут і старыму вачэй ня зьвесць, ня то што дзіцям. Там жа так аньцiресна, вачэй ні атываць. За ўвесь вечыр вачэй зь яго ні спусьціла.

Ваша сястра. *Жанчыны наогул.* Так толька ваша сiстра можыць здзелыць, мушчына ні дадумыўся б. А ні зуступайся ты ўжо, ваша сiстра тожа дужа ладна.

Ваш брат. *Мужчыны наогул.* А ваш брат, што, лыкым шыт? Зразу відна: вашыга брата работа. Ваш брат

і ні такая можыць ляпнуць. Каб ваш брат пабуваў у нашай шкуры хуць дзень, тады б вы другога запелі.

Век векаваць. *Жыць усё жыццё.* Пріходзіцца адной век вікуваць. **Зак. Век звекаваць.** Век звяікуваў, а такая аторвы ня відзіў. *Непаўн.* **Век давяковываць.** Дывяковывыю век адзін, што ж ты здзелыіш, раз сім'я сыцёрлыся. **Законч.** **Век давекаваць.** Дывякую я век у сваёй хаці, чаго ж мне іціць пу чужых вуглах.

Веку няма, *цяп., пр., буд. Пра здаровае, моцнае.* Яму ж пад восімдзісят пьдбїраіцца, а яшчэ веку німа— так здароў. Каб ня немцы, тэя пыразіты, нашый ба хаці веку ні было. Дуб крепкій-крепкій, а яшчэ аппаліў су-хей,— етым штындарым веку ня будзіць.

Вераю і праўдаю. *Чэсна, сумленна.* Служыў-служыў Анікын Бўдку верыю і праўдыю і ні ш чага ні зь якага ніхарош стаў.

Весць броўю. *Звяртаць увагу.* Ладна ты вядзеш броўю, дыслацца куды — нервы жалезныя нада. Пычанеш гываріць — броўю ні вядзець, ішчэ гыкніць: нашто ты гаворіш. **Зак. Павесць броўю.** Сколька ні гыварілі, дайжа броўю ні павёў. Матрунін пывядзець броўю, дажджэсься.

Весць вайну, *неадабр. Спрацацца, лаяцца.* Кінь ты весьць вайну с тымі мылахольнымі, шго ты ім дыкажыш. Каця ўсё вядзець вайну с суседзімі, усё ёй міру німа.

Весць вокам. *Глядзець, звяртаць увагу.* Ня хочыць Коля ны Таньку дайжа вокым весьць. Нешта твой дырагей і вокым у твой бок ні вядзець. **Зак. Павесць вокам.** Пывядзець ён вокым і двумя, дужа ты яму нада цяперя. Прыйшла міма, а ён і вокым ні павёў.

Весць вухам. *Крыху слухацца.* Ну як яны вядуць вухым: захочуць — паслўхыюць, ні захочуць — не. **Зак. Павесць вухам.** Угыварывыла, прасіла: схадзі, сыночык, дык етый сыночык і вўхым ні павёў. Ніхай сабе што, папросіш кружку вады пьдаць — дайжа вухым ні пывядзець.

Весць двор. *Гаспадарыць.* Двор усігда вядзець жонка, а мужык — ета прішоў, пад'еў і пашоў. *Пачын.* **Павесць двор.** Прішла нявестка — саўсім іначы пывіла двор, і пырядку большы стала. *Працягл.-фінальн.* **Навесць** (да-весць) двор. Так нывіла двор, што хут ты с хаты уцікай

ста́ла: і сьві́нні сьцены грызу́ць, і карова рявець, і печ ня топліна, а сыма, як кваку́ха, кыпа́цца лі гырлачоў. Давёў двор, што есьць зваріць не ш чыга.

Весць сябе. *Паступаць пэўным чынам.* Ня ўмеіш ты весць сябе ну людзях. Ліза вядзець сябе строга, ніхто пры яе плахога слова ні скажыць. *Пачын.* **Павесць сябе.** Сь первых дней павёў сябе хырашо, і ўсе яго увываюць.

Ветрам падшытый. *Лёгкі, які не абараняе ад холаду (пра адзенне).* Ціпла ў тваім пінжачку німа ніякыга, увесь ён ветрым пачшытый. Кўртычка ета ветрым пачшытыя, наверх нада пулушубык ныпрануць.

Ветраная галава, *неадабр. Легкадумны, несур'ёзны.* Ты мне табун ускрыіш, ветрыныя гылыва.

Ветраная мельніца, *неадабр. Пустазвон, балбатун.* Во ўжо ветрыныя мельніца, кажыцца, што далеіць, то дурнеіць. Ветрыныя мельніца ляпніць што хочыш.

Вецер гуляіць (свішчыць) у (па) карма́нах, *цяп., пр., буд. Пра адсутнасць грошай.* У Чубука вечна вецір гуляіць у кырмáных, што ж ты хочыш, што ні заробіць — прапець. Як жа ты думыіш жыць, раз у цябе вецір гуляіць пы кырмáных. І ў аднаго вецір сьвішчыць у кырмáных, і ў другога тоя самыя. Што ён табе паможыць, есьлі у сымаго вецір сьвішчыць пы кырмáных. Сколька жыў, у яго вецір гуляў у кырмáных, капейкі зу душою ні було. Вун помніш Грiшкіныга зяця, у таго вечна вецір сьвістаў пы кырмáных. Есьлі ня будзіш хуць троху прібірігаць, усiгда вецір будзіць гуляць пы кырмáных. Нічога ні разу ты ня будзіш імець, толька вецір будзіць сьвістаць у кырмáных.

Вецер [ходзіць (гуляець)] у галаве, *цяп., пр., буд. Пра вельмі легкадумнага.* Што с табою саветывыцца, кылі ў цябе вецір у гылаве. У Мыланкі усiгда вецір ходзіць у гылаве. Во і ў сястры ў твае, дырагея, як і ў цябе, вецір у гылаве гуляіць. У Кындрацёнка усiгда вецір хадзіў у гылаве. Каб вецір гуляў у гылаве, то ня жыў ба так, ён толька зь віду нідапечыный. Есьлі вецір будзіць хадзіць у гылаве, як цяперь, жыць ты на сьвеці ня будзіш.

Вечная гісторыя, *кніжн. Заўсёды адно і тое ж.* Сь Пітраком вечныя гісторія: усё ўсюдых зубуваіць, хут ты яму сваю гылаву прiстыўляй.

Вешаца (чапляца, віснуць) **на шыю, асудж.** *Прыставаць навязліва і непрыстойна з каханнем.* Вадзіўся зь Нінкю, прівáджывыў яе двору — ніхай, я к яму вешыца на шыю ні стáну. Ці помніш, як Нінка чыплялыся Колю на шыю, чаго толька ня дзелыла, падушку г жывату прівязывыла. Ты яму саўсім ні нада, і ныпрáсна ты вісьніш на шыю. **Зак. Павесіца** (пачапіца, павіснуць) **на шыю.** Бясстідныя дзеўка, павесіца хлопцу на шыю і ні ацстáніць. А ты здзелый, як Алёна: пычапіся к яму на шыю, што ён здзелыіць. Павісла у Сяргея на шыі і ні атвязыіцца, таму і дзівáцца некуды. *Працягл.-фінальн.* **Навешаца** (начапляца, давешаца, дачапляца) **на шыю.** Навешыісься ты на шыю, як Нінка, што бегыла ў Равы радзіць. Нычыплялыся на шыю, што з брjóхым астáлыся, а ён паехыў. Хырашо давешылыся на шыю, і добра здзелыў бацька, што вожкымі прувучыў. Я цябе дычыпляюся на шыю — здзяруў ўсе транты, дам вун андрак ірвáный, тады чыплэйся.

Вешаць (чапляць) **сабак, асудж.** *Нагаворваць, паклёпнічаць.* Якіх толька сыбак на іх ня вешылі, ды нічога ня здзелылі. Ны мяне ўжо чыплэйлі сыбак, а я сьма сабе дўмыю: за бык ні глыдыніцё. **Зак. Павесіць** (пачапіць, пачапляць) **сабак.** Мала што ён табе ні нырáвіцца нечым, дык ны яго нада павесіць сыбáк? Гатова ўсіх сыбак пычапіць ны чылавека. Толька зьвяжыся зь нячыстыю сілыю, пычыплэйць усіх са сьвету сыбак. *Множн.* **Навешаць** (начапляць, панавешаць, паначапляць, панавешываць, паначэплываць) **сабак.** Яны ж такея ізыкáтыя, навешыюць сыбак ні за што ні пра што. Нычыплэйлі ны Мыкара сыбак, а ён чылабек якей тылкавітый. Папробый сто раз угадзі, а раз ні ўгадзі — пынавешыюць сыбак с усіх бакоў. Доўга ім умеючы сыбак пынычыплэйць. Пынавешывыць сыбак яны мысьціра хуць куды. Ён на сходзі нешта скызаў, дык пыначэплывылі ны яго сыбак, як на кол асінывый.

Відаць віды. *Пабываць у складаных і цяжкіх абставінах.* Мяне ты дужа ні пугáй, я відаў віды. Ні хвástыйся, што ты відаў віды, я, можа, ні такея віды піривідаў.

Відзець наскрозь. *Разумець сутнасць.* Кáжнны цябе відзіць наскрозь, мудріца еткыга. Вот ты дужа рызьліваісься сылаўём, а я цябе наскрозь віджу, што ты дўмыш.

Відзець скрозь зямлю (скрозь землю, пад зямлёю, на тры аршыны ў зямлю). *Быць вельмі праніклівым.* У ёй халера сядзіць, іна скрозь зямлю відзіць. Во быў чылабек, ён жа скрозь землю відзіў. Міця пыдзь зямлёю відзіць, а ня то ён ні замеціць вузілкі ны ганькых. Уздўмыў ты Хынчынкі абвесьць, ён відзіць на тры аршыны ў зямлю. **Зак.** **Увідзець скрозь зямлю** (скрозь землю, пад зямлёю, на тры аршыны ў зямлю). Ат яго ты нійдзе нічога ні схуваіш, ён скрозь зямлю ўвідзіць і выпыріць. Я скрозь землю увіджу і рызбярўсь, што к чаму. Андрос еткій пружукуватый, пыдзь зямлёю увідзіць. А ні хваліся, і на тры аршыны ў зямлю ты увідзіш, і ны пяць.

Відзець след (зер) **перад сабою.** *Дрэнна бачыць, мець слабы зрок.* Ён саўсім ужо старый і слабы і вочы дренныя, адно што відзіць сьлед піріц сабою, ні нада зу рукаў вадзіць. Любка стала саўсім сьлепнуць, чуць відзіць зер пiріц сабою.

Відзець упярод (уперад, напярод, наперад). *Мець здольнасць прадбачыць будучае.* Кыласкоў умеў відзіць упяред, а ты не, ня ўмеіш. Мы ўперід відзілі, што большы ты у зіцях ні ныжывеш. Я ныпяред віджу, што с тваіх зацей нічога ні палучыцца. Ні ўсякій жа умець відзіць наперід. **Зак.** **Увідзець упярод** (уперад, напярод, наперад). Як жа я упяред увіджу, што цірізь нядзелю можыць случыцца. Ён хітрый, уперід усё ўвідзіў. Стэшка ныпяред усё ўвідзіў, аттаго й ні паехыў. Да не, наперід ён нічога ня ўвідзіць, нейкій, як глумак.

Відна птушка па палёту. *Пра выяўленне якасцей праз паступкі, справы.* Відна птушку пы палёту, што ты зы чылабек. Нечыга мне аб'ісьняць: харошый, харошый, відна птушка пы палёту.

Віду не падаваць (не паказываць). *Не выражаць знешне пачуццяў.* Канешня піріжываіць, хто б ны яе месці ні піріжываў, ну віду ні пыдаець. Хто яе знаіць, што ўжо ў яе там ну душэ, а так віду ні пыказыць. **Зак.** **Віду не падаць** (не паказаць). Ніхай як ні кіпіць адзлосьці, а віду ні разу ні пыдасць. Па-мойму, ладна расьсердзілыся, толька што віду ні пыкызала.

Віламі па вадзе пісана. *Пра малаверагоднае.* Ета йшчэ вілымі пы вадзе пісына, што ён паедзіць у Ірыслаў.

Пакуль вілымі пы вадзе пісына, як яму ўдасца спыгнаць грошы.

Віляць хвастом, неадабр. 1. *Няшчыра паддобрывацца.* Так ужо віляіць Васіль пірід Максімым хвастом, а ён і ў тэй бок ні глядзіць. 2. *Ухіляцца ад канкрэтнай размовы.* Віляіць хвастом, каб харошыму быць і с аднымі, і з другімі. **Пачын.** **Завіляць хвастом.** 1. Зывіляў хвастом пірід Аўсеім, ажно глядзець прітырна й тошна. 2. Раншы горла рызівáў, а як касну́лься г дзелу, зывіляў хвастом. **Аднакр.** **Вільнуць хвастом.** 1. Пірід адным вільнець хвастом, пірід другім — во й усім харош. 2. Есьлі мелыч — ён гірой, а як што сур'ёзныя — вільнець хвастом. **Працягл.-фінальн.** **Навіляць (давіляць) хвастом.** 1. Ты тожа нывіляіш хвастом, як Андрей пірід Мархвыю. Съціпáніха дывіляла хвастом пірід стыршыною: аштрухуваў за вўтык ны пігна́ццыць рублей. 2. Нывілялі хвастом, што чучь-чучь ні пысадзілі разым с Клімым за ложныя пыкызáнні. Дывіляў хвастом, што і адна ні глядзіць, і другáя мыці́рікамі прыздра́віла.

Віньціка не хватаець, іран. *Дурнаваты.* Есьлі віньціка ні хвыта́іць, то маўчы́ і ня лезь зь ізыком. У цябе ў сымаго віньціка ні хвыта́іць.

Вісець (дзяржацца) на валаску (валасінке). *Ледзь трымацца; канчаткова не вырашацца.* Што зы работа, кылí ён там вісіць ны выласку́. Твае дзялы вісяць ны выласке. Ні прітра́гывайся, тут усё вісіць ны выласінкі. Пакуль работыць, ну дзяржыцца ны выласку́, скызáлі, толька п'яный прідзіш — вы́гынiм. Тут столька ныграмождына і ўсё дзяржыцца ны выласінкі. **Зак.** **Павіснуць на валаску (валасінке).** Ныдаела мне ета вызьня́, павісла ўсё на выласке і ніяк ні рiша́іцца ні туды ні сюды. Бува́іць, ны выласінкі павісьніць дзела і ніяк ня зьдзьві́ніш.

Вісець на шыі. *Абцяжарваць.* А ты дўмыіш, мне ныра́віцца, што ён вісіць у Сяргея на шыі, толька што ж ты зьдзелыіш, ня вы́гынiш жа за дзьвері.

Вісець у воздухе. 1. *Адчувацца.* Вот-вот хлы́ніць дождж, ён пряма вісіць у воздухі. Старэй Васіль усё, бува́ла, гыварі́ў: глядзі́ця, жджы́ця, вайна пряма вісіць у воздухі. 2. *Затрымлівацца, не вырашацца.* Нейкія бума́жкі ні хвыта́іць, і нічога ні магу дабіцца, так усё і вісіць

у воздухі. **Зак. Павіснуць у воздухе.** 1. Чуіш, што Ахрем гаворіць: дождж ужо ў воздухі павіс, а тым дожджом і ні пахніць. 2. Як што павісніць у воздухі, тады ня скоро зь места зьдзьвініцца. **Узмацн. Завіснуць у воздухе.** *Затрымацца, не вырашыцца.* Ніізьвесна чаго завісла ўсё ў воздухі, і цяпер мы ні знаім, калі што будзіць новыя.

Віснуць на шыі. 1. *Абцяжарваць.* У Дзім'яна вісьніць на шыі тоя жыта, што летыся зы яго рысьпісаўся. 2. *асудж. Прыставаць навязліва і непрыстойна з каханнем.* Так жа дайжа нікрасіва на шыі віснуць, якей ён табе жаніх. **Зак. Павіснуць на шыі.** 1. Луччы ні звязывыйся, ні патпісывыйся, павісьніць увесь лес ны тваёй шыі і, хочыш, ішчэ плаціць бўдзіш. 2. Цяперь табе амба. раз Тонька павісла на шыі, іна ні аччэпіцца. **Узмацн. Завіснуць на шыі.** *Абцяжарыць.* Каб жа я знаў, што яно завісьніць на шыі, нашто б мне што пыд аччот браць.

Віць вярёўкі. *Поўнасьцю падпарадкоўваць сабе.* Марычка саўсім пыччыніла сабе Колю, пряма вярёўкі зь яго ўець. З Высіля табе вярёўкі віць ні ўдасца.

Во айдзе сабака зарыт (зарыта). *Пра разгадку з'явы або наводзін чалавека.* Я ўсё думыў, чаго там такая тваріцца, ажно во айдзе сыбака зарыт. Ты гываріў, што ціріс свадзьбу тыкая зьездзь пышлá, а тут во йдзе сыбака зарыта.

Вожка пад хвост папала, *пр., буд., іран. Пра натурыстасць.* Міцю ўжо вожка пат хвост пупáла, цяперя ня скоро угамоніцца. Яму есьлі вожка пат хвост пупадзець, то ня дужа ўгаворіш. {

Вожыгам гарэць. *Балець надзвычай пякуча.* Троя сўдык вожыгым гарела рана, места ні ныхадзіў, а спаць — мінуты вычáмі ня звёў. *Пачын.* **Вожыгам загарэцца.** Думыў нічога, усё прайшло, а тут як хваціла, вожыгым зыгарелыся, думыў, кончуся к ранню.

Вожыгам лезць, *асудж. Дабівацца нахабна, настырна.* Чаго ён так вожыгым лезіць к етым Пуўлюковым, яны ж яму нічога ні далжны. *Пачын.* **Вожыгам палезць.** Ні пучуць нічога—і хырашо, ато пряма быў вожыгым палез, як усё яму пазволіна.

Войстрый (вострый, войсцер, восцер) **на язык.** *Дасціпны, з'едлівы.* Ну й войстрый жа Жэнька ны язык, у яго

ўсігда нypяpёд гатоў атвет. Вострыя ны язык: і сякець, і паліць любому-ка́жнyму. Ціpяшчур войсцір ны язык, каб трошку меншы, дык ба ня хужы. Ніхай восьцір ны язык, а Хpісьцінка як адбрыла, дык і гываріць нечыга.

Войстрый (вострый) **нож**. *Непрыемна, пакутліва*. Длі мяне іціць к ім ды кланіцца, піpіпpашывыць—ета войстрый нож. Я знаю, яму хадзіць, дыбівáцца сотык — вострый нож, ён луччы ат усяго атpякецца.

Войстрый (вострый) **язык**. *Пра дасціннага, з'едлівага*. Ты паслұхыў ба Хадоску, во айдзе войстрый язык, нікому спұску ні дасьць. Калі ціpяшчур вострый язык, яго можна пpітупіць нямножка.

Вока (зуб) **гарыць**, *адз., мн.; цяп., пр. Пра неадольнае жаданне мець*. Я віджу, на што ў цябе вока гаріць. А чаго ў цябе так зуб гаріць на тэй касьцюм, ён саўсім нікрасівый. У Гаўpілы на лешчынскыю ігрұшку даўно вока гарела. Ета ў Цімоха зуб гареў ны Пылагеіну хату. У цябе даўно вочы гыpяць на тую бутылычку, вазьмі ўжо, налі. А pазьві ня відна, на што ў цябе зубы гыpяць. Доўга ў Кіpілы вочы гарелі на тэя сасонкі. Чаму не, і ў мяне б зубы гарелі, каб еткій кусок атхваціць. **Зак.** **Вока** (зуб) **загарэлася** (узгарэлася, разгарэлася), *пр., буд.* У майго ўжо ны цілівізыр вочы зыгареліся. Відзіш, як яму луманулыся, вочы узгареліся, нічым ня ўдзержыш. Ці ў цябе ны хыладзільнік вочы яшчэ ні рызгареліся? Чаго ў яе так зубы зыгареліся на ета тpяп'ё, ці ў яе надзець нечыга, ці што? Узгареліся зубы ехыць у Мурмынск, нешта нypісаў аттуля Кіpей. Я ўжо віджу, што ў цябе зубы рызгареліся ны сыпагі, ну бяpі. Есьлі ў Кындрата вочы на што зыгаряцца, яго ні адгаворіш. Увідзіць што новыя — січас вочы узгыpяцца: дывай купляць. Ён такей ніпыстыянный: сяньня ня хочыць, а нызаўтpя зуб узгаріцца — паехылі тургуваць. Пыдажджы-ка, як у Міpінка зубы рызгыpяцца, тады пойдзіця.

Вока ймець. *Злавацца скрытна*. Калі йта што было між імі, а й січас яшчэ адзін ны днаго вока ймеюць. **Зак.** **Вока займець**. Якей жа мельшный чылавек, за нейкыю ношку саломы так вока займеў.

Вокам не маргнуць (не змаргнуць). *Не паказаць віду*. Ты толька верь таму пpыйдзісьвету, ён збрешыць і воқым ні маргнець. Дыкызала ж яму, што так ні было,— айдзе

ты яго прайміш, вокым ні змаргнуў. **Вокым маргнуць** (змаргнуць). Усі ж відзюць, што ніпраўда, а ён сваё цьвардзіць і худзь ба вокым маргнуў. Усё сь сябе піривярну́ла ны Аўдотку і, думыш, вокым змаргну́ла?

Вока набіваць. *Напрактыкоўвацца.* Так ходзючы усё ўремя лі кароў, вока ныбіваюць. **Зак. Вока набіць.** Пыглядзіць ны капў і пасьці правільна скажыць, сколька сена, — вока набіў.

Вока набіта. *Пра вопытнага, спрактыкаванага.* У Ахрямёнка вока набіта, ён толька гляніць і зразу скажыць, ці будзіць у етыя каровы мылако.

Вока свеціць, *адз., мн.; цяп., пр., буд. Пра наяўнасць слабога зроку.* Раз вока сьвеціць, патрошку лі двыра́ будзіць топыць. Буду ціга́цца, пакуль вочы сьвецюць. Пакуль вочы сьвяцілі, на печы ні сядзеў, то тоя здзелыць, то тоя. Есьлі вочы будуць сьвяціць, то нічога.

Волас не ўпаў з галавы, *пр., буд. Нічога не здарылася, не панёс страт.* Сколька людзі чаго пірінясьлі, убіткыў пыцярпелі, а ў іх волыс ні ўпаў з гылавы. Глідзяць, каб волыс ні ўпаў з гылавы, ато божа мой! Нябось ты, нябось зы сваю Аньку, у яе волыс ні ўпадзец з гылавы.

Вольная птушка (пціца). *Незалежны, свабодны.* Кылі бізь дзяцей, то вольныя птушка, куды зыхацеў, туды й пыляцеў. Мне, канешня, нікуды ня здзьвінуцца, а Клімчанок — вольныя пціца, яго нічога ні дзяржыць.

Вольный казак. *Незалежны, свабодны.* Пятрок — вольный кызак, за ім хвост ні ціга́цца. Я стаў вольный кызак, пуці аткрыты на ўсе чаты́рі.

Вот і ўвесь сказ (*каму*). *Пра завяршэнне наведамлення.* Другей раз я нікуды ні пайдў, вот табе і ўвесь сказ. Заўтра я еду, вот вам і ўвесь сказ.

Вот табе й на (раз). *Пра нечаканасць з'явы, падзеі.* Вот табе й на, пулучыў грошы, — што ж я цяперя дзельць буду. Вот табе й раз, палучка ляснула ды пасьледніга рўбліка. Зваў жа, прасіў: прідзі абізацільна, а прішоў — вот табе й раз: луманулыся яму дужа ў тэя архі.

Воўк у авеччай шкуры. *Пра таго, хто ўмее маскіраваць сваю жорсткую сутнасць.* Ні зна́ця вы яшчэ Мыкрідзёнка, ета ж воўк у авеччый шку́рі.

Вочы адкрываюцца (раскрываюцца). *Пра пачатак разумення.* Знаць і ў Цімоха вочы аткрываюцца на ўсю ету пятрушку, ато ніяк ні пынімаў. Цяперя позна ўжо, што ў цябе вочы рыскрываюцца, нада было рэншы глядзець. **Зак. Вочы адкрыліся** (раскрыліся), *пр., буд.* Трудна ў цябе вочы аткрыліся, мог ба і рэншы пыняць, у якая балота цябе піхаюць. Ці раскрыліся у вас вочы, ці пынялі вы Кірылывы мыхінацы? Ніхай січас ня хочыць пынімаць, а калі ж небудзь вочы аткрываюцца. Ныўряд, ці раскрыюцца калі вочы ў Антона, ён жа нікому і нічому ня веріць. Як вочы раскрыюцца, то пойміць, што к чаму.

Вочы бегаюць (скачуць), *цяп., пр., буд.* *Пра трывожны стан, непакой.* Ізыкам трепіць, трепіць абышто, а вочы бегуюць, ні на кога ні глядзіць. Нешта, мыя дыражэнькыя, ты прэма ні глядзіш, вочы ў цябе цірашчур скачуць. Ці прімеціў, як у Валодзькі вочы бегылі, калі ныстаўніца зыйшла. Каб ты толька відзіў, як у яго вочы сьыкалі. Ніхай-ка глянуць на еткыя быгаства, як у іх вочы будуць сьыкаць. *Пачын.* **Вочы забегалі** (заскакалі), *пр., буд.* Відзіў, Ганна зайшла, дык як у Міці вочы забегылі. Сеў лі выкна, і вочы зразу забегылі пы хаці, так і глядзіць, айдзе што паложына. А разьві ты ні знаіш, аччаго ў яе вочы зьыскалі? Парог ні пасьпеў пірiступіць, а вочы ўжо забегылі пу вугла́х. Ты так, нібытта прыгываріся пры цялёнка, увідзіш, як у Пракопа вочы забегуюць. Схува́йся, а я скажу, цябе німа, во зьыскачуць у іх вочы.

Вочы (бельмы) **заліваць**, *груб.* *Напівацца.* Толька ты мне ня кінь вочы зыліваць, я цябе абразу́ю. Ці думы́ш ты пірiстаць бельмы зыліваць? **Зак. Вочы** (бельмы) **заліць**. Як устаў, так і глядзіць, каб айдзе заліць вочы. Бельмы зальцець, а тады суніца айдзе пупала і выляіцца, сыбакі ліжуць. *Множн.* **Вочы** (бельмы) **пазалиць** (пазаливаць). Айдзе ж яны што будуць помніць, кылі вочы пызылілі гарелішчыю. Пызыліва́лі вочы, толька і глідзяць, каб айдзе напіцца. Пызыліва́юць бельмы ды пацері сызнанія, а тады нызаўтра голывы ў іх быляць. *Працягл.-фінальн.* **Вочы** (бельмы) **назаліваць** (дазаліваць). Нызыліва́іш вочы, будзіш калі поўзыць, і найдуць у сьнягу калелыга. Дызыліва́лі вочы, ніхай цяперь пысідзяць, адумыюцца. Нызыліваў Дук бельмы, ну, туды яму й дарога. Дызыліва́іш бельмы, што я аць цябе саўсім атрыку́ся.

Вочы (бельмы) **пралупіць**, *груб.* *Прачнуцца адразу.* Ці пралупіш ты калі вочы? Прулупіў ба бельмы, ніяк ня высьпіцца, ночы яму мала. *Незак., рэдкаўж.* **Вочы** (бельмы) **пралупліваць** (пралупляць). Ня хочыць вачэй пралуплівыць, піржаверніцца з боку на бок і храпіць. Будзі, даўно яму нада вочы прулупляць. Ці ён там збіраіцца бельмы пралуплівыць? Ці ні пыра ўжо бельмы прулупляць?

Вочы б не відзелі (не глядзелі). *Пра нежаданне бацьць, знаходзіцца поблізу або разам.* Настолька абя спркіліся і так апрацівілі, што вочы б мае ня відзілі іх. За што ня возьміцца, кáжыцца, рукі ні туды слўжуць, вочы б ні глядзелі ны такую работу.

Вочы зліпаюцца, *цян., пр., буд.* *Пра жаданне спаць.* Я ўжо сядзець ні магу, вочы зьліпаюцца — і хацелься б ручаічку дыпрясць. Што я там мог нычытаць, есьлі вочы зьліпáліся. Ніхай вочы будуць зьліпацца, а сядзіць, пакуль усе ні рызайдўцца. *Зак.* **Вочы пазліпáліся**, *пр., буд.* У нас вочы пызьліпáліся, сядзеўшы там, і пайціць было неік няўдобна. Што ты будзіш сядзець, вочы пызьліпаюцца, толька носым клюваць будзіш.

Вочы калоць (пароць). 1. *Перашкаджаць.* І скосяць, і змалоюць, і салому прівязуць к варотым — і ўсё ёй вочы колюць. Ці табе вочы поріць мой пінжак, вісіць і ня трогыць жа цябе. 2. *Сарамаціць, папікаючы, напамінаючы.* Ні няволя Люські зь ім жыць, каб ны кажным шагу вочы калолі. *Узмацн.* **Вочы пакалоць** (папароць). 1. Пыкалола ўжо табе нявестка вочы, пыжыві во адна, пызнáіш, якей мёд адной сядзець. Ух, уредзіны людзі, вочы ім усё маё пыпарола. 2. Пыкалолі яму тады вочы Сондычкью, ны кáжным шагу пымінáлі. Ну ўсё, узнáлі, цяпер ужо вочы папоруць, — хто нада, хто й ні нада. *Законч.* **Вочы адкалоць** (адпароць). 1. Ну аткалолі ж вочы, паехылі, чым жа ты яшчэ нідавольна? Вочы табе атпароў етый пляцень, дужа мішаў. 2. Вочы аткалола, забылыся, ато ўсё, бувáла, праходу ні даець Зьмітраку. Атпаролі яму вочы Машкью, пакуля іна ня зьехала некуды. *Працягл.* **Вочы накалоць** (напароць). 1. Дужа ж вам ета капёшка вочы ныкалола, усё вáдзіла. Знáім, ныпаролі вам вочы нашы паплецінкі, прібрáлі, ні глядзіця. 2. Так ныкалолі вочы — с хаты быяўся на вўліцу пыкызáцца. Раз Хадосычкіны пытхвацілі ны язык, то напоруць вочы

большы некуды. *Працягл.-фінальн.* **Вочы дакалоць** (дапароць). 1. Дыкалола яму вочы маё пылаценца: харошыя трўбычка была, дык ужо німа. І твае грабількі дапорюць вочы яму — абізацільна пыцягніць і атапрецца: ня відзіў і дўхым ня чуў. 2. Мне даколіць вочы: мыцірікоў нукручў, і пойдзіць. Ну есьлі ўжо схвачў кылячыну, ну дапорюць вочы,— я ім дзетычка ці рыўня іка́я.

Вочы мазоліць, неадабр. *Надакучаць сваёй прысутнасцю.* Прывылачэцца і будзіць вочы мазоліць: слўхый ты яе лухтў. Ні мазоль ты мне вачэй, ідзі, куды сьбраўся. *Зак.* **Вочы намазоліць.** Нымазолілі яны мне вочы, усё тырчаць піряд вокнымі. *Непаўн.* **Вочы памазоліць.** Пару нядзель пымазоліў вочы дый паехыў. *Працягл.-фінальн.* **Вочы дамазоліць.** Яны мне дымазолюць вочы, што я нядоўга дўмуючы путурю іх з двыра піріц сабою.

Вочы на лоб (на лаб) **лезуць, цяп., пр.** *Пра вялікае здзіўленне.* У каго можа й вочы на лоб лезуць, а мне здзіўныга нічога няма. Я віджу, у цябе вочы на лыб лезуць. У мяне вочы на лоб ня лезьлі. Дужа ўжо, дужа ўсё с аньціресым рызглідалі, што вочы на лыб лезьлі. *Зак.* **Вочы на лоб** (на лаб) **палезлі, пр., буд.** Ніхай ба ты пачуў еткаы, і ў цябе б вочы на лоб палезьлі. Як скызалі Андрею пры Маўру, у яго й вочы на лыб палезьлі. Ты паслўхый, што пры Крівілёў рыскáзыюць, у цябе вочы на лоб палезуць. Ат етых новысьцій вочы на лыб палезуць.

Вочы на мокрым месце, неадабр. *Пра плаксу.* У Лёксы ўсігда вочы на мокрым месці, чуць што, й захныкыла.

Вочы пазычаць [у сабакі], *асудж.* **Рабіць, паступаць бессаромна.** Я ж ні пайду вочы пызычаць, каб дурноя дзела с табою дзельць. Калі ты хочыш вочы пызычаць у сыбакі, то йдзі, цябе ніхто ні дзяржыць. *Зак.* **Вочы пазычыць** [у сабакі]. Перш чым іціць туды за сеным, нада було вочы пазычыць. Эта ж нада вочы пазычыць у сыбакі, каб пысярэд белыга дня іціць у чужэй гарод.

Вочы прадаваць, асудж. *Быць гледачом без патрэбы.* Вун і Аксенья тарчыць тут бязь дзела, вочы прыдаець.

Вочы разбягаюцца, цяп., пр. *Пра разгубленасць ад мноства ўражанняў.* У Матруны аж вочы рызьбігаюцца ац сваціціныга быгаства. Там было столька іньціресныга зразу, што вочы рызьбігаліся ува ўсіх. *Зак.* **Вочы разбегліся, пр., буд.** Як глянулі мы, сколька там усяго ўсякыга

ляжыць, у нас і вочы разьбегліся. Каб і ні хацеў, дык вочы рызьбягўцца, як там усяго ныклáджына. *Узмацн.* **Вочы паразбегліся**, пр., буд. Ніхай хто, а мы ж відзілі, як людзі жывуць, ну тут і ў нас вочы пырызбегліся. Толька глян'ця, вочы пырызбегўцца.

Вочы рэзаць. *Рабіць непрыемнае ўражанне колерам, выглядам.* Пашыта нічога, ну цвет вочы режыць. Ай, тоя быгаства разьвесілі сваё, яно вочы режыць, каб яно сваім потым было нажыта.

Вочы ўзнямаць (ускідываць). *Прачынацца адразу пры неглыбокім сне; глядзець.* Я ляжу, сагрелыся, ня хочыцца і вочы ўзнямаць. Я туўхану — глян'іць, і дзугей раз, і треццый,— вочы ўскідыць, а ўстываць ня хочыць. *Зак.* **Вочы ўзняць** (ускінуць). Путуўхала, ён вочы ўскінуў, пыглядзеў, я атыйшла — ён узноў сьпіць. Толька я пыдыйшла, скызала ціхінька: «Устывай» — зразу, тую мінуту вочы ўскінуў.

Вош за каўнер запаўзла, іран., пр., буд. *Пра зазнайства ад некаторага прыбытку.* Відзіш, Стыльмашонку вош зы каўнерь зыпыўзла, праходзіць і здрастуйця ні скажыць. Ніхай трошку вош зыпаўзец зы каўнерь, к яму тады бяс хвігі ні пытыкайся.

Вош за каўняром шаволіцца (шавеліцца, капошыцца), *гумар.* *Пра зазнайства ад некаторага прыбытку; пранаяўнасць прыбытку.* Зьмітрок поршы пыднімаць, вош у яго зы кыўнярём шаволіцца. Відзіш, як рысхраньціўся, вош зы кыўнярём шавеліцца. Пы ўсяму відна, што ў цябе капошыцца вош зы кыўнярём. *Зак.* **Вош за каўняром зашавалілася** (зашавялілася, закапашылася), пр., буд. Ну, у Кузьмы вош зы кыўнярём зышывалілыся. Во, і ў цябе тыкі вош зы кыўнярём зышывалілыся. Цяпер ён пойдзіць жыць, вош зы кыўнярём зыкыпашылыся. Ніхай трошку вош зы кыўнярём зышавеліцца, гоныру будзіць ны акругу. Троху вош зы кыўнярём зыкапошыцца, тады хваліцца, як ён самы перый тўмыр ува ўсёй акругі. *Аднакр.* **Вош за каўняром шавальнулася** (шавяльнулася), пр., буд. У Стася вош зы кыўнярём шывальнулыся, гогылім ходзіць. Буваіць, вош зы кыўнярём шывальнецца, дык спажыць ня ўмець, пруглуміць. Як трошку вош зы кыўнярём шывяльнецца, заробіць скулінду, тады ён перый быгач. *Непайн.* **Вош за каўняром пашавалілася** (пашавялілася), пр., буд. Ты ж відзіш, вош зы кыўнярём пы-

шывялілыся, палўчку пулучыў. Якоя ён заробіць, так, вош зы кыўнярём пышаволіцца, дык пўсыць зы два дні на вецір.

Вуглы аціраць, *неадабр. Бяздзейніцаць, знаходзіцца без мэты.* Хваціць вуглы аціраць, шўльля стаўіць нада. Аціраюць вуглы вічырамі, во і ўсё іх зыняція. *Непаўн.* **Вуглы пааціраць.** Троху пыаціралі вуглы і хваціць, пойдзім з заўтрімніга дня касіць. *Працягл.-фінальн.* **Вуглы нааціраць** (дааціраць). Ныацірація вы мне вуглы, я вас жыва ачшыю, і зыняція найдзіця. Дыаціралі вуглы лэтым, што с пыўзімы сена езьзілі купляць.

Вузкае (слабае) **места.** *Ненадзейны бок у якой-небудзь справе.* У нашый брїгáдзі вузкыя места вўпрыж: мала хумутоў вызавых, сядзёлкі б нада, і вожкі, і гўжыкі. Тут слáбыя места найціць, то нада падўмыць ды падўмыць. Наша слабыя места — зямлі многа, а рук ні хвытаіць, пасеіць сяк-так пасеім, а ўбіраць некыму.

Вума не прыкласць (не прылажыць). *Немагчыма зразумець, асэнсаваць.* Вума ні прыклáсьць, айдзе серп мог дзецца, усё ўсюдых пірійскаў — і німа. Вума ні прыкладў, што тут і думыць. Як ён мог пірїбрацца ціріс такую загырыдзь, вума ні прылажў.

Вума палата, жарт., іран. *Пра вялікі розум чалавека.* Лáдна, я ўжо дураком прыжывў, ніхай у твайго зяця вумá пылата. У яго вума пылата, а ў цябе другáя.

Вум за розум заходзіць. *Пра страту магчымасці правільна, разумна разважаць.* А-а, што табе гываріць, кылі ў цябе вум за розум заходзіць. **Зак.** **Вум за розум зайшоў, пр., буд.** Ці ў вас вум за розум зайшоў, што ні глїдзіць, куды едзіця. У Лісея есьлі вум за розум зойдзіць, толку зь ім ні даб'есься.

Вума (вумом) **трогацца.** *Вар'яцець.* Ета ўсё было ны маіх вычáх, я ўсё чысьцінька відзіла, як ён вумá трогыўся. Ці ты вумом трогыісься, ці дурь ікая пыцскачýла, што места сабе ні находзіш. **Зак.** **Вума** (вумом) **тронуцца.** Вума тронуцца нада еткыю дурь сыпысаць. Усё дно як вумом тронуўся, што с табою пыгываріць, як ш чылавекым, нільзя. *Множн.* **Вума** (вумом) **патрогацца.** Ці яны тама вума патрогыліся, што дайжа і ня дўмыюць пыднімáцца. А ніхай яны вумом патрогыюцца, як мне ныдаела угыварівыць іх і ўвішчáць.

Вуму (вуму-розуму) **непасціжыма**. *Незразумела, няясна*. Вуму́ ніпысьціжы́ма, што ў той хаці тваріцца. Вуму-розуму ніпысьціжы́ма, аткуля ў іх столька грошы, усё купляюць і купляюць, што пупадзецца пад рўкі.

Вун бог, а вун парог. *Рашучае патрабаванне пакінуць хату*. Вун бог, а вун парог, і нечыга мне тут яшчэ серца ат'ідаць.

Вуха рэзаць. *Быць непрыйемным для слыху*. Выключай сваё дрынкыла, толька вуха режыць. Зывялі нэшта, ні рызьбяры-бяры пойміш што, ажно вушы режыць. *Аднакр*. **Вуха разануць**. Яму ета вуха різанула, ён ажно скрвіўся. Так усім ніпріятна вушы різанула, а яму худзь ба што, крыіць сваё.

Вучыцца вуму-розуму. *Сталець, набываць вопыт; за-свойваць*. Вучыся ў людзей вуму-розуму, раз матка родныя табе слова скызáць ні ўладзіць. *Зак*. **Наўчыцца вуму-розуму**. Айдзе ён вуму-розуму наўчыцца, якей быў, такей і астаніцца. *Непаўн*. **Паўчыцца вуму-розуму**. Едзь, можа хуць трошку вуму-розуму павучыся.

Вучыць вуму-розуму. *Даваць разумныя парады, накіроўваць дзейнасць*. Вучу ўжо, вучу сваіх вуму-розуму, дык ці яны што слўхыюць: ай, ладна, цётка — і пашлі. *Зак*. **Наўчыць вуму-розуму**. Я ні наўчыла — ты яго наўчы вуму-розуму. *Непаўн*. **Паўчыць вуму розуму**. Есьлі я паўчу вуму-розуму, доўга будзіш помніць.

Вушкі на макушке. *Пра насцярожанага, уважлівага*. У Хнычкá вўшкі ны макушкі, відзіш, усё слўхыіць.

Вушы б не чулі. *Пра нежаданне і непрыйемнасць слушаць, ведаць тое, што стала вядома або што сказана*. Вушы б ня чулі, як яны пычынаюць рызгыварівыць. І вўшы б ня чулі, і вочы б ня відзілі, настолька іна спастыліла. Ня тоя, дык другога, абізацільна прычыну нейкюю найдуць, грызуцца, — вушы б ня чулі етыга.

Вушы вянуць, цяп., пр. *Сорамна да агіднасці (звыч. слушаць)*. Вушы вянуць слухыць такая, ня то што гываріць. Мы там сядзелі, дык вушы вялі, некуды было вачэй дзівáць ац стыда. *Зак*. **Вушы павянуць** (звянуць), *буд., пр*. Як ляпнуў такая, ува ўсіх і вушы пывялі. У ўзрослых вушы пывянуць, а ня то дзіцям слухыць. Я прівыкла, мне нічога, а ў Пітрыка дык і вушы зывялі.

Вушы закласць (залажыць), *звыч. неадабр. Пра нежаданне слухаць і разумець.* Як што просіш, у яго вушы зыкладзец, а скажы «На!» — січас пачуіць. Вушы ім зылажыла, ня чуюць яны, — прітвыряюцца як малінькія дзеці. *Незак., рэдкаўж.* **Вушы закладаць.** Ці даўно табе стала вушы зыклюдать? *Узмацн.* **Вушы пазакласць** (пазакладаць, пазалажыць). Нягож, вушы ім пызыкляла — нарошня айдзе-небудзь сідзяць у кустах ды сьмяюцца. Што ім там, вушы пызыклюдала, што ірвацца нада сызываць іх. Ці вам вушы пызылажыла, што ніяк ні дызавесься.

Вушы пратрубіць, *неадабр. Надакучыць размовамі, паўтарэннем аднаго і таго.* Прутрубіла іна мне вушы сваімі святамі: усё ў іх дужа хырашо і самі яны зылатэя.

Вушы развешываць, *іран. З даверам слухаць хлусню.* Ні нада було вушы развешывыць, тут глядзі ды глядзі, вока ні ш чаго ні спускай. *Зак.* **Вушы развесіць.** Абоя вушы развесілі, стыяць і слухуюць лухту ніпыцьсыванью. *Усеаг.* **Вушы паравесіць** (паравешываць). Пыразвешуюць вушы і будуць сядзец, пыддакывыць. Чаго вы там вушы пыразвешывылі, ці відзіця, што дождж вот-вот хлыніць. *Працягл.-фінальн.* **Вушы наразвешываць** (даравешываць). Ніхай толька завеюць быракі, тады ты ў мяне вушы ныразвешывыш. Дыразвешывыў вушы, нехта атхваціў шляю, цяпера спусьці воз з гары.

Выбівацца з каляі (сядла). *Выхадзіць з нармальнага, звычайнага стану.* Станіць выбівацца с кыляі, дальшы — большы, дальшы — большы, і толку ня ждгы. Неік ідзець усё біс пырядку, я тут проста пычаў выбівацца сь сідла. *Зак.* **Выбіцца з каляі** (сядла). Выбіўся с кыляі посьлі етых гасьцей, ніяк за дзела ні вазьмуся. Сь сідла як выбісься, тады дужа цяжола у што-небудзь уцягывыцца. *Множн.* **Павыбіцца** (павыбівацца) **з каляі** (сядла). Павыбіліся за лета с кыляі, ня хочыцца брацца ні за што. Нада каб пырядык быў, а біс пырядку павыбіюцца сь сідла, і ніякыга толку ня будзіць. Нядзелю так ужо работылі, ні зналі, калі ноч, калі дзень, пывыбіваліся с кыляі, скрысеньня бяс просыпу спалі. Бувала, пывыбіваімся сь сідла, дзень лі мылацілкі, наныч у лес, ні ды вічарінык дзелылыся.

Выбівацца з сіл (сілы, духу, у пень). *Празмерна стамляцца.* Нашто вам так выбівацца сь сіл, ці вам боль-

шы ўсіх нада. Выбіва́цца сь сілы ка́жнінькій дзень, ніхай ба хуць у скрысеньня дух пірвіла́. Піріста́нь ты выбіва́цца з д́уху, усяго ўсё роўна ні пірядзелыіш. Хва́ціць на іх выбіва́цца ў пень, ніхай самі д́умыюць, як жыць. *Зак.* **Выбіцца з сіл** (сілы, духу, у пень). Так вы́біўся сь сіл за дзінь, толька б пірякінуцца ны мінутку ды пыліжаць. Настолька вы́білыся сь сілы, ні есьць, ні піць ні хачу, лігла́ б і ліжала́ бізь дзв́іжэ́нія. Вы́б'і́ся з духу, прідзіш двору, а ў хаці нічога ня дзелына, і тут хвыта́й ротым і носым. Зыхадзіліся саўсім, доўга блудзілі, вы́біліся ў пень. *Множн.* **Павыбіцца** (павыбівацца) **з сіл** (сілы, духу, у пень). Павы́біліся сь сіл, селі, ні рукою, ні нагою ні шывяльну́ць. Павы́б'і́мся сь сілы, хто нас тады глядзець будзіць. З духу павы́біцца нядр́оўга, а новыга здароўя тады ніхто ні ўста́віць. Бувала, павы́б'і́мся ў пень ны лядзі, дык там на хворысьці і нучува́ць пыаста́німся. Настолька пывыбіва́ліся сь сіл, што чуць дакльпылі. Такея пні вы́вірнуць — пывыбіва́юцца сь сілы. Каб пывыбіва́ліся з д́уху, як я, дык ба і ны вічарінкі забылі. Сядзім, пірідыхнём мінутку, ішчэ пасьпеіш пывыбіва́цца ў пень. *Працягл.-фінальн.* **Навыбівацца** (давыбівацца) **з сіл** (сілы, духу, у пень). Нывыбіва́ліся мы сь сіл за свой век, хваціць з нас. Нывыбіва́ліся з духу і адзін раз, і другей, надоўга запо́нница. Нывыбіва́ўся ў пень, цяперя кыча́цца як гылавешка. Ніхто ж ня споріць, што зьдзельць нада, алі ж дывыбіва́ісься сь сілы, што бульбіну ні судолііш вы́хвыціць зь зямлі. Яны там з духу дывыбіва́юцца, толька жывэя прікоцо́юцца. Сілы ў яго нісколька ні ста́лыся, дывыбіва́ўся ў пень.

Выбівацца на дарогу. *З цяжкасцю рабіцца самастойным.* Настойлівы́й хлопіц, сымастыя́цільна выбіва́цца ны дарогу. Хвенькі нялэ́хка было выбіва́цца ны дарогу, помышчы ніякія і ніатку́ль іна ня відзіла. *Зак.* **Выбіцца на дарогу.** Вот вы́біўся ны дарогу і кусок хлеба ўсігда́ імеіць. Айдзе гультаю́ вы́біцца ны дарогу, будзіць так, выпіхачом служы́ць вечна. *Множн.* **Павыбівацца** (павыбіцца) **на дарогу.** Зы ста́ршых я ні біспакоюся, яны пывыбіва́ліся ны дарогу, каб скарей меншыга пудучы́ць. Паўлывы хлопцы хуць с трудом, ну павы́біліся ны дарогу.

Выбівацца ў людзі. *З цяжкасцю дабівацца матэрыяльнага дастатку, навагі.* Пархвен усё ірваў жыльля ны паню, выбіва́ўся ў людзі,— так і памёр у бытрыках. Табе б ужо

нада выбівацца ў людзі, можыш заробіць ня меншы другіх. **Зак. Выбіцца ў людзі.** Сыны сталі пымыгаць, дык выбіўся ў людзі, а рэншы жыў неік ні па-людзку. Ня думую я, каб Піряпечкін выбіўся ў людзі: аторва ні с пасьледніх. **Множн. Павыбівацца** (павыбіцца) **ў людзі.** А во глядзі, павыбіваліся ў людзі, ніхай сабе мурзапонамі ўсё хадзілі. Бацьку ніхто зы чылавека ня веў, а сыны ў якае людзі павыбіліся!

Выбіваць (выганяць) **дур** (дуры, дурыкі) [з галавы]. *Сунімаць строга, патрабавальна.* Вот есьлі я стану выбіваць дурь, тады скарей абразумісься. Ой, нада з вас выбіваць дуры, ой, нада. Сь цябе ўжо выбівалі дурікі, ну, відна, мала. Як ні выгнэю дурь, нічога ні магу здзельць. Выгнэі-ка ты зь іх дуры, луччы будзіць. А ты на іх богу ні маліся, а выбівай дурікі з гылавы, тады пыцішэюць. Я дужа ні цацкнюся, выгнэю дуры з гылавы. Сямён быйстра выгнэў дурікі з гылавы. **Зак. Выбіць** (выгнаць) **дур** (дуры, дурыкі) [з галавы]. Калі цябе ні абрузумілі, то я быйстра выб'ю дурь з гылавы, мігым шаўковым станіш. Пастой, бацьку рыскажў, ён сь цябе выбіць дурікі. Пыдажджы, хто-небудзь найдзіцца, выгнэіць дуры і сь цябе. Брат пріехыў, дык троху выгнэў дурікі. Калі Антон ня выбіў дуры з гылавы, я мымінтальна выб'ю, і аглянэцца ні пасьпеіш. Няўжэлі ніхто ні найдзіцца выгнэць табе дурь з гылавы. *Узмацн. Павыбіваць* (павыганяць) **дур** (дуры, дурыкі) [з галавы]. Скора пріедзіць Аксён, ён павыбіваіць з вас дурь. Ну дыбарўся, павыбіваю дуры. Есьлі хто ні павыгнэіць дурь, толку з вас ні палучыцца. Каб хто найшоўся, павыгнэіць дурікі, во мыладзец ба быў. Няўжэлі ніхто дурь з гылавы ні павыбіваіць вам? Ім даўно нада було павыгнэіць дуры з гылавы. Як дурікі ім з гылавы павыгнэілі, тады яны сталі трошку ны дзяцей пахожы.

Выбіць душу (дух). *Вельмі моцна пабіць.* Выбілі ш чылавека душу ні за што ні зы якае. Пыдажджы, пыдажджы, яны сь цябе выб'юць дух, кылі ты дужа язышлівы.

Вывадзіць на дарогу. *Рабіць самастойным.* А што ты здзельыш, нада вывадзіць ны дарогу, ня кініш жа зы пакідзішча, свыя кроў. **Зак. Вывесць на дарогу.** Глядзец за ім ні было каму, так ба й скруціўся, блыгыдыра што дзядзька вывіў ны дарогу. *Узмацн. Павывадзіць* (па-

вывесць) **на дарогу**. А што, я хўжшыя мятка, чым дугея, ні сумею пывывадзіць ны дарогу? Яны сваіх павывідуць ны дарогу, так ня кінуць. Хто б вас павывіў у людзі, каб ня цётка, іна ж вас сныбжала столька ўремя.

Вывадзіць з сябе. *Даводзіць да страшэннай злосці*. Ну, дыбарўся, дык дыбарўся, пірістаніш ты мяне вывадзіць сь сябе. **Зак. Вывесць з сябе**. Яго вьвівісьць сь сябе адна мінута, ні так хату пір'яйдзі — і зыкіпеў. *Множн., рэдкаўж.* **Павывадзіць з сябе**. Стыхван з Толікым дужа цір'пялівыя, толька пывыводзіця вы і іх сь сябе. *Працягл.-фінальн.* **Наывывадзіць** (давывадзіць) **з сябе**. Еслі хвачу лумачыну, буду перць ды бьльшыкя піріц сабою, нывыводзіш ты сь сябе. Дывыводзюць яны Цішку сь сябе, большы ба́лывыцца ня ўздўмыюць.

Вывадзіць на чыстую ваду. *Выкрываць*. Што ты будзіш мяне вывадзіць на чыстую вадў, я ні ў чом ні прывіні́лыся, ты вун вьвідзі свайго дзядзічку. **Зак. Вывесць на чыстую ваду**. У нас ба ён доўга ні вірідуваў, мы б скоро вьвілі яго на чыстую ваду. *Множн.* **Павывадзіць** (павывесць) **на чыстую ваду**. Нейкі́й з гылавою рьвізор пупаўся, як ні круцілі, ні муцілі, а пывывадзіў на чыстыю вадў. Воць цяпера вас павывідуць на чыстую ваду, хва́ціць вам адурюваць. *Працягл.-фінальн.* **Наывывадзіць** (давывадзіць) **на чыстую ваду**. Нывыводзіш ты на чыстую ваду, вываджэньнік такей. Дывыводзіць ён на чыстыю ваду і ны грязнюю, як джвўхніць хто з-зу вугла, і ўся выд́а будзіць.

Вывадзіць у людзі. 1. *Дапамагаць у набыцці незалежнасці*. А ты дўмыў, што цесьць ст́аніць цябе вывадзіць у людзі — не, сам зароб. 2. *Дапамагаць у набыцці прыстойных звычак*. Каго ты хочыш вывадзіць у людзі? — ён па дзьве нядзелі ня мьіцца і слова б́із мыці́ріка ні скажыць. **Зак. Вывесць у людзі**. 1. Вьвівісьць яго б ніхто ў людзі ня вьвіў, каб сам за розум ні ўзяўся. 2. Я зы цябе вазьму́ся, дык вьвіду ў людзі, ст́аніш ны чылавека пахож. *Множн.* **Павывадзіць** (павывесць) **у людзі**. *Дапамагчы ў набыцці незалежнасці*. А вы дўмылі, вас нехта пывыводзіць у людзі? — самі гыда́йця, як жыць. Як я іх павьвіду у людзі, самі ніхай выходзюць. *Працягл.-фінальн.* **Наывывадзіць** (давывадзіць) **у людзі**. *Пра дапамогу ў набыцці незалежнасці*. І ты палўчыш у Мацьвея такая выспітанія, як ён сваіх пляменьнікыў нывывадзіў у людзі.

Ён дывыводзіць у людзі, што наўчыць піць, як у сымаго бельмы ні прысыхаюць.

Выварачывацца назнанку. *Адкрывацца да канца.* Вы-вырачывыцца нызнанку піріт табою я ні стану, во скызала — і ўсё, хочыш верь, хочыш ня верь. **Зак. Вывернуцца назнанку.** Гатоў нызнанку вьвірнуцца пірід Ганныю, у зяці ж цэліцца. *Узмацн.* **Павыварачывацца назнанку.** Ці яны ж табе нызнанку пывывырачыюцца, па-мойму рыскызалі, што большы ні нада.

Выдаваць з галавою. *Па-збратніцку расказваць пра ўсё.* Прывік ты выдываць з галавою любога-кажнуга. **Зак. Выдаць з галавою.** Во пыглядзіш, вьдыдуць цябе з галавою тэя хлюсты. *Множн.* **Павыдаваць (павыдаць) з галавою.** Малаы большых пывыдывалі з галавою, усё чыста рыскызалі. Ну што ж ні нарошняя,— як там ні пьлучылыся, а павьдылі іх з галавою.

Выдаваць сябе. *Вьяўляць сваю асобу.* Ты ні выдывай сябе, ніхай яны што хочуць вярзўць, а ты маўчы. **Зак. Выдаць сябе.** Пыт крываць схуваўся, а тады чыхі-чихі-чихі і вьдыў сябе. Толька увідзіла Яшку і зразу вьдыла сябе. *Множн.* **Павыдаваць (павыдаць) сябе.** Яны нічога ня ўмеюць скрыць, зразу пывыдаюць сябе. Дыгываріліся муўчаць, а тады адна хіхікніць, другая пьірсьніць і павьдылі сябе.

Выдаваць сябе з галавою. *Поўнасю вьяўляць сваю асобу.* Ты ж выдаеш сябе з галавою, як толька Ганнычка заходзіць. **Зак. Выдаць сябе з галавою.** Ай, як жа яны вьдылі сябе з галавою, ніхто б ні падумыў, што стануць пацслухывыць. Як толька зыйшла Прося, ён рыскрасьнеўся, места ні находзіць, вьдыў сябе з галавою. *Множн.* **Павыдаваць (павыдаць) сябе з галавою.** Ай, дуракі ж вы, дуракі, пывыдывалі сябе з галавою. Яны сябе павьдыдуць з галавою, а тады айкюноць: нашто ж я так кызаў.

Выдзелываць крындзялі, іран. *Ісці зігзагамі (пра п'янага).* Відзіш, у абнімку выдзелывыюць кріньдзялі, нейдзі пьдваліла, ньлізаліся. *Працягл.-фінальн.* **Навыдзелываць (давыдзелываць) крындзялі.** Нывыдзелывыюць кріньдзялі, што сунуцца айдзе і пыкалеюць. Дывыдзелывылі кріньдзялі — пупалі п'яныя пьд машыну, у бальніцу зывязьлі.

Выдзержываць хракцір. *Праяўляць стойкасць.* Кызаў, што нізашто ня ўступіць, будзіць выдзержывыць хракцір. **Зак. Выдзержаць хракцір.** Аддай ты ім тэя капейкі, ніхай ні жвянькыюць, ай ты рішыў выдзіржыць хракцір? *Працягл.-фінальн.* **Навыдзержываць** (давыдзержываць) **хракцір.** Стась нывыдзержывыў хракцір: кінула і пышла, кызала, большы туды і ны вярёўкых ні зыцягнуць. Абоя дывыдзержывылі хракцір, жыць умесьці большы некуды стала, ну, хату пы баку, грошы пыпылам і разьехыліся.

Выедзеннага яйца не стоіць, цяп., пр. *Пра тое, што не заслугоўвае ўвагі.* Вьідзінныга ійца ня стоіць усё дзела, адных толька рызгаворыў надзелылі ны паўгода. Чаго б я ўзноў пычынала рызгавор, есьлі яно ўсё ўмесьці вьідзінныга ійца ня стоіла, а што ты рысхадовый, ета праўда.

Выедзеннае яйцо. *Дробязь.* Уся пытрава — вьідзінныя яйцо, толька кріку ны дзяреўню. Што тама стоптына — пяць каліў, на вьідзінныя яйцо, — ета хракцір кастрывий: рыскрічаўся.

Выжываць з розуму (памяці, вума, с ума), *часта неадабр. Траціць развагу.* Калі ты з розуму выжываіш, дык бясіся, ідзі, ну дзяцей я табе ні аддам. Зы дзівяноста гадоў дзіржаўся Марья, а пыт канец стала выжываць с паміці, ня ўсіх пызнывала, зыгыварывылыся, толька як прысьвятленія найдзіць, узноў у сваім вуме. З Ганьніною сьвякровыю саўсім дренна, стала з вума выжываць, што зря гаворіць. Ці ты с ума выжываіш, ці дзяцініц ныпаў ны цябе? **Зак. Выжыць з розуму** (памяці, вума, с ума). Усё дно як з розуму вьіжыў, нешта пляцець абы што, як нісмышлёнш. Ці ты с паміці вьіжыў, што табе дзяціныя цацкі пынадыбіліся? Ні зырікайся, маё дзетка, можа і сам з вумá вьіжывіш, у жызьні ўсякыя буваіць. Яй-богу, чылаvek, ты с ума вьіжыў, большы пры цябе нічога ні скажыш. *Множн.* **Павыжываць** (павыжыць) **з розуму** (памяці, вума, с ума). Во дурукуватыя людзі, з розуму пывыжываілі, нада ім зу пустоя сваріцца. С паміці нада пывыжываць, каб рішыцца ны такая. Толька што з вума пывыжываілі, большы нічога ні скажыш. Ці вы с ума ныпраўду пывыжываілі, ці вам дурь урїмінáмі пыцскакыіць? Ці з розуму павьіжылі, ці ім ікая другая дурь пытпыдаіць. Во сумашэччыя, во с паміці павьіжылі, ета ж нада так адурюваць. Ты толька глянь, што яны твыр'яць,

ці ета ні павы́жылі з вума?— яй-богу павы́жылі. С ума нада павы́жыць, каб ны такая дурноя дзела надўмыцца узрослым людзям.

Выкідаць (выкідываць) **дур з галавы**. *Разумнець, пазбаўляцца ад дрэнных звычак*. Глядзі, хлопіц, ня хочыш сам выкідаць дурь з гылавы, людзі памогуць, і ні пыцацкыюцца с табою. Ніяк ня мог апомніцца ні настолічка, толька цяперя выкідывыць дурь з гылавы. **Зак. Выкінуць дур з галавы**. Выкінь дурь з гылавы,— ходзіць і шчоўкыць, прісьвісьні яшчэ. *Узмацн.* **Павыкідаць** (павыкідываць) **дур з галавы**. Ні малінькія, дурь з гылавы пыра пывыкідаць. Толька г двыццаці гыдам пывыкідывыў дурь з гылавы, ато ўсё прітвыряўся малютычкыю.

Выкідаць (выкідываць) **з галавы**. *Пераставаць думаць, імкнуцца забыць*. А чаго я буду выкідаць з гылавы Хвеньку, што йна — хужы твае дачкі ці што? Табе дык даўно пыра выкідывыць дзевык з гылавы, скоро свае нявесты замуж аддываць пыдрыстаюць. **Зак. Выкінуць з галавы**. Я ўжо даўно з гылавы выкінуў Варычку, дужа йна мне ва́жна, ніхай ідзець зы каго хочыць. *Узмацн.* **Павыкідаць** (павыкідываць) **з галавы**. Табе адной ета дужа важна, а яны, я знаю, даўно з гылавы усё пывыкідалі. А пывыкідывый ты з гылавы свае дзялы ды пысядзі зь людзямі, як чылавек, ато зы работу і памерць ня бўдзіць уремя.

Выкідаць (выкідываць) **конікі**, *неадабр. Капрызіць, рабіць, тварыць надзвычайнае*. Ці твой цяперіцька пыцішэў, ні выкідаіць конікі? Ахотычка ж табе кажын раз выкідывыць конікі, прысьмяюць людзі як дурукá і большы нічога. **Зак. Выкінуць конікі** (коніка). У любэ́й мамент чаго хочыш жджы, якея хочыш можыць конікі выкінуць. Мы ж, кажыцца, дыгываріліся, што ўспакоісься, дык не, узноў коніка выкінуў. *Непайн.* **Павыкідаць** (павыкідываць) **конікі**. У мяне б доўга конікі ні пывыкідаў,—ня хочыш жыць—каціся. Што тут скажыш, умеіць конікі пывыкідывыць. *Працягл.-фінальн.* **Навыкідаць** (навыкідываць, давыкідаць, давыкідываць) **конікі**. Халера быў ні пасьледнія, невыкідаў конікі. Мала ты знаіш Зыйчынят, ішчэ нывыкідывыюць конікі, нагледзісься. Дывыкідаіць конікі, што яшчэ атлуплю, сколька ўлезіць. У Машкі — ня ў Просі, там ён дывыкідывыць конікі, у мамент усядзіцца.

Выкідаць (выкідываць) **на вуліцу**. *Высяляць з квар-тэры*. Сядзіш у сваіх вуглах і сядзі, выкідаць на вуліцу цябе ні стáнуць, ні імеюць пра́ва. А ты думыў, выкіды-выць на вуліцу асьмелюцца? — не, ня тое ўремя. *Зак.* **Выкінуць на вуліцу**. Ты толька паспробуй што тронь, я табе пыкажу́ выкінуць на вуліцу, сiчас у суд пыдам. *Узмацн.* **Павыкідаць** (павыкідываць) **на вуліцу**. Помніш, як адурюва́лі пыліцэ́йскія, павыкіда́лі Мархвіных на вуліцу с хаты. Ну вазьмі, павыкідывы́й на вуліцу проця зімы́, кылі ты еткі́й мудрец.

Выкладацца (выкладывацца) **ў дошку**. *Празмерна старацца*. Чаго табе выкладáцца ў дошку, ці табе дужа многа нада. Нiнка ўжо выкладывылыся, выкладывылыся ў дошку, усё хацелыся ёй быгацей зу другiх стаць. *Зак.* **Выкласца** (вылажыцца) **ў дошку**. Бiссызна́цiльныя людзi, iм хуць вы́кльды́зся ў дошку, усё будзiць мала i ўсё́ б́удуць нiдавольны. Цi ты ўжо вы́лыжыцца ў дошку хочыш, аж пiрядiху табе нiма. *Узмацн.* **Павыкладацца** (павыкладывацца, павыкласца) **ў дошку**. Пывыкльдаўся ў дошку, ды ўвiдзiў, што толку ня будзiць,— кiнуў. У дошку пывыкльдывыліся, ротым i носым хвыта́лі, каб скарей як кончыць. Я iх знаю, есьлi пыбiшчáлі, у дошку павы́кльдуцца, а здзельюць к сроку. *Працягл.-фiнальн.* **Навыкладацца** (навыкладывацца, давыкладацца, давыкладывацца) **ў дошку**. Ай, месiц пабыў, дык ужо невыкльдаўся у дошку. Ня бойся, ня тэя стырiяньнiкi, што невыкльдывыюцца ў дошку. Дывыкльдаўся ў дошку, большы, гаворiць, зы тапор дайжа ўзяцца нi магу. Усё ж хацелi, каб большы, каб луччы, каб дзiцiям што аста́лыся, во так i дывыкльдывыліся ў дошку,— нiкому й нiчога цяперь нi нада.

Выкладаць (выкладываць) **душу**. 1. *Шчыра расказаваць пра што-н. асабiстае*. Ну, такому хлюсту я выкльдаць душy нi стáну. Выкладывыла iм душу, выкладывыла, а яны толька пысьмiялiся. 2. *Аддаваць апошняе*. Выкльдаiць дзiцiям душу ды пасьледнiя рубашкi. Выкладывылi мы, выкладывылi душу, стырiялiся вiучыць, дык во толька рука́мi ўспляснuлi. *Зак.* **Выкласць** (вылажыць) **душу**. 1. Выкльдзi iм душу, пырягочуць i ўсё. Душy вы́лыжу я табе сiчас, пыдажджы́ трошку. 2. Пры дзiцей дужа клапоцiцца, гатоў душу вы́кльсыць, каб iм луччы было. Клiм душу вы́лыжыць, каб толька дзецi нi ў чым

ні нуждаліся. *Працягл.-фінальн.* **Навыкладаць** (навыкладаваць, давыкладаць, давыкладаваць) **душу**. 1. Нывыклядаў ім душу ны прысьміхання, большы нінавошта. Сідарёнык нывыклядывыў душу: уся дзяреўня рясочыць, як ён пірэжываіць. Цяперя сам відзіш, як ты дывыклядаў душу. Ны апсьміх толька дывыклядывыіш душу, ці яны цябе поймуць. 2. Нывыклядаюць яны душу, пыхадаюць усё і самі бізь нічога аста́нуцца. Сколька мы нывыклядывылі душу на іх, а яны пісьма ні сызволюць выпісаць. Дывыклядалі душу, аддалі ўсё, большы нечыга. Пыглядзіш, што дывыклядывыюць душу, палучуць хвігу, во і ўся блыгыдэрнысьць будзіць.

Выкрасіць ды выбрасіць. *Пра зусім нявартае.* Куды ты сы сваім транным пресься, ета шалупіцца толька выкрасіць ды выбрасіць.

Выкручвацца вужом (змяёю), *асудж.* *Выбірацца з цяжкага становішча з лоўкасю і спрытам.* Мы нагледзіліся, як ён у любом-усякім дзелі выкручыцца вужом. І ны днаго дываі валіць, і ну другога, пряма змяёю выкручывыцца. *Зак.* **Выкруціцца вужом** (змяёю). Плоха ты знаіш Грішу, ён зь любэя пролыбкі вужом выкруціцца. У-у, гадкій чылавак, другіх пытапіў, а сам змяёю выкруціўся. *Множн.* **Павыкручвацца** (павыкруціцца) **вужом** (змяёю). Хто іх там зловіць, прісякець, яны пывыкручываюцца вужом. Ну й што, есьлі пылавілі, яны змяёю пывыкручывыліся. Садовыя твья гыльва, яны зь любэя халеры вужом павыкруціцца. Другіх пыдаткнулі, а самі павыкруціліся змяёю. *Працягл.-фінальн.* **Навыкручвацца** (давыкручвацца) **вужом** (змяёю). Нывыкручывыўся вужом, пупаўся-тыкі, ніхай пысядзіць. Круціся, круціся, нывыкручывыісься змяёю, ды пары жбан ваду носіць. Ніхай, дывыкручываюцца вужом, круціцца кылі-небудзь і ня ў тэй бок. Дывыкручывыліся Клаўка змяёю, іньціресна, што цяперя цётка яе скажыць.

Вылазіць (вылязаць) **з языком**, *неадабр.* *Гаварыць не да месца, уступаць у размову без патрэбы.* А чаго табе было вылазіць зь ізыкам, сядзеў ба ціхінька ды і слухыў. Аксюта ўсігда вылазаіць зь ізыкам, ці ёй нада, ці саўсім ні нада. *Зак.* **Вылезць з языком.** Усё было б ціха і змірна, каб ты ня вылізла зь ізыкам, як сыбака с хвостом. *Множн.* **Павылазіць** (павылязаць, павылезць) **з языкамі.** Прішлі, зьявіліся, січас пывылазіюць зь ізыка-

мі. Зь ізыкамі пывыліз'алі, трілюдзюць — самі ні знаюць што. Я знаю, Гаў'ірыліны зразу павылізуць зь ізыкамі, яны нізашто ня ўцерьпяюць. *Працягл.-фінальн.* **Навылазіць** (навылязаць, давылазіць, давылязаць) з **языком**. Нывылазіюць яны зь ізыкам калі-небудзь, нылаю, сколька ўлезіць. Што, нывыліз'ала зь ізыкам, атхрысьціла Хрысьцінка як сьледыць? Сяньня Лявоніха дывылазіла зь ізыкам, сыстрамілі яе большы некуды. І ты яшчэ дывыліз'айш зь ізыкам, — ня можыш, як людзі, пысядзець?

Выліўкі ліць. *Несці яйкі без шкарлупы (пра курцыу).* У мяне р'ябінкыя была дужа нясушчыя, ну часта выліўкі ліла.

Вылятаць (выскакываць) з **галавы** (памяці). *Раптоўна забывацца.* Была вун тыкая, як ты, Гапка, у яе ўсё выліт'ала з гылавы. Ты ж ні старік, што ў цябе выліт'айць усё с п'аміці. Я дык і зубуваю, калі нешта скажуць, усё выскакыць з гылавы. Ня бойся, у мяне с п'аміці ні выскакыць, як у цябе. *Зак.* **Вылецець** (выскачыць) з **галавы** (памяці). Лёкса прасіла нешта табе пірід'аць, і ў мяне з гылавы выліціла — што. Я ж усю дарогу помніў, што ён мне скыз'аў, а тут выліціла с п'аміці. Што йта с табою, хто што ні скажыць, у цябе зразу выскычыць з гылавы. Як жа ета тама у кіне аньціресна гыварілі, во выскычыла с п'аміці. *Узмацн.* **Павылятаць** (павылецець, павыскакываць, павыскачыць) з **галавы** (памяці). Як жа ты слухыў, што ў цябе ўсё пывыліт'ала з гылавы. Як ні рыскажы, як ні ўталкуй, усё пывыліт'айць с п'аміці, і што с табою тваріцца — ні рызьбяру. Аб'ісьняла-аб'ісьняла, што к чаму, а ў іх цір'іш час павыліціла з гылавы. Ты ж усігда ўсё помніў, а чаго ў цябе тут павыліціла с п'аміці. Рыскажы, ды хырашо ўт'уркый, ато ўзноў павыскакывыць з гылавы. Ня бойся, што нада, у іх с п'аміці ні павыскакывыць, во што ня хочуць помніць — забудуць. Узноў усё павыскычыла з гылавы, а як жа ты хадзіў пы мыгазіных. Ну, есьлі яшчэ раз павыскычыць с п'аміці, я ўжо цябе наўчу.

Вылятаць (выскакываць) **пуляю**. *Выбягаць вельмі шпарка.* Сколька ты разоў ац свае дырагея выліт'аў п'улію. Што, пыныр'авілыся выскакывыць п'улію? *Зак.* **Вылецець** (выскачыць) **пуляю**. Толька зайшлі, і цір'ізь мінуту, гляджу, выліцілі абая п'улію. Выскычыў п'улію с Аксіціныя хаты. *Узмацн.* **Павылятаць** (павыскакываць) **пуляю**. Чаго б ета яны пывыліт'алі п'улію ат Антона, ці ні

вярну́лыся Польшка с Крiчыва? Схадзiця, дык пывыска́квыиця пулю, ня будзiця знаць, як бежч. Туды iшлi цiряшчур храбра, а аттуля пывыскаквыилi пулю.

Вылятаць у трубу. *Разарацца.* Ты ўжо два разы вылітаў у трубу і табе пымыгáлі стаць на ногi, а большы нiхто нi паможыць, хвáцiць. *Зак.* **Вылецець у трубу.** Ну, дутургуваўся, вiлiцiў у трубу?— ня ўмеў жыць пычыла-вечыску. *Узмацн.* **Павылятаць** (павылецець) **у трубу.** Зразу хвалiлiся: рыжжылiся, чуць нi быгачы стáлі, а як пывылiталi ў трубу, дык чэшуць затылык. Пыглiдзiцe, павылiцюць у трубу: у iх нiякiя розвылкi нiма.

Вынасiць на сваiх плячах. *Пераносiць цяжкасцi, выпрабаваннi.* Я i нi такая вынасiў ны сваiх плiчáх, у маёй жызнi усiякыга було. *Зак.* **Вынесць на сваiх плячах.** Цi ты знаiш, што я вiнiс ны сваiх плiчáх,— табе такая i ўва сьне ня сьнiлыся. *Узмацн.* **Павынасiць** (павынесць) **на сваiх плячах.** Чаго мы толька нi пывынасiлi ны сваiх плiчáх. Што вы цяпера павiнiсiця ны сваiх плiчáх, цi ваша жызнiя тыкаá, як наша была, мы ўсяго пыспыталi.

Вынасiць смяццё (мусар) **з хаты.** *Расказваць пра тое, пра што не варта было.* А есьлi нада, дык i нада вынасiць смяццё с хаты. Нашто табе було вынасiць мусыр с хаты, усё рыўна нi пымыгáлi нi чаму́. *Зак.* **Вынесць смяццё** (мусар) **з хаты.** Ай, вынiсла Праскоўя смяццё с хаты, можна було самiм рiшьцi i дыгыварiцца, ато толька звягынiня. Нiхай вiнiсьлi мусыр с хаты, дык хуць цярьпець можна стала. *Узмацн.* **Павынасiць смяццё** (мусар) **з хаты.** А можа яно й луччы, што пывынасiлi смяццё с хаты, людзi судзiць меншы будуць. Усё прiказывыла, каб муўчáлi, каб нi пывынасiлi мусыр с хаты. *Працягл.-фiнальн.* **Навынасiць** (давынасiць) **смяццё** (мусар) **з хаты.** Тут, знаiш, нада с толкым пытхадзiць, ато нывыносiш смяццё с хаты, як Тайка зяцiцкыя. Усё хвалiўся: я жыву у ўсiх ны вiду, нiчога нi хуваю,— во так i нывынасiў мусыр с хаты. Нашто ж табе так усё трiпáць, буваiць, дывыносiш мусыр с хаты. У сямейнiй жызнi нада с умом, ато Рiпiнiна дывынасiла мусыр с хаты: кiнуў i пашоў, а над ёю смяюцца.

Вынь ды палож (пакладзi). *Пра абавязковае выкананне патрабавання.* Ныстаў, ныстаў, вынь яму ды палож тых грошы, ды яшчэ зразу дзэвесьця рублей. Што ты прi-

чапіўся вынь ды палож, кылі тут міну́ты німа свабоднага ўре́мя. Вот табе вынь ды пыкладзі сію міну́ту, у мяне вун печ топіцца, куды я пайду. Вот вынь ды пыкладзі беліныя пылатно,— бярі, есьлі хочыш, нябеліныя.

Выпаліваць [калёным] **жалезам**. *Знішчаць бязлігасна*. Такіх нада ні выланты́ріцца зь імі, а жалезым выпалівыць. Я б іх калёным жалезым выпалівыў. *Зак. Выпаліць* [калёным] **жалезам**. Каб іх хто жалезым вы́пыліў, уся сім'я пріда́ціліў. Еткіх ба гадыў вы́пыліць калёным жалезым, каб ат іх і ўзны́ку ні асталася. *Узмацн. Павыпаліваць* (павыпаліць) [калёным] **жалезам**. У-у, каб мяя воля, я б ні знаю што, пряма жалезым ба пывыпалівыў еткіх. Пывыпалівыць калёным жалезым гадзю́к на́да, сколька яны здзіва́ліся нуд людзямі. Даўно калёным жалезым павы́пыліць нада було ўсіх ра́зым.

Выплакываць вочы. *Плакаць горка і доўга*. Выпла́кывыла вочы, а паможч... чым жа іна пымыгла́. *Зак. Выплакаць вочы*. Арыхі́піха так убіва́іцца каторы́ год, вочы даўно вы́плыкыла. *Узмацн. Павыплакаць* (павыплакываць) **вочы**. За трі гады мы вочы павы́плыкылі. І нутушнува́ліся, і нугурюва́ліся, і вочы пывыпла́кывылі, што ж ты хочыш — у дваццыць пяць гадоў удовымі пыстыва́цца.

Выпускаць вожкі. *Траціць уладу*. А нашто ж ты зразу выпуска́ў вожкі? *Зак. Выпусціць вожкі*. Усе́ дыва́ла і дыва́ла пыта́чку — жалела, так і вы́пусьціла вожкі. *Усеаг. Павыпускаць вожкі*. Есьлі пывыпуска́іця вожкі з ма́лымі, як пыдрасту́ць, трудна будзіць у рукі узяць.

Выпускаць (упускаць) **з віду**. *Забываць*. Што ж ты самыя глаўныя выпуска́іш зь віду, пры хату нада було абіза́цільна прызна́ць. Разы трі збіра́лыся пыглядзець і ўсе́ упуска́ла зь віду. *Зак. Выпусціць* (упусціць) **з віду**. Я ж саўсім вы́пусьціў зь віду, што ў нас сьвет зыпаліць нечым. Ты ж ні ўпусьці сьляпю́чы зь віду пыглядзець, якім іна́ целім. *Усеаг. Павыпускаць* (паўпускаць) **з віду**. Што ж яны пывыпуска́лі усе зь віду рыспрасіць, калі там і як пычына́іцца. Зы вас хто-небудзь дру́гей бегыць ня будзіць, ежылі пуўпуска́іця зь віду.

Выпускаць (упускаць) **з рук**. *Страчваць тое, што можна выкарыстаць або мець*. Есьлі думы́ў дзелыць, ні нада було выпуска́ць з рук. Ныстыя́шчыя уда́ча ідзець чылаве-

ку у руці, а ён упускаіць із рук проста пы свайму рыта-
зейству. **Зак. Выпусціць** (упусціць) **з рук**. Ўіпусьціў з
рук сам верныя грошы, нечыга цяперя ахыць. Раз адда-
юць зы пяцьсот — бярі, упусьціш з рук — ніізьвесна калі
што пупадзецца, а біс хвystá зь дзіцямі ні салодка. *Усе-
аг. Павыпускаць* (паўпускаць) **з рук**. Пывыпускаіця з
рук, што несмысьлі якая, усё вам хадзі усьлед ды пытка-
зывый. Таго, што ні хацелі думыць, пыпускалі з рук, а
посьлі ўсхупіліся: ай, чаго ж мы ні бралі.

Высалапіўшы (высунуўшы) **язык**. *З апошніх сіл*. Бег
некуды вісылыпіўшы язык. Я ўжо вісылыпіўшы язык
хвытаць ня буду, зь мяне дос і таго, што ёсьць. Бутўіцца
ныт пнямі высунуўшы язык. І цягніць, і ўзноў бягіць
вісунуўшы язык, ніяк ні выбярецца і ні ныхвытаіцца.

Высасываць з пальца, *неадабр. Выдумваць*. Высасы-
выць с пальца я ня буду, а што чуў, таго скрываць ні ста-
ну. **Зак. Выссаць з пальца**. Ты думыш, ён што відзіў,
знаіць? — с пальца віссыў. *Узмацн. Павысасываць* (па-
выссаць) **з пальца**. Яны пывысасывыць с пальца умеюць,
учыць іх на ета ні на́да. Аткуля, ты думыш, пра тэя пу-
пёлышкі што ўзялі? — с пальца павыссылі. *Працягл.-фі-
нальн. Навысасываць з пальца*. Сколька хочыш нывыса-
сыіць с пальца любэя лухты.

Выскакываць (выпрыгываць) **з сябе**, *іран. Вельмі га-
рачыцца*. Ні выскакывый сь сябе, пыгыварі зь людзімі
спакойна. Адно слова ніхай ні так скажыць хто, січас
выпрыгыіць сь сябе. **Зак. Выскачыць** (выпрыгнуць) **з ся-
бе**. Ну й сьпічка чылавец, чуць што — гатоў сь сябе ві-
скычыць. Ты ўжо кіпяціся, толька глядзі ня віпрыгні сь
сябе. *Узмацн. Павыскакываць* (павыскачыць, павыпры-
гываць, павыпрыгнуць) **з сябе**. Як толька я пымянўла
копкі з Масылыга балота, яны зразу пывыскакывылі сь
сябе. Зьдзержывыіціся, ато сь сябе павыскычыця, як жа
тады будзіць. Ай-я-яй, што зь імі тварілыся, як толька ні
пывыпрыгывылі сь сябе. Гатовы сь сябе павыпрыгнуць,
як пымянеш ім таго жырістыга. *Працягл.-фінальн. На-
выскакываць* (навыпрыгываць, давыскакываць, давы-
прыгываць) **з сябе**. Сколька ж Лісей нывыскакывыў сь
сябе, каб толька хто відзіў! Нывыпрыгывылі сь сябе
абей, кажыцца, зьесьць гатовы былі Бырысінка. Глядзі,
ня ёрзыі дужа, ні скач, ато дывыскакывыш сь сябе жы-
ва. Дывыпрыгывыў сь сябе, як мыціріка пулучыў.

Выскакываць (выпрыгываць) **са шкуры** (з кожи), *іран.* **Вельмі злавацца.** Што ты выска́кыіш са шку́ры, разьві такую ціжаль аднаму пьдніма́ць. Зьпаілі ладна, дык ніхай хто паўслова на іх скажыць — выска́кыіць с кожи. Асьядзься, ўспакойся, чаго табе выпры́гвыць са шку́ры. Зразу як рызыйшоўся, с кожи выпры́гыць, а посьлі атышоў, сьціх. **Зак.** **Выскачыць** (выпрыгнуць) **са шкуры** (з кожи). Зьліцца—зьліся, толька са шкуры ня вы́скыч. Мы ўжо дзівіліся, як ён с кожи ня вы́скычыў, а там бяды тэя—ку́ріца на бўльбу ўзыйшла, скра́бнула. Якей у яго хра́кцір сымашэччый: ні так глянь—січас жыг, вы́прыгнуць са шкуры гатоў. Цішы, цішы, ато с кожи вы́прыгніш. *Узмацн.* **Павыскакываць** (павыскачыць, павыпрыгываць, павыпрыгнуць) **са шкуры** (з кожи). Толька адно, што са шкуры ні павыска́кывылі, ато ўсяго було. Глядзі, дзяржы, с кожи січас павыска́кыюць. Кула́гін як увайшоў, айдзе й злосць дзелыся, ато чуць былі са шкуры ні павы́скычылі. Ніхай кіпяць, рысьсідáюцца, хуць і с кожи павыпры́гыюць. Ну як, са шкуры яшчэ ні павы́прыгнулі? Такея мыладэя, а злосьці — глядзі с кожи павы́прыгнуць. *Працягл.-фінальн.* **Навыскакываць** (навыпрыгываць, давыскакываць, давыпрыгываць) **са шкуры** (з кожи). У мяне ён нывыска́кыіць са шкуры, я скоро уніму́. Нывыска́кывыіш ты с кожи сы сваім злом, яго нехта дужа баіцца. За́ліўка такей быў, дык ён нывыпры́гвыў са шкуры, і ты етыга дажджэсься. Ну й нывыпры́гвылі с кожи тэя хлюсты́, думылі мы: пырызарву́цца. А дывыска́кывыіш ты са шкуры, уніміць хто-небудзь. Ірза́ла іна, ірза́ла, резылыся зь людзьмі, ды во дывыска́кывыла с кожи. Дывыпры́гвыюць са шкуры самі і другіх падну́цквыць піріста́нуць. Што, і дывыпры́гвыў с кожи, і ныжадыўся ра́зым, нічога ні на́да ста́ла?

Выхадзіць (вылазіць, вылязаць) **бокам.** *Дрэнна заканчвацца, не ісці на карысь.* Стала бокам выхадзіць яго дурáчыньня, ато ўсё ўходу ня ймеў. Усё, што ні гываріла, ня слўхыў, а цяперя тваё неслухства выла́зіць бокам. Ні бярі ты і ні хаці чужога, чужога усігда бокам выліза́іць. А помніш, як сам людзей абіджаў, дык во табе ета бокам выліза́іць. **Зак.** **Выйціць** (вылезць) **бокам.** Глядзі, папомніш маё слова, што етыя гулю́шкі вы́йдуць бокам: голый, разьдзетый і пабег, і пабег. Ныдзівайся ды ногі дзяржы ў цяпле, ато тыкая хра́брысьць, як застудзісь-

ся, боком вѣлізіць. Ніхай ім боком вѣлізуць мае яблыкі. *Узмацн.* **Павыхадзіць** (павыйціць, павылазіць, павылязаць, павылезць) **бокам**. Можа калі боком пывыходзіць жаднысьць еткыя і павыхлініць. Сухоцьця ж ясна аткуль: чужоя горя павыйшла боком. Во брالی-бралі, хвыталі-хвыталі, а яно й пывылазіла боком. Ладна, ладна, дыджыцёся, ня сѣліта дык налета пывылазіць боком жаднысьць ваша. Грыбўць, хвытаюць, адж жаднысьці зытырхнуліся б, толька павылізіць боком яно, так ня бойдзіцца.

Выхадзіць (выпадаць) з **галавы** (памяці). *Забывацца.* Я даўно хацеў рыскызаць табе пра тоя сянцо, ды ўсё неік выхадзіла з гылавы. Як увіджу вас, тады ўспомню пра грошы, а так выходзіць с памиці. Мы ж два разы былі пад Белью гарою, а мелу ныкыпáць усё выпыдала з гылавы. Нешта дужа часта усё ў вас выпыдаць с памиці стáла. *Зак.* **Выйціць** (выпасць) з **галавы** (памяці). Ах-ах, так жа яно выйшла з гылавы, што сьпічык ні сьпічыны німа. Віліны б тэя уськінуў ны калёсы, глядзі б, сколька дроў было, дык выйшла ж с памиці. А ты трошку думый пра дзела, і яно ня выпыдзіць з гылавы. Ета ў іх с памиці, відна, выпыла твоя моркыўка, ато б іна зацэліла. *Узмацн.* **Павыхадзіць** (павыйціць, павыпадаць, павыпасць) з **галавы** (памяці). Калі ж у вас пасьпела пывыхадзіць з гылавы, ці ні заўчора я вам пріказывыла? Сколька ні талкуй ім, зы час пывыходзіць с памяці. Ці ў вас з гылавы павыйшла, што там січас можна зукупáцца. Ні хыця ўсё павыйдзіць с памиці, калі так скот уклáў. Што ж вы гаворіця, пывыпыдала з гылавы, есьлі Шылабода вам ужо ў лесі пымінаў. Як захочуць, то ні пывыпыдаць с памиці, а так прітвыряюцца. Ай, павыпылі з гылавы і твае аббіцікі, і прасол, ні да іх было. Дужа нешта скоро павыпыла ў вас усё с памиці.

Выхадзіць за рамкі, *рэдкаўж.* *Пераступаць межы дазволенага.* Дзяржы-ка ты сваіх хлюстоў у руках, іх жа вѣдзілкі выходзюць зы ўсякія рямкі. Нада усё каб нымáльна, а калі што выходзіць зы рямкі, ета ня дзела. *Зак.* **Выйціць за рамкі**. Скажы, ніхай трошку пыцішэціць, ато саўсім зы рямкі выйшыў. *Усеаг.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **за рамкі**. У чужых людзях нада весьць сябе яшчэ цішэй, а яны ж пывыхадзілі зы рямкі кругом. Усе вялі сябе, як нада, толька мэзылыўскія хлопцы павыйшлі зы

рямки,— п'яныя, дык ім места ні було. *Гл. Выхадзіць з рамак.*

Выхадзіць з возраста (гадоў). *Станавіцца старым, не падыходзячым на ўзросту.* Я выхаджў з возрысту, і сіла саўсім падбілыся, ні спрыўляюся як рэншы. Як будзіш выхадзіць з гадоў, пызнаіш, што такая старысьць. **Зак. Выйціць з возраста** (гадоў). Я вот-вот выйду з возрыста, будзіця самі хызійнічыць. Куды табе ны дзействіцільную, ты ўжо выйшыў з гадоў. Міхалка даўно выйшыў з гадоў, пеньсію пулучаіць. *Усеаг. Павыхадзіць* (павыйціць) **з возраста** (гадоў). Гады пьдбїраюцца жїва, вот-вот пывыходзім з возрыста. Сьпїрва ім дывалї нейкыю асрочку, а посьлі з гадоў пывыхадзілі, так і ні пашлі службыць. Што ім, яны павыйшлі з возрысту. Уремя йдзець, нїпрїметна павыйдзім з гадоў, і аглянуцца ні пасьпеіш.

Выхадзіць з пялёнак. *Станавіцца дарослым.* Нада табе выхадзіць сь пялёнык, нянчыць цябе ні я, ні хто другей ня будзіць. **Зак. Выйціць з пялёнак.** Ты ж ужо выйшыў сь пялёнык, каб ны цябе ўсё зырыбляць. *Усеаг. Павыхадзіць* (павыйціць) **з пялёнак.** Слава богу, пывыхадзілі сь пялёнык, самі сябе могуць прыкарміць. У мяне скоро павыйдуць сь пялёнык: пьдрасьлі і выпрыўляйціся на свой кусок хлеба.

Выхадзіць з рамак, неалаг. *Пераступаць межы дазволенага.* Канешня, сьцяўшы зўбы нашто сядзець, ну й з рямык выхадзіць ні нада. **Зак. Выйціць з рамак.** Так жа нільзя, ты ж сы ўсякіх рямык выйшыў. *Усеаг. Павыхадзіць* (павыйціць) **з рамак.** Тут яны ўжо саўсім пывыхадзілі з рямык. Павыйшлі з рямык, ажно глядзець стыдна на іхныя дурачыньня.

Выхадзіць з сябе. *Вельмі злавацца.* Якое там укўхтыла, так, ныпрянула і ўсё, а ён сь сябе выходзіць: пїрагрела. **Зак. Выйціць з сябе.** Чаго ета Сонька выйшла сь сябе, як ні рызрываіцца, крїчыць. *Узмацн. Павыхадзіць* (павыйціць) **з сябе.** Узноў Дубїняты пывыхадзілі сь сябе, крїчаць, што двор тряшчыць. Не, яны, відна, ні зря павыйшлі сь сябе, дывялі іх чым-небудзь.

Выхадзіць на арбіту, жарт., неалаг. *Набываць вагу ў грамадстве.* Ты, кызалї, ны арбіту выходзіш, і ў раёні прыцябе пішуць — у нейкій калючкі. **Зак. Выйціць на арбіту.** Глянь-ка, як іна скоро выйшла ны арбіту. *Усеаг. Павыха-*

дзіць (павыйціць) **на арбіту**. Есьлі вы пывыходзіця ны арбіту, лі вас ні шылахнуцца стáніць. Атлічыліся, павыйшлі ны арбіту, хуць пысьміяцца ёсьць ш чаго,— во попыду ня відзюць ні разу, пріжаць некому.

Выхадзіць на дарогу. *Рабіцца самастойным*. Пыра б табе ўжо ны дарогу выхадзіць, жыць сымаму́, я вас усіх ні ныкармлюся. *Зак.* **Выйціць на дарогу**. Зы сваіх я ні баюся, усе троя выйшлі ны дарогу, зырыбляюць нічога сабе. Троху пыбáлыіцца, а тады выйдзіць ны дарогу, ня йдзе дзеніцца. *Множн.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **на дарогу**. Што ім цяперя дзельіцца, пывыхадзілі ны дарогу, жывуць — чорт ні бярець. Каб скарей як павыйшлі ны дарогу, худзь ба забот меншы.

Выхадзіць са строя, *жарт.* *Страчваць здольнасць або сілы*. Ты, як стáніш выхадзіць са строя, пішы, мы пріедзім, што-небудзь прідумым. *Зак.* **Выйціць са строя**. Мікіцёнык ужо выйшыў са строя, нечыга яму тут рыскáзывыць. *Усеаг.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **са строя**. Нешта вы дужа рана пывыхадзілі са строя. Ну да, павыйшлі са строя, мы яшчэ як арлы, на што хочыш годныя, хуць вопыўзкым, ды іўляімся. Як жа мы павыйшлі са строя, есьлі такей аборык зу пуўдня гуляючы пылажылі.

Выхадзіць сухім з вады. *Пазбягаць заслужанага пакарання*. Не, Гыўрілёнкыў голымі рукамі ня возьміш, яны ўмеюць выхадзіць сухімі з вады. *Зак.* **Выйціць сухім з вады**. Ён зь любой пятлі выкруціцца і на етый раз выйшыў сухім з вады. *Множн.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **сухімі з вады**. Думыш, і цяпер пывыходзюць сухімі з вады? Вялікій бог будзіць, есьлі павыйдзіця сухімі з вады. Ды пары жбан ваду носіць — так і ета: і сквірічáні слу́чайна павыйшлі сухімі з вады.

Выхадзіць у людзі. *Дабівацца матэрыяльнага дастатку, павагі*. Лянід выходзіць-то выходзіць у людзі, толька нешта ніяк ня выйдзіць, ці яго за хвост хто дзяржыць. Дывай-ка ты ўжо выхадзі у людзі. *Зак.* **Выйціць у людзі**. Во і Сумоніхіны хлопцы выйшлі ў людзі, абрузуванія харошыя пулучылі. Табе ўжо ня чорт бяды, есьлі сыны выйшлі ў людзі. *Множн.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **у людзі**. Калі стыряцца стáнуць, то пывыходзюць у людзі. І вялі сябе строга, і ўчыліся дужа стыряцільна, паетыму і ў людзі павыйшлі.

Выхадзіць у ціраж, *жарт. Рабіцца непрыдатным па старасці*. Дывыдзёнку пакуль рана выхадзіць у ціраж, красін вун, як брысь. **Зак. Выйціць у ціраж**. Нашто яму жонка, ён ужо вбійшыў у ціраж. *Множн.* **Павыхадзіць** (павыйціць) **у ціраж**. Раз пывыхадзілі ў ціраж, ны вічарнікі вам дзельць нечыга. Ну што, старэя, скоро павбйдзім у ціраж?

Выцягывацца ў нітку. *Працаваць да апошняга*. А што толку, што мы выцягывыліся ў нітку, каму яно ўсё дыстáлыся? **Зак. Выцягнуцца ў нітку**. Хут ты вбцігніся ў нітку, у нашыга брiгадзіра лáскі ня выслужыш. *Узмацн.* **Павыцягывацца** (павыцягнуцца) **ў нітку**. Каб у нітку пывыцягывыліся, дык ні скажыць: сядзьця, аддыхніця,— такей нісызнацільный. Хуць вы ў нітку павбцігніціся, аднá шáна ў Мыкара. *Працягл.-фінальн.* **Навыцягывацца** (давыцягывацца) **ў нітку**. Ці помніця вы, сколька Кулажоньк нывыцягывыўся ў нітку, усё хацеў за ўсіх рызбыгаецць. Дывыцягывыюцца ў нітку, што пыстаюцца бiз здароўя.

Выцягываць (выпрастываць, працягываць) **ногі**, *звыч. жарт. Паміраць*. Ці ні сьбраўся ты ногі выцягывыць? Не, мне ішчэ рана выпрастывыць ногі, нада ету араву пьднiяць. Што ты прыцягывыць ногі, ён жаніцца ці ні збiраiцца. **Зак. Выцягнуць** (выпрастаць, працягнуць) **ногі**. Пы твайму кармленню і ногі к сьвятому вялікыдніку вбцігніш. Ты зы работыю і ногі вбпрыстыш, аддыхні хуць адно скрысенья. Палўчыш так сiчас, што ногі прыцягніш. *Множн.* **Павыцягываць** (павыпрастываць) **ногі**. Скоро пывыцягым ногі, здароўя наша саўсім падбiлыся. Што былі знакомыя, дык пывыпрастывылі ўжо ногі, а мыладзейшых я нікога ні знаю.

Вязаць (звязываць) **крылле**. *Пазбаўляць iнiцыятывы*. Нашто вам візiць крiльля хлопцым, нiхай самi дзельюць, у iх пулучiцца. А я нi саветывыў ба зьвязывыць iм крiльля. **Зак. Звязаць крылле**. Зьвяжуць крiльля чылавеку на ўсю жызьню i дзельый што хочыш. *Узмацн.* **Павязаць** (пазвязаць, пазвязываць) **крылле**. Вы ж ета самi пывiзiлi iм крiльля, цяпер нi гыварiця i маўчiця, рот зымáзыўшы. Што ж ба яны маглi зьдзельць, есьлi крiльля пызьвiзiлi кругом. Ныпрáсна пызьвязывыця крiльля, самi бiдзiця абiджiцца.

Вязаць (звязаваць, путаць) **па руках і нагах**. *Пазбаўляць магчымасці дзейнічаць па свайму гледжанню*. Ты сваімі ныгаворымі толька вяжыш яго пу рука́х і ныга́х. М'яне яны зв'язывыць пу руках і ныгах ня будуць, што нада, то й здзелюю. Пу́тылі мяне пу руках і ныгах, паку́ля ні рызв'ізаўся зь імі. *Зак.* **Звязаць** (спутаць) **па руках і нагах**. Так зв'ізалі яго пу руках і ныгах, што ня выйціць куды, ні атлучыцца. Ні бярі і ні зв'языйся, спўтыюць пу руках і ныгах, што ня в'ыкырыскыісяся.

Вязаць (звязаваць) **рукі** [і ногі]. *Пазбаўляць магчымасці дзейнічаць па свайму гледжанню*. Вы ўсякім дзелі будуць п'алкі ў калёсы ста́віць і рукі візаць. Зра́зу былі пычалі візаць рукі і ногі, крепка у клешчы ўзялі, нялёгка было в'ірвыцца. Мне ета бульба зв'языць рукі, ато я даўно кінуў ба ўсё, р'інуў і паехыў. Тады мне рукі і ногі бярьвеньня зв'язывыла, а тут я кругом вольный. *Зак.* **Звязаць рукі** [і ногі]. І рукі зв'язуць, ня ўв'ідзіш калі, і на рот замок павесюць. Зв'ізала сабе рукі, сядзі ды нянчыся. Адну мелыч с'унули, другую скулінду да́лі, так і зв'ізали рукі й ногі. *Узмацн.* **Павязаць** (пазвязаць, пазвязаваць) **рукі** [і ногі]. Ну што ж ты мне кініш ма́льцыў, іх жа сядзі ды глядзі, а мне і зы скатом, і ношычку травы пр'інесць нада, яны толька пыв'язуць рукі. Пызв'ізали рукі самі сабе, ім нізашто ні нада було ул'ізаць у тую кымпанію. Пызв'ізали рукі і ногі тым разумнікым і твыр'яць, што самі знаюць. Яны такея, што каму хочыш пызв'язывыюць рукі. Цяпера ні ла́дна, што пызв'язывылі рукі і ногі, а чаго ж вы самі у пятлю лезлі.

Вязаць (звязаваць) **язык**. *Прымушаць змоўкнуць*. Ні вяжы яму язык, ніхай рысказыць, як знаіць. Я знаю, што яму зв'языць язык: летышнія атаўка з Гарелыга аборка. *Зак.* **Звязаць язык**. Звяжы сваёй язык, ато йна дужа яго руспусьціла. *Множн.* **Павязаць** (пазвязаць, пазвязаваць) **языкі**. Ніхто ніяк ні найдзіцца пыв'ізаць ім ізыкі, каб пыцішэлі троху. Пызв'языцца ізыкі: буўтаюцца, аж ду вушэй дыстаюць. Ды каб і пызв'язывыць ім ізыкі, хужы б ні було.

Вязнуць у зубах. *Вельмі дакучаць, абрыдаць*. Твае байкі вязнуць у зубах. Етый рызгавор кажный дзень у зубах вязніць. *Зак.* **Навязнуць у зубах**. Усё ўрэмя адно й тоя, адно й тоя,— у зубах ныв'язла. Так нывязлі мне ў зубах твае трілюды, луччы б іх век ня слухыць.

Вялікая важнасць (бяда). *Пра неістотнае.* Вялікія важнысьць мне твой сьвёкыр, мне зь ім шчынят ня ксьціць. Есьлі табе яны вялікія в́ажнысьць, то й цалуйся, а мне яны нішто. Вялікія мне біда, што Саўчонык прібег, ніхай ці бегыць кажный дзень, ці ні разу ні пыказыцца. Вялікія біда, есьлі сяньня вы ды ні пыскачыця.

Вярнуць шыю, *звыч. неадабр. Гінуць; калечыцца.* Думіш вярнуць сабе шыю, то атпрыўляйся, умешывыйся. Чаго ты шыю вярнуць туды палезіш? **Зак. Звярнуць** (скруціць) **шыю**. Агонь жа ў ім сядзіць, такей, каб і ні хацеў, дык зьверніць шыю. Бык зьнічэй прыг к яму, а тэй нызад і ў яму, — так і звярнуў шыю. Будзіць во так адурюваць і дыадурюваіцца: скруціць сабе шыю. *Множн.* **Пазварачываць** (пазвярнуць, паскручываць, паскруціць) **шыі**. Нійдзе ж ім угамону німа ніякінькыга, пызвырачывуюць сабе шыі. Ну, каб такея в́ырвысы ды ні пызвярнулі шыі. Фулюганы былі ныстыяшчыя і во нейдзі паскручывылі сабе шыі. Паскруціцца шыі — тады я ня буду з вамі вазіцца, лячыць вас.

Вяроўка (палка) **паходзіць**, *буд., рэдка пр. Пра непазбежнасць пакарання.* Ён січас дажджэцца, вярёўка абізацільна паходзіць. Есьлі палка пы табе ні пыхадзіла, то паходзіць як піць даць. Учора вярёўка пыхадзіла і сяньня тоя сáмыя жджэць абоіх. Палка пыхадзіла, ды ладна пыхадзіла пы рібрах.

Вяроўка (палка) **плачыць**, *цян., пр. Пра вартага суровага пакарання.* Пы тваім бусячугу даўно вярёўка плачыць, ды некыму яго атлупіць. Ой, плачыць палка пы табе, ой, плачыць, ну дыбярўся, дай толька ўремя. А ніхай пулучыў, па ім даўно вярёўка плакыла. Я ж гыварю, што палка плакыла нідырма.

Вярцець (круціць) **хвастом**, *неадабр.* 1. *Хітраваць.* Што ўжо вярцець хвастом, гыварі, як было. Круціў ён, круціў хвастом, ну толька зыставілі ўсё рыскызаць. 2. *Распуснічаць (пра жанчыну).* Іка́я с Адаркі жонка будзіць, кылі іна с кажным верціць хвастом. Ні ў хату чаго прідбаць, ні зьдзельць чаго, верціць хвастом і ўсё. *Абмеж.* **Павярцець** (пакруціць) **хвастом**. 1. Зразу пывярцеў хвастом, а тады рыскызаў, як было. Ён такей усігда: пакуль хвастом ні пакруціць, ня зьдзельціць. 2. Пывярце-

ла хвастом, ды скоро адумылыся. Ні хваліця, ні хваліця сваіх пляменьніц, пывярцелі хвыста́мі і яны. *Працягл.-фінальн.* **Навярцець** (накруціць, навярцеца, накруціцца, давярцець, дакруціць, давярцеца, дакруціцца) **хвастом**. 1. Знаў ба ты, сколька Хвядосінка нывярцеў хвастом. Накруціць ён хвастом, што к чорту прагонюць. Па-мойму, нывярцеліся яны хвастом большы некуды. А нукруціліся хвастом, ніхай іх халера зыбярцець еткіх сваіх. Даверціш хвастом, што сам у дурукáх астáнісься. Ну што я дукручú хвастом, што, а кылі я нічога ня відзіў? Хвастом дывярцеліся, што глідзяць на іх, як ны самых пасьледніх у дзяреўні. Дукруцілыся хвастом, дык дукруцілыся, ёй стоіла, праўды ат яе ні на грош ні даб'есься. 2. Домніна дычка нывярцела хвастом, вадзіла матка к нейкій бабкі, кызалі, нічога абыйшлося. Етых нечыга хваліць, пукруцілі хвыста́мі уволю. Наверціцца хвастом, што прідзіць к маткі з брúхым. І хвастом нукруцілыся, і замуж так выйшла, што рыскашúцца. Даверцюць хвыста́мі, што, як на сучык, на іх ніхто ні глянíць. Ты ж дакруціш хвастом, цябе ж зы самыю пасьледнюю шчытаць будуць. Ня ўчыла, ні вухрíла, ні дукува́ла, паетыму і дывярцеліся хвастом. Дакруціцца хвастом, схва́ціцца, як пуза на нос палезіць. *Пачын.* **Завярцець** (закруціць) **хвастом**. 1. Як заверціць хвастом,— дужа яму ні хацелыся нічога плахога пры Аўдзея гываріць. Усе нічога, рысказывылі, як было, адзін Ляксе́й зукруціў хвастом. 2. І другая заверціць хвастом, як ста́ршыя, у іх ета ужо ў крыві. У дзяреўні зьдэержывылыся, а пірэхыла ў горыд і зукруціла хвастом.

Гаварыць (кідаць словы) **на вецер**. *Раіць дарэмна, безвынікова, упустую.* Я гываріць на вецір ні ста́ну, есьлі што скажú — значыць вы́пыўню. Кíдыць словы на вецір ня стоіць. Іпат, бувала, ні разу ні кідаў словы на вецір. **Зак.** **Сказаць** (кінуць словы) **на вецер**. Што ні скажыш, дык ета ска́жыш на вецір, ішчэ скаверкыіць цябе і піраверніць усё дыгары́ ныга́мі. Думыіш, цябе паслúхылі? — кінула словы на вецір і большы нічога.

Гаварыць рускім языком. *Выказваць думку ясна, зразумела.* Я табе гываріу рускім ізыкам: стыль, нада і ныпряну́цца як нада, і ат росі накінуць ны сябе што. **Зак.** **Сказаць рускім языком.** Скажыш ты і рускім ізыкам, і

нямецкім, есьлі ён у рязом прінімаць ня хочыць. Я табе скызаў рускім ізыкам і большы пухтыряць ні ста́ну.

Гадаць на бабах, неадабр. *Выказваць меркаванні без падстаў.* Ну што ён гыдаіць ны быба́х, бежч скарей нада. *Непайн.* **Пагадаць на бабах.** А ты пыгыда́й яшчэ ны быба́х, ці яны табе аддадуць, ці, можа, узноў возьмуць.

Гады падбіраюцца, цяп., пр., буд. *Пра надыход пэўнага ўзросту.* Во і табе гады пыдбіраюцца, а ка́жыцца, ета ўчора ўсё было. Я саўсім дзяўчонкыю была, а яму гады пыдбіра́ліся ла́дныя. Як гады будуць пыдбіра́цца, тады задумы́цца большы. **Зак. Гады падабраліся, пр., буд.** Неік ніўзаметку гады пыдыбра́ліся, ці даўно хлопцымі былі, а ўжо зы підзьзіся́т. Пыдбярўцца гады і жаніцца ураз узыйграіць.

Гады падходзяць, цяп., пр., буд. *Пра аднаведнасць на ўзросту да пэўнай справы.* Твой ужо служыць, а майму гады патходзюць, сёліта прізавуць. Канешня, гады пытхадзілі тады, я ж нічога проця ні гыварю́. Ішчэ ён мольд, як будуць пытхадзіць гады к слўжбі, тады другая дзела. **Зак. Гады падыйшлі, пр., буд.** Пыдыйшлі гады жыва, сёліта ны дзіствіцільную нада зьбіра́цца. Гады падойдуць так скура, што ні замеціш.

Гайка слаба. *Пра бяссілле вырашыць задачу або ажыццявіць дзеянне.* Га́йка сла́ба ў яго прідумыць што-небудзь лу́ччыя. Што ж ты бяресься кіруваць, есьлі га́йка сла́ба. Гайкі слабы ў іх пырядкі тама нывадзіць, там нада зь зялезныю выдзіржкыю людзі, а то й сы стальною.

Гайкі закручваць (завінчваць). *Узмацняць патрабавальнасць.* Новы́ стыршына́ крута ўзяўся га́йкі закручывыць. Ты дужа ні глядзі на іх, завінчывый гайкі як нада. **Зак. Гайкі закруціць (завінціць).** Тут яны рызбысітнічыліся, а тама ім гайкі закруціць жыва. Тваім нада было даўно зукруціць гайкі, яны рузмудрелі большы некуды. Зывіньці гайкі, дык скарей якей толк будзіць. **Узмацн.** **Гайкі пазакручваць (пазакруціць, пазавінчываць, пазавінціць).** Каму-каму́, а тваім нада пызакручывыць гайкі, і крепка нада. Ім нада пузукруціць гайкі, каб ня пікнулі. Нісма́шна стала, як гайкі пызавінчывыў, заторя аціхлі. А тады ім Пушок гайкі крепка пызавіньціў, аж пыцішэлі ў яго. **Працягл.-фінальн.** **Гайкі назакручваць (назавінчываць).** Ліпяцёнык табе нызакручыць

гайкі, яго сымаго нада ні абы-як у руках дзіржаць. Ты ўжо нызавінчывыіш гайкі, луччы маўчы з завінчывынь-нім сваім.

Гайкі падкручваць (падвнчываць, падцягываць). *Крыху ўзмацняць патрабавальнасць*. Ты ні сьцісьняйся, гайкі паткручывый, то луччый толк будзіць. Трошку паткручыць гайкі, дзісьціплінку дзержыць. Зразу пріглідаўся, нічога, а тады дывай падвнчывыць гайкі. Каму ты будзіш гайкі пыцьцягывыць, Барчонык рузбуўтаўся, што большы некуды. *Зак. Гайкі падкруціць* (падвнціць, падцягнуць). К нам пупадзеца, дык гайкі паткруцім, як шоўкывый стáніць. Ну што ты падвнцьціш гайкі, калі ён нікога ў рязон ні прінімаіць. У арміі табе пыцьцягнуць гайкі, там усё пы кымáндзі будзіць. *Працягел-фінальн. Гайкі нападкручваць* (нападвнчываць, нападцягываць). Ныпаткручывыў ты гайкі, што ён цябе саўсім слухыць пірістаў. Руспусьціліся, рузмудрелі, твыр'яць, што хочучь,— во так ныпадвнчывыў гайкі. Тэй ныпыцьцягыць гайкі, будзіць пыцьцягнута, яго ж ніхто у рязон браць ня думыць.

Галава аблазіць (аблязаець), *цяп., пр. Пра вялікія клопаты, страты*. Гыльва аблазіць, калі, што і як прідбаць: зыклáлі дажджы і сьціхаць ня думыюць дайжа. Што ты нысьцігаіш с пацьцёлкым, у мяне і так гыльва аблазіць, як етый скот прыкарміць. Проста гыльва аблазіла, як іх да толку давесць, думыў. Як сыбрáліся с усіх канцоў — сямейка дзв'інаццыць душ, аблазіла гыльва, як ныкарміць. *Зак. Галава аблезіць*. Як ні рышчысьляй — і ўчыць нада, і гыльва аблезіць, пакула іх павывучыш. *Узмацн. Галава пааблазіць* (пааблязаець, пааблезіць), *буд., пр.* Сколька ні дай, зы нядзелю раскоціць, тут гыльва пыаблазіць, айдзе што браць. Пыблізаюць голывы адз забот-клапот, а яны і ў рязон ні бяруць пызабоціца, прідбаць што. Голывы пыаблезуць трухтуваць іх толька ды за імі ухаджывыць. Гыльва пыблізіла, як зь імі сыўлыдаць, каб хут троху слухылі. Нукуплялі пызнячкоў, трысуца ат холыду, гыльва паблезла, як іх пругудуваць. *Працягел. Галава нааблазіць* (нааблязаець), *іран., буд., пр.* У цябе дужа ныблазіць гыльва пы сям'е, есьлі адною заботыю жывеш, айдзе выпіць. Ні біспакойся, у іх голывы ні пыблізаюць пы тваём горі. Дужа многа ныбіспакоіўся, гыльва ў яго

ныблázила: даў дзісятку і забыў, што сын ёсьць. *Гл. Галава атваліваецца.*

Галава атваліваецца (адпадаець), *цяп., пр., буд. Пра вялікія клопаты, страты.* Тут гыльва́ атвалівы́цца, с адным як рызыбра́цца, а ты мяне у другога умыка́іш. Глядзі ты, і ў яго гыльва́ атпыда́іць, усё дно як клапот повін рот. Летысь, пакуль мы тут с усім усякім рызыбра́ліся, у нас атвалівыліся голывы. Гыльва́ будзіць атпыда́ць і ні прідумы́ш, як вы́брыцца. *Зак. Галава атваліцца* (атпадзець). Пакуля пріспасобіш вас к месту, гыльва́ атваліцца. Пра ўсіх так думы́ць, кыпаціць, біспакоіцца, і гыльва́ атпадзець. *Множн. Голавы* (галовы) **паатваліваюцца** (паатвалюцца, паадпадаюць, паадпадуць). У вас голывы ні пыатвалівыюцца, вам ні п чым біспакойства німа. Голывы пытваліюцца, ежылі нам адным сныбжа́ць вас. Быіцёся, што голывы пыатпыда́юць? — цэлы́ будуць. Такія страты етый год са ўсіх бакоў, што, глядзі, голывы пытпаду́ць. Так ныкышылялі там, што галовы пытваліюцца рызыбра́цца. Думы́лі, галовы пытпыда́юць, пакуля тут упыр́яччыліся.

Галава забіта. *Пра заклапочанасць ад розных думак.* У мяне дык адным гыльва́ забіта — каб вас у людзі скарей вы́вісьць. Чым жа, стра́днік ты мой, у цябе гыльва забіта?

Галава з плеч. *Пра абавязковасць выканання.* Дорыш, есьлі пыбішча́ў, то гыльва́ с плеч, а прідзіць. Я тріпа́цца ні люблю, сказына — гыльва с плеч, ну здзелью.

Галава і два вухі, *іран. Бесталковы, дурнаваты.* Што пры яго скажыш: гыльва́ і два ву́хі.

Галава кружыцца, *цяп., пр. Пра зазнайства, перацэнку сваіх магчымасцей.* У цябе даўно гыльва кру́жыцца, думы́ш, луччы ўсіх. У яго ўсігда гылава кружы́лыся, нос драў угору. *Зак. Галава закружылася,* *пр., буд.* Гыльва ў цябе зукружы́лыся аттаго, што на етый раз табе хырашо ўдалося, думы́ш, ка́жын раз так будзіць. Ня бойся, у мяне гыльва ні закружыцца, як у дачок твайго бацькі. *Узмацн. Голавы* (галовы) **пазакружыліся,** *пр., буд.* Раз іх там устрэцілі, прівецілі, у іх ужо і голывы пузукружы́ліся. Чаго у нас голывы пызакру́жуцца, у вас мазкі ныбікрень скарей стануць. Віду ні пыдыва́йця дужа, ато ў іх зразу галовы пызакру́жуцца.

Галава на плячах. *Пра здольнасць разумець, кеміць.* У Сашкі гылыва ны плічах, ня то што ты як вецір: куды павернуць, туды й гатоў. Каб галовы ны плічых былі, то ні пірхалопілі б.

Галава не баліць, цяп., пр., буд. *Пра адсутнасць заклапочанасці.* У цябе гылыва ні баліць ні за што, у мяне толька дылжнá балець за ўсё ўсякыя. Ну й ладна, кылі мяя гылыва ні балела, ты ж зато многа думыў. У вас гылыва́ ня будзіць балець, вы ўсё ны мяне надзеісія. **Галава баліць.** Во-о, твоя гылыва́ баліць, што дровы кынчаюцца, пы табе хуць замёрзні. Каб Васькіна гылыва так балела, то былі б с хлебым,— біс куска б сядзелі. А ўжо ці буду бярствывыць, ці пу кусках цігáцца, дужа твоя гылыва будзіць балець. **Зак. Галава не забаліць, буд., пр.,** Ваша гылыва ні зыбаліць, а я пра ўсё кыпацісія. Як бацька у бальніцу лёг, твоя гылыва ні зыбалела, а мне пріхадзілся рызрыва́цца ну кускі. **Галава забаліць.** Пыдажджы, у Пырхімка зыбаліць гылыва па чомнебудзь. Каб у яго зыбалела гылыва ніхай ба ап чым,— ні разу і нісколька. **Непайн. Галава не пабаліць, буд., пр.** У свёкыра гылыва ні пыбаліць, знаіць, што будзіць зьдзелына. Ні пыбалела гылыва нісколька за ўсё ўремя. **Галава пабаліць.** Яны саўсім ні за што ні бяруцца, а ня то ў іх пыбаліць гылыва. Я знаю, як у іх пыбалела гылыва: вы́піць шукáлі. **Працягл.-фінальн. Галава набаліць, буд., пр.** Дужа доўга у Антона гылыва́ ныбаліць,— заўтра забудзіць усё. Ныбалела гылыва: узноў сьпіць як пышаніцу прыдаўшы.

Галава не дрогнула, пр., буд. *Пра адсутнасць хвалвання і клопату.* Там жа ўсё сваё, худзь ба ж пыкыпаціўся, прыбраў,— дык гылыва ня дрогнула. Ніхай мякніць, ніхай гніець, у яго дайжа гылыва ня дрогніць ні ап чым ні прыняць, ні прыбраць. **Галава дрогнула, пр., буд.** Хацела ты, каб у гультая гылыва дрогнула. Дрогніць у яго гылыва, дажджэсься з моря пагоды.

Галава пухнець, цяп., пр. *Пра наяўнасць шматлікіх клапатлівых і цяжкіх думак.* Я ўжо думыю-думыю, аж гылыва пухніць, і нічога ні прідумыю. Ён так думыў — гылыва пухла, і нічога ні прідумыў.

Галава разураецца, цяп., пр., буд. *Пра вялікую заклапочанасць.* Рузуря́цца гылыва, як у тую бульбу лезць с канём, іна ж бушу́іць. Я столька думыў, як с та-

кея ояды вѣлізѣць — прѣма гылыва рузурѣлыся. Чаму ня будзѣць гылыва рузурѣца, есьлі столька дзѣрік і ўсе нада заткнѣць. **Зак. Галава разурылася, пр., буд.** Гылыва рузурѣлыся, як зѣмуваць, і пацѣёлка прѣдзѣржаць нада. Тут і ня хочыш, дык гылыва сѣма разурѣца, кылі ета ня жѣцілі, а шыпрѣнѣ. **Множн. Голавы (галовы) паразура-ліся** (паразурыліся), *пр., буд.* Голывы пурузурѣліся, куды і ў якей бок бежч, айдзе іскѣць. Пурузурѣліся голывы ува ўсіх, што тут дзельць. Пурузурѣліся галовы ў нас, мы ж нічога ні прѣдѣмыім. Голывы пурузурѣюцца ат адных толька адзѣ дзѣцей, а тута вы ішчѣ пычынаіця серца рваць. Галовы пыразурѣюцца, нягож ні пыразурѣюцца, а што ж ты думыў. **Узмацн. Галава нарузуралася, пр., буд.** У мяне ні так гылыва нурузурѣлыся, мне нада було куды большы выкрѣчывыцца. Ішчѣ нурузурѣца гылыва, хвацѣць.

Галава раскальваецца, цяп., пр., буд. *Пра вялікую заклапочанасць.* Гылыва рыскѣлывыіцца, айдзе б трошку клеўру на сѣма дыстаць. У мяне гылыва рыскѣлывылыся адзѣ забот, што б я дзельла, каб ты ні прѣехыў. Хужы, кылі гылыва будзѣць рыскѣлывыцца, ды нічога ні прѣдѣмыіш. **Зак. Галава раскалолася, пр., буд.** Рыскалолыся гылыва, што цяперѣ і як дзельць. А як жа ты думыла, жыць прѣдзѣца, ішчѣ ні раз гылыва расколѣцца. **Множн. Голавы (галовы) параскальваліся** (параскалоліся), *пр., буд.* Голывы нашы пырыскѣлывыліся, — столька мы дѣмылі і тушнувалі. Мы столька думылі, што як толька галовы ні пырыскалоліся. Буваіць, галовы пырыскѣлыюцца, ды нічога ні прѣдѣмыіш. Канешня, у вас галовы пырасколюцца, — вы і ў тѣй бок ня хочыця глѣнуць. *Гл. Галава разураецца.*

Галава садовая (яловая), неадабр. Бесталковы, дурнаваты. Гылыва твѣя садовѣя, дзевухна, каго ж ты слѣхыла, у яго ж пяць жонык, крѣмі цябе. Што ты дзельіш, гылыва яловѣя, хамѣт клѣшчѣмі к плѣчѣм зыпрѣгаіш.

Галава саломаю (мякінаю) набѣта. *Пра слабога розумам.* Раз гылыва саломѣю набѣта, сѣдзі і маўчы, ні ўлазь зѣ ізыком. А што ѣн разумныя скѣжыць, кылі гылыва мякіныю набѣта,

Галава скѣпаецца (ламаецца, раскѣплѣваецца, раскѣплѣваецца, разламываецца), *цяп., пр., буд.* *Пра вялі-*

кую заклапочанасць. Чаго ж яшчэ табе гылыва ськіпаіцца, што цябе так біспакоіць? Сядзіць іна, гарюіць, лумайцца ў яе гылыва, і нічога ня можыць прідумыць. Рыськяпліцца гылыва, куды цяперя етых ма́лых пріпучаць. А раськеплівыцца гылыва, а што ж ты думыў — х́ахынкі табе удавою астацца. Ні знаю, ці в́ыхыджу я што зь естымі дукументымі, аж гылыва рызламывыцца. Гылыва ськіпалыся, як ім было дыбрацца. Што ў цябе гылыва лумалыся, тут жа ўсё прасьцей прастыга. Знаіш, сколько ўремя у мяне гылыва раськеплівылыся, я ж ні знала, што дзельць. А думыіш у мяне гылыва ні рызламывылыся? Тут ні так усё проста, тут гылыва будзіць ськіпаіцца, як што здзельць. Будзіць у іх гылыва лумацца, у гультаёў еткіх. Можыш пупасыць у такая пылажэнія, што гылыва́ будзіць раськеплівыцца, а в́ыхыду ня ўв́ідзіш. *Зак. Галава раскяпілася* (разламалася, разламілася, паскіпалася, паламалася), *пр., буд.* Рыськяпілыся ў яе гылыва, ці ехыць, ці ня ехыць. Кызаў, што прямиа гылыва рузлумалыся, што ў іх там такая. Рызламілыся мыя гылыва, куды яшчэ іціць і ў каго спрашывыць. Ехыць, ня ехыць — гылыва пыськіпалыся. Гылыва пулумалыся, айдзе тэя мушчыны маглі задзержыцца. Гылыва раськепіцца, пакуля што прідумыіш. Гылыва разломіцца, і нічога путнога ня будзіць. Чаго ў цябе так ужо гылыва пыськіпаіцца, прідумыіш жа што-небудзь. Ну, галовы можа і ні пулумайюцца, а толька прімудріць нешта нада. *Множн. Голавы* (галовы) *параскяпліваліся* (параскепліваліся, паразламаліся, паразламіліся), *пр., буд.* Тут голывы пырыськяплівыліся, думыі, айдзе яны, а яны гарелкі ныбра́лі і пац стог. Галовы пурузлумаліся, мы ўжо ні зна́лі, што й думыць. Чаго б ужо у вас так галовы пырызламіліся? Цэлы будуць, ні пыраськеплівыюцца вашы голывы. Папробуй тут што прідумыі, голывы пурузлумайюцца. Там знаіш, сколько чаго нада ныярэ́д в́ідзіць, — галовы пыразломюцца. Гл. Г а л а в а р а з у р а е ц ц а.

Галава трашчыць, цяп., пр., буд. Пра вялікую заклапочанасць. Гылыва́ тряшчыць, як я тут пірізімую адна. Гылыва ўжо ў яго тряшчэла, тряшчэла, і так ён, і етык прікідывыў. Гылыва ні раз ішчэ будзіць тряшчэць, як в́ывірнуцца і як што прідбаць. *Зак. Галава затрашчэла, пр., буд.* Кызаў, што й гылыва зытряшчэла, ды нічога ні прідумыў. Кіруваць такім хызя́йством — дык ладна гылыва зытряшчыць. *Множн. Голавы* (галовы) *пазатрашчэ-*

лі, пр., буд. Дальшы — большы, і адно ні пулучаіцца, і другога, тут у нас і голывы пызытряшчэлі. Ніхай-ка, ніхай, пакуль у дзела ўлезуць, то галовы пызытрішчаць. *Узмацн.* **Галава натрашчэлася, пр., буд.** Мушчыны пашлі, адна, як палка, ў хачі, за ўсім сыма, дык гылыва нытряшчэлыся. Астáнісься адна—гылыва нытряшчыцца уволю. *Гл.* Галава раз ураецца.

Галавою налажыць (накласць). *Загінуць.* Пашлі і гылавою нылажылі абоя. Гылавою ты нылажы на етыя грошы, я піржыву. Ныкладзец гылавою, абізацільна ныкладзец, так яму ня бойдзіцца. *Парайн.*: Тут баба выражыла, гылавою нылажыла, там, тут бабін кут.

Галавою плаціць. *Гінуць.* Я гылавою плаціць зы цябе ні хачу, сам расхлёбывыйся. *Зак.* **Галавою заплаціць.** Во й зыплаціў гылавою зы свае дурь. *Множн.* **Галовамі** (голавамі, галавамі) **пазаплаціць.** Дорга ж дужа абыйшлося ім краньнэ: галовымі пызыплацілі. А каб і голывымі пызыплацілі, ніхто б дужа ні плакыў па еткіх атлётых. Ніхай яны гылавамі пызыплоцюць зы мае сьлёзы.

Галаву забіваць. *Запамінаць непатрэбнае, вельмі многа думаць.* Зыбіваіць сабе гылаву ўсякыю ірундою, чым нада і чым ні нада. *Зак.* **Галаву забіць.** Адным забіў гылаву — што Верка луччы ўсіх, і ніяк нічым ні пірўбядзіш. *Узмацн.* **Галаву пазабіваць** (пазабіць). Пызыбіваюць голывы адзін другому лухтою нісусьветныю. Ты ж чытай, што зыдалі, ато заб'еш гылаву чым ні нада.

Галаву знімаць. 1. *Сурова караць.* Бályвыцца, канешня, бályицца, алі толька што ж гылаву зьнімаць, кылі на ім і так кожа ды косьці. 2. *Забіваць.* Ні такея атлёты былі, і то голывы ім зьнімалі. *Зак.* **Галаву зняць.** 1. Ты ў мяне даржэсься, што я сь цябе гылаву зьніму. 2. Дзельцы нічога ні хачеў, паехыў, скруціўся нейдзі, гылаву зьнялі. *Множн.* **Голавы** (галовы) **пазнімаць** (пазняць). 1. Ета ніхто ні найдзіцца іх уняць, голывы пызнімаць, каб уціхлі троху. Во пызніаць ба галовы, каб с ума ні схадзілі. 2. Голывы зы такея дзела пызнімаць нада зразу. Нарвўцца ны такіх самых атлётыў, і пазнімуць голывы. *Працягл.-фінальн.* **Галаву назнімаць.** 1. Нызнімаіць ён гылаву, яго ніхто дужа ні баіцца. 2. Пырцізаны яго злавлілі і спрашыюць: «Ну, нызнімаў зь людзей голывы? Як свыя дзержыцца?»

Галаву класць (лажыць). 1. *Гінуць*. Гылаву класць зы цябе ніхто ні стáніць. Нямнога ахотнікыў лажыць гылаву у дурным дзелі. 2. *Рашуча заступацца або ручацца*. За хрэсныга бацьку гылаву кладзець. Адзін зу другога гылаву лажыць — так сьпеліся. **Зак. Галаву пакласць** (палажыць). 1. Мой пыц самым Берліным гылаву пыклаў. Ні я буду, што ты гылаву паложыш сы сваім хрácцірым. 2. Такімі дружьямі сталі, што адзін ат аднаго ні ны шаг, кажыцца, адзін зу другога гылаву пыкладуць. Анька зу Кузьмовічыў гылаву б, верна, пылажыла — так стаіць за іх. **Законч. Галаву скласць** (злажыць). *Загінуць*. Ні знаю, айдзе й гылаву склаў, айдзе й магіла яго, пріслалі, што прыпаў бізь вясьцей. Многія кудрічáні тут, пад Горкымі, на Проні, голывы злажылі.

Галаву круціць (кружыць). *Легадумна зачароўваць*. Круціць дзеўкі гылаву, а йна думыць, што ён браць зьбіраіцца. Голывы хлопцым кружыць, любіць, каб зы хвастом бегылі. **Зак. Галаву закруціць** (закружыць). Гылаву дзеўкі зукруціў, што места сабе ні находзіць. Ён гылаву зукружыць умець, як хочыш можыць прікінуцца. *Пачын. Галаву ўскруціць* (ускружыць). Зы Марыньню дачкою улігаіць, відна, ні на сьмех ускруціла гылаву. Нейкыя ж у Белі ускружыла яму гылаву, ні вылазіць аттуля. *Непайн. Галаву пакруціць* (пакружыць). Троху пукруціла хлапцў гылаву, рана замуж выскычыла. Тымарі гылаву пукружыў, а жаніўся зь Веркыю. *Працягл.-фінальн. Галаву накруціць* (накружыць, дакруціць, дакружыць). Ні пасьледнія халера быў, нукруціў дзеўкым голывы. Храбрыя дужа была, нукружыла гылаву Сямёну, што кінуў з брíoхым і паехыў. Дакруціш ты голывы, дакруціш, ны сáмый пасьледній жэнісься і будзіш жыць. Што, дукружыла гылаву, і рада б замуж, ды ні бяруць.

Галаву прытуляць (прыхінаць). *Знаходзіць прытулак*. Трошку у Шуркі гылаву прітуляла, а тады зывірбувалыся і паехыла. Ці загыдзя хто знаіць, айдзе прідзіцца гылаву пріхінаць. **Зак. Галаву прытуліць** (прыхінуць). Што мы, с кустоў глядзелі, як дзяреўня смыліць, а прішлі, як немцы ацступілі, — адны гылавешкі, нейдзі і гылаву прітуліць. Айдзе ж мне і гылаву пріхінуць, калі ні ў цябе. *Множн. Голавы* (галовы) **папрытуліць** (папрытуляць, папрыхінуць, папрыхінаць). Ета хырашо, што цётка доб-

рыя, дык пыпрітулілі голывы, а так ба айдзе вы дзіваліся. Галовы пыпрітулялі на ўрэмя у Санькіныя цёшчы. Бедныя дзеці, айдзе ім цяперіцька пыпріхінуць галовы. Пыпріхіналі галовы у Вульяны каўшоўскія, спасіба ёй, ні ткызала. *Працягл.-фінальн.* **Галаву напрытуляць** (напрыхінаць). У Віряб'ёвых ня дужа гылаву ныпрітуляіш. Сколька ты ўрэмя ныпріхінала у іх гылаву?

Галавы не станець, буд., пр. *Не хопіць сродкаў.* Твае гылавы ні ст'аніць учыць іх зразу чэцьвіра. Каб на ўсіх вас петывыцца аднаму, і гылавы б ні ст'ала.

Ганяцца за доўгім (длінным) **рублём.** *Пастаянна імкнуцца да лёгкага і вялікага заробку.* Пычанець гыняцца за доўгім рублём, а там кымпаніі пойдуць, гарычка, і сап'ецца. Нійдзе яму ні было места, усё за длінным рублём гыняўся. *Непаўн.* **Паганяцца за доўгім** (длінным) **рублём.** Гады два пыгыняўся за доўгім рублём, паездзіў дый асеўся. Што, есьлі пыгыняцца за длінным рублём, ня дужа яны см'ашныя длінныя етыя. *Працягл.-фінальн.* **Наганяцца** (даганяцца) **за доўгім** (длінным) **рублём.** А ныгыняўся за доўгім рублём, зб'іў ахоту. Як пысядзіць калі біс капейкі ў кырм'ані, тады ныгыняцца за длінным рублём. Дыгыняўся за доўгім рублём, пріехыў галым голінькій, што на ём, то і ўсё. Дыгыняюцца за длінным рублём, як бялішчынскія атл'еты.

Ганяць сабак (лодыра), *асудж.* *Бяздзельніцаць, гультаяваць.* Я віджу, што ў цябе адно зыняція — гыняць сыбак. Кынч'ай-ка гыняць лодыря ды бяріся зы цяслу. *Непаўн.* **Паганяць сабак** (лодыра). Два месіцы сыбак пыгыняў. Пыгынялі лодыря уволю, ня хочыцца цяперь ні за што ім брацца. *Законч.* **Адганяць сабак** (лодыра). Ці адгыняў ты сыбак, ці ўзноў ні за што ня возьміся. Лодыря адгынялі, бярісіся зы работу. *Працягл.-фінальн.* **Наганяць** (даганяць) **сабак** (лодыра). Ныгыняюць сыбак, хвацюцца за розум. Ныгынялі лодыря, прыбяздзельнічылі паўгода. Дыгыняў сыбак, хваціўся вум'а. Лодыря дыгыняюць, што прідуць пызычаць і хлеба, і грошы, ну ні дам, ніхай кідаюць гультайства.

Гарадзіць чапуху (ярунду, чуш), *неадабр.* *Гаварыць пустое.* Дужа нам іньціресна слухыць, што ён будзіць чупуху гырадзіць. Гародзіць нейкью ірунду, пайдзём. Сядзелі, гырадзілі чуш, я там доўга ні тарчэла. *Зак.* **Згарадзіць чапуху** (ярунду, чуш). Я дык думыю, што ўсю ету

чупуху згырадзіў твой зяць. Згырадзіць ірунду яму, што раз пліо́нуць. Згырадзілі чуш і пашлі ізыка́мі ла́хыць адна адной. *Непаўн.* Пагарадзіць чапуху (ярунду, чуш). Сыбра́ліся, пыгырадзілі чупуху́ і рызыйшліся. Што ён там аньціресныга рыска́жыць, так, пыгародзіць ірунду́. Ганна ізьвесна што, чуш пыгародзіць і пышла́. *Працягл.-фінальн.* Нагарадзіць (дагарадзіць) чапуху (ярунду, чуш). Прішоў, ныгырадзіў чупухі, нібы́тта ўсё ета праўда. Толька слухый іх, яны ныгародзіюць ірунды. Чуш ныгырадзілі ўся́кню, сыбра́лі мох з балота. Дыгародзіш чупуху, што апсьмяю́ць, толька і ўсяго. Ірунду дыгырадзіў, яны атвярну́ліся і пашлі, а ты гырадзі. Нехта вас дужа слўхыць будзіць, дыгародзіця чуш, што папросю́ць с хаты.

Гара з плеч звалілася (спала, упала), *пр., буд.* *Пра наступленне палёгкі.* Цяперя я свабодна, пряма як гыра с плеч звалі́лася. Пріпуці́ла свайго меншыга, дык у мяне што гыра́ с плеч спала́. Як у хату на́ зіму яны ўлезьлі, дык у мяне гыра с плеч упала́. Калі ў мяне ета гыра́ с плеч зва́ліцца? Як гыра́ с плеч зь естымі дзі́цямі спа́дзець, тады і к табе можа калі зыбягу́. Жду—ні дажду́ся, калі мне ета гыра с плеч упадзець.

Гарам (гарру) **гарэць** (брацца). *Гінуць, прападаць.* Ніхай га́рым яно ўсё гаріць, нічога яму ні жа́лка, прыпыда́іць — ну й ніхай прыпыда́іць. Каб га́рым усё бра́лыся, ён ба па́льцым ні шывяльну́ў. Во га́рью ніхай гаріць, да́йжа у тэй бок ні гляніць. Ніхай іна га́рью бярецца і жы́зьня тыка́я, каб я тут хуць на́ дзінь яшчэ аста́ўся. *Зак.* **Гарам** (гарру) **згарэць** (узяцца). Каб га́рым усё згарела, і вачэй ба ні ўзьняў у тэй бок глянучь. Хуць га́рью вазьмі́ся, яму худзь ба што, пад'еў, гармоню зы плячо і пыда́ўся. Ніхай ты га́рью згарі́ш зь естымі сваі́мі рызгаворы́мі. Луччы яно га́рью возьмі́цца дзела такая, што я тут магу зьдзелыць.

Гарачая галава. *Пра нявытрыманага, неразважлівага.* Андрей быў гырачыя гылыва, як успы́хніць на што ні па́думы́шы — ні дгыварі́ць. Раз гырачыя гылыва́ — вадою халодныю нада, ён тады асты́ніць сы сваё гылавою.

Гарод (прасла) **гарадзіць**, *недабр.* *Рабіць бескарысную справу.* Ці стоі́ла і гарод гырадзіць, калі ні зна́лі толкым, ш чаго пычына́ць. Што ты зыга́дыш прясла гырадзіць с кыхля́нкню, хто табе яе зьдзелы́ць. *Зак.* **Гарод** (прасла) **згарадзіць**. Возьмі́ся — толька гарод згаро-

дзіш, толку ня будзіць ніякыга. Пычынаць, каб толька прясла згырадзіць, я ні хачу, а як нада зьдзельць — уремя ня будзіць. *Працягл.-фінальн.* **Гарод** (прасла) **на-гарадзіць** (дагарадзіць). Куды ета к чорту гадзіца: ныгырадзіў гарод і кінуў. Бярўцца, каб толька прясла ныгырадзіць, большы нічога. Ныгародзіш прясла — я зы цябе пірядзелывыць ня буду. Што, дыгырадзіў гарод, рысьцягыіш? Дыгародзіца пряслы сы сваім нысьці-ланьнім, як бахніцца усё ўніз.

Гарэць ад (са) стыда (страму). *Адчуваць вялікі сорам.* Пыглядзелі мы на іх, абейя пряма гарелі ац стыда. Ня трогый, іна і так гаріць сы стыда. Мы ў хату, а ён кыпаіцца ў сундуку: што ты дзельіш? што табе нада? — гареў ён, гареў ац страму, дыг гарець большы некуды. Тут нада гарець сы стыда, а яму худзь ба што. *Зак.* **Згарэць ад (са) стыда** (страму). Ны яго месьці нада було згарець ац стыда. Мы й то гарелі ац страму, а ды яго ні дайшло. Кінь, ато наткнўцца — дык будзіць згарець сы страму. *Непайн.* **Пагарэць ад (са) стыда** (страму). Не, йдзі, пыгаріш сы стыда — будзіш знаць, як браць чужоя. Там яму сядзець було ня дужа прійтна, пыгареў ац страму. *Працягл.* **Нагарэцца ад (са) стыда** (страму). Каб ныгареўся ац стыда, як Цюхялёнычык, тады б, можа, пурузумнеў. Хваціла абаім, ныгареліся сы страму, выйшлі красныя, што ракі.

Гарэць у руках. *Выходзіць лоўка, хутка.* За што ня возьміцца, усё гаріць у руках. Ён быў мэсьцір ні табе вірста, у яго ўсё, бувала, гарела ў руках.

Гатоў скрозь зямлю праваліцца. *Пра адчуванне вялікага сораму, няёмкасці.* Я быў гатоў скрозь зямлю прываліцца ат еткыга страму. Мы б гатовы скрозь зямлю прываліцца посьлі тых кынапель.

Гіблае (прапашчае) **дзела.** *Дрэнная або дарэмная справа.* Гіблыя дзела задумывыць што разым зь Дзім'яненкым. Гіблыя дзела ў Івана, што ён цяпер даб'ецца? — нічога. У Стыхвана што-небудзь сійскывыць — прыпашчыя дзела.

Гладзіць па галоўкі, *недабр.* *Патворнічаць.* Гладзіла сваіх пы галоўкі і дыгладзілыся — дайжа вады пыдаць ня хочуць. *Зак.* **Пагладзіць па галоўкі.** Зы такея дуры бацька цябе пы галоўкі ні пыгладзіць. *Працягл.-фінальн.*

Нагладзіць (нагладзіцца, дагладзіць, дагладзіцца) **па галоўкі**. Ныгладзіш ты яго пы галоўкі, што цірізь якей год-два ён пойдзіць пы гыльва́х. А ныгладзіліся іх пы галоўкі, нада ў руці браць, ды крепка. Усё прышч́ала, зуступ́алыся, ну й дыгладзіла пы галоўкі: сыма пла́чыць. Я нічога ня буду гываріць, а толька самі пачу́ствуюць, што дыгладзіліся пы галоўкі.

Гладзіць пад шэрсць (проця шэрсці), *гумар. Рабіць, гаварыць наперакор*. Ты пыбаі́ся, ета Пёкла — тая, бувала, ні глядзела, усё іх гладзіла пач шэрсць. Ладна, кылі ўсё па шэрсці ды па шэрсці, а ніхай хто пычанець гладзіць проця шэрсці — во тады сябе пыка́жуць. **Зак. Пагладзіць пад шэрсць** (проця шэрсці). А ты папробыйка пыгладзь пач шэрсць, тады яго луччы пызна́іш. Я ні пыбаі́ся і проця шэрсці пыгладзіць. *Працягл.-фінальн.* **Нагладзіць** (нагладзіцца, дагладзіць, дагладзіцца) **пад шэрсць** (проця шэрсці). Ты ныгладзіш пач шэрсць, будзіць цярьпець, цярьпець, а тады бірягісь. Ныгладзіць ён проця шэрсці Іўту́ха. Ныгладзісься пач шэрсць, яны доўга чы́кыцца ныў́рд ці ста́нуць. Ай, Прося, піріста́нь, ты і так ныгладзіліся іх проця шэрсці. Дыгладзіюць яны Сямёна пач шэрсць, ён шуціць ня любіць. Зь ім жа так: адно слова ня тоя скажыш — і зыкіпеў, дык дыгладзіш проця шэрсці. Глядзі, дыгладзісься пач шэрсць, ныжы-веш сабе урагоў на ўсю жысьць. Усігда йна любіла путку-лупну́ць, ну, во й дыгладзіліся проця шэрсці.

Гладзіць па шэрсці, *гумар. Рабіць прыемнае; паддоб-рывацца, улагоджваючы*. Кажныга гладзіць па шэрсці, проця слова ні скажыць. **Зак. Пагладзіць па шэрсці**. Ня сердзі, пыгладзь па шэрсці, ніхай ні кіпіць. *Працягл.-фінальн.* **Нагладзіць** (нагладзіцца, дагладзіць, дагладзіцца) **па шэрсці**. Ныгладзіла свайго кума па шэрсці: лаіць на чом свет стаіць незышта. Ныгладзісься па шэрсці, скоро ныдаесьць. Дыгладзілі б́рігадзіра па шэрсці, атыбраў калёсы. Можга й мы дыгладзімся Віцьку па шэрсці, як тэя Колю.

Глухая цяцера, *абраж. Глушак, глухі*. Ці гыварі, ці ні гыварі глухой цяцері, ён, як палка, нічога ня чуіць. Усё рыўна што з глухою цяцерію, ні так, ні етык с табою.

Глухей цецярлюк, *абраж. Глушак, глухі*. Што яму ўталку́іш — глухей ціцярлюк, нада у самыя вуха крічаць.

Глытаць слёзы. Плакаць, стрымліваючы рыданні. Сколька раз мы відзілі: стаіць Зьмітрок зу вуглом, глытаіць сьлёзы. *Непаўн.* **Паглытаць слёзы.** Ну што іна, троху пыглытала сьлёзы ды пышла. *Узмацн.* **Наглытацца слёз.** Ныглыталіся сьлёз усі ўтрэх, і плакыць жа дужа быяліся.

Глядзець бальшымі вачамі. *Вельмі здзіўляцца.* Ну што глядзіш бальшымі вычамі, як скызаў, так і будзіць. *Зак.* **Паглядзець бальшымі вачамі.** Стаім мы, нічога, рызгыварівым, а ён прашоў міма, пыглядзеў бальшымі вычамі. *Аднакр.* **Глянуць бальшымі вачамі.** Глянула бальшымі вычамі, нічога ні скызала. *Шматкр.* **Паглядаць (паглядываць) бальшымі вачамі.** Ці йна мяне ні пызнала, ці што: усё пыглідала бальшымі вычамі. Усе ўжо кругом сталі пыгядывыць бальшымі вычамі, тады чучь-чучь сьціхлі. *Працягл.-фінальн.* **Наглядзецца бальшымі вачамі.** Ныглядзелыся я і бальшымі вычамі, і малымі, ці мне пірвіна ета відзіць.

Глядзець ваўком (воўкам). *Выяўляць злосць у позірку.* Нешта Мітрыхван ны Кацю глядзіць ваўком. Тры гады хадзіў, воўкым глядзеў, усё ня мог забыць таго сходу. *Зак.* **Паглядзець ваўком (воўкам).** Абоя пыгледзелі ваўком і атварнуліся зразу. А па мне ніхай пыгледзіць воўкым, а хочыць—ніхай сыбакыю глянціць. *Аднакр.* **Глянуць (зірнуць) ваўком (воўкам).** Усігда, як праходзіць, глянціць ваўком і атверніцца у другей бок. Ны Хвядору глянуў воўкым і ўсім астатнім дайжа здрастуй ні скызаў. У іхный бок зірнець воўкым усігда, кажыцца б, зьеў там каго. *Шматкр.* **Паглядаць (паглядываць) ваўком (воўкам).** Чаго ета ён пыглідаіць ваўком на Люську? Доўга воўкым пыглідаў, гады два. Учора і прывыджаць зь вічарінкі ні пашоў, і сяньня пыгядыіць ваўком. *Працягл.-фінальн.* **Наглядзецца ваўком (воўкам).** Ты ныгледзеўся на іх ваўком, што большы некуды, і маўчы. Ныгледзіцца воўкым, турнуць калі-небудзь, што адно шалупіцца будзіць трынчэць.

Глядзець ва ўсе вочы. *Надзвычай здзіўляцца ад неразумення.* Я стаў, стаю, а ён глядзіць ва ўсе вочы: і пызнаіць ба нада, і ня веріцца. *Зак.* **Паглядзець ва ўсе вочы.** Ва ўсе вочы пыглядзеў, сьпірва хацеў, відна, скызаць нешта, а тады пывярнуўся і пашоў. *Аднакр.* **Глянуць ва ўсе вочы.** Ва ўсе вочы гляннула: атуля я ўзяўся.

Шматкр. Паглядаць (паглядываць) ва ўсе вочы. А чаго ж Ганна пыглідзіць ва ўсе вочы? Пыглідывыць ва ўсе вочы, ня веріць, што я тут магу быць. *Працягл.-фінальн.* Наглядзеца (нагледзеца) ва ўсе вочы. За дзесіць гадоў нагледзіліся мы ва ўсе вочы на іх жывіны.

Глядзець другімі вачамі. *Ацэньваць іначай.* Посьлі таго случыя мы сталі глядзець ны Лявоньвых другімі вачамі. *Зак.* Паглядзець другімі вачамі. Па-мойму, цяпер яны пыглідзіць другімі вачамі, раз самі увідзілі такая дзела. *Аднакр.* Глянуць другімі вачамі. А вы глянця другімі вачамі, ато прывіклі ўсё хваліць. *Шматкр.* Паглядаць (паглядываць) другімі вачамі. А ніхай, я ўжо другімі вачамі пыглідзію на ўсю тую кытывасію. Цяпер я і ты другімі вачамі пыглідывыш ны Стыхвана?

Глядзець за сабою. *Быць уважлівым у адносінах да сябе, да сваіх наводзін.* Вулька абы-чаго ні ляпніць, іна строгая, усігда зы сабою глядзіць. Лісей, бувала, глядзеў зы сабою, у чым зря ні разу на людзі ня выйшыў. *Зак.* Паглядзець за сабою. Пыглідзі зы сабою, можа і табе што-небудзь іначы дзельць нада. *Аднакр.* Глянуць за сабою. А ты калі-небудзь вазьмі ды глянь зы сабою. *Шматкр.* Паглядаць (паглядываць) за сабою. Я б табе саветывыў зы сабою луччы пыглідзіць. А зы сабою пыглідывыць тожа нада, ня толька зу другімі.

Глядзець зверху ўніз. *Адносіцца з непавагай, пагардай.* Прывік ты глядзець зверху ўніз на ўсіх. *Зак.* Паглядзець зверху ўніз. А мне, думыш, дужа важна, есьлі ны мяне хто пыглідзіць зверху ўніз. *Аднакр.* Глянуць зверху ўніз. Ніхай глянціць зверху ўніз, ніхай глянціць знізу ўверх ці саўсім ні глядзіць — мне ета ноль біс палычкі. *Шматкр.* Паглядаць (паглядываць) зверху ўніз. Быркаўчонок — тэй, бувала, на ўсіх пыглідзіў зверху ўніз: як жа, быгаства нямерныя було. Ты замеціла: ны сваіх дзевык ён пыглідывыць зверху ўніз.

Глядзець (паглядзець, глянуць, зірнуць) **ненашта** (ненавашта). *Пра марнае, слабае, малое.* Відзіла я тую кыравёнку, там глядзець ненышта. Сёліта капуста ні зырадзіла, кычанкі пу кулаку, глядзець ненывышта. Узяў жонку, што пыглідзець ненышта, плоская, як доска, і сьперіду, і ззаду. Як рысхвалюць, як рызрісуюць — ня дзеўка, а пісыныя крысавіца, а зірнеш — пыглідзець ненывышта. Глянуць ненышта баня тая, воз дроў і то гні-

лых. Скасіў, раськінуў, сагрёб, а як склаў — і глянуць ненывышта, хуць у резьвіны бярі. Каб знаў, што там ненышта зірнуць, і ні пашоў ба. Там саўсім ненывышта зірнуць на тую цёлычку: худзенькыя, здохлінкыя, ці будзіць зь яе толк якей.

Глядзець прама ў вочы. *Адчуваць сябе невінаватым, незалежным.* Я гляджу пряма ў вочы, мне стыдзіцца нечыга. А што ім цяпер атходзіць, глідзяць пряма ў вочы. **Зак. Паглядзець прама ў вочы.** Пыглядзець пряма ў вочы ты ня можыш, совісьць мучыць.

Глядзець праўдзе ў вочы (ліцо). *Правільна ацэньваць становішча.* Не, пру Кузьму дренныга я нічога ні скажў, ён усігда глядзеў праўдзі ў вочы. Ты глядзі праўдзі ў ліцо, нечыга хвастом вярцець. **Зак. Паглядзець праўдзе ў вочы** (ліцо). Я магу пыглядзець праўдзі ў вочы. Ты ж хуць раз пыглядзі праўдзі ў ліцо. *Аднакр. Глянуць* (зірнуць) **праўдзе ў вочы** (ліцо). Во калі ты надумыўся глянуць праўдзі ў вочы. Што, баісься глянуць праўдзі ў ліцо? Канешня, стыдна зірнуць праўдзі ў вочы.

Глядзець са свае калакольні. *Разважаць, меркаваць суб'ектыўна.* Ты на ўсё глядзіш сы свае кылакольні. **Зак. Паглядзець са свае калакольні.** А ты пыглядзі ні сы свае кылакольні, а паслўхый, што другея гаворюць. *Аднакр. Глянуць* (зірнуць) **са свае калакольні.** Сы свае кылакольні глянуць ляхчэй, ды нада глядзець, айдзе праўда. Як зірнеш толька сы свае кылакольні, то многа ня ўвідзіш. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць) **са свае калакольні.** А ён усю жысьць пыглідаіць кругом сы свае кылакольні, як яму патходзіць. Ім жа ныравіцца пыглідывыць толька сы свае кылакольні.

Глядзець скрозь пальцы. *Праднамерана не звяртаць увагі.* Каб у дзецтві ні глядзела на іхнія дўрікі скрозь палыцы, ды дзіржала хырашэнька ў руках, то й цяпер ба толк быў. **Зак. Паглядзець скрозь пальцы.** Раз пыглядзіш скрозь пальцы, другій раз, а на трецьцый ён і сам вўхым ні пывядзець. *Аднакр. Глянуць скрозь пальцы.* Есьлі я цяпер ні абрачў ўніманія, гляну скрозь пальцы, то посьлі ён мяне і ў рязон ня возьміць. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць) **скрозь пальцы.** Ды пары да ўремя я пыглідаю скрозь пальцы. Што ж ён пыглідывыць скрозь пальцы, тут нада строгія меры прінімаць.

Глядзец у бутылку (бутылачку, румку, румачку, стаканчык), *іран. Выпіваць*. Звык во і звык глядзец у бутылку, здзельць што — і ня думый зыстыўляць. Што ты зь ім скажыш, глядзіць у бутылчыку. Куды-куды, а ў рюмку глядзіць. Куды можа й ні глядзеў, а ў рюмычку глядзеў часта. Чаму ні наўчыўся, а ў стыканчык глядзец наўчыўся. **Зак. Паглядзец у бутылку** (бутылачку, румку, румачку, стаканчык). Калі ж ты паспеў у бутылку пыглядзец? Абоя пыглядзелі ў бутылчыку, відзіш, як ідуць. Айдзе ты пыглядзіш у рюмку, кылі дыхнуць некылі. Пы паходкі відна, што пыглядзелі ў рюмычку. Учора мы ладна пыглядзелі ў стыканчык ну лугу. **Аднакр. Глянуць** (заглянуць, зірнуць) у бутылку (бутылачку, румку, румачку, стаканчык). Во, дык вы абая глянулі ў бутылку. Відзіш, Піліп глянуў у бутылчыку, як рысхаджыць. Ніхай толька гляніць у рюмку, вясёлыі, усё рысказыць, луччы німа чылавека. Як гляніць у рюмычку, такіх нымяроў ныаткалыць, толька дзяржысь. Ты ці ні глянула ў стыканчык, што песьні заводзіш. Зыглянуць у бутылку ты ўмеіш, нечыга кызаць, ды есьлі яшчэ с крысьняком тым сойдзісься. Зыгляніць у бутылчыку, тады пашоў вышапрўдзіца. З раньня ў рюмку зыглянуў, сь песьнімі ходзіць па горыду. Ні біжайся, умеіць зыглянуць у рюмычку. Есьлі зыглянуў у стыканчык, толку ні даб'есься, б'ўдзіць абы-што верзьць і ўсё. Зыганець у стыканчык і дывай бушуваць. Ці ні зірнуў ты ў бутылку, нешта дужа вясёла рызгыварііш. Канешня, зірнуў у бутылчыку, відзіш, як аратырствыць, рукамі рызмахыць. Глядзі, ні прівучай, раз, другей зірнець у рюмку — ня твўчыш. Зірнулі ў рюмычку, верна, ў Мыланкі, вясёлыя ідуць. Во-о, мяя кумá, ты, знаць, і ў стыканчык зірнула сяньня. **Шмакр. Паглядаць** (паглядываць, заглядаць, заглядываць) у бутылку (бутылачку, румку, румачку, стаканчык). Раншы ня піў, а цяпер стаў пыглідаць у бутылку. Купляй, купляй, звўчывый, звўкніцца пыглідаць у бутылчыку — пранцы тады атвўчыш. Мой быў пычаў пыглідаць у рюмку, я жыва атвўчыла. Калі ж ён наўчыўся пыглідаць у рюмычку? Каб меншы пыглідаў у стыканчык, хўжы б ні было. У бутылку пыгладывыць, дый глядзіць, каб часьцей. А што ты дўмыў, Васіль, сьвятэй? — пыгладывыў у бутылчыку. Стаў і стаў пыгладывыць у рюмку, а ў руці некыму было ўзяць, так і сьпіўся. Каб к

чаму добрыму, а ў рюмычку пыглядывыць і ўчыць ні нада. Раз пычаў у стыканчык пыглядывыць, ня ждзы пуця. Зыглідаіць у бутылку і мой, асобінна як сь Церіхывымі сойдзіца. Ну што, зыглідаіш у бутылычку, ці ні лі Карнея наўчыўся. Кідый-ка ты зыглідаіць у рюмку, нада жызьню строіць. Ці ня тэй ета Максім, што ўсё ў рюмычку зыглідаў? Зыглідаў ў стыканчык, і відзіш, чым кончыў?— найшлі мёртвыга. Зыглядывылі у бутылку абоя, а цяперіцька паехылі, ні знаю, як тама. У бутылычку б зыглядывыў, адно грошы ніхто ні зырыбляіць. Лі бацькі наўчыўся зыглядывыць у рюмку. А мой, ты думыш, луччыя цаца, у рюмычку зыглядыць, ні пральець. Зыглядывыў ба ў стыканчык, ды ніхто дырма ставіць ня хочыць.

Глядзец у воба. *Быць уважлівым, асцярожным.* Падзіш, дык глядзі там у воба, пы быках ні зівай і варон ні лаві. **Зак. Паглядзец у воба.** Сьпірва пыглядзі ў воба, а тады ізыком трыплі. *Аднакр. Глянуць у воба.* Так ні ўсігда буваіць і дзелыіца, нада перш глянуць у воба. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць) **у воба.** Адзін астаеся, дык пыглідай у воба, ато нікаторыя каровы толька і глідзяць, каб шыгнўць. Пыглядывыў у воба, прапўсьціш і ня ўгледзіш.

Глядзец у вочы. *Паддобрываца, падлізваца.* Нечыга мне ў вочы глядзец, большы нічога ні палўчыш. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць) **у вочы.** Во любіць зыбігаць нычальства, як новыга брігадзіра пыставілі, етому пыглідаіць у вочы. Нідырма пыглядывыў Сашку ў вочы, пулучыў, што хацеў.

Глядзец у гроб (магілу, зямлю). *Быць блізка да смерці.* Я ўжо ў гроб глядзеў летыся, пакуля г дыктырам ні абраціўся. Нідаўна відзіў у горыдзі Максіма: чуць пірідзьвігаіца, глядзіць у магілу. Ну што ж, кылі Матруна глядзіць у зямлю, ей жа даўно зы дзівяноста. *Шматкр. Паглядаць у гроб* (магілу, зямлю). Старэй мой ні жылец, ён ужо ў гроб пыглідаіць. У прошлым гаду ў магілу пыглідаў, а сёліта жаніца ўзыйграўся. Аць сьмертухны нійдзе ня дзенісься, і Маріна ў зямлю пыгладыць.

Глядзец у душу. *Разбіраца ў пачуццях.* Можга ты яму і ў душу глядзіш, толька ня відзіш там нічагенічка. **Зак. Паглядзец у душу.** Ну, ну, ты, канешня, масьцір і

ў душú пыглядзець. *Аднакр. Глянуць* (зірнуць) **у душу.** Вот ты гаворіш, іна тыка́я, ды еткыя, а ці глянуў ты ў яе душу, што тама тварі́цца. Перш чым так судзіць, нада зірну́ць чылавеку ў душу.

Глядзець у зубы, неадабр. *Вазіцца, далікатнічаць.* Я глядзець у зубы доўга ні ста́ну, у мяне, брат, скоро паслúхыіш. *Зак. Паглядзець у зубы.* Не, большы табе ў зубы ні пыглідзі́ць, хва́ціць прітвыря́цца. *Аднакр. Глянуць* (зірнуць) **у зубы.** Што табе, у зу́бы ні глянúлі, як ты хацеў? Дúмыў, у зу́бы яму зірну́ць, ца́цу еткыму, ды не, ні на тых нырваўся.

Глядзець у корань, гумар. *Дабірацца да сутнасці.* Ці помніш, як Арьхіп любіў крiчаць: «Я ўсігда гляджу ў корінь!» *Зак. Паглядзець у корань.* Нада ня проста што пачуў, то й трыпану́ць, а нада пыглядзець у корінь. *Аднакр. Глянуць* (зірнуць) **у корань.** Падúшкі і на́вылкі—ета так, чупуха́, ты глянь у корінь. Як зірнуў у корінь, то й пыняў, чаго яны рызiва́юцца ўсігда. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць) **у корань.** Дúмый, пыгліда́й у корінь, скарей рызьбяресься. У корінь ён пыглядывы́ць, ды ня відзіць нічога.

Глядзець у кусты. *Мець намер пакiнуць, назбавiцца клопатаў.* Выйдзі́м на луг, дык усе работыюць, а Ганьніна дычка ўсё глядзіць у кусты. У любым дзелі глядзіць у кусты. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць) **у кусты.** Хваціць пыгліда́ць у кусты, зы цябе ніхто другей ня здзелыць. Грiша ні пірярвевецца нiйдзе, любiць пыглядывыць у кусты.

Глядзець уперод (уперад, напярод, наперад). *Умець прадабачыць будучае.* Вы ўсякым дзелі нада глядзець уперэд. Хто глядзіць уперід, тэй ні ў чом ні прыйграець. Ты ж ужо ні ма́лінькыя, учы́ся глядзець ныпярэд. Есьлі б наперід глядзеў трошку, то ні пупаў ба у еткiй прыса́к. *Зак. Паглядзець уперод* (уперад, напярод, наперад). Перш чым што дзелыць, Янка пыглядзіць уперэд. Ты пыглядзі ўперід, падúмый, у цябе ж клыкá сена нiма. Пыдажджы́, ён будзіць ныпярэд глядзець і ныза́д агліда́цца — і бiз мылыка аста́ніцца. Ага, Сенька пыглядзіць наперід,— во к заўтрiму куска хлеба ня будзіць, і ён ні пызабоiцца. *Аднакр. Глянуць* (зірнуць, заглянуць) **уперад** (упярод, наперад, напярод). Ня ўмеіш ты глянуць уперэд, саўсі́м ня ўмеіш. Ты ж глянь уперід, ты ж

зы паўгода згалеш і абасеіш. Скот імець нада, ды нада ж глянуць наперід, сена ў цябе саўсім жа скўпа. Тут ні нада пріцскáзывыць, — каб трошку зірнуў уярэд, пыняў ба, што так дзельць ня стоіць. Ныярэд зірні: зіма ны насў, с-паць сьнегу цігаць будзіш атаўку. Хведзька — разумный чылавек, ён табе зыгляніць уперід, што ты дайжа й ні падўмыш. Сьпірва зыгляніць ныярэд, прікініць, а тады ўжо дзельць. Хто наперід зыглянець, ні прыйграіць. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць, заглядаць, заглядываць) **уярод** (уперад, напярод, наперад). А ты ня толька пры сяннішнія дўмый, а і ўярэд пыглідай. Ты ж ні гамзі ўсё зразу, троху і напярод пыглідай. А я ўсігда наперід пыглідаю, іначы ні прыжывеш. Мне што, я ўжо старуха, а табе нада пыглядывыць уярэд. Трошку большы пыглядывый уперід, цяпер ты сам хызяін. Я дык ба ны тваём месці і ныярэд пыглядывыў, адным днём ні прыжывеш. Сьціпан усігда зыглідаў уярэд. Мала ты зыглідайш наперід. Зыглядывый уярэд, зыглядывый, табе йшчэ жыць ды жыць. Сьціпаніда біс пріпасу ні часу, іна ўсігда уперід зыглядывыіць. І ныярэд зыглідывыла, і прышчыталыся, як ня дўмыўшы.

Глядзец у рот, неадабр. *Лісліва паддобрывацца.* Тэй мыхалею вярзець, а яны пысядуць кружка і глідзьяць у рот. Ні стыда, ні якой совісьці у чылавека, пріпрецца, сядзіць і глядзіць у рот, каб яго замецілі. *Шматкр. Паглядаць* (паглядываць) **у рот.** Дайжа збоку становіцца нялоўка, як яны пыглідаюць стыршыніхі ў рот. І ў рот пыглядывыць можыць, і с паўлітрым падлезць умеіць.

Гнацца за доўгім (длінным) **рублём.** *Імкнуцца да лёгкага і вялікага заробку.* Гырас усігда гнаўся за доўгім рублём. Я за длінным рублём ні ганюся і на пуп браць ні стáну. *Зак. Пагнацца за доўгім* (длінным) **рублём.** Пагонісься за доўгім рублём і пыцірйіш здароўя. За длінным рублём пыгнаўся, пыгнаўся, зьехыў некуды і скруціўся там. *Гл. Ганяцца за доўгім рублём.*

Гнаць у карак (шыю, тры шыі, каршэнь, сугон). *Прыпешваць настойліва і груба.* Дужа я цябе стáну гнаць у карык. Што ты мяне гоніш у шыю, ці я твья пыдданыя. А ні гані ў трі шыі, зьдзельым, сколька пасьпеім. Будзіш так гнаць у каршэнь, дык заўтря саўсім ня вьйдзім. Ніхто іх там дужа ні гнаў у сугон, сколька маглі, столька й дзельлі.

Гнуцца (сагінацца, згінацца) у дугу (у крук, крукам, у тры пагібелі, у баранній рог). *Працаваць да поўнай знямогі*. Гнуўся ў дугу на чорта лысыга. Гніся і гніся ў крук, і ласкывыга слова ні пачу́ш. Сколька ж дзед гнуўся крjúкым, каб дзісяціну тую купіць. Не, ня жджы, каб я ішчэ гнуўся ны цябе ў тры пагібілі. Якей толк, есьлі ён у быраньній рог гнуўся. Буту́цца, піклу́цца, у дугу сыгіна́цца — усё зь яго мала. Тры месіцы пругульта́йнічылі, а цяперя дывай хвыта́ць, аж у крук сыгіна́юцца. Ахота ж табе сыгіна́цца у быраньній рог, як сь цябе ні хва́ціць таго, што ёсьць. Усё зьгіна́юцца у дугу, ніяк ні ныжа́дыюцца. Зьгіна́йся у крук сколька хочыш, адна ша́на. Я б так ні зьгінаўся крjúкым на чорта лысыга. Зьгінаўся ў тры пагібілі, а ймець жа за ета нічога ня ймеў. Хвыталі, сьпяшылі, зьгіналіся ў тры пагібілі — нашто, каму, ны цяперішнія руссуждзеныя ні ўзяўся б.

Гнуць (весць) лінію (*чыю-н.*). *Настойліва адстойваць і ажыццяўляць меркаванні*. Сярге́й настойлівы́й, яго ня дужа пірэспоріш, усігда гнець сваю лінію. Што ні гаворюць, а ён гнець Анто́нву лінію. Вун Хведзька — тэй усігда сваю лінію веў. Хто паўлітра пыста́віў, таго й лінію вядзець.

Гнуць сваё. *Настойліва дабівацца, адстойваць*. Гні сваё і ні ацступай. Пычаў быў гнуць сваё, ну яго ніхто ні пыдзьдзіраў.

Гнуць спіну. 1. *Працаваць да поўнай знямогі*. Я б, ка́жыцца, так ня гнуў сьпіну́, ці сь цябе чаго ма́ла. 2. *Прыніжацца, падлізвацца*. Ня гні ты піряд ім сьпіну́, ці ён табе пуспучува́іць. *Узмацн.* **Пагнуць спіну**. 1. Пагну́лі мы сьпіну́ на чорта, — а што ты здзелы́ш: ні паслу́хый — у Германію атпра́віць. 2. Любіць, каб піряд ім пагну́лі сьпіну. *Працягл.-фінальн.* **Нагнуць спіну**. 1. Нагну́лі сьпіну́ ну гультаёў тых. 2. Нагну́лі сьпіну, выпрасі́ліся і ныкля́нчыліся большы некуды.

Гнуць у дугу (у тры пагібелі, у баранній рог). *Поўнасю падпарадкоўваць, тыраніць*. Я ні разу б і ні падума́ла, што Сонька тыка́я уредныя, іна ж гнець у дугу нявестку. Папервысьці яго там у тры пагібілі гнулі. Лістрат гнець Сямёна у быраньній рог, а тэй усё маўчы́ць. *Узмацн.* **Пагнуць у дугу** (у тры пагібелі, у баранній рог). У дугу іх пагну́ць ні ўда́сца, яны жы́ва атпор даду́ць. Думаў, пагнець у тры пагібілі, ажно не, ні на тых

нырваўся. Пагнуць іх у быраньній рог і пікнуць ні да-
дўць. *Працягл.-фінальн.* **Нагнуць у дугу** (у тры пагібелі,
у баранній рог). Нагнулі яго у дугу хваціць, толька ду-
ра́к, што муўчаў і цярьпеў. Ніхай толька пупудзецца,
нагнуць у трі пагібілі, і замужыства ні захочыць. А на-
гну́ла у быраньній рог, ніхай яе вы́лыміць.

Гнуць шыю (карак, горб, хрыбет, хрыбеціну), *нездав.*
Працаваць да поўнай знямогі. Доўга я гнуў шыю ні за
што, пакуль ні абрузуміўся. Ны каго ты гнеш ка́рык і
за што—зы ча́рку гарелкі? Во гнуў, гнуў горб, дык дайжа
спасіба ні скызалі. Ці помніш, як твой старэй гнуў хрыбет,
усё грошы зьбіраў зямлю купляць. Сколька я гнуў хрыбе-
ціну ны ліжабокыў тых, каб ны цяперішній розум, дык
ба й ні глянуў. *Узмацн.* **Пагнуць шыю** (карак, горб, хры-
бет, хрыбеціну). А якей толк, што ён столька пагнуў
шыю? Як пагнець карык зы нівошта бяс толку, можа
трошку пызна́іць жызьню. Пагнулі горб, а ны каго
пагнулі і за што зы я́кыя? Ну, пагнуў хрыбет, дык хуць
адзі́янія такая-сякая спра́віў. Ні сьпяшы раншы бацькі
у пекла, ішчэ пагнеш хрыбеціну. *Працягл.-фінальн.* **На-
гнуць шыю** (карак, горб, хрыбет, хрыбеціну). Ліпскій
нагнуў шыю на тоя кодла, пряма у бытрыка́х хадзіў. Пой-
дзіць — то нагнець ка́рык, ні зы зя́ця будзіць, а зы пы́-
ха́йлу. Здорыва горб нагну́лі, пакуль ны сваё усе троху
ўзьбіліся. За чаты́рі гады нагнуў хрыбет большы некуды.
Схадзі, пыжыві, нагнеш хрыбеціну, тады апомнісься.

Год ад году (года). *З цягам часу.* Чаго ж табе гурю-
ва́ць дужа, год ад году сыны на ногі пыдніма́юцца. Год
ад года слабею і слабею, як тэй кызаў, і гады пыдбіра́-
юцца, і сілы пыдбіва́юцца.

Голь перакатная. 1. *Бядняк.* Жывець голь піріка́тныя,
капейчыны зу душою німа, усё ў горла і ў горла — пры́-
ва́іць. 2. *Беднасць.* Заела цябе нейкыя голь піріка́тныя.

Гол як сакол (бізун). *Вельмі бедны.* Ну ўзялі зяця,
ну што тэй зяць, гол як сакол, усё быга́ства, што на ём,
нада ж яму што й спра́віць. Што пры яго тулкува́ць, кылі
ён гол як бізун.

Гонам гнаць, груб. *Выганяць, праганяць.* Я гоным ба
гнала с хаты вогіріў етых. Цябе ж гоным гонюць, а ты
усё лезіш. *Узмацн.* **Гонам пагнаць.** Нада було гоным
пыгна́ць ат'етуліцька, ато дужа зь імі русусолівы́ш.

Гора (заботы, клопату) **мала**. *Пра бестурботнасць, бесклапотнасць*. Сколька тут ня біся, ім горя мала, саўсім ні сучуствууюць, што табе цяжола. Я бутуйся ды пацери сіл, а яму і заботы мала, пад'еў і ў карты. Ці я ні знаю, што табе клопату мала аб усім, глядзіш, каб нехта другой дзелыў.

Гора з плеч **звалілася** (спала, упала), *пр., буд. Пра пазбайленне ад злыбеды, пакут, вялікага клопату*. Горя ў мяне с плеч звалілыся, зайдзі-ка, я рысьпікую бутылчку, у мяне тут стыяла. Каб ужо як скарей горя с плеч спала зь естым сеным. Я дык ажно свыбадней уздыхнуў, як еткыя горя с плеч упала. Ці дажджэца іна, што ў яе горя с плеч зваліцца. Ніхай, пыўрміяні, можа як горя с плеч спадзець, тады пыстыр'ямся зьездзіць. Ці даждуся я такога ўрмя, што ў мяне горя с плеч упадзець.

Гора мыкаць. *Пакутаваць у нястачы*. Мыкью горя ўвесь век, а ім худзь ба што, ні спыгыдаюць, ні пусучуствууюць. *Непаўн. Гора памыкаць*. Ніхай зьездзіць, горя памыкыць, толька на пользу пойдзіць. *Працягл.-фінальн. Гора намыкацца*. Сьвірідзіха намыкылыся горя, а сколька пріхадзілыся ріванець, ріванець і жаліцца не к кыму пайціць.

Гора паспытаць (зведаць). *Перажыць нягоды*. Хто горя пыспытаў, як я, тэй ні скажыць, што ёй лёгка жывецца. Пастой, ні хваліся, ішчэ можа столька горя зведыш,— большы некуды. Чаго ня зведыў, а горя зведыў, большы ні нада, ды ат каго пўтніга.

Гора размыкаць. *Пазбавіцца цяжкага стану*. Паехыла г дацэ, пыбыла трі дні, хуць горя трошычку размыкыла.

Гора хваціць (цяпнуць). *Перажыць вострыя нягоды*. Абоя горя хвацілі, доўга будуць помніць. Адна с трімі малымі асталыся на хўтырі у трыццыць гадоў, цяпнула горя уволю. *Незак., адзінк. Гора хватаць* (цяпаць). У вайну хвыталі людзі горя, і галодныя, і халодныя, і ац страху кылаціліся. Цяпыў горя, седзючы як воўк у той халупіні.

Горка нада, *неадабр. Неабавязкова*. Горька нада табе тэя госьці, ня йдзі, бўдзіш плесца аттуля нызад, цімныта — вока выкылі. Горька нада мне жыніхі твае.

Горла (глотка) **не высыхаець**, *груб., цяп., пр. Пра беспрабуднае п'янства*. П'юць і п'юць, горла ні высыхаіць, як ікая капейчына зывядзецца — ны гарелку. Ні талкуй ты мне пры свайго зяця, глотка ў яго ні рáзычку ні высыхаіць. Во былі п'янчўгі, дык п'янчўгі, горла ў іх ні калі ні высыхала. Хлістаў стыканымі, глотка ўсё ўремя ні высыхала. **Горла** (глотка) **высыхаець**, *цяп., пр.* Ці высыхаіць у яго горла калі-нібўдзь? А ты дўмыш, у Чубука глотка калі высыхаіць? Во піў, дык піў, худзь ба высыхала калі-небудзь горла. Можа толька як спаў, то глотка высыхала, а паднімаўся—узноў піў. *Гл.* Горла не прасыхаець.

Горла (глотка) **не прасыхаець**, *груб., цяп., пр. Пра беспрабуднае п'янства*. Пашлі учышчаіць адзін к другому, узноў горлы ні прысыхаюць. Пычшчасціла ёй у замўжыстве так, што нікому еткыга замужу ні пыжылаію: п'ець, глотка ні прысыхаіць. І ў аднаго горла ні прысыхала, і ў другога. Сколька тут жылі, столька й пілі, глоткі ні прысыхалі. **Горла** (глотка) **прасыхаець**. П'ець і п'ець біспіраярўна, ці прысыхаіць у яго хуць калі горла? Айдзе ў іх глотка прысыхаіць, есьлі п'юць, як у леічку. Калі ты відзіў, каб у Дзім'янёнка горла прысыхала. Прысыхала глотка ў яго,— учора нывраўся, як свінья, ны чылавека ня быў паходж. *Зак.* **Горла** (глотка) **не прасохла**, *пр., буд.* Ат учырашніга горла не прасохла, а яны ўзноў мыгазін пытпіраіюць. У цябе ж глотка ішчэ ні прасохла, а табе ўзноў пыдываі. Ні прасохніць горла ат адной п'янкi, стаў ім яшчэ. Ай, апушчэнцы, глоткі ў іх ні разу ні прасохнуць. **Горла** (глотка) **прасохла**. Вун ці відзіш, як у твайго дыражэнькыга прасохла горла: чуць ны ныгах стаіць. Дажджэсься, у Колі горла прасохніць. Ці прасохнуць калі-небудзь у іх глоткі, ці нысытаіюцца гарелішчы?

Горла (глотку) **заліваць**, *груб. Нанівацца*. Ні ўгаворіш і ня ўпросіш, горла зыліваіць і большы нічога. Ні знаіш, што яны маглі дзельць? — глоткі заліваілі, во што дзельлі. *Зак.* **Горла** (глотку) **заліць**. Адно зыняція знаіць — найціць, айдзе горла заліць. Як зальлець глотку, тады даволін, усяго табе нывішчаіць, хуць зылатэя горы. *Множн.* **Горлы** (глоткі) **пазалиць** (пазаливаць). Пызылілі горлы, як толька ні пудуреюць ат п'янкi. Пызальлюць глоткі, тады ім моря пы калена. Горлы пызылі-

ваюць і цігаюцца ўсю ноч, гырланюць пад вокнымі. Пызыліва́лі глоткі — і ні пытхадзі, ні гыварі ні слова. *Працягл.-фінальн.* **Горла** (глотку) **назаліваць** (дазаліваць). Нызыліваіш горла, што возьміць мятлу́ і пату́ріць с хаты. Адзін ужо нызыліваў глотку і другога еткі́й самы́й канец жджэць. Дызыліва́іць горла, што апрягецца айдзе-небудзь, і на́йдуць, як сыба́ку, ніжывога. Дызыліва́іць глотку, што ду цю́рмы дако́іцца.

Горла (глотку) **разяваць** (распасціраць), *груб.* *Гучна крычаць, лаяцца.* Глян-ка, іка́я там горла рызівáіць, ці ня ўзноў Хнычонкыва. Пыўдні́ горла рыспысьціра́ла, як толька ні расьселяся. І на полі глотку рызівáюць, нійдзе спакою сабе ні на́йдуць. Ні рыспысьціра́й глотку, і біс тваіх песін му́тырна. *Зак.* **Горла** (глотку) **разявіць** (разінуць, распасцерць). Пыдажджы́-ка, ішчэ кума́ твья патклю́чыцца, горла рызявіць. Горла разінуў, што за трі вярсты чу́тна. Ні хвытала толька цябе, ты яшчэ горла ні рыспасце́р. Рызяў яшчэ глотку і ты, паслу́хым. Марі́на глотку разінула, вуліца кало́іцца. Ніхай толька Сонька глотку рыспастрець, тады наслу́хыісься. *Множн.* **Горлы** (глоткі) **паразявіць** (паразяваць, паразінуць, параспасцерць, параспасціраць). Пастой, сі́час узноў горлы пырызя́ваюць. Каб толька горлы пырызіва́ць, спакойна ня могуць. Пыразінулі горлы свае, ніхай ба людзей пыстыдзі́ліся. Сыбра́ліся ўместа, сі́час пырыспысьцяру́ць горлы. Пырызіва́юць глоткі, слова ні даду́ць сказыць. Што мы крічым, вы самі пыразінулі глоткі, як дуракі яка́я. Пырыспысьціра́юць глоткі адна пі́рід адною: ета хырашо, а тая яшчэ чышчы. *Працягл.-фінальн.* **Горла** (глотку) **наразяваць** (нараспасціраць, даразяваць, дараспасціраць). Нырызіва́ла горла, знаць, успакоі́лыся-тыкі. Нырыспысьціра́іш ты горла, вот ныла́ю я твае бакі, ну й ныла́ю. Што, адна нырызіва́ла глотку? — даўно так нада́ было. А нырыспысьціра́іця глоткі свае, нырыспысьціра́іця, ні дырма́ ваша пячэньня хляхочыць, нешта чу́іць. Дырызіва́ў горла, змоўк, як вады ў рот ныбра́ў. Іна́ дырыспысьціра́іць горла, на́йдзіцца хто-небудзь, заткнець. Пыгля́дзіш, што дырызіва́іш глотку, ета хляхочыш ты ні пі́рід дабром. Дырыспысьціра́лі глоткі, сьці́хлі і ні зву́ка посьлі то́га, як с аўсом пріпу́тылі.

Горла (глотку) **расчыняць** (распускаяць), *груб.* *Крычаць, лаяцца.* Горла рышчы́няць нечы́га, можна спакойна

пыгываріць. Меншы горла руспускай, яго ўжо наслўхыліся. Зы ўсякыю мелыч ты глотку рышчыніш. Ні руспускай так глотку с крікым сваім, цябе ўволю чулі. **Зак. Горла** (глотку) **расчыніць** (распусціць). Ня то што здзелыцца, а ніхай нешта пыкажыцца, січас горла расчыніць. Горла распўсьціць, ні глядзіць, ці старый, ці малый, усе ў яго пьд адну грьбёнку. Ёй глотку рышчыніць нядоўга, зу любую мелыч зывядзецца ўміг. Руспусціў глотку, што ніякыга успыкаенія німа. *Множн.* **Горлы** (глоткі) **парасчыніць** (парасчыняць, параспусціць, параспускаць). Ты ж слўхыў, чаго там яны горлы пырышчынілі? Пырышчыняюць горлы, дык кріку аднаго ні дбярься. Чуў, як горлы пуруспусцілі твае ніныглядныя? Ніхай пуруспускаюць горлы—ні пірэслухыш. Як пырышчынілі глоткі адна на дну, чаго яны толька ні дьтвырjali. Затронь толька, січас глоткі пырышчыняюць. Узняліся, пуруспусцілі глоткі—во была указэя слухыць. *Працягл.-фінальн.* **Горла** (глотку) **нарасчыняць** (нараспускаць, дарасчыняць, дараспускаць). Даслўжысься, нырышчыніш горла, як пыкачў с хаты. Нуруспускайця вы горла, што вопрыміцьцю бежч будзіця. Пышла, як аплёвыныя, во нуруспускала глотку. Ты можыш дырышчыняць горла ікраз, як Пёкла пірід Агеім. Дырышчыняў глотку, нырваўся ны сваё—так апсеклі, што пашоў, як мьла зьеўшы. Дуруспускайць тая прукурорша глотку, што пайду і нылаю сколька ўлезіць.

Горла (глотку) **рваць** (драць), *груб.* **Крычаць, лаяцца.** Работыць—меншы ўсіх, а горла рваць—большы ўсіх. Шаўчонкывы горлы дзяруць, ніяк зу пустайць ні памірюцца. Глоткі нешта рвалі, я ні пріслўхывыўся за што. Чаго ты глотку дзяреш, ты ж разгледзься, хто тут вінуват. *Узмацн.* **Горла** (глотку) **нарваць** (надраць). Рáзьві ні нырвалі ішчэ горла, рáзьві ні ныкрічаліся, як пустадомкі якае? Ня сьціхніць, пакуль горла ні ньдзярець, і ні ўспакоіцца. Ну, сыйшліся, ня скоро цяперь глоткі нарвўць, ня скоро ўспакоюцца. Ньдрала глотку, ажно ахріпла, во нячыстыя сіла, а ні баба!

Горы варочаць (пераварачываць, вярнуць, здзвігаць). *Паказваць у працы магутнасць, вялікія вынікі.* Як сіла была, я горы варочыў, а цяперь не, ня тоя. Я і ні знаю, ці работыў хто столька, як Дзяніс, ён горы піривырачывыў. Не, горы вярнуць я ні стану, ні надзейся. Ты яго

толька пусьці ны вічарінку зьбегыць, тады ён гатоў горы зьдзьвігаць. **Зак. Горы перавярнуць** (звярнуць, здзвінуць). Каб яны хацелі дзельць, горы піривярнулі б. Ты ўжо хочыш горы зьвярнуць. Як бяреца, кажыца, горы зьдзьвініць, а цірізь мінуту астыў і ўся ахота прыпала. **Узмацн. Горы паварочаць** (папераварачываць, паперавярнуць, паздзвінуць, паздзвігаць). Ух, узяўся, глядзі, каб горы ні паварочыў. С такімі сілымі можна горы выпірэвірачывыць, ды яшчэ як! Каб ты атнасілыся к яму пы-чылавечыскі, ён ба табе горы выпірэвіярнуў. Горы пазьдзьвінуць ні бішчаім, а толька нешта ж зьдзельным. Ніхай толька возьмуца дружна, яны горы пызьдзьвігаюць. **Працягл-фінальн. Горы наварочаць** (напераварачываць, наздзвігаць). Ныварочыў горы: дзень дзельў як нада, другей прубуўтаўся, а на трецьці саўсім ні прышоў. Андрей с Толікым выпірэвірачыюць горы, хочыш—ды пакосыў дойдуць і зывалюца спаць. Вы ўжо там нызьдзьвігали горы, хвацілі.

Грабавая цішына. Поўная майклівасць. Стыяла тыкая грыбывая цішына, што худзь ба муха прызвінела. І цёмна, як вока выкылыць, і грыбывая цішына, ажно кропна становіца.

Граза (туча) збіраецца (находзіць), *звыч. жарт., цяп., пр. Пра надыход небяспекі.* Ныт табою грыза збіраіца даўно, сваё палучыш. С аднае пятлі вылізіць, у другую ўскочыць, узноў ны яго грыза находзіць. Ікая ныда мною туча збіраіца, што ты выдумыш. Бірягіся, Васіль, туча ныт табою большая находзіць. Ладна, што ўсё абыйшлося, толька грыза збіралыся ні дырма. Грыза ны цябе ныхадзіла, ремінь пы табе чучь-чучь ні пугуляў. Грозныя туча збіралыся, ажно дзіўна, што ты так лёгінка выкруціўся. **Зак. Граза (туча) сабралася** (найшла), *пр., буд.* Ці праўду кызалі, што тут ныт табою грыза сыбралыся? Увідзіў, што тучы сыбраліся — ны машыну, к поїзду і толька быў, ішчы яго, сьвішчы ў Сібірі. Ныт табою туча ладныя ныйшла, тут табе ня выкруціца. Уцікай, тады позна будзіць, як грыза сыбярэца. Найдзіць і ныт табою грыза, пыдажджы трошку. Як тучы найдуць, тады спыхацісься: ой, нашто ж мне було так дзельць.

Граша меднага (ломанага) не стоіць, цяп., пр., Пра нікуды не вартае. Нашто табе купляць еткю рвань, кылі

іна грыша́ медныга ня стоіць. Вы́кінь ты свае шчы́пці, яны грыша́ ломыныга ня стоюць. То́я тряхолья́ грыша медныга ня стоіла, а ты зы яго быта́лію ўзьнімаіш. А што там было добрыя, там нічога грыша ломыныга ня стоіла.

Гробіць сябе. *Падрываць сваё здароўе.* Нашто ёй гробіць сябе, разві́ ета жызьня, кінула б і пышла. Мы там ні работылі, а гробілі сябе. **Зак. Угробіць сябе.** І мокрыя, і халодныя, ды кажный дзень і пашлі, і пашлі, так і ўгробілі сябе. *Узмацн.* **Пагробіць** (паўгробіць) **сябе.** Пагробілі сябе гарелкю, пілі ж бяс просыпу. Ці вы паўгробіць сябе хочыця, ці што, нада ж і аддыхаць троху. *Законч.* **Дагробіць сябе.** І так хы́рліш, а ня будзіш слухыць — дагробіш сябе.

Грош цана [у базарный дзень]. *Пра малакаштоўнае.* Грош цына́ тваім сльва́м. Во зьдзелыў граблі, ім грош цына, ды́ то ні ка́жний кўпіць. Грош цына такому чылавеку, за месіц прап'ець усё. Грош цына ў бызарный дзень твайму рукадзелію. Грош цына яго абішчаніім, і то ў бызарный дзень.

Грошы куры не клююць, *цяп., пр. Пра нязмернае багацце.* А што яму біспакоіцца, у яго грошы кўры ні клююць. Чаго ім пра што было тужыць, кылі ў іх грошы куры ні клюва́лі. **Зак. Грошы куры не паклююць.** Калі ні пріедзіць, усё хва́ліцца: «У мяне, мол, грошы кўры ні паклююць».

Груба гавара. *Выказваючыся прасталінейна.* Гру́ба гывыря́, пашоў ён к чорту. Ні чылабек ён, а, груба гывыря, нячы́стыя сіла.

Грудзь калясом, *гумар. Бадзёра.* Відзіш, як Ягор дзяржыцца: грудзь кылясом і ша́пка на вўху.

Грыбы закапыліваць, *груб. Крыўдзіцца, прымаючы непрыступны і злосны выгляд.* Чаго ён грібы́ зыкапылівыць, надуўся, што клоп. **Зак. Грыбы закапыліць.** Як зыкапыліў грібы,— ні так, ні па ём скызалі. *Множн.* **Грыбы пазакапыліць** (пазакапыліваць). Ніхто ім нічога там ні скызáў, а яны — фу! — грібы пызыкапылілі,— уродзьдзя такая. А ні чыпáй, толька грібы пызыкапыліюць. *Працягл.-фінальн.* **Грыбы назакапыліваць** (дазакапыліваць). У мяне скоро грібы нызыкапыліць, я дужа

яго кріўляння люблю. Дызыкапыліш грібы, што с табою дайжа ніхто сесьць ці пыстыяць ні захочыць.

Грэсьць (аграбаць, заграбаць) **лапатаю**, *звыч. неадабр. Многа атрымліваць, браць.* Чаму ім ня жыць, кылі абоя грядубць грошы лупатыю. Ны складзі ён лупатыю агрібай, пакуль ні турнулі. Сямён куды ні паедзіць, усюдых зыгрібайць лупатыю. *Час.* **Пагрэсьць** (пааграбаць) **лапатаю**. Січас яму нічога ні пупыдаіць, а тады ён пагрэб лупатыю. Паехыў, думыў, пыгрібайць лупатыю грошы, ды не, нада руці прылажыць. *Множн.* **Нагрэсьць лапатаю**. Сколька яны чаго ныхвыталі, пряма ныгрэблі лупатыю, большы й грэсьць некуды. *Працягл.-фінальн.* **Нагрэсца** (нааграбацца) **лапатаю**. Ікая совісьць у іх ува ўсіх, ныгрэбліся чужбіны лупатыю. Сёлита столька грібоў, што, знаць, ні разу большы ні было, ныгрібайюцца людзі лупатыю.

Грэх папугаў, *пр., буд. Пра выпадковасць зробленага непрыемнага ўчынку.* Ні трілюдзья вы—грэх папугыў,—сам рысыбачыўся большы некуды. Ці я ж хацеў такога, мяне грэх папугыў. Есьлі будзіш дзіржаць сябе ў руках, ні папугыць ні грэх, ні два.

Грэць (гнаць) **грэнку**. *Злаваць, затойваць злосць.* Данілу есьлі ўсердзіш чым-небудзь, ён дзесіць гадоў будзіць грэць грэнку і будзіць стырйца атамсьціць. Пакуля жылі, гналі гэрчыкі грэнку на іх, а ўсё й пычалася з-зу чупухі — з-зу курей. *Зак.* **Загнаць грэнку**. Зы лазіцу тады зыгнаў грэнку, большы ні ач чога. *Час.* **Пагрэць грэнку**. Ці яго дужа хто быўся, кылі ён, бырані бог, ды пагреў грэнку. *Працягл.-фінальн.* **Нагрэць** (нагнаць, дагрэць, дагнаць) **грэнку**. Нагреіць ён грэнку, гряньнік етый, абразуюць, есьлі сам ні абразуюцца. Нагоніць грэнку з дурачынным, усігда хляхочыць ну людзей, як чорт нейкій. Дагреў грэнку зь яго гряньнём, усе людзі між сабою як людзі, а ён збоку — ні пы яго: там ні так скызалі, тут ня етык ступілі. Ой, дагоніш грэнку, хто-небудзь такая ацстрыпаліць, што ня ўсьпеіш апомніцца.

Грэць змяю на грудзях. *Праўляць клопаты аб стоемым ворагу, нядобразычліўцу.* Ну што, ці табе ні кызалі, што греіш змяю ну грудзях. *Зак.* **Сагрэць змяю на грудзях**. Змяю ну грудзях сагреў ны сваю гылаву. *Час.* **Прыгрэць змяю на грудзях**. Прігреў змяю ну грудзях, цяперя вохыць. *Непайн.* **Пагрэць змяю на грудзях**. Ты

сам знаў, што ета зы чылавец, во й пагреў зьмяю ну грудзях. *Законч. Атагрэць змяю на грудзях.* Атагрелі зьмяю ну грудзях, цяперь ні знаюць, якая сабе места найціць. *Працягл.-фінальн. Нагрэць* (дагрэць) *змяю на грудзях.* Нагреіш зьмяю ну грудзях, ён адзьдзячыць, хочыш, якую бумагу напішыць. Дагрелі зьмяю ну грудзях — еў, піў і ныбріхаў.

Грэць зубы, іран. *Бяздзейнічаць, праводзячы час на свежым паветры.* Яны плотнікі такея пупаліся: як я парюся — і яны нешта ціюкыюць, як чуць атварнуўся куды — яны зубы греюць. Паехылі пыхаць, дык ці яны пыхалі, — грелі зубы і большы нічога. *Непайн. Пагрэць зубы.* Думыіш, яны работыць будуць? — так, пагреюць зубы дыі паедуць. *Працягл.-фінальн. Нагрэць* (дагрэць) *зубы.* Нагреіця зубы, што дайжа есьць ні палучыця, сколько ныкыпалі, столька й ежця. Усе разым дагрелі зубы — ну й стоіць, нічагенічка ж дзельць ня хочуць.

Грэць рукі. *Нажывацца грамадскімі прыбыткамі, чужым дабром.* Ладный быў злодзій, жыў лі мбара, греў там рукі. *Зак. Пагрэць рукі.* Так і цыляіць, каб айдзе рукі пагрэць, бязь естыга жыць ня можаць. *Узмацн. Нагрэць рукі.* Каму ні прішлося нічога, а Зьмітрок нагрэў рукі. *Працягл.-фінальн. Дагрэць рукі.* Калі-небудзь пупадзецца, то ня выкруціцца, во й дагреіць рукі.

Грэшным дзелам. *Не зусім сумленна (пабочнае слова).* Я ўжо грэшным дзелым чарычку ўзяў. А-а, калі грэшным дзелым і к куме зайдзіш. Яно б грэшным дзелым і пагрецца б ні пыўрядзіла.

Губа не дура, гумар. *Пра наяўнасць густу.* Я знаю, што ў цябе губа ня дўра: капусты ні ўзяў, зы мяса схваціўся. Знаіць, за кім пріўдаріць, губа ня дура, у яго даўній рашчот: каб цесьцівым дабром папользвыцца.

Губіць душу. 1. *Рабіць злачынства.* Нашто табе губіць душў, ці ты сваімі рукамі ні прыжывеш. 2. *Забіваць.* Я б так губіць душу ня мог, у мяне б рукі ні пыдняліся. *Зак. Загубіць душу.* 1. Ты за ім глядзі, ато ўлезіць куды-небудзь, загубіць душу. 2. Зугубілі душу нейкія баньдзіты, ды яшчэ, кызалі, мучылі доўга. *Узмацн. Пагубіць душу.* 1. Пупадўцца з ношкымі, а старшына строгій, і пагубюць души, сядуць. 2. Душы пугубілі ні за што і ні зы якія. *Законч. Дагубіць душу.* *Пасці маральна канчат-*

кова. Сядзеў, за вум ні ўзяўся, узноў сьпеўся з бысячугымі, дагубіць душу.

Губіць сваю душу. 1. *Падаць маральна.* Сам сьзнáцільна губіць сваю душú, у пятлю галавú сúніць. 2. *Ісці на гібель.* Ні хацеў ён губіць сваю душу, так пулучы́лся, а чылавец быў — дай бог кáжныму такога. **Зак. Загубіць сваю душу.** 1. Зугубіў ён сваю душу цiрiз гарелку, і ні цiряш што большы. 2. Ён зугубіў сваю душу і ляжыць, а ёй кукуй ш чытыр'мя дрыбязою. *Узмацн.* **Пагубіць сваю душу.** 1. Ня будзіш ты жыць, як людзі, пагубіш сваю душу, асúдзюць, сашлюць, і прыпадзеш там. 2. Пугубіў сваю душу — ета гледзiчы айдзе, сколька на хроньцi лягло, а тэй злодзiй у клець лез. *Законч.* **Дагубіць сваю душу.** *Пасці маральна канчаткова.* Яе і так зы чылавека ні вядуць, а зь естымi гáўрiкымi дагубіць сваю душу.

Губы банцiкам, iран. *Надзьмуўшыся.* Што, узноў сядзiш гúбы бáньцiкым? Раз губы бáньцiкым, то ня трогый.

Губы (грыбы) распускаць, асудж. *Пачынаць плакаць.* Ні руспускáй губы, дужа цябе пакрiўдзiлi. Из-зы ўсiкiя мелычы грiбы руспускáіць. **Зак. Губы (грыбы) распусцiць.** Як распусьцiць губы, будзiць трi часы рыгыць. Ну хто ж цябе ні знáіць: кылi грiбы распусьцiш, то ні ўгаворiш. *Множн.* **Губы (грыбы) параспускаць (параспусьцiць).** Пураспускáлі губы, ажно глянуць брыдка. Яшчэ раз губы пураспусьцiця, — будуць тут вамi дужа любувáцца. Прiшлá, гляджú — рывúць. «Чаго вы грiбы пураспускáлі?» — Муўчáць. Тут пасьвiць нада, ато грiбы пураспусьцiлi: скот у шкодзi. *Працягл.-фiнальн.* **Губы (грыбы) нараспускаць (дараспускаць).** Я табе сiчас нураспускáю губы, дужа буду тваiмi хвокусымi любувáцца. Дуруспускáіць губы, што сiчас яшчэ палучыць. Дуруспускаў свае грiбы, ды, вiдна, мáла.

Губы (грыбы) складаць (складываць), iран. *Пачынаць плакаць.* Чаго ён стáніць губы склыдáць, ён жа бальшэй хлопiц. Ня трогый, ато сiчас узноў пычанец губы склáдывыць. Грiбы склыдáіць, сiчас рызривецца, як учора. Раз сам вiнуват, то й грiбы ні склáдывый. **Зак. Губы (грыбы) скласць.** Я ж табе нiчога ні скызаў і ня зьдзелыў, чаго ж ты губы склаў. Ну, раз грiбы склала, толку нiякыга ні даб'есься. *Множн.* **Губы (грыбы) паскладаць (паскладываць, паскласць).** Нехта ні так што-то прыгыварiў, дык губы пысклыдáлi. Як губы пысклá-

дывыюць, тады нічога ня вы́спрысіш. Ім нядоўга пыскла́сьць губы, рызряву́цца, што ня ўніміш. Ты на іх луччы пулюбу́йся, як грібы пысклыда́юць, тады яны крыса́віцы. Фэ-э, пыскла́дывылі грібы, нйд вамі ж усе сьмія́цца будуць. Пыглядзі на іх: пыскла́лі грібы, ты спрасі, чаго. *Працягл.-фінальн.* **Губы** (грыбы) **наскладаць** (наскладаваць, даскладаць, даскладываць). Так скоро нысклыдаіш губы, што й азірну́цца ні пасьпеіш. Ні нада быць такім абіччывым, ато ныскла́дыіш губы зы адно слова. Усё прыві́кла: чуць што — у сьлёзы, ну й нысклыда́ў грібы, атаўчы́ў. Я цябе ныскла́дывыю грібы, вун бярыся за бульбу січас жа. Ня бойціся зы нас, вы самі скарей губы дысклыда́іця. Як вярэ́ўку вазьму, дыскла́дывыіць губы. Што, дыжда́ўся свайго, дысклыда́ў грібы, як Мікалаі́ў бамбіза,— тэй бувала чуць што ні так, зразу распусьціць рюмзы: рызабіджны́й.

Губы закапыліваць, *неадабр.* *Крыўдзіцца, прымаючы непрыступны і злосны выгляд.* Адно толька і ўмеіць губы зыкапы́лівыць, большы нічому ні наўчы́лыся. **Зак.** **Губы закапыліць.** Як зыкапы́ліў губы, як зайшоўся, а ўсе кругом сьмяю́цца. *Множн.* **Губы пазакапыліць** (пазакапыліваць). Зьдзельюць, што ў рукі ні ўзяць, а скажы — губы пызыкапы́люць. Зьесьць жа вас тут ніхто ня зьесьць, чаго ж вы губы пызыкапы́лівылі. *Працягл.-фінальн.* **Губы назакапыліваць** (дазакапыліваць). Нызыкапы́лііш губы, я жыва атучу́ ат етыя дура́цкія прыві́чкі, абіччывыя дужа. Ой, дызыкапы́лііць губы, толька атва́джу, што й другім зыка́жыць.

Гульма гуляць, *неадабр.* *Бяздзеініцаць, зусім нічога не рабіць.* Гу́льма гуля́іць цэлыя лета, ні кажы яму што зьдзельыць і ні гыварі — дрень будзіш. *Абмеж.* **Гульма пагуляць.** Вы гу́льма чуць ня месіць пугуля́лі, ну й хва́ціць. *Катэг.* **Гульма прагуляць.** Ду́мыіш, возьмуцца за што-небудзь? — ні за што ня возьмуцца, гу́льма ўсё ўрэмя пругуля́юць. *Законч.* **Гульма адгуляць.** Столька ўрэмя гульма адгуля́ць — ета нада пыці́ряць совісьць саўсім. *Узмацн., незак.* **Гульма выгулівацца.** Нічагенічка ня дзельыць, выгу́лііцца гульма — такей у яго зыня́тык. *Узмацн., зак.* **Гульма выгуліцца.** Гульма вы́гуліўся, што яму цяпера,—наесца і ўзноў ны віча́рінку. *Працягл.-фінальн.* **Гульма нагуляцца** (нагуляць, дагуляцца, дагуляць). Нугуля́іцца гульма прысьця́к твой, калі ж небудзь і есьць

захочыць. Ну, нугуляў гульма, укусіў ба за локыць сам сябе, ды ні дыстаніш? Нада ж так гульма дугуляцца: адна кыравёнка і тую ні прадзержыць. Дугуляла гульма, хвацліся розуму, і зацьмінь выхадзіць пірістала.

Гуляць (іграць, балавацца) **с агнём**. *Займацца небяспечнай справай*. Глядзі, ты гуляіш с агнём, можыш апецца. Вушлый то, вушлый, ну толька ён іграіць с агнём. Ой, бályицца с агнём, ой, пыгаріць, што сам ні агледзіцца. *Абмеж*. **Пагуляць** (паіграць, пабалавацца) **с агнём**. Любіць пугуляць с агнём — ніхай, ну аппякецца — тожа ніхай ні жályцца. Хочыцца табе пыіграць с агнём, глядзі. Вун Клімянок пыбályвыўся с агнём, думыіць цяперіцька, як зь ямки вylізьць. *Працягл.-фінальн*. **Нагуляць** (наіграць, набалавацца, дагуляцца, даіграцца, дабалавацца) **с агнём**. Глядзі, дзеўка, нугуляіш с агнём. Ныіграў с агнём, пулучыў, чаго хацеў. Там сім'я тыкая, што спўску ні дадўць, ён ныбályицца с агнём. Веріла Мікіту, во й дугулялыся с агнём — і пазору, і горя хваціць. Дужа ты храбёр, ну дыіграісься с агнём. Тут тыкая заця, што чыё вylпыліць, толька ў яго нічога ні палучыцца, дыбályицца ён с агнём. *Наз*. **Гульня** (гулянне, ігра, балаванне) **с агнём**. Мне ета твоя гульня с агнём саўсім ні нырályицца. Тут у іх гулянья с агнём: могуць вylгыдыць, а могуць і прыгыдаць. Есьлі табе нырályицца ігра с агнём, дык як сам хочыш. Максімывы дзеўкі — ета табе бályвыньня с агнём.

Гуляць (іграць) **у жмуркі**, *неадабр*. *Хітраваць, утойваць*. Са мною гуляць у жмуркі нечыга, я ўжо даўно усё знаю. Усё іграў у жмуркі са мною, як я нічога ня відзіла і ні пынімала. *Абмеж*. **Пагуляць** (паіграць) **у жмуркі**. Ты хочыш пугуляць у жмуркі, не, мяне ні прывядзеш. Ета ўжо хракцір такей: любіць пыіграць у жмуркі. *Працягл.-фінальн*. **Нагуляць** (нагуляцца, наіграць, наіграцца, дагуляць, дагуляцца, даіграць, даіграцца) **у жмуркі**. Нугуляіш у жмуркі, што ў дуруках астанісься. Устреціла і бяды ны мяне: ты з маімі нугуляўся ў жмуркі, а я ні аднаго, ні другога дайжа ня відзіў. Зь Мікілаім дужа ні ныіграіш у жмуркі. Ныіграіцца ён ў жмуркі. Сызанок так шурнець аць сябе, што будзіць бежч ні глідajúчыся. Што ты сянья адно, заўтря другога, так скоро дугуляіш у жмуркі. Пычаў круціць, ну й дугуляіцца ў жмуркі, што як ны радзімца глядзець будуць. Дыігралі ў жмуркі

с Кымшачонкым: нупушыў, нупушыў і пашоў. Дыіграі-
ціся ў жмуркі, што астаніціся і біс хвыста, і бясь сена.
Наз. Гульня (гулянне, ігра) **ў жмуркі**. Усё хітріў, дык
во гульня ў жмуркі вылізла боком. Ён жа табе праўду
гаворіць, дык нашто ж такая гуляньня ў жмуркі. Луччы
скажы пряма, як было, а ат ігры ў жмуркі нічога ні палў-
чыцца.

Гуляць (іграць) у **кошкі-мышкі**, *неадабр. Хітраваць, забайляцца бездапаможнасю ахвары*. Гуляіць у кошкі-
мышкі, як ніхто ня відзіць і ні дыгадыцца, а яго ўжо
даўно рускусілі. Іграць у кошкі-мышкі ты мне кінь, а не—
дык я шашкі ў мяшкі і двору. *Абмеж. Пагуляць* (паі-
раць) у **кошкі-мышкі**. Ці ня думыш ты пугуляць са мною
у кошкі-мышкі? Ты, відна, сьбіраісься пыіграць у кошкі-
мышкі, дык глядзі, каб ні астацца бяс хвосцьіка. *Пра-
цягл.-фінальн. Нагуляцца* (наіграцца, дагуляцца, даі-
рацца) **ў кошкі-мышкі**. Якея дренныя людзі, ці знаіш,
сколька яны у кошкі-мышкі нугуляліся з залоўкыю.
Ныіграюцца у кошкі-мышкі, прідзіць і на іх піралома.
Усім было ясна, што ён вот-вот дугуляіцца у кошкі-мышкі.
С Антонывымі у кошкі-мышкі дыіграюцца скоро. *Наз.*
Гульня (гулянне, ігра) **ў кошкі-мышкі**. Вот нашто ж ба
ім пычынаць гульнію у кошкі-мышкі? А я знаю, ды чаго
дывядзець іх гуляньня у кошкі-мышкі. Ён біз ігры ў кош-
кі-мышкі што думыць, то і скажыць.

Гуляць (іграць) у **маўчанку**, *неадабр. Знарк не раз-
маўляць*. Як жа табе ня стыдна, брат табе дзела гаво-
ріць, а ты зь ім гуляіш у мыўчанку. Я сь цябе клішчамі
выцягывыць ня буду, іграй у мыўчанку, раз табе хочыцца
так. *Абмеж. Пагуляць* (паіграць) у **маўчанку**. Ну, пугу-
ляй у мыўчанку, я падажду, у мяне ні гаріць. Ён думыць,
есьлі пыіграіць у мыўчанку, дык луччы здзелыць. *Пра-
цягл.-фінальн. Нагуляцца* (нагуляць, дагуляцца, дагу-
ляць) у **маўчанку**. І адзін ладзін, і другая хырыша, яны
і рысхадзіліся, і схадзіліся, і біцца пробывылі, і ў мыў-
чанку нугуляліся. Нугуляіш у мыўчанку, есьць ні зварю,
тады маўчы. А так дугуляўся ў мыўчанку, што кінула
і пышла: маўчы, хут ты і век ні гварі, ніхай табе засло-
ніць. Са мною ты можыш дужа скоро дугуляць у мыў-
чанку. *Наз. Гульня* (гулянне, ігра) **ў маўчанку**. Мне адна
яго гульня ў мыўчанку збрідзіла, што глядзець ні магу.
Сколька ж яшчэ будзіць тваё гуляньня ў мыўчанку іціць?

Адзін — ня буду гываріць і другая — буду муўчаць, во так із ігры ў муўчанку і пычалося.

Да адказу. *Поўнасьцю, так што больш нельга, некуды.* Тут ужо набіта людзей ды атказу, пальца ўшчаміць некуды. Зываліў сеным пуню ды атказу, і клыкка большы ні пыкладзеш.

Да аднаго. *Без выключэння.* Увесь род сыбраўся ды аднаго. Вазьму чыпалу — будзіця ляцець усе ды аднаго. Ды аднаго прішлі, быяліся, што аштрахуюць.

Да аснаванія. *Поўнасьцю, да канца; моцна.* Усё там зьмянілыся ды асныванія, я і то ўжо чуць пызнаў, айдзе што было. Дам-тыкі ім ды асныванія, можа абразумюцца.

Да бесканечнасці. *Залішне многа або працягла.* Ні магу ж я ім пымыгаць ды бісканечнысьці, ніхай на свой хлеб сыдзяцца. Ці ты ды бісканечнысьці тут хнікыць будзіш?

Дабівацца да абуха (ручкі, паследняга). *Прыходзіць у поўны заняпад.* Неік пычало ўсё дыбіванца ды абуха, пашло на звод. Як жа так жыць, дыбіванца да ручкі і ніхай дыбіванца. Там ішчэ гадоў пяць таму нызад дыбівалыся ды пасьледніга. **Зак. Дабіцца да абуха** (ручкі, паследняга). Некыму глядзець стала, цяперь даб'ецца ўсё ды абуха і расьспліцца хызьяйства. Ікая з Вашчыліный хызьяйка: дабілыся ўсё да ручкі, а йна толька рукамі разводзіць. Я віджу: скора тут усё даб'ецца ды пасьледніга.

Дабіваць да абуха (ручкі, паследняга). *Рабіць поўнасьцю непрыгодным.* Што цяперіцька ріманьцірывыць, ні нада было дыбіванца ды абуха. Якая ні было хызьяйства, а так кінуў ны прызвол судзьбы, дыбіванца да ручкі. Ні дыбіванца ды пасьледніга, а зынясі ды здай у пачынку. **Зак. Дабіць да абуха** (ручкі, паследняга). Дабіць ды абуха нядоўга што хочыш, толька посьлі абуха нічога ні астаніцца. Каб зразу кыпылы новыя, вязкі — і езьзіў ба, а так дабілі да ручкі, адны пылазы дзіржанца. Дай людзям, адны будуць бярежч, а другея даб'юць ды пасьледніга. *Гл. Давадзіць да ручкі.*

Да былачкі. *Падчыстую (пра сена, салому, траву).* З восіні, здывалыся, сыбралі пырядышныга — і сянцо,

і сьвірепычка, і кукуру́за, і атаўка, а к вьясьне пыдыбра́-
лыся да бьлычкі.

Да бязумія. *Надзвычай моцна, бязмежна (кахаць).* Кажыцца, любіў ды бязумія, а жаніліся — і во што вьйшла.

Давадзіць да белага каленія. *Злаваць да страты са-
мавалоданья.* Сколька разоў ты мяне дывадзіў да белыга
каленія, ці помніш ты ета? **Зак.** **Давесць да белага кале-
нія.** Дывялі да белыга каленія — ны сябе ні паходж.

Давадзіць да вушэй, неадабр. *Паведамляць.* А нашто
вам усякью лухту дывадзіць ду вушэй, ім і так ні шчась-
ціць у жызьні. **Зак.** **Давесць да вушэй.** Кажыцца, і ніхто
ня відзіў, а воч жа дывялі ду вушэй. *Працягл.-фінальн.*
Надавадзіць да вушэй. Абея ныдаводзюць свае бряхні ду
вушэй, так нывлаю, што места сабе ні найдуць нийдзе.

Давадзіць да ручкі (канца, точкі, паследняга), *не-
адабр.* *Рабіць поўнасьцю непрыгодным.* Што ж ты цяпера
нічога ні знаіш, а зачым жа было дывадзіць да ручкі.
Даводзюць ды кынца і дывядуць, ой, нукукуюцца яны,
нукукуюцца. Да точкі дывядуць, будзіць, што хуць у вір
гылавою. Віджу, што даводзюць усё ды пасьледніга, я
тады яе зу руку ды двору: сядзі. **Зак.** **Давесць да ручкі**
(канца, точкі, паследняга). Дывялі да ручкі, я ўжо ні
знаю, што цяпера і як бьдзіць. Так дывялі, ды кынца
дывялі, дальшы некуды. Узяў сымавольна калёсікі, давёў
да точкі, нашто яны былі табе. Есьлі ўжо дывялі ды пась-
ледніга, ласкі тады ня жджыця. *Узмацн.* **Падавадзіць**
да ручкі (канца, точкі, паследняга). За што ня возьмуца,
уце пыдывядуць да ручкі, посьлі іх хуць выкіда́й.
Прыхырыняты пыдывядуць ды кынца, раз узяліся, кон-
чына будзіць. Доўга вам пыдывадзіць да точкі, умеючы,
раз-два — і ў дребізкі. Глядзі ды глядзі, пыдывядуць ды
пасьледніга, нічога ні станіцца.

Давадзіць да сазнанія. *Рабіць зразумелым.* Трі часі
зь ім біліся, усё дывадзілі ды сьзнанія, што нада кінуць
піць. **Зак.** **Давесць да сазнанія.** Табе давесць што ды
сьзнанія нада цярьпеньня. Ну, думыю, давёў ды сьзнан-
нія, пыняў, ажно гляджу — паехыў саўсім у другей бок.
Працягл.-фінальн. **Надавадзіць да сазнанія.** Во, тулку-
ваць ныйшла ты пры каго, ныдаводзіць ён ды сьзнанія,
і да двух сьзнаній зра́зу.

Давадзіць да толку (ладу). 1. *Рабіць зразумелым.* Як жа ты дывядзеш яму да толку, кылі ён і слухыць цябе ня хочыць. Дывадзіла, дывадзіла ды ладу дый кінула: ні малінкый, сам думый. 2. *Наладжваць.* А во дываджў троху да толку, ато ж ніякыга пырядку ні було. Сядзіць вун у погрібі, нешта давадзіць там ды ладу. **Зак. Давесць да толку (ладу).** 1. Дайжа ня думый і ні бяріся, Марку ты да толку ні дывядзеш. Як пабыў у Рігі, тама троху дывялі ды ладу, нямнога чылавекем стаў. 2. Ніяк ні сыбярўся двор да толку давесьць, столька там громызду. Зы пыўднй тут ды ладу ні дывядзеш, дні два прубузўісься. *Працягл.-фінальн.* **Надавадзіць да толку (ладу).** 1. Андрей як ныдавадзіць да толку, дык і з зылатою гылавою ні рызьбяресся. Толька запўтылі, во як яны ныдывадзілі ды ладу. 2. Ясныя дзела, што Сыцёпка ныдывадзіла да толку — будзіш дзень кыпáцца, каб што айдзе найціць. Ну што, ныдывадзіў ды ладу, ікая ні была кыляска, дык свыя, а цяперя ніякія.

Даваць аддуху (прадуху). *Вызваляць ад тлуму на кароткі час.* Канешня, даець аддўху, тэй сáмый, што дасьць. Худзь ба ты дываў мне якую прадўху, дык жа ні даеш ніякія. **Зак. Даць аддуху (прадуху).** Дай ты аддўху, ні гані так, тут жа дыхыць нечым, дыханія ні хвытаіць. Худзь ба даў хто прадўху ат етыга лёну, прáньнік ужо рўкі атырваў.

Даваць адхлын. *Вызваляць ад тлуму на пэўны час.* Ня ждзы і ні надзейся, атхлыну дываць ён табе ня будзіць. **Зак. Даць адхлын.** Якей жа табе яшчэ атхлын даць, есьлі ты і так сьпіш цэлымі днямі. Ці дасі ты маёй душэ атхлын, ці не?

Даваць ачко. *Пераўзыходзіць ва ўсім.* Усім даець ачко і ны рабоці, і ны вічарінках. **Зак. Даць ачко.** Што, даў табе ачко на ксьціных? — і с касою дасьць, ён хлопіц вёрткый. *Працягл.-фінальн.* **Надаваць ачко.** Ныдаеш ты ачко, гірой такей, а ці туды ў цябе рукі слўжуць зы тапор узяцца.

Даваць баню (лазню, узбучку, пытлю). *Адчувальна ўздзейнічаць (лаяць, біць).* Пупáлі яго ўтрэх ны Атложжы і дывáлі бáню часы два. Ну што, кылі ты дывáла баню, толку ж німа ніякыга. Лазьню мы яму даём, і стыдзілі, і прыбіра́лі,— сагнець гылаву і пашоў. Што ты дываў лазьню, нада ўчыць ня ремнім, а словам. Чу́ла, як

бригадіріхі дыва́лі ўзб́учку? Даець узб́учку, ні глядзіць, што ня родный. За што ж ты куме пы́тлю дыва́ла, чым іна табе ні ўгадзіла? Большы я прышча́ць ні ста́ну, за ўсё буду пы́тлю дыва́ць. **Зак. Даць баню** (лазню, узбучку, пы́тлю). Мы свайму́ да́лі ба́ню, ня ду́мыю, каб большы такую дурату́ стаў тваріць. Дай свайму́ баню: у чужэй сад ла́зіў. Дасьць табе ла́зьню Уліта, у яе язык войстрый. Вун пугу вазьмі ды дай лазьню хырашэнька, ато рогі пырасьлі. Ніхай пупаду́ць цябе Лявоніхіны нявесткі, даду́ць узб́учку. Во пылядзіш, дадуць табе ўзб́учку зы такая дзела. Дам пы́тлю ла́дна, нылáю сколька ўлезіць, будзіць знаць, а што ж большы дзельць, калі слухць ня хочыць.

Даваць бярозавай кашы, іран. Сцябаць дубцом. Я ўжо дыва́ла табе бярэзывыя кашы і яшчэ дам, так ня бойдзіцца. **Зак. Даць бярозавай кашы,** Дай свайму атландзіру бярэзывыя кашы, і хырашэнька дай: такей быў серпік ладный, і лоўкій, і зыхва́цістый, дык сагну́ў мысік, ня жнець.

Даваць веры, часта іран. Верыць. Зразу дыва́ў веры ныпраўду, а посьлі толька ўсьміхаўся. Ні дыва́й веры ні аднаму́ слову, пакуля ні расьпішы́ся. **Зак. Даць веры.** Каму ж ты даў веры, чылаvek ты, у яго ж што слова, то ніпраўда. Як жа я табе дам веры, кылі ты брешыш ны кажным слові.

Даваць волю (свабоду, паблажку, патачку), *неадабр. Празмерна балаваць паблажлівымі адносінамі.* Ці чулі вы етыю новысьць, дыва́йця яму волю, ён, што захочыць, будзіць дзельць. Дыва́ць свабоду табе ніхто ні ста́ніць, ня жджы дужа. Нада було меншы пыбла́жку дываць, тады б і дра́нка цалей была. Што ж вы дыце́ такую пыта́чку, што хочуць, то й дзельюць. **Зак. Даць волю** (свабоду, паблажку, патачку). Сыма рызба́лывыла, дыла волю, а цяпер ня возьміш у рукі. Ці ні зна́ш, чаго неслух зь неслуху́: многа свабоды зма́лку даў. Біць ні нада, ну і пыбла́жку кылі дасі у любым дзелі, толку ня будзіць. Даць пыта́чку лёгка, а толька пазьней сыма сябе пычанеш куса́ць за локці.

Даваць волю (свабоду) **рукам, неадабр. Распускацца ў дзеяннях.** Што ты даеш волю рукам, ідзі вун, у цябе ёсьць каго абніма́ць. Пычаў быў дыва́ць волю рукам, дык

скара ўнялі. Наўчыўся ж дываць свабоду рукам, хуць нос яшчэ пацьцерць ня ўмеіць. Ізыкам мялі, а рукам свабоды ні дывай. **Зак. Даць волю (свабоду) рукам.** Ты цірашчур даў волю рукам, пупадзець табе па іх. Нешта ты дужа волю рукам даў, усё с кулукáмі носісься. Чаго ты вісьніш на шыю, даў свабоду рукам. Унімаць было некыму, дык даў свабоду рука́м і даў, а ў перья увыбраўся, то й быяцца сталі.

Даваць волю слязам. *Плакаць нястрымана, каб выплакацца.* Чаго іна етык даець волю сьліза́м, горя — ня горя, а піріжыва́й у душэ. **Зак. Даць волю слязам.** Што ты ўжо так дыла волю сьлізам, успакойся, абдумыйся.

Даваць волю языку, неадабр. *Балбатаць, пустазвоніць; лаяцца.* Ну і даеш жа ты волю ізыка́, нада было б трошку прідержывыць яго зу зубáмі. Даець і даець волю ізыка́, некыму было уняць зра́зу. **Зак. Даць волю языку.** Дужа ўжо дыла волю ізыка́, ну наръвецца калі ны свайго, апсякець ёй язык хто-небудзь. Волю ізыка́м да́лі, што сьцены рызьлігаюцца ка́жнэй дзень.

Даваць галаву на адсяканне (адсяканіе, адсячэнне, адсячэніе, у заклад, пад заклад). *Ручацца.* Гылаву даець ны ацьсіка́ннья, што здзелыіць. Ты ж гылаву дываў ны цьсіка́нія, што ў скрысеньня пріедзіш. Гылаву дываў ны ацьсячэ́ннья зы Прахора — еткыя дру́жба ў іх. Даю гылаву ны цьсячэ́нія, што мне тут ны пыўдні́я ўсьяе работы. А чаго ж ба я гылаву дываў у зыкля́д, каб ні зьбіраўся пріціць воўрі́мя. Даю гылаву пыдз зыкля́д, што ні спазьні́ся. **Зак. Даць галаву на адсяканне** (адсяканіе, адсячэнне, адсячэніе, у заклад, пад заклад). Я гылаву дам ны цьсіка́ннья, што паддуріць і пойдзіць ціразь месіц-другей. Нашто мне іна, твья гылыва́, калі ты дасі гылаву ны цьсіка́нія. Баріс гатоў даць гылаву ны цьсячэ́ннья, што так ні было. Дам гылаву на ацьсячэ́нія, есьлі цірізь нядзелю ня будзіць гатова. Гылаву дам у зыкля́д, што заўтра вярну ўсё ды капеічкі. Дам гылаву пыдз зыкля́д, што яны карчэлі та́м, лі стога.

Даваць дарогу. *Не рабіць перашкод.* Чаго ён баіцца, яму ж даюць дарогу, злаўредзіну усе здаюцца такея, як сам. **Зак. Даць дарогу.** Мы мішаць ні ста́нім, дадзі́м дарогу. Далі дарогу на ўсе чаты́рі сторыны, ідзі, едзь куды хочыш.

Даваць духу, жарт. 1. *Энергічна дзейніцаць, уздзеініцаць.* Відзіш, як даець Іван духу, аж салома рызьлітаіцца ва ўсі бакі. Айдзе за што ні браўся Зьмітрок, усюдых дываў дўху: куды ня пойдзіць, пут кустамі прыкычаіцца. 2. *Падтрымліваць, натхняць падтрымкай.* Я табе ўсігда дываў духу, каб ты ні ціраўся. Ты яго падзьдержывый, дывай духу, ато раськісьніць і ўсё, і нічога ня здзелыць. 3. *Лаяць, ушчуваць.* Дывала я сваім духу за выпіўку, пыкляліся, што большы ня будуць. 4. *Біць.* Полька дывала духу свайму большому нейкю тряпкю. **Зак. Даць духу.** 1. Вы там, відна, далі духу. Куды ня пойдзіць, ці с касою, ці с тыпаром, дык дасьць духу, толька для віду сходзіць. 2. Ладна, што Міця нырваўся, даў яму духу, ато ўжо думыў саўсім ацступацца. 3. Ты яе нупужала, дыла ёй дўху сваёю лаінкю. 4. Даў духу, каб помніў, што так дзелыць нійдзе нільзя.

Даваць жару, гумар. 1. *Энергічна дзейніцаць, уздзеініцаць.* Даюць жару твае работнікі: як стаіш — троху дзяўбуць, як атыйшоў — пыўдня кўрюць. 2. *Лаяць, ушчуваць.* Даець Вулька жару свайму: нейдзі учора ўзяў чарычку. 3. *Біць.* Я іх у руках дзіржаў здорыва, за ўсё дываў жару. **Зак. Даць жару.** 1. Далі жару — выкыпылі ны якей мегыр, во і ўся работа. 2. Дасьць табе жару Ганна, сь кім ета ты пы бызэру ходзіш. 3. Даў брат жару, злавіў ды ремнім, ремнім.

Даваць жыні (жысці), іран. 1. *Энергічна дзейніцаць, уздзеініцаць.* Вун твае ўдарнічкі даюць жыні лі кыпца — сьпяць у саломі. Пітрачонкі усюдых дывалі жысьці: ні хацелі паліц ап паліц ударіць нійдзе. Кажныю ноч даюць жыні, што-небудзь учубуць, так ня пходзіцца. У нас была сьпетыя кымпанія, мы дывалі жысьці. 2. *Лаяць, ушчуваць.* Нікому ні рыскажыць, сколька я дывала яму жыні зы балыўства. Даець жысьці сваім хлыпцам Аўдотка за нешта. 3. *Біць.* Лубудзіняты дывалі жыні усім пядрэд, пупыдала ладна. Ремінь як возьміць, даець жысьці. **Зак. Даць жыні (жысці).** 1. Міхалка сь Кіреім кылі пойдучь, то дадучь жыні, прысьпяць дзень у аборку. У чэрку як глянучь, тады дадучь жыні. Далі жысці — упіярых пыўгіктэра аборычык скасілі. І кріўляліся, і дурачыліся, і як толька сябе ні пыказывылі, — дывалі жысьці. 2. Дыла жыні ладна, усё пымянула. Даў ты жысьці, ды яго і ці дыйшла твоя лаінка. 3. Далі ім

жызыні, большы ня ўздўмыюць лезыць. Зловюць — да-
дучь жысьці, тады пыхахочыця.

Даваць загну. *Ганьбіць, указваць на недахоп.* Нечы-
га дываць загну другім, кылі свае мурзатыя. Іна дзеў-
ка з норывым, усім даець загну. **Зак. Даць загну.** Што
ж ты дыла загну куме, як жа вы цяперя за стол разым
сядзіця. *Узмацн.* **Падаваць загну.** Усім пыдывала за-
гну, адна йна хырыша. *Працягл.-фінальн.* **Надаваць за-
гну.** Такей быў хлопці ладный, ну ніхай — ныдаець за-
гну, што ніхто й глянуць ні захочыць.

Даваць (задаваць) драла (дзёру, цягу, ходу, лататы).
Кідацца найцёкі. Бувала, як увідзіць толька Напряя,
і даець драла. Ну й дывалі ж мы дзёру с Пынасывыга
саду! Ці даеш ты цяперіцька цягу ат Восіпа, як раншы?
Дывай ходу, пакуля ні пупала, вун бацька с пугью не-
кыга ішчыць. Ніхай толька голыс мой пачуюць, даюць
лытаты. Чаго йта ты адзь дзядзкі зыдаеш драла? Зыды-
вай дзёру, пакуля ні зашчучылі, вот-вот тут будуць. Па-
дойдуць к саду і дрэжнюцца: січас палезім,— тэй бягіць
с палкыю: пыўбівая, а яны зыдаюць цягу хто куды. Прі-
дзіцца табе зыдываць ходу ат'етуля. Зыдывай лытаты
зы аборык і прісядзь там: яны сюда бігаць. **Зак. Даць
(задаць) драла (дзёру, цягу, ходу, лататы).** Даў драла,
толька пыл узв'іўся с-пад ног. Згледзілі, што ты ідзеш,
і далі абоя дзёру. Далі цягу, толька тую мінуту і відзілі
іх тут. Снычала храбр'іся: я нікога ні баюся, а тады даў
ходу. І ты б даў лытаты, каб знаў, што цябе жджэць. Во
зыдалі драла, чуюць што дыбра ждаць ні нада. Толька
я пыкызаўся адзін, яны ўтраіх зыдалі дзёру. Айдзе яго
дыгнаць, зыдаў цягу — ны кані ні справісься. Цягу зы-
дасьць, знаіць, што тут харошыга ні пріжджэш. Ні хыця
зыдасі ходу, есьлі пугым пахніць. Увідзіш ты етых хрыб-
ряцоў, тую ж мінуту зыдадуць лытаты. А чаго ж тэя
мурзацікі зыдалі лытаты, што яны чуюць зы сабою.

**Даваць (задаваць) перцу, звыч. жарт. Строга ўшчу-
ваць, лаяць.** Ты дывала перцу, яны цябе дужа быяцца.
Зыдаю перцу сваім, а што зь імі інычы зыдзельіш. **Зак.
Даць (задаць) перцу.** Ох, даў перцу, дык даў! Ну, зы-
дам я ім перцу, б'удуць ляцець с саду, што зямлі пыц са-
бою ні пачуюць. Тўрык, неміц і пыляк тынцывалі кыркы-
вяк, тўрык неміц зыдаў перцу, неміц тўрку сыдраў
шкўрку.

Даваць задній ход. *Адступаць, адмаўляцца ад зробленага, сказанага.* Ну што ж, пупаўся — цяпер дыва́й задній ход. **Зак. Даць задній ход.** Увiдзiў, што нічога ня выпыліць, даў задній ход.

Даваць збыт (збыту, спакой). *Вызваліць ад назолы, тлуму.* Каб ты дываў мне збыт худзь ба ны адну мiнi-тычку, дык ні даеш. Дыцё вы збыту ладна — ні прiлежч, ні заснўць, ні пысядзець цiха. Крiклiвы́й дзiцёнык, ні даець збыту. Даюць яны спакой, дажджэсься ат iх. Сколька жыў — спакой ні дываў. **Зак. Даць збыт** (збыту, спакой). Набрэ́хыўся вады, то й ляжы́ цiха, дай збыт хуць троху. Нi надзейся, што збы́ту даду́ць, так вы́рвуць серца, што большы нi захочыш. Нi гыварi ты лўчы́ і нi пымiнай, дадуць спакой i ны час, i ны два зразу.

Даваць здачы. *Адказваць на лаянку, бiццё тым жа.* Пёкла нi маўчыць яму нiсколька, даець здачы. **Зак. Даць здачы.** Зь Любкью нi шуцi, iна сора дасьць здачы. Даў здачы i пашоў, во й падлез, храбрец.

Даваць знаць. *Паведамляць умоўлена пры неабходнасцi.* Надўмысься сыстыўляцца — дыва́й мне знаць, я днi ны два-трi атарвўся як-небудзь. **Зак. Даць знаць.** Каб што случы́лыся, яны б дaлi знаць, усё, верна, хырашо.

Даваць канцэрт, *iран., неалаг.* *Падымаць iстэрычны крык, сварку.* Даець канцэрт мужукў чуць нi кaжны́ дзень: гырыдзкaя ж. **Зак. Даць канцэрт.** Як даў канцэрт, нi мыглa бiтый час успакоiць. Паехылi у Гiндыбыўку i там дaлi канцэрт. *Працягл.-фiнальн.* **Надаваць канцэрт.** Я яму ныдаю канцэрт, я яго. Нiхaй, нiхай, сора яны ныдаюць канцэрти, — атвiкнуць i забўдуцца, як рот рызiваць.

Даваць касцяниц. *Балюча праводзiць костачкамі пальцаў па галаве.* Цi помнiш, як дываў я табе кысьцяниц, што ты дражнiўся. Гуляюць, гуляюць, а тады як возьмуцца адзiн другому дываць кысьцяниц — i ў сьлэзы. **Зак. Даць касцяниц.** Тэй, знаць, даў кысьцяниц, а етый зубамi, i абая ў рёў. *Множн.* **Надаваць касцяниц.** Толька ж дыганю, рызарвут твае бакi, ныдаю кысьцяниц — шкуру злуплю.

Даваць копацi, *iран.* *Энергiчна, з шумам дзейнiчаць.* За што ня возьмiцца, даець копыцi. Ну й дываў жа ты копыцi учора ў Чарнiлывi. **Зак. Даць копацi.** Даў ты ко-

пыці, нехта дужа цябе баіцца. Пыдажджы́, у лесі было цяжола, цяперя яны у лугу дадучь копыці.

Даваць кругу (круку). *Рухацца кружным шляхам.* Чаго табе было дываць кру́гу, есьлі во прямінькыя дарога цірыз лог. Я ні стаў ба дываць такога крjúку. **Зак. Даць кругу** (круку). Бягі большаком, тут хуць дасі кру́гу, зато ні заблудзісься. Дарогі ж мы хырашо ні зналі, дык далі крjúку вёрст дзесіць.

Даваць лупку (лупцоўку). *Сцябаць моцна і сур'ёзна.* Ні хваліся ўжо, што даеш лупку, зупужаіш дзяцей і большы нічога. Чаго там гываріць, мне бацька дываў лупцоўку, праўда-тыкі, і я дытвыряў. **Зак. Даць лупку** (лупцоўку). Каторыму пымыгаіць, а каторыму ці дасі лупку, ці ні дасі,— усё дно сваё тваріць. Дыла лупцоўку, а ці я ж на іх буду маліцца.

Даваць маху. 1. *Дапускаць грубы пралік, памылку.* За што ня возьміцца, даець ма́ху, саўсім бісталковый. 2. *Уцякаць.* Табе нада дываць ма́ху, пупадучь — плоха табе будзіць. **Зак. Даць маху.** 1. Што ні гыварі, ня слухыць, хуць здохні, а дасьць маху у чым-небудзь, тады бягіць раіцца. Мікіцёнык ні ў чым маху ні дасьць. 2. Айдзе яго зловіш ці дагоніш, ён толька пачуў пры цябе, дык даў маху — пяткі блішчэлі.

Даваць (падстаўляць) **падножку** (нагу, ножку). *Ствараць нечаканую перашкоду.* Хто там табе збіраўся дываць падножку, нешта ты выдумыіш, узяўся і дзелый. Кірей харош толька ны сльва́х, а сколька ён Трахіму дываў нагу. Я дываць ножку нікому ні збіраюся, я ні такей, як твай татычка. Ну хто йта Дзянісу пыцстыўляць падножку ста́ніць. Ныбріхала сколька ўлезла, большы атвікніць і зырякецца пыцстыўляць нагу у любом дзелі. Сколька раз яны мне пыцстыўлялі ножку, а я ўсё цярьпела. **Зак. Даць** (падставіць) **падножку** (нагу, ножку). Ізыком, кажыцца, настолька харош, хуць ды раны пріклады́й, а падножку дасьць, айдзе толька можыць. Лоўка ж Іван даў нагу ім зь естым пацьцёлкым. Нарошня дзелыць, дасьць ножку, проста натур́а тыкая ізуцкыя. Надзейся, ды глядзі, Васька пыцста́віць падножку жы́ва можыць. Мыкар так пыцста́віць нагу, што ні аглянесься, як у дурукáх ака́жысься. Я ні дурак, знаю, што яны хачелі мне пыцста́віць ножку. *Працягл.-фінальн., рэдкаўж.* **Надаваць** (нападнастаўляць, дападнастаўляць) **падножку**

(нагу, ножку). Адзін ужо ныдываў падножку, пупаўся, што ні знаіць, як вьіпутыцца. Глядзі, ныдаеш нагу, сам можыш спытыкнўцца. Мне ты жыва ныдаеш ножку,— во я табе як пыцстаўлю, то ня скоро вьікырыбкыісься. Хомка ўжо ныпыцстыўляў падножку, у вочы людзям ні глядзіць. Можа й так абойдзіцца, а скарей усяго ныпыцстыўляіць нагу сам сабе. Хракцірым такей урадзіўся, каб якую дрянь здзелыць, а як прішлося сымаму, дык нісмашна, відзіць, ныпыцстыўляў ножку. Дыпыцстыўляіца падножку людзям, сáмі сьдзіця ў калош. Як дыпыцстыўлялі нагу самі, нябось, ніхырашо ста́ла. Усё ні было места Лаўрину, ня мог, каб што ня здзелыць, ну, во дыпыцстыўляў ножку.

Даваць па зубах, груб. *Біць у твар.* Глядзі дываць пу зубáх, ныдаю, гіройскій дужа, места сабе ні находзіш. **Зак. Даць па зубах.** Да не, відна, далі пу зубáх лáдна, ета яму толька гьваріць стыдна. *Шматкр.* **Надаваць па зубах.** Ныдывáлі пу зубах — во і ўсё, і ныхрабріўся, айдзе й храбрысьць дзелыся.

Даваць па руках. *Аказваць рашучы адпор.* А ты яму дыва́й пу рука́х, раз ён такей. Такім нада сільней пу руках дываць. **Зак. Даць па руках.** Грiшу ладна далі пу руках, большы красьць ня ўздумыць.

Даваць па шапкі. 1. *Біць.* Ён усiгда сам улезіць куды ні нада, яму і даюць пы ша́пкі. 2. *Знімаць, праганяць з пасады.* У нас п'яніц ні цярьпелі, зра́зу дывáлі пы ша́пкі. **Зак. Даць па шапкі.** 1. Даў ба пы шапкі, ён ба і атлез, вогірь еткiй. 2. Каб ні далі пы шапкі, рызваліў ба брiгáду,— піў, і піў, і піў. *Множн.* **Надаваць па шапкі.** *Пабіць.* Сьпірва троху уськінулі большыму, а посьлі падлез меншый, і таму ныдывáлі пы ша́пкі.

Даваць па шыі (у каршэнь, па карку, па загрыўку). *Біць са злосцю.* Ён умiшáіцца: сiчас рызбыранію,— тады даюць па шыі і адны, і другея. Ты ні забыў, як табе дывáлі ў каршэнь за ета дзела. Ня бойся, мы яго жы́ва атвўчым дываць пы кáрку. Пы загрiўку троху дывáлі, што там гьваріць. **Зак. Даць па шыі** (у каршэнь, па карку, па загрыўку). Як далі па шыі — уняўся, прiтварiўся: айдзе йта я, ато саўсiм уходу ні было. Палезь, палезь, дадуць у каршэнь і пойдзiш як мыла зьеўшы, ат людзей б́удзіць стыдна. Тут дужа ні пушурудзiсься, пы кáрку

дадۇць і ўспакоюць. Тэй можаць скоро даць пы загрыўку, у яго ні пытаць. *Множн. Надаваць па шыі* (у каршэнь, па карку, па загрыўку). Усядзся, пакуля па шыі ні ныва́лі. Яй-богу нываюць у каршэнь, так ты сяньня нізашто ні абойдзіся. Чаго лўчыга не, а пы кáрку жыва нываюць. Ныва́лі пы загрыўку і хырашо здзелылі, яму ж ні ўгамону, ні ўхадору ні было саўсім.

Даваць піць (прыкурыць, прыкурываць, прыпаліць, прыпаліваць), *іран. Энергічна ўздзейнічаць*. Я ім абаім дываў піць, яны мяне быяліся. Што ты яму дывала піць, ён да́йжа слўхыць нічога ня хочыць. Ці ета ты дываў прыкурыць Сяргею, ці ён табе, нешта вы абоя пла́кылі. Яму нада большы дываць прыкурыць. Ну й даеш жа ты прыку́ривыць мыхрачом. Даець прыку́ривыць сваім ладна, нечыга скызаць. Даю прыпаліць, духу майго баіцца. Я яму ладна дываў прыпаліць. Лёню нада ні так дываць прыпалівыць, ро́гі пырасьлі. Валодзьку помніш? — тэй дываў сваім прыпалівыць. *Зак. Даць піць* (прыкурыць, прыпаліць). Да́лі мы вам піць адзін раз і яшчэ палўчыця. Да́лі прыкурыць дуччаним, забўдуць наш сад. Дам прыкурыць, пі́рстаніш ты маю ры́бу выцягвыць. Ох, ты ўжо дыла́ прыкурыць, ім дайжа ні зыбрыдзела тваё ла́инья. Дасьць ён табе прыпаліць зы такая дзела, будзіш рёвым реўць. Ага, да́лі прыпаліць, яны вас дужа спужа́ліся.

Даваць праборку (наганяй, нахлабучку). *Сварыцца строга, ушчуваць; лаяць*. Ніхай толька калі ня слўхыць, я ні гляджу, што студзент, даю праборку. Аксюта як была, дык дывала ныгынй, і слухілі яе троху. Як возьмуцца утрэх дываць ныхлабучку, як уюн крўціцца. А мы ні сьцісьняймся, даём ныхлабучку ладныю. *Зак. Даць праборку* (наганяй, нахлабучку). Дай-ка ты сваім атлётым праборку хырашэнька, ніхай ні звучаюцца ла́зіць пы гародых. Дыла ныгынй, ніхай ня трепліць ізыкам чагозря. Во да́лі ныхлабучку раз ды другей раз, дык троху і ўні́лася. Ні пыгляджу, што кума́, толька дыбару́ся — дам ныхлабучку лўчы некуды.

Даваць прамашку (промах, абмашку). *Данускаць пралік, памылку*. Дыва́лі вы прыма́шкі абоя, нечыга апраўдывыцца. Ні нада было дываць промах. Такую абмашку дываць нільзя, тут і дзіцёнык рызьбяреца, што к чаму. *Зак. Даць прамашку* (промах, абмашку). Во даў прамашку, што ні павёз сяньня пырыся́т, харошыя цэны

былі. Далі вы промых, што ні пашлі ны вічарінку. Гыварі ты, Аўдыкімініяты дадуць абмашку, ня тэя людзі. Даў абмашку, што ні схадзіў к сваім.

Даваць пылу (дыму), *жарт. Надзвычай энергічна дзейнічаць, уздзейнічаць*. І адзін даець пылу, і другой хвытаіць — гультаі з гультаёў вон. Ну, даём пылу яму, вучым, як на сьвеці жыць. Ух, як ты даеш дыму, ня меншы сотык дзісяці пыкляў. Ты ім даеш тўтыцька дыму, яны ў цябе чуць ні па стрункі ходзюць. **Зак. Даць пылу** (дыму). Калі твой Хведзька з Бынадысім пойдуць, яны дадуць пылу. Цешча кылі прідзіць, іна ў іх дасьць пылу. Дадуць яны дыму і на бўльбі, і ны саломі, труняюцца, каб дзень да вечыра. Канешня ж, толька вас там ні хвытала, вы дасьце ўсюдых дыму.

Даваць рады. *Перамагаць з вялікімі намаганьнямі*. Я і ні такім, як ты, дываў рады, а с табою мне справіцца нечыга. **Зак. Даць рады**. Нічога, с табою рады дам, ні біспакойся.

Даваць раскрутку. *Даходзіць да празмернасцей у гульні, працы, уздзеяннях*. Грошы ш шахт прівёз многа, цяперіцька даець раскрутку с хлыпцамі кажын дзень. Ух, дывалі мы раскрутку, як, бувала, удзісяцёх прідзім ны вічарінку. Лёшка даець раскрутку ны стагў. Ты, я віджу, даеш раскрутку сваім гулякым. А што ж, есьлі ні дываць ім раскрутку, с такіх гадоў ні дзіржаць у руках. **Зак. Даць раскрутку**. Пыдажджыці-ка, сыбярўцца хлопцы, дадуць раскрутку, дзяреўня будзіць хыдаром хадзіць. Айт, дасьць ужо раскрутку твой Ілья, ныработыіць. Далі раскрутку, што ўсе сьміяліся, цяперя стыдна на людзі пыкызацца. Дыла сяньня за нешта раскрутку Маничка тваёй сьвякрові. Усё грозіць: дыбярўся з ремнім, дам раскрутку.

Даваць слова. 1. *Дазваляць выступіць, сказаць*. Ён, знаць, хацеў выступіць, ды яму слова ўсё ні дывалі. 2. *Цвёрда абяцаць*. Даю слова, што на той нядзелі рышшчытаюся ды капейкі, посьлі бызара. **Зак. Даць слова**. 1. Пракоп усё ірваўся выступіць, а як далі слова — устаў, і гываріць нечыга. 2. Я тріпацца ізыкам ні стану, раз даў слова, то зьдзелью.

Даваць спасіба. *Дзякаваць*. Ты ж вучы, каб увыжаў старшых, каб усігда спасіба дываў. **Зак. Даць спасіба**.

Дай дзядзю зы канхветкі спасіба. Як ні дукую, і нізашто нікому ні дасьць спасіба.

Даваць спуск, неадабр. Адносіцца непатрабавальна. Каб меншы дывалі спуск, толк ба луччый быў. Дакуль ён сваім бэйбусым спуск дываць будзіць. Я спуску ні даю, дзяржу ў руках. **Зак. Даць спуск.** Раз дасі спуск, другой раз, а тады й саўсім пірістаніць слухыць, вірысьціць распўшчыным.

Даваць сто ачкоў упярод (уперад, наперад, напярод). *Пераўзыходзіць.* Цяпер я што, цяпер нічога, а як мне гадоў трыццаць было, я дываў любому сто ачкоў уперёд ны ўсякый рабоці. Хваліцца, што даець сто ачкоў уперёд любому і зь ім ніхто ні справіцца. Даець сто ачкоў наперід, што ён піряборіць. Мы, бувала, як выйдзім на луг, сто ачкоў ныперёд дывалі зічычанім. **Зак. Даць сто ачкоў упярод** (уперад, наперад, напярод). Ну любую работу выйдзіць — сто ачкоў уперёд кажныму дасьць. Раншы я ўсім мог сто ачкоў уперёд даць вы ўсякый рабоці, а цяперя сіла ні тая. Хвенька ні тваёй вірста, іна любой дасьць сто ачкоў наперід. Я табе і с касою, і с плугым усігда сто ачкоў ныперёд дам. Мы дадзім сто ачкоў ныперёд, што нашы архі будуць луччыя.

Даваць (сыпаць) у косці. 1. *іран. Моцна прабіраць, лаяць.* Устрецілі зы большаком, як сталі дываць у косці, успомнілі ўсё за дзесіць гадоў. Во, будзім у зубы глядзець, сыпім у косці сколька нада. 2. *Зацята біць.* І плачыць, і ў косці даець ім пырядкым, ну што, растуць бысячугымі. Табе сыпылі ў косці, хвытала. **Зак. Даць (усыпаць) у косці.** 1. Ніхай, ніхай нарвўся як-небудзь, дам ужо ў косці дык дам. Нада будзіць усыпыць у косці, каб язык ні руспускала. 2. *Жаніцца ж абішчаў,* а толька апазоріў дзеўку, ну браты яму далі зы яе ў косці, надоўга запомніць. Сам я ня відзіў, толька кызалі, што ў косці яму ўсыпылі ў Зылачэві добра.

Даваць (сыпаць) у хвост і ў грыву, гумар. Моцна прабіраць, лаяць. Даець Жэнька свайму і ў хвост і ў грыву. Ты яму сыпш і ў хвост і ў грыву, а ён толька хужы становіцца. **Зак. Даць (насыпаць, усыпаць) у хвост і ў грыву.** Мы дужа ні сьцісьняімся, даём ім у хвост і ў грыву. Раз насыпылі і ў хвост і ў грыву, і яшчэ палучуць. Толька ніхай пьд'явюцца, усыплю і ў хвост і ў грыву.

Даваць сябе знаць. *Рабіцца адчувальным.* Сколька ўжо ўремя прайшло, а пасечыныя даець сябе знаць. **Зак.** **Даць сябе знаць.** Большы двыццаці гадоў ня чўствывылыся раненія, а цяпер дало сябе знаць, ды і крепка.

Даваць толк (лад, рад, парадак), *часам іран.* **Надаваць належнае месца па прызначэнню.** Ці думыш ты дываць толк у етых сваіх сенцах? Як ты яму будзіш дываць толк, кылі ён гультай з гультаёў. Дываць толк умець чаму хочыш, зы два дні пацьцёлка прап'ець. Усё хваліўся: даю лад, а як было роілым, так роілым і астаўся. Кузьма даець сваім лад, аднаго на шохвіра пыслаў, другога ны трыктаріста. Дываць лад бацькывым грышам наўчыўся. Нада б ужо дываць якей ряд, ды ўсё рукі ні даходзюць. Ці думыш ты сваім ряд якей дываць, ім жа работыць пыра. Сколька я ні зырыбляў, яны дывалі ряд жыва. Я думыў, ты пырядык троху даеш, а ты спаць зываліўся на дзінь. Дывай-ка ты пырядык сваім мальцым, ато яны збындзюгаюцца. Пымыгаіць ладна: ікая капейка зу душою зывядзецца, зразу даець пырядык. **Зак.** **Даць толк** (лад, рад, парадак). Што ж ты выпрыўляісься, нада б сяну даць толк. Я сваім толк дыла, і чаго я дужа клыпаіць буду. Ты яму дзье тысічы выкльді, дык ён зы нядзелю дасьць толк. Дам у сябе лад, тады ўжо, можа, як вырву дзень, к табе пыдбягў. Ну што, даў лад і цешчыному хызйяйству? Ты толька ні біспакойся, даць лад я сумею. Тут усё упыряччыць, даць ряд — нада хырашэнька рўкі прылажыць. Гываріў ты, што год прадержуцца, — дык за месіц далі ўсяму ряд. Калі ж ты пад вербымі дасі пырядык, там жа горька нада ўсё прыпуціць. Ён умець даць пырядык, нывярэд усігда глядзіць, ня то што хто. Чаму ня выўчыўся, а грышам даць пырядык умець.

Даваць тропку (ыввалачку) *Біць (звыч. дзяцей).* Сідыр ны сваіх ні глядзеў, дываў трэпку. Што толку, што даюць ім вывылычку, яны ні каплі ні каюцца. **Зак.** **Даць тропку** (ыввалачку). За што табе ўчора далі трэпку? Есьлі табе ні даць трэпку, ты ні пыкаісься. Даў вывылычку зы сад, зыкаіцца лазіць. Дам вывылычку раз, другой раз — і ўніміцца.

Даваць тумака. *Біць, штурхаючы ў спіну.* Каму ты хочыш дываць тумакá, брату роднінькыму? Стáла дываць тумакоў, дык ён вырвуўся, адбег і язык пыказыіць.

Зак. Даць тумака. Дыла тумукá, ну дык што яму, зырігытаў і ўсё. Дужа ня білі, а троху тумакоў далі. *Множн.* **Надаваць тумакоў.** Ня слўхыўся, дык ныдывала тумакоў, ныдывала і выпрывіла.

Даваць у зубы. 1. *Соваць у рот.* Кінь ты дываць у зубы соску, яму ж ці ні чацьвёртый год. 2. *груб. Біць у твар.* Дужа ты рызыйшоўся, усім гатоў дываць у зубы, а сам пулучыць ня хочыш? **Зак. Даць у зубы.** 1. Дай у зубы што-небудзь, і ніхай сядзіць, зойміцца і будзіць муўчаць. 2. Палезь, палезь, дасьць у зубы і атляціш. *Множн.* **Надаваць у зубы.** *Пабіць.* Пычаў адурюваць п'яный, за кол хвытацца, ну й ныдывалі ў зубы.

Даваць (ускідываць, ускідаць) **на арэхі.** *Біць (злёгка).* Вам абоім бацька дываў ладна ны арехі, табе тыкі і стоіла. Ны арехі даець сваім, ні сьцісьняцца. Глядзі уськідывыць ны арехі, могуць яблыкі пулучыцца. Мы ім ні раз уськідывылі ны арехі. А табе часта уськідалі ны арехі, бувала, то там, то там і пупадзець. **Зак. Даць** (ускінуць, ускідаць, накідаць) **на арэхі.** Пулучыў учора хырашо, далі ны арехі, сколька хацеў. Самі мы ня відзілі, ну гыварілі, што ім там ны арехі ўскінулі. Сяньня так ня выкруцісься, уськідыць ён табе ны арехі. Накідылі ны арехі, ніхай дужа такім шўстрым ня бўдзіць.

Даваць у шыю (карак, загрывак), *рэдкаўж.* *Біць са злосцю.* Ладныя былі атлёты, любілі дываць у шыю. Ты лўччы скажы, хто табе толька ні дываў у карык. Даеш у загрывык суседу? **Зак. Даць у шыю** (карак, загрывак). Дай у шыю, і атлезіць, і п'янка айдзе дзеніцца. Як дасьць у карык, тэй і пыкаціўся кўмільгым. За нешта ж далі ў загрывык, зуслужыў. *Множн.* **Надаваць у шыю** (карак, загрывак). Штурьхнулі — ні ўспакоіўся, яшчэ палез, тады ныдывалі ў шыю. Каб пыдвярнуўся ты — і табе б ныдывалі у карык. Толька ні ўспакойся, ныдаём у загрывык.

Даваць фору (чосу). 1. *звыч. асудж.* *Вычвараць.* Даюць мазылыўскія хлопцы фору, нашы так ні дыкажуць. Даюць п'яныя чосу, ні пытхадзі, слова ні скажы ўперік. 2. *жарт.* *Лаяць, ушчуваць.* Уй, дывала ж ты фору ім, — так, ізыком пытріпала. Хваціць ужо, хваціць дываць чосу, зу суботу яны рыскаіліся. **Зак. Даць фору** (чосу). 1. Пыдажджы, пойдзіць ніхай у Сапрынывічы, там фору дасьць. Сыбралыся ўся хеўра, вып'юць, дык дадуць

чосу. 2. Канешня ж, дыла куме фору, незышта ж ні пыладзілі. Ну, такога ні прашчў, дам часу.

Да веку. *Да канца жыцця, усё жыццё.* Ці я ж цябе да веку карміць буду. Будуць яны мяне да веку пымінаць. Да веку гурювала: зы быгаствым пыгнаўся.

Да вумапамрачэнія. *Надзвычай, звыш меры.* Я сяньня забегылыся да вумапымрачэнія. Да вумапымрачэнія укліпаўся у нечыю каўшоўскую.

Да вушэй. *Поўнасцю, з ног да галавы.* Куды ня вьпрыў, пріцягніцца нызад у грязі ду вушэй. Прішлі мокрыя ду вушэй,— такей лівінь зыхваціў на полі, ні пабежч нікуды, ні схувацца. Што ёй ні скажы, січас успыхніць, ду вушэй пыкрасьнеіць.

Да гарла, неадабр., нездав. *Вельмі многа.* Чаго ім яшчэ ні хвытаіць, ужо ж, кáжыцца, усяго ўсякыга ды гырла і пыныбрáліся, і пыныхвыта́ліся, і пынынасіліся. Вы сныбжыны усім ды гырла і ні пішчыця. Ды гырла нызыпáсіў і сена, і дроў, і торху.

Да гібелі (пагібелі, пропасці), *неадабр. Вельмі многа.* Ныдыва́лі мне тут усяго усякыга да гібелі, глядзі во, рызьбіра́йся, што айдзе. Іх там сыбрáлыся ды пагібілі, ці я ўсіх пі́рікрічу. Пырысят сяньня было да пропысьці, большы як у якая скрысенья, ніхто браць ні хацеў.

Да глыбіны душы (серца), *кніжн. Вельмі моцна (хваляваць, кратаць).* Аньку тваё пісьмо узвулнувала ду глыбіны душы. Я знаю, Коля ду глыбіны серца пі́ржыва́ў, што так पुलучы́лыся.

Да гроба (магілы, грабавой даскі). *Да канца жыцця, назаўсёды.* Тваю ласку я буду помніць да гроба. Нухува́ў столька, што да гроба хва́ціць. Ты ды магілы ня должын зубуваць, што яны длі цябе зьдзелылі. Еткыга быгаства табе і ды магілы ні спажыць. Тваю помышч мы ды грыбавой даскі ні забўдзім.

Да дна. *Поўнасцю.* Узіла ў рукі адну бутылку, другую, трецьцію — усе ды дна асушыны. Ніхай пупадзец, вьцмыкчыць ды дна.

Да зарэзу. *Надзвычай востра (пра патрэбу).* Вьхвыціў с-пад рук, а мне сымаму скобля ды зарезу нада. Ды зарезу у Данілыўск нада зьездзіць.

Да звання. *Дашчэнту, так, што нічога не засталася.* Ускачылі мы ў сенцы — там усё ды звáньня зыбрáджына. Паччысьцілі ды звáньня, нічога німа.

Дай бог. 1. *Вельмі добра.* Дай бог здзелыны сані, здесіць зім ат'ездзюць. Дай бог, каб так абыйшлося, ато можым пыгарець што большы некуды. 2. *Вельмі добры.* Дай бог чылавец: і ня п'ець, і ня кúріць, і здзелыіць мi-гым, што ні скажыш.

Дай бог памяці. *Пра працэс прыпамiнання.* Дай бог пáміці, сiчáс скажy. Дай бог пáміці — забыўся, ато ж ны iзыке буўтáлыся.

Дай бог сколька. *Вельмі многа.* Ныбрáлі грiбоў дай бог сколька, ты глянь, саўсім нядyмына. Сыйшлося на-роду дай бог сколька.

Дай (давай) бог ногі. *Пра iмкiлiвыя ўцёкi.* Пытхва-цiўся і толька дай бог ногі ляцеў ат'етуля. Бег дывай бог ногі, аткуля і сiла ўзiлáся.

Дай срок. *Пра неабходнасць пачакаць нейкі тэрмін.* Дай срок, і крýшу пымiнiю, і пляцень зыграджy. Дай срок, будзiць табе белка, будзiць і сьвiсток.

Да капеечкі. *Усё без астатку (пра грошы).* Толька адно дыхвáльства: грошы нялiчыны,— ды капейкі даўно прашмýгыў. *Гл. Да (п а с л е д н я й) к а п е й к i.*

Да капелькі. *Усё чыста (пра вадкае рэчыва).* Вiпiў цялёнык ды кáпiлькi і вядро бадзець. Ны такой жарiшчы пымiтáцца, жáжда бярець,—к абеду ды кáпiлькi бiтончык вiпiлi.

Дакапывацца да карней. *Знаходзiць сутнасць, перша-прычыну.* Ён, кажыцца, ні на шyтку ўзiўся дыкáпывыцца ды карней. **Зак. Дакапацца да карней.** Тут дыкыпáцца ды карней ні так проста, нада мызкáмi хырашэнька пышывялiць. *Працягл.-фiнальн., рэдкаўж.* **Надакапывацца да карней.** Ныдыкáпысься ды карней, як рiвiзор у Малый Лешчынкi.

Да карней валос. *Вельмі моцна (пачырванець).* Як толька я прыгварiла пры Аньку, як успыхнуў увесь, пыкрасьнеў ды карней валос. Слова ёй скажы ні так, і сiчас пýхыць ды карней валос.

Да касцей. *Надзвычай (змерзнуць, намякнуць).* З раньня ж ны мароз ні пыкáзывыла, надзелiся лёхка,

пір'ястылі ды касьцей. Дўмыў, нічога, цёпла, а ды касьцей прыбрала. Пір'ямёрзлы ды касьцей, мы ж ні прідпылыгали, што еткыя хыладзіна пытхвацица. Нашы паехылі біз усякый ныпрятчыкі, зьмякнуць ды касьцей. Нам хвацiла сяньня ў кустах, прымяклі ды касьцей.

Да коркі (корачкі). *Усё да канца (звыч. прачытаць).* Усю да коркі прычытаў за судкі, дужа іньціресныя кніга. Што ні пупадзец, усё да корычкі чытаць.

Да крайнасці. 1. *Да апошняга.* Яны мяне тады ды крайнысьці, расьсердзілі. Ну дывядзеш ты мяне ды крайнысьці, ну атлуплю я твае бакі дык атлуплю. Дайшлі ды крайнысьці, дальшы некуды. 2. *Абавязкова.* Ды крайнысьці б нада увідзіць Пітрыка, ён мне грошы должын.

Далёка захадзіць. *Выходзіць за межы дазволенага, прыстойнага.* Лёнька пычаў ужо далёка зыхадзіць, успакой-ка ты яго зь яго шўткымі. **Зак.** **Далёка зайціць.** Ты с тваімі ухваткымі далёка зайдзіш. Нада зьдзержывыць, ато яны далёка зайдуць. **Множн.** **Далёка пазахадзіць.** Журтуваць — жартуйця, ды нада ж меру знаць, ато вы ўжо далёка пызахадзілі.

Далёка не ўехаць. *Асабліва не пакарыстацца, многага не атрымаць.* Не, ны Сахрону далёка ня ўедзіш, ні тая ўхватка і стыр'яньня ня тоя. Як я гываріў, так і пулучылыся: ны Сызанку далёка ня ўехыў. **Далёка ўехаць.** На кім ён хочыць далёка ўехыць? — на аторві с аторвыў?

Далёка пайціць, *часта іран.* **Дабіцца вялікіх поспехаў.** Ты с такою навўкыю далёка пойдзіш, а мой учыцца ні зыхацеў. Айдзе бысяк далёка пойдзіць. Не, с такім стыр'яніім далёка ня пойдзіш.

Далёкая песня. *Тое, што яшчэ некалі будзе.* Канешня, калі-небудзь і трісьцен прістроім, будзіць піцісьценка, толька ета ішчэ далёкыя песня.

Далёкій прыцэл. *Хітры разлік.* У цябе далёкій прыцэл, толька с тваіх замыслыў нічога ня вьйдзіць. Далёкій прыцэл браў: к первыму быгачу у зяці меціў.

Дальшы (далі) **ад граха.** *Пра жаданне не мець ніякага дачынення да спакусливай кампаніі, асобы, справы.* Я ня ўмешывылыся у іхнію дзялёжку, а ну іх дальшы ад гріха. Далі ад гріха, дык луччы будзіць, самі ніхай рызьбіраюцца як хочучь.

Дальшы (далі) [ехаць] **некуды**. *Пра канчатковую безвыходнасць становішча*. Дажыўся — дальшы некуды, ну што ты хочыш, кáжнінькій дзень п'яный і п'яный. Дальшы ехыць некуды: пасьледнія пальцішка прапіў. С усімі піягрЫзлыся, далі ехыць некуды.

Дальшы (далі) [свайго] **носа не відзець** (не глядзець). *Быць вельмі абмежаваным*. Што гываріць пры Пынасён-кыў, кылі яны дальшы носа ня відзюць. Як ні талкуй, а далі носа ён усё дно відзіць ня б́удзіць нічога. Міхейчык ні разу дальшы свайго носа ня відзіў. Нада ж падумыць, што будзіць заўтра, а ты дальшы носа ні глядзіш. Дальшы свайго носа ні прывік глядзець. **Дальшы** (далі) [свайго] **носа відзець** (глядзець). Што тут надзеіцца, дальшы носа глядзець ён ні стáніць. А што ты калі відзіў далі носа, як нудуюць, так і трілюдзіш. Каб ты мог відзіць дальшы свайго носа. Калі ён і на што глядзеў дальшы свайго носа. **Зак. Дальшы** (далі) [свайго] **носа не ўвідзець** (не глянуць, не паглядзець). Сколька ні талкуй, сколька ні б'ісьняй і ні гыварі, дальшы носа ня ўвідзіць. Толька пры сябе пыклапоціцца, дальшы свайго носа ня ўвідзіць. Толька длі сябе і большы нічога, дальшы носа ні гляніць. Ня с тых, што падумыць пры каго-небудзь, дальшы свайго носа ні гляніць. А чаго ж ты ні пыглядзеў далі свайго носа? **Дальшы** (далі) [свайго] **носа ўвідзець** (глянуць, паглядзець). Айдзе ён што ўвідзіць дальшы носа. Худзь ба раз глянуў дальшы свайго носа. Нада пыглядзець дальшы носа, чым дзяреўня живець. Дальшы свайго носа пыглядзіця, тады увідзіця, чыя праўда. Ні знаю, каб ён далі свайго носа глянуў калі-небудзь.

Да мазка касцей. *Да глыбіні або ўсёй істотай*. Ён табе верін ды мызка касцей. Ды мызка касцей прапітын нінáвісьцю. Ды мызка касцей уверіўся, што ўсё так і было, як яны пірэдалі, і нікога слухыць ня хочыць.

Да нітачкі. *Усё чыста (пра адзенне)*. Ягліць ім ляцець у такую дылячынь, туча находзіць — зьмякнуць да нітычкі, хочыш, і ўспаленія пытхваюць. Тэя гэрчыкі толька і глідзяць, айдзе што пытхваціць можна, к каму хочыш улезуць і вычысьцюць да нітычкі.

Да новых венікаў. *Доўгі час (памятаць)*. Нада нярыжыць і Хвёдыра, каб так прувучыў, што да новых венікаў ба помніла.

Да пары да ўрэмя (ўрэмені, часу). *Пакуль што, часова.* Ды пары да ўрэмя ты будзіш вірдуваць, прідзіць урэмя — кончыцца твоя ўлада. Ды пары да ўреміні я з вамі етык таўморюся, кіну, ріну, і самі дзельіця як хочыця. Есьлі жывот зрушын, то бірягісь дый бірягісь, а ні бярэгшыся ды пары ды часу праходзіць.

Да пары (ўрэмя, ўрэмені). *Пакуль што, часова.* Ды пары буду цярьпець, а кылі дыбяруся, пышчады ня ждгы. Ды пары жбан ваду носіць. Да ўрэмя так будзіць цягнуцца, калі-небудзь сарвецца. Усе твае конікі да ўреміні. С Пітраком да ўреміні шуціць, а прідзіць пыра — тэй такую раскрутку дасьць, што ня здзівіціся.

Да паследняга. 1. *Усё, так, каб не засталося.* Вун Аксюта турува́тыя, ты дайжа ні прасі, сымá аддасьць ды пасьледніга. Сусед навёў, а тэя бысячугі улезьлі ў вакно і в́ычысьцілі ды пасьледніга. 2. *Да канца.* Хуць больна було, ну я цярьпеў ды пасьледніга. Ды пасьледніга цярьпелі мы твае дуры, а большы некуды, — ці ўспакойся, ці ўбірайся.

Да паследняга дыханія. *Да апошняй мінуты жыцця.* Ды пасьледніга дыханія усё зваў цябе. Ды пасьледніга дыханія буду помніць Верку.

Да [паследняй] капейкі. *Усё без астатку (пра грошы).* Во прыдыла́ цубулю, дык прыдыла́, ды капейкі пыцір́яла усе грошы. Прап'ець з друзьямі ды пасьледній капейкі, а тады ходзіць, канькыць: дай на кўрива.

Да [паследняй] каплі. *Усё чыста (пра вадкае рэчыва).* В́ыліў красін ды ка́плі, нада як атварну́цца, купіць літ-рыў сколька. Стыяла бутылычка белінькія, бірігла́, а ўчора хваці́лыся — пуста, ды пасьледній ка́плі в́ыцмыктыў. Ды пасьледнія каплі выцызілі, і дно сухоя.

Да [паследняй] ніткі. *Усё чыста (пра адзенне).* Зьмяклі да ніткі, рубца́ сухога ні аста́лыся. На ху́тырі ў Паўла укράлі раз усё да ніткі. Ды пасьледній ніткі прымяклі, дывай скарей пірядзецца. Глядзі, бойся злудзюга́ныў етых, ды пасьледній ніткі могуць апчысьціць.

Да паследняй рубашкі. *Усё чыста (пра набыткі, маёмасць).* Што ён в́ыіздзіў? — прап'ўся ды пасьледній рубашкі, купляла, нызывала. Зна́іш, як у нас калі-то гулялі? — ды пасьледній рубашкі прагу́лівылі.

Да пацеры сазнанія. *Да непрытомнасці, да поўнай страты сіл.* Цярьпеў ды пацери сызнанія. Ныпіліся ды пацери сызнанія. Рызьнімай скарей, ды пацери сызнанія будуць біцца, пызыбіваюцца.

Да петухоў. *Усю ноч.* Праседзілі у Зьмітраковых ды пітухоў. Гыманілі ды пітухоў, устреціліся дзрузья. Незбыльз вам було тарчэць ды пітухоў.

Дарагою цаною. *Вялікімі намаганнямі, ахвярамі.* Ха-та мне дыстáлыся дужа дырагою цаною, сколька я нырваўся, цігаючы бярьвеньня.

Да радзімца (прыпадка), *груб.; адз., мн. Надзвычай многа.* Плойма — ды радзімца, усе бігаць, саветыюцца: а што? а як?— выраціць, яго слова закон. Ныкідáлі скытá ды пріпáдка, дык я во зыхвытáлыся. А чорт іх знаць сколька, там іх ды пріпáдкиў.

Дарам (дарма) **не прайціць.** *Пра непазбежнасць адплаты.* Увídзiш, што дáрым табе ета морква ня прайдзіць. Ня бойся, у мяне дырма нічога ня прайдзіць, што заслўжыш, то й палучыш. Дарым ні прайшло Лiзынкáм сена, зыплацілі рублей пы дваццыць штраху. **Дарам** (дарма) **прайціць.** Дўмыiш, табе дарым прайдзіць дурáчыньня? Ой, ня думыю, каб дырма прашлі Сенькіны йгрушкі. *Незак., рэдкаўж.* **Дарам** (дарма) **не прахадзіць.** Табе дарым нічога ні прыхадзіла, ня ўмеў выкручывыцца. Што, дырма ні праходзіць бáлыўства, а ты ж дужа быў хрáбр. **Дарам** (дарма) **прахадзіць.** I ны гылывах яны лáдна хадзілі, ну а зато што ж ім прыхадзіла дáрым? Няўжэлi табе дарым праходзіць атаўка?

Дарам (дарма) **хлеб есць.** *Не прыносиць ніякай карысці.* Прівыклi дáрым хлеб есць. Мы дарым хлеб ня елі. Дырма хлеб есць ні стáнім, ны прыпiтáнія заробім.

Дар за дар. *Пра адплату тым жа самым спосабам, манерам.* Ну штó, як сам дзелыў, тоя й пулучыў дар за дыр. Вот нá табе дар за дыр, любуйся.

Дарога заказана. *Пра існаванне забароны бываць, наведвацца.* Посьлі такога дзела дарога табе ў Шáмыва зыкáзына, дайжа і ня думый пыкáзывыцца.

Дарогу заказаць. *Адрачыся, даць зарок не бываць, не наведваць.* Ці ты ўжо ка мне дарогу зыкызаў? *Незак., рэдкаўж.* **Дарогу заказываць.** Большы ён сюда ніхáй і

дарогу зыка́зыць. *Множн.* **Дарогі пазаказываць.** Ні знаю, за што надўліся, толька цірізь людзей пірідывалі, што ў Різаны яны дайжа дарогі пызыка́зывылі.

Дарогу заступаць. *Перашкаджаць, станавіцца перашкодай.* Я зуступаць дарогу нікому ні стáну. Ты ўсё шчыта́ш, што табе нехта дарогу зуступа́ць. *Зак.* **Дарогу заступіць.** Ці я каму дарогу зуступіў, што ты етык гаворіш. *Узмацн.* **Дарогу пазаступаць.** Хто ім так ужо дарогу пузуступа́ў, што яны жыць ня могуць. *Працягл.-фінальн.* **Дарогу назаступаць.** С тымі атлётымі нада войстра вуха дзіржаць, ато нузуступа́ш дарогу.

Дарогу перахадзіць (перабягаць). *Станавіцца на шляху ў іншага.* Дыгыварывійся ты, купляй, я дарогу пірiхадзіць ні стáну. Мы вам дарогу ні пірiхадзілі, чаго вы ат нас хочыця. Ахота вам дарогу чорту пірiбігаць, толька тріскатні б́удзіць на ўсю акругу. *Зак.* **Дарогу перайціць** (перабежч). Чым табе, ты скарей дарогу любому пярёйдзіш. Узбугура́жыліся, усё дно як я ім дарогу пірайду. Вот ужо Лявон табе дарогу пірябег, ён чылавеку вады ні замўціць. *Працягл.-фінальн.* **Дарогу наперахадзіць** (наперабягаць). Дужа вам хто дарогу нypiрiхадзіў. Як жа я табе дарогу нypiрiбігаў? — ета ж ты так і глядзіш, каб ножку пыцста́віць каму.

Да свадзьбы (к свадзьбе) **зажывець** (загаіцца). *Пра тое, што пройдзе, палепшае да сталасці.* Ні гарі́й, ды свадзьбы зыжывець. Можыш быць спако́ін, ды свадзьбы зыгаіцца. Во, дужа ты ўжо спужа́лыся, к свадзьбі зыжывець. Ні плач, к свадзьбі зыгаіцца, бальшоя дзела — рiза́нуў троху.

Да сёмага (сядзьмога) **поту.** *Да поўнай знямогі.* Мы да сёмыга поту ні ста́лі б выбiва́цца, нада ж і пірiдыхну́ць мiнўтку. Ды сядзьмога поту стырiа́цца, усё каб угадзіць хочыць.

Даставаць (зарабатываць) **цацку.** *Атрымліваць хваробу, балячку, калецтва.* Ахота каму-небудзь дыстыва́ць цацку, лезыць цірiз ражэ́ння,— тут яўныя калества палўчыш. Зырыба́тывыць цацку пресься, ні глядзіш ні на што? *Зак.* **Дастаць** (заработаць) **цацку.** Што, стрыда́ціль мой, дыста́ў цацку, а навошта табе, к чорту, було тоя стряльлё? Так, ні глядзеўшы нiсколька, жыва зыработы́ш цацку, будзіш тады каенчыць.

Дастваваць з-пад зямлі. *Знаходзіць любым шляхам, з незвычайным скрытам і ўменнем.* Што вы прывізіліся, ня пойдзіць жа ён дыстываць с-пыдзь зямлі таго Сьліўкіныга, ды па еткый росі. **Зак. Дастваць з-пад зямлі.** Вот нарт, січас я табе дыстану с-пыдзь зямлі мёду,— я ж сказыаў, што ў мяне ні ложка німа. *Узмацн.* **Падастваваць з-пад зямлі.** Ці вы с-пыдзь зямлі пыдыстывалі сабе такея харошыя ремні? *Працягл.-фінальн.* **Надастваваць з-пад зямлі.** Піліпёнык ныдыстываў с-пыдзь зямлі кожу і ныспікулірывыў: пулучыў тры гады.

Да сядых валос. *Да старасці.* Ды сядых валос помню дыбрату дзядзькыву. Ды сядых валос дажыў, а ральё астаўся, нічога па-людзку ня здзелыіць.

Да ўпаду. *Да поўнай страты сіл, да поўнай знямогі.* Во была вічарінка, сказыаў ўсе ды ўпаду. Ды ўпаду касілі, ну-тыкі дабілі ды кынца.

Дахадзіць да белага каленія. *Злавацца да страты самавалодання.* Ні нада дыхадзіць да белыга каленія, сядзь і ўспакойся. **Зак. Дайціць да белага каленія.** Зы ірунду дайшоў да белыга каленія. Ня трогый, узноў дойдзіць да белыга каленія.

Дахадзіць да вушэй, неадабр. *Рабіцца вядомым.* Што там ні трыпануць, нызаўтрга ужо сюда даходзіць ду вушэй. **Зак. Дайціць да вушэй.** Ат аднаго ізыка г другому — так і дайшло Арцёму ду вушэй. *Узмацн.* **Падахадзіць да вушэй.** Думыіш, тут што утаіцца? — тры словы скажы, і ўсе падахадзіць ду вушэй.

Дахадзіць да ручкі (канца, точкі, паследняга). *Апынацца ў безвыходным становішчы, дажывацца да поўнай страты сілы, здароўя або да крайняй нястачы.* Я ні стала б дыхадзіць да ручкі, як Сашка, а што-небудзь ба дзелыла. Ну што, рішыў дыхадзіць ды кынца, а ці падумыў, куды ты дзенісься біс хаты? Арцём даходзіць да точкі, пасьледній хвост прыдаець. Дыхаджу, брат, да точкі, саўсім сы здароўім пудупаў. Ён ужо дыхадзіў ды пасьледніга, дык сістра пад'ехыла, троху падздержыла. **Зак. Дайціць да ручкі** (канца, точкі, паследняга). Ні кыла ні двыра, дайшоў да ручкі, зу пугуралу стаў. Прігледзіць за ім — хто прігледзіць, дойдзіць ды кынца — с-паць сынегу калі-небудзь выкыпыноць курчыжкыю. Луччы і ні спрашывый, так збальвылыся, дыйшла да

точкі — айдзе дніоіць, айдзе начуіць. Дайшлі ды пасьледніга, а ўсё з-зы чаго? — ціріз гультайства. *Узмацн. Падахадзіць да ручкі* (канца, точкі, паследняга). Ці вы тут пыдыхадзілі да рўчкі, ці йшчэ троху варушыціся? Твае адны пыдыхадзілі ды кынца, адною грязью зырасьлі кругом ны сажынь. Ні рукою, ні нагою ні шывяльнуць — так пыдыхадзілі да точкі. Скора пыдаходзюць ды пасьледніга, — нада ж так людзям пупускацца.

Дахадзіць да сазнанія. *Рабіцца зразумелым.* Табе трўдна даходзіць ды сызнанія, асобінна есьлі пынімачь ня хочыш нікога і нічога. *Зак. Дайціць да сазнанія.* Ці дайшло табе ды сызнанія, што пыра пычылавечыскі пычынаць жыць.

Дахадзіць да толку. 1. *Пачынаць разумець сэнс.* Ці стала яму троху дыхадзіць да толку, кылі рустулкувалі? 2. *Рабіцца нармальным, прывычным.* Як твае дзялы, ці даходзюць троху да толку? *Зак. Дайціць да толку.* 1. Ніяк ня мог да толку дайціць, што к чаму. 2. Ні знаю, ці дайціць калі ў іх жыцьні да толку.

Дахадзіць сваім вумом (розумам, галавою). *Дабірацца да сэнсу самастойна.* Мне пыцсказывыць было некыму, ды ўсяго прішлося дыхадзіць сваім вумом. Цяперя ты сам хызійн, дыхадзі ды ўсяго сваім розумым, толька я ны тваём месьці абгыдаў ба пацьцёлка ат ведымных каровы. А ніхай даходзюць сваёю гылавою, ужо ні мάλінькія. *Зак. Дайціць сваім вумом* (розумам, галавою). Ну што, ўсё-тыкі дайшоў сваім вумом? — во так усігда нада. Луччы, як дойдучь сваім розумым, скарей жыць наўчуцца. Ныўряд, ці пытказывыў яму хто, відна, сваёю гылавою дайшоў. *Узмацн. Падахадзіць сваім вумом* (розумам, галавою). Каб пыдыхадзілі сваім вумом, тады б я хваліў, а што нехта пыцскажыць — ета ня дзела. Айдзе яны пыдаходзюць сваім розумым, калі іх ня ўчылі дўмыць. Раз пыдыхадзілі сваёю гылавою, то й ладна.

Дацца духу. *Вельмі стаміцца.* Так ужо даліся дўху лі мылацілкі, чуць дывылакліся. Выхыдзіш што ці ня выхыдзіш, а дўху дасіся. *Незак., адзінк. Давацца духу.* Лупаткыю дзень пымыхаць — даеься духу. Я ні стаў ба так дывацца духу, самі могуць зьдзельць, яшчэ ня зломкі.

Дацца ў знакі (знак). *Вельмі намучыць.* Дылася мне ў знакі летышнія пінкка: цігаў холыдым, апшаснуўся

ў ваду, пірядрыг і прыліжаў пасьці месіц. Пызьба́ дасца ў знак, за́ дзiнь набегысься, што ногі ні пыцягніш к вецыру. *Незак., рэдкаўж.* **Даваца ў знакі** (знак). З большым мне было нічога, спакойный быў, зь меншымі дыва́лься ў знакі. Бульба даецца ў знакі. Папомніш, што я табе кызала, як будзіць дыва́цца ў знак.

Даць асечку. *Не атрымацца.* Кру́та завёўся, ды даў асечку. *Незак., рэдкаўж.* **Даваць асечку.** Сколька разоў схва́тывылыся з Гапкыю, ды не, ні спруўляіцца, даець асечку. Што та ён паследнія ў́ремя пычаў дываць асечкі, раншы ж ува ўсём первы́й быў, нікому ні ўступаў.

Даць вочарадзь, *іран. Аблаяць, вылаяць.* Як дасць вочы́рідзь, мы ажно за вушы схваціліся: во ега ўмеіць. Умеіць даць вочы́рідзь, выўчыўся. *Незак.* **Даваць вочарадзі.** Во даець вочы́рідзі, як мушчы́на якей крбіць мыці́ріком.

Даць дуба, *груб. Памерці.* Адбушувáў, уредзіна, сваё, даў-тыкі дуба, ато доўга пагібілі ні було. *Незак.* **Даваць дуба.** Кызалі, Антон быў сыбраўся ўжо дуба дываць, а тады атлежыўся і ў сваты́ паехыў.

Да чорта, *неадабр. Вельмі многа.* Ныкідаіць етых курей да чорта, пыжыра́юць усё, а ійца́ ня відзіш. Айт, там сваіх да чорта, чаго яшчэ я пайдú туды́.

Да чортавай гібелі, *груб. Празмерна многа.* Кінулі ны зіму́ скыта́ да чортывы́й гібілі, а нашто? Да чортывы́й гібілі дроў, увесь двор зыва́лін, на дзесіць гадоў хва́ціць.

Да чортавай мацеры, *нездав. Вельмі многа.* Ва́шыга племя да чортывы́й ма́цірі усюдых, куды ня пойдзіш — Сімянкі. Ныгаворіць да чортывы́й ма́цірі лухты́ ўсякія — і ўсё ў яго праўда.

Да чорцікаў, *іран. Да непрытомнасці, галюцынацый (звыч. напіцца).* Заўчора да чорцікыў ныбраўся ў Сьвітазеры, а сянняя з горыда чуць прыпоўз, пыт плятнём выляіцца.

Да шарсцінкі (шарсціны, шарсціначкі). *Усю чыста (пра жывёлу).* Сколька раз ну хутура́х, бувала, чума́ ды шарсці́нкі сьвіньней вы́лыміць. Зьвіла ўсё ды шарсці́ны, што я буду ва́зіцца, нашто мне. Пріехылі тріцца́тнікі п'яныя, ды шарсці́нычкі увесь скот зыбра́лі, дзьве куры́цы аста́лыся.

Два сакала пара, неадабр. *Пра аднолькавых.* Ляксеі з Навумым — два сыкыла́ пара: што ўбіў, то і ўехыў.

Два сапагі пара, адм. *Пра аднолькавых.* Што бацька, то й сын — два сыпагі́ пара. Во пыдыбра́ліся два сыпагі́ пара, і шука́й — етык ні сыбяреш.

Двор з дваром. *Вобак, па-суседству (жыць).* Мы трі́цыць гадоў прыжылі сь Кіреівымі двор з дваром, а худзь ба калі вадú зумуцілі адны другім.

Дзверы ў дзверы. *Вельмі блізка насупраць (жыць).* Мы жылі блізінька дзьвері ў дзьвері, во так во на́ша ха́та, а во так іхнія.

Дзела выгарыла, пр., буд. *Пра станоўчы выход.* Лянька ты, як у Сумусёнка скоро дзела вы́гыріла. Хадзіў, ды бівáўся, алі ж дзела ня вы́гыріла. Нічога ў іх дзела ня вы́гыріць, ня с тога боку яны зайшлі.

Дзела гарыць, цяп., пр., буд. *Пра тэрміновасць справы.* Дзела гаріць, а ты будзіш стыяць, дзікува́цца — еткія аны́цірэсы увідзіў. Каб любоя дзела, самыя ніатложныя гарела, ён ба стыяў і руссусолівыў і дайжа б ні вурухнуўся. У цябе будзіць дзела гарець, а ім і ні ў гылаве падúмыць, каб узя́цца ды паможч. *Пачын.* **Дзела зага́рэлася, пр., буд.** Так ужо ў іх ні ш чога ні зь я́кыга мы́мінтальна дзела зыгарелыся. То будзіць сядзець сышчы́пя́ рúкі, то ўдруг дзела зыгарі́цца — шуру́м-буру́м пыдыма́іць.

Дзела гарыць у руках, цяп., пр., буд. *Пра лоўкасць і працавітасць.* Есьлі возьмі́цца, у яго дзела гаріць у рука́х, толька пріту́ркыць яго ні так лёгка. Што былі за плотнікі, што зы мысьціравэя, уся́кыя дзела гарела у іх руках. Есьлі Клімя́нкі узяліся, у іх дзела б́удзіць гарець у руках. *Пачын.* **Дзела зага́рэлася ў руках, пр., буд.** Як узя́ліся, у іх дзела пр́яма зыгарелыся ў рука́х, ня то што тэя гырадзкея шлэптухі. Калі пыд ахоту — дзела зыга́рі́цца у руках, а ні захочуць — будзіць ні гаріць ні тлеіць.

Дзела далёка заходзіць, цяп., пр. *Пра складанасць становішча.* Відзім, што дзела далёка заходзіць, мы ногі ў рукі ды ныза́д, ходу атту́ля. Лúчы ні дывадзіць, каб дзела далёка зыхадзі́ла. Случа́лыся, дзела й далёка зыхадзі́ла, ну неік жа рызьбіра́ліся. *Зак.* **Дзела далёка зай-**

шло, пр., буд. Тут дзела далёка зайшло, нада хырашэнька рызыбрацца, што к чаму. Чаго ў нас дзела далёка зайдзіць, мы шчынят умесьці ня ксьцілі.

Дзела дзесятае. *Нешта зусім не істотнае.* Сыка твоя дзела дзісятая, можыць і на борку пыліжаць, а бульбу нада хвытаць скарэй, каб ды замырызка вхвыціць.

Дзела йдзець, жарт., цяп., пр., буд.; адз., мн. *Пра поспехі ў справах.* Нам нечыга біспакоіцца, дзела йдзець. Дзела йдзець, кантора пішыць, касса дзеньгі выдаець. Пакуля мы тама былі, дзела йшло, а посьлі ні знаю, што пулучылыся. У нас дзялы ідуць, ня то што ў вас. **Зак.** **Дзела пашло, пр., буд., адз., мн.** Трошку пытаўкнўлі і дзела пашло, а так ба і стыяла на месці. Ты як возьмісься, дык і дзела пойдзіць, нылэдзіш. Раз дзялы пашлі, мне тут нечыга тарчэць.

Дзела маленькае (чыё). *Пра недатычнась да справы.* Наша дзела малінькя, мы ў вашу жбізінь умешывыцца ні станім. Есьлі маё дзела малінькя, то астывайся етый квіл слўхыць. А вот іх ба дзела саўсім малінькя лезыць сюда.

Дзела не жджэць, цяп., пр., буд. *Пра неадкладнасць справы.* Што ж вы тут селі тары ды бары, дзела ж ня жджэць. Мы сьпяшылі, дзела ні ждала. **Дзела жджэць.** Ці вас якоя дзела жджэць, што вы так ліціце. Дужа там яго дзела жджэць, яму прішлі было б схадзіць сюды.

Дзела не стаіць, цяп., пр., буд. *Пра адсутнасць затрымак.* Дзела ні стаіць, то й ладна. Мне ніважна, айдзе яны, абы дзела ні стыяла. Есьлі дзела ня будзіць стыяць, то йдзі. **Зак.** **Дзела не станець.** Ты сьбірайся, за мною дзела ні станіць, зымяту печ і гатова.

Дзела няма. *Пра абыякавасьць, незацікаўленасьць да асобы, справы.* Мне да Толіка твайго ніякыга дзела німа, ці ён жэніцца, ці разводзіцца.

Дзела пахнець красінам, цяп., пр., буд. *Пра небяспечнасць справы, абставін.* Мы відзім, што дзела пахніць красіным, дык шашкі ў мяшкі ды ходу. У іх с самыга нычала дзела пахла красіным. **Зак.** **Дзела пахла красінам, пр., буд.** Пынялі, што дзела зыпахла красіным, айдзе й п'янка выскычыла. Зыпахніць дзела красіным — бягі к нам, ні русусолівый дужа.

Дзела прошлае. *Даўніна, мінулая падзея.* Цялёнык тэй дзела прошлая, ну я ж усё-тыкі пымянú. Дзела прошлая, што йна там гываріла. Дзела прошлая, алі ж нашто табе чыпáцца.

Дзела свята. *Пра абавязковасць, безумоўнасць выканання.* Есьлі я скызáў — дзела сьвята, я нікога ні пьд-вадзіў.

Дзела стала, пр., буд. *Пра затрымку ў справах.* За чым дзела стáла? Аріна пьшла, і дзела стáла. А чаго бізь мяне дзела стáніць?

Дзела старана (чыё). *Пра неўмяшальнасць у падзеі, недатычнасць да іх.* Маё дзела стырына, ніхай зыпялешчуца, ніхай ні зыпялешчуца. Есьлі наша дзела стырына, тады сáмі і сейця, і ўбiраіця, а мы і ў тэй бок ні глянiм.

Дзела табак (труба). *Пра безвыходнасць становiшча.* Посьлі такіх рызгаворыў яго дзела тыбак. Дывáй уцi-кáць, дзела трубá. Цяперь тваё дзела трубá, нічога ты ні дыкáжыш. Тачылін зрáзу пьняў, што ў іх дзела трубá.

Дзела ўрозь. *Пра канец сяброўства.* Дружылі, дружылі, і ні ш чога ні зь якыга дзела ўрозь. Учора дыгывá-рiвыліся iціць касiць у кусты, а сьняня дзела ўрозь.

Дзела ў шляпе. *Пра парадак у справе або яе паспяховае завяршэнне.* А чаго нам вулнувáцца, у нас дзела ў шлiпi. Раз, два — і дзела ў шлiпi.

Дзела хазяйскае. *Пра неабходнасць прыняць рашэнне на ўласных меркаваннях.* Хочыш едзь, хочыш не, дзела хызйiскыя, толька я адзiн быяріць ня буду. Ня хочыш дзiржáць хвост, прыдывáй, дзела хызйiскыя, ніхай дзецi чэгнуць бiс кáплi мылыкá.

Дзелаць бальшэя (бальшыя) вочы. *Здзіўляцца (звыч. прытворна).* Ты ж сама гываріла, людзi ж чулі, а цяперь дзелыш бальшэя вочы. Ня дзелый бальшыя вочы, мы цябе знаiм. **Зак.** **Здзелаць бальшэя (бальшыя) вочы.** Што ён здзелыў бальшэя вочы, тут удзіўляцца нечыга. **Множн.** **Падзелаць бальшэя (бальшыя) вочы.** Я гыварю, як відзіў, а яны падзелылі бальшыя вочы.

Дзелаць від. *Прытварацца, што робiш цi думаеш так, як трэба або як жадаюць.* Вун стаiць зывярнúўшыся, дзелыць від, што ня відзіць нас. **Зак.** **Здзелаць від.** А ты б

здзельыла від, што ні пачу́ла, і пышла́ міма. Здзельый від, што нізнакомый, куды ён кініцца. *Множн.* **Падзелаць від.** Усе зра́зу падзельылі від, што ім жалка ўсяго.

Дзелаць гвалт (сквіл, квіл), *неадабр.* *Пачынаць крык, сварку, лаянку.* Ка́жный дзень спакою німа, як ра́ньня, і пычыла́ дзельыць гвалт. Як ім ня сты́дна дзельыць сквіл — ка́жын дзень тады зь людзя́мі вока ў вока сустрыка́цца. Ня дзельый сквіл, можна дыгыварі́цца пы-харошыму. Ты й дзельы́ш квіл, бісь цябе тут ціха було. *Зак.* **Здзелаць гвалт** (сквіл, квіл). Узноў Мырчанкі на ўсю акру́гу гвалт здзельылі. Сызанковы ніяк ні нысыта́юцца, здзельылі гвалт за нейкія грыві́ныя турнепсіны. Доўга дужа яму здзельыць сквіл, зы нішто здзельы́ць. Ніхай ба яны бра́лі рыспа́шнік, рыспыха́ў ба ты заўтра, дык не, здзельы́ў квіл. *Множн.* **Надзелаць гвалту** (сквілу, квілу). Ня трогый нячы́стыя сілы, яшчэ гва́лту надзельы́ць, што будзіць хуць зь дзяреўні уціка́й. Каб ня вы самі, ніхто б тут сквілу ні надзельы́ў. Помніш, як летыся за нейкія ірва́ныя вожычкі квілу надзельы́ў. *Узмацн.* **Падзелаць гвалт** (сквіл, квіл). Падзельылі гвалт на полі, як іх тама хто резы́ў ці ірва́ў жыўём. Чуіш, якей сквіл падзельылі, цэлыга пыўдні́я режуцца. Ка́жын раз падзельыюць квіл, ці у іх там двына́ццыць у кысьця́х сядзіць. Падзельыюць квіл, толька людзі зьбіра́юцца як ны ця́тыр. *Працягл.* **Панадзелаць гвалту** (сквілу, квілу). За нейкі́й кычанок капусты столька гва́лту пынадзельы́ць, а ніхай ён вы́смыліць, і кычанок тэй. Пынадзельылі сквілу, што дуракі, а цяперя сты́дна, вачэй дайжа ні ўзьніма́юць. Пынадзельыюць сквілу, як слухы́ць іх каму дужа хочыцца. Квілу пынадзельылі, што хут ты вушы зытыка́й.

Дзелаць з-пад палкі. *Выконваць даручаную справу пад прыму́сам.* Толька с-пыт палкі й дзельы́ць, а каб сам за што ўзя́ўся — нізашто ня возьмі́цца. *Зак.* **Здзелаць з-пад палкі.** Зыста́вілі, дык с-пыт палкі здзельы́ў. *Працягл.-фінальн.* **Надзелаць з-пад палкі.** Ай, с-пыт палкі ўжо надзельы́ць, кылі сызна́нія німа, дык ніякыя палка ні ўкладзець.

Дзелаць коць, жарт. *Класціся спаць (да дзіцяці).* Славік хочыць дзельыць коць, пойдзім і мы, мой ма́лінькій. *Зак.* **Здзелаць коць.** Пойдзім здзельы́ім коць, у цябе ўжо вочкі зьліпа́юцца. *Множн.* **Падзелаць коць.** Відзіш, як хырашо дзеткі падзельылі коць.

Дзелаць круг (кругу). *Рухацца кружным шляхам.* Ірундовінькій масток, а ніяк ні насцьцелюць, пріходзіцца дзельць круг. Нашто вам дзельць еткыга крўгу, во прямінькыя сьцёжычка к іхнім банім. **Зак. Здзелаць круг** (кругу). Ты дзяржыся пряма вун на тую сасну, ато можыш зьдзельць круг, што пыўднй праходзіш. Я ж ні знаў прямейшыя дарогі, паетыму зьдзельў кругу. *Гл. Даваць кругу.*

Дзелаць ладкі (ладачкі). *Пляскаць у далоні.* Адна пірада дною увесь вечыр выплясывылі і дзельлі ладкі. Дзельй, мάλінькій, ладычкі, дзельй яшчэ раз. **Зак. Здзелаць ладкі** (ладачкі). Ты ўжо так гваріў, што табе толька нада зьдзельць ладкі. Зьдзельй, дзетычка, ладычкі дзядзю, зьдзельй ладычкі.

Дзелаць міласць (ласку), *звыч. іран. Рабіць паслугу з неахвотай.* Кылі вядро вады пріясець, дык шчытаіць, што ўжо дзельць мілысьць. Дзельць табе ласку — ета ўзноў бытрыкываць ны тваіх дырагіх, — не, большы я ні зглуплю. **Зак. Здзелаць міласць** (ласку). На Бўдку толька пынадзейся, ён зьдзельць мілысьць, паможыць, будзіць паможына. Зьдзельў ласку, што падвёз.

Дзелаць пагоду. *Аказваць уплыў на абставіны, падзеі.* Дзельць пагоду ён там ня дзельць, ну толька слова якоя скызаць можыць. **Зак. Здзелаць пагоду.** Мыкар пагоду ня зьдзельць, толька пыгваріць ба нада, можа б закінуў слова прі слўчыі. *Працягл.-фінальн.* **Надзелаць пагоду.** Сьпіхнулі, к чорту, з намесьнікыў, во й надзельў пагоду.

Дзелаць (паднімаць, падымаць, пачынаць, ушчынаць) [цэлюю] **вайну** (баталію). *Рабіць крык, сварку, лаянку.* Ахота вам за нейкыю жардзіну дзельць вайну. Табе абы пыднімаць вайну, а зачэпку найдзіш. Зы якіх дзесіць калівін ячменю пыдымаць такую вайну. Із-зы такой чухі ці стоіць пычынаць вайну. Як на вуліцу вйшла, і ўшчынаіць вайну. Німа яе — ціха, прідзіць — дзельць бытлію. Нашто ты бытлію пыдымаіш, ці ты спакойна ня можыш. Вы б лўччы пыдзівіліся, як яны пычынаюць бытлію, во указэя айдзе. Узноў ушчынаі бытлію, даўно горла рызівáў. За што зы якыя дзельць цэлюю вайну. Ніхай вярёвычка ні там ляжыць, айдзе яму хочыцца, сразу пыднімаіць цэлюю вайну. Цэлюю вайну пыдымаіць зы іржаўый гвоздзік. Як сыбрáліся, і ўшчынаюць цэлюю

вайну. Каторый раз дзелыіць цэлыю бытáлію. За што ты пыдымаіш цэлыю бытáлію, ты ж сім'янін. Ніхай курыца мяжу прэйдзіць ны яе і там пуста будзіць, усё дно пычынаіць цэлыю бытáлію. **Зак. Здзелаць** (падняць, пачаць, ушчаць) [цэлую] **вайну** (батáлію). Хто ж там мог здзельць вайну? — канешня ж, Аўдотка з Домныю. Як толька ўместа, так і пыднэлі вайну. Узноў пычáлі вайну, міру ўсё ім німа пу-суседзку. Доўга Зьмітраку ушчáць вайну зы нішто? Ціхіі, спакойный, вады ні замўціць, а нап'ецца — здзельць бытáлію. Ці ты ня чула, за што яны там пычáлі бытáлію? Ну, ушчані бытáлію, ато, знаць, дзень ціха мінуў. Здзельлі цэлыю вайну на ўсю дзяреўню, ні стыда ў людзей ні сырымá. Цэлыю вайну пыднэў за нейкью ломыню стамеску. Хочыш — цэлыю вайну пычанець зы пáлку дроў. Ушчані цэлыю вайну яшчэ ты, — мала наслухыліся таго крікунá. Доўга вітрагоным тым пыднэць цэлую бытáлію? За нейкью вузьдзечку пычаў цэлую бытáлію. Сядзелі, ніцілі, а тады разым ушчалі бытáлію цэлыю.

Дзелаць сваё дзела. *Не ўмешвацца ў іншыя справы.* Я дзелью сваё дзела і ня лезу, куды мяне ня просюць. Вы тут крічыце, а ён паціхіньку дзельць сваё дзела.

Дзелаць ток (як ток, на ток). *Вьядаць, вельмі вытопт-ваючы.* Тубунішча як пыстаіць лі балота, пряма дзельць ток. Коні за трі дні у любым месці дзельюць як ток. Ай, тут ба і ні нада было дзельць на ток, саўсім нечыга глыдануць. **Зак. Здзелаць ток** (як ток, на ток). Такей тубуніога трі дні пыстаіць і здзельць ток. Лі Мшары здзельлі як ток, дайжа травінычкі німа, нічога скубануць нечыга. Увесь луг здзельлі на ток, калі там што атрасьцець. **Узмацн. Падзелаць ток** (як ток, на ток). Пріпруць коні, падзельюць ток, будзіць свой скот галодный. Усю пáрініну падзельлі як ток, хуць мылаці. Раншы там-сям ішчэ можна было што збрынькыць, а цяпер усё падзельлі на ток.

Дзела швах. *Пра кепскія справы.* Доўга дзіржаўся, то так, то етык выхадзіў, а тутá ўжо дзела швах.

Дзеля гадзісь. *Для выгляду.* Нічагенічка мне там ні нада было, так, схадзіла дзелі гадзісь, што ўсе йдуць.

Дзеньгі на бочку. *Пра неабходнасць плаціць наяўнымі.* Ты мне ні дгывáривыйся, раз пыдрядзіўся плаціць — дзеньгі на бочку.

Дзень пры дні. *Кожны дзень поўнасю.* Пустухова дзела нялѣхкыя, ой, нялѣхкыя, дзень прі дні нада ацстоіць і ў дождж, і жарішчыю, і калі ты хочыш.

Дзень у дзень. *Кожны дзень без выключэння.* Дзень у дзень пашоў і пашоў, а пуныя як была пасьцю, так і астаецца.

Дзесятаму загазаць. *Надоўга запомніць вынік дрэннага ўчынку і баяцца дапусціць такое яшчэ раз.* Наш стыршына дужа строгій, с клачком чаго ніхай пупадзец, то зырякесься і дзісятыму зыкажыш. Адзін раз ныпыяю, дык дзісятыму зыкажыць.

Дзецкае ўрэмя. *Зусім рана (пра вечаровы час).* Да Кўдрых тут адна міну́та хадзьбы, а йшчэ ж дзекыя ўрэмя, бягі.

Дзецкій сад. *Пра несур'езных.* Айт, якея там дзеўкі,— дзецкій сад. Дзецкій сад тут, нічога зь імі ні дыгаворісься. Я думыў, сур'езна можна рызгыварівыць, а тут дзецкій сад, як з мылалеткымі толку дабіцца.

Дзённа і ношчна, уст. *Увесь час, клапатліва.* Дзённа і ношчна гарюіць. Ну й што, есьлі дзённа і ношчна плакыць, ці польза ікая будзіць, ці што.

Дзёшава аддзелацца. *Пазбавіцца без непрыемнасцей, без страт, выдаткаў.* Дзёшыва яны адзьдзелыліся, што пы пяцёркі зыплацілі, маглі б хумуты зыбраць, вірхамі б ехылі. *Незак., рэдкаўж.* **Дзёшава аддзельвацца.** У якую пятлю ні ўскакывыў, усігда дзёшыва адзьдзелывыўся. *Множн.* **Дзёшава пааддзелацца** (пааддзельвацца). Глядзі-ка ты, дзёшыва пыадзьдзелыліся, зыдалося ім зь лесым. Біньдзюгаі думылі, дзёшыва пыадзьдзелыюцца,— ня выйшла.

Дзёшава і сярдзіта. *Добра, шмат і нядорага.* Во іка́я пляцёнка пупалыся мне цубулі: дзёшыва і сярдзіта. Купіў дзёшыва і сярдзіта.

Дзіву давацца. *Вельмі дзівіцца.* А ш чаго тут дзіву дывацца, ці ты ач чорта што лўччыя хацеў пачуць. **Дзіву дацца.** Я ж думыла, іна ціхыя, спакойныя, ажно чую: крыіць мыціріком,— я пряма дзіву дыла́ся.

Дзірка ад баранка, іран. *Нічога.* Посьлі іх відзіш, што аста́лыся,— дзірка ад быра́нка. Я пынадзеілыся — дык кінулі дзірку ад быра́нка.

Дзіровая галава, іран. Слабая памяць. У яго ўсігда была дзірэвья гыльва́. Есьлі дзірэвья гыльва́, ні бярыся і ні пыдзіджайся ні ў што.

Дзяла як сажа бяла, гумар. Пра зусім кепскія справы. Што ты спрашывыіш, мае дзіла́ як сажа біла́.

Дзяржацца за спадніцу (падол), іран. Знаходзіцца ў залежнасці ад жанчыны. Век дыжываіць і ўсё зы спадніцу дзяржыцца. Ні дзяржыся зы спадніцу, свья гыльва́ ны пліча́х ёсьць. Дзяржыцца зы падол увесь век, як тэй Бялецкій. **Непаўн. Падзяржацца за спадніцу (падол).** Зразу пыдзіржаўся троху зы спадніцу, пакуля у перья ўвыбраўся. Ніхай падзержыцца зы падол, яны яго наўчуць на сьвеці жыць. **Працягл. Прадзяржацца за спадніцу (падол).** Усю жызьню прыдзіржаўся зы спадніцу, што жонка скажыць, то й слухыць. Ніхай сабе прыдзіржаліся зы падол, а жылі як людзі, ня то што ты. Усю жысьць ні прадзержыцца зы падол. **Законч. Аддзяржацца за спадніцу (падол).** Ці адзьдзіржаўся зы спадніцу, ці ўсё яшчэ слухыіш, што скажыць. Калі ўжо ты адзьдзержысься зы падол? **Працягл.-фінальн. Надзяржацца (дадзяржацца) за спадніцу (падол).** Надзержыцца ён зы спадніцу, вьвідуць у людзі. Ні гыварі, ні гыварі, ты ўжо ныздіржаўся зы падол, большы некуды. Во дыдзіржаўся Камелька зы спадніцу, дывялі дык дывялі. Слухыць матку нада, ну ні так жа, ато дыдзіржаліся зы падол — пы двацыць пяць гадоў, а йна жаніцца зы-прішчаіць — і ня жэнюцца.

Дзяржацца на нагах. Жыць са слабым здароўем. У прошлым гаду трошку дзіржаўся на ныгах, а сёліта ні знаю, ня відзіла. Ны ныгах пакуль дзяржуся, на двор вьцігнуся, пагреюся. **Непаўн. Падзяржацца на нагах.** Наўдобу должын ба ішчэ трошку пыдзіржацца ны ныгах, від, кажыцца, лўчы стаў. **Абмеж. Прадзяржацца на нагах.** Ежылі прадзержыцца ны ныгах да восіні, дык слава богу, ён ужо на сьвеці ні жылец. І то хырашо, што хуць столька прыдзіржаўся ны ныгах. **Аднакр. Удзяржацца (удзержацца) на нагах.** Дўжа ліжаў, пластом, ну ўдзіржаўся ны ныгах, проста зыстыўляў сябе пыднімацца. Хто б дайжа мог падумыць, што ён удзержыцца ны ныгах.

Дзяржацца на чэсным слове. Быць слабым (звыч. пра рэчы). Пыдажджы, прыкалію хут троху, ато етый гузік

дзяржыцца на чэсным слові. Ні здароўя, ні сілы, ні змагі, чуць хаджў, дзяржўся на чэсным слові. *Непаўн. Падзяржацца на чэсным слове.* Некылі саўсім шыць, ніхай пыдзяржыцца на чэсным слові. *Працягл.-фінальн. Надзяржацца (дадзяржацца) на чэсным слове.* Ныдзяржыцца на чэсным слові: атвэліцца і пыцірўяцца. Ну што, дыдзіржэліся на чэсным слові?

Дзяржацца рукамі і нагамі. *Даражыць.* Раз пупэлыся лэдныя должнысьць, дзяржыся рукамі і ныгамі. *Працягл.-фінальн. Надзяржацца (дадзяржацца) рукамі і нагамі.* Ныдзяржыцца ён рукамі і ныгамі: выліціць, як пробка. Дадзержыцца рукамі й ныгамі зы такую кынпэнію, ускочыць у балота па вўшы.

Дзяржацца ў баку. *Не высоўвацца на першы план.* Архіпыў сын дужа нійдзе зь імі ня ўдзельнічыў, ён усігда дзіржэўся ў бакў. *Непаўн. Падзяржацца ў баку.* Сьпірвэ троху пыдзіржэўся ў бакў, а тады ўлез па вўшы. *Абмеж. Прадзяржацца ў баку.* Як жа ён прыдзяржыцца ў бакў, куды ўсе, туды ўжо й ён. *Аднакр. Удзяржацца ў баку.* Айдзе ён удзяржыцца ў бакў, подрысьні, яны адзін зу другога чыпляюцца. *Працягл.-фінальн. Надзяржацца (дадзяржацца) ў баку.* Жджы толька, надзейся, ныдзяржыцца ў баку: самы́ первы́ палезіць куды хочыш. Так во й дыдзіржэўся ў баку, што ніхто і дружыць ня хочыць.

Дзяржацца ў галаве (вуме, памяці). *Памятацца.* Воч жа усё ўремя дзіржэлыся ў гылаве, а тут на табе, як нада — і вўскычыла. Мне было каб толька запомніць, а тады ў мяне крепка дзіржэлыся ў вуме. Што ў цябе нічога ні дзяржыцца ў пэміці. *Непаўн. Падзяржацца ў галаве (вуме, памяці).* Ныўрўд, каб у цябе што доўга пыдзіржэлыся ў гылаве. У яго ў вуме доўга ні падзержыцца. Яны, як вецір, у іхны́ пэміці нічога ні падзержыцца. *Працягл.-фінальн. Надзяржацца ў галаве (вуме, памяці).* У цябе ўжо ныдзяржыцца ў гылаве, цірїш час забўдзіш. Дужа доўга ныдзіржэлыся ў вуме, у адно вуха ўляцела, у другога вўскычыла. Як учыў, столька й ныдзіржэлыся ў пэміці.

Дзяржаць верх. *Верхаводзіць.* Валодзька быў, тэ́й дзіржэў верх нуд усімі. *Непаўн. Падзяржаць верх.* Паўгода пыдзіржэў у дзяреўні верх, пакуля хлопцы с арміі

вярнуліся. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць верх.** Ныдзіржаў ты ўжо там верх, нат кім, скажы.

Дзяржаць вуха войстра. *Не давяраць, трымацца асцярожна.* Зь імі дзяржы вуха войстра, а не — дык у міг пыхдываўць, лўччы некуды будзіць. *Непаўн.* **Падзяржаць вуха войстра.** Мне што, мне нічога, а табе нада пыхдзіржаць вўха войстра, пакуля ета шумўха кончыцца. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць** (дадзяржаць) **вуха войстра.** Пупаўся як варона, во табе й ныдзіржаў вўха войстра. Дыхдзіржаў вуха войстра: абвялі кругом пальца, што дурука.

Дзяржаць за горла. *Уладарнічаць, трымаць у кабале, у залежнасці.* Яны цяперя ня пікнуць, а ня то што вўскыжуць, Ільлянкоў іх усіх дзяржыць за горла. *Непаўн.* **Падзяржаць за горла.** К ім толька пупадзіся як-небудзь, пыхдзіржаць за горла. *Законч.* **Прадзяржаць за горла.** Папомніш мяне, што ён прыдзяржыць цяперіцька Высіля за горла, сколька захочыць. Мяне Стах прадзержыў за горла, хто ж яшчэ. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць** (дадзяржаць) **за горла.** А ныдзяржыш за горла — сваю гылаву пыхставіш і большы нічога. Дадзержыць за горла, як сват Хіму.

Дзяржаць (насіць) **камень за пазухаю.** *Затойваць злосць, думаць пра помсту.* Ны слывах уродзі нічога, рызгываріць, а толька, чуствую, дзяржыць камінь зы пазухыю. Ай, хваціць вам насіць камінь зы пазухыю, другея даўно б усё забылі. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць** (нанасіць, дадзяржаць, данасіць) **камень за пазухаю.** Ніхай, ладна, так і стоіць, ета ён ныдзіржаў камінь зы пазухыю. Зь людзямі нада стырўца жыць па-людзку, ато відзіш, як нынасіў Баріс камінь зы пазухыю. А якоя ж мне дзела, есьлі ён дадзержыць камінь зы пазухыю. Дый наносіць камінь зы пазухыю сам ны сябе.

Дзяржаць (насіць) **хвост трубою** (пісталетам), *жарт.* *Трымацца ўпўннена.* І ў семдзісят дзяржыць хвост трубою. Салому еж, а дзяржы хвост пісталетым. Біда ні біда, а ты дзяржы хвост пісталетым, каб усе кругом глядзелі ды завідывылі табе. Троху цяперя пыліняў, а раншы ого як насіў хвост трубою. Дыхвальства, што ні пухступайся, так і носіць хвост пісталетым. *Непаўн.* **Падзяржаць** (панасіць) **хвост трубою** (пісталетам). Летыся ён пыхдзіржаў хвост трубою, драў нос ухадзі як. Етый пы-

дзяржыць хвост пісталетым, у іх увесь род зыдыва́кі. Пынасілі хвост трубою, цаны-меры сабе ні зна́лі. Пынасіў хвост пісталетым і хва́ціць, зыда́чы зьлезьлі. *Законч.* **Аддзяржаць** (атнасіць) **хвост трубою** (пісталетам). Адздыржа́ла хвост трубою, сколькіх нывадзілыся за нос. Адздыержыў хвост пісталетым, аднаго зу ручонку вядзець, а другога нясець ны пліча́х. Аселыся і ні пачу́іш нійдзе, атнасіла хвост трубою. Скора ўжо атносіць хвост пісталетым. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць** (нанасіць, дадзяржаць, данасіць) **хвост трубою** (пісталетам). У мыладосьці ён быў угар, ныздыржаў хвост трубою. Доўга ні ныздыржыць хвост пісталетым, мінецца яму ла́вычка. Наносіць хвост трубою, наносіць, цвевцікі міну́цца, а ягдыкі і кіслыя бува́юць. З вас ужо хва́ціць, нынасілі хвост пісталетым. Відзіш, ды якіх гадоў дыдыржаў хвост трубою. Што, дыдыржаў хвост пісталетым, вогі́рім пі́рстаў хадзіць. А даносіць хвост трубою, нарвевца ны свайго, дык рада будзіць зы кривога ці сляпога, каб узяў. Ну што ж, дыдыржаў хвост пісталетым, дыдыржаў, гады — нікуды ня дзенісься.

Дзяржаць нос па ветру. *Паводзіць сябе беспрынцыпова.* Грышычка ўсігда дзяржыць нос па ветру, к любому ўмеіць пад'ехыць. *Непаўн.* **Падзяржаць нос па ветру.** Хто б там ня быў, каго б ня вы́брылі, ён умеіць пыдыржаць нос па ветру. *Законч.* **Прадзяржаць нос па ветру.** Усю жысьць прыдыржаў нос па ветру. Бацька ню́хыў, аткуль вецір веіць, і сын прадзержыць нос па ветру. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць** (дадзяржаць) **нос па ветру.** Што ты мне тка́іш Валодзьку, твой ня меншы ныздыржаў нос па ветру. Ніхай сабе, я гываріць нічога ня буду, ну толька ты дыдыржы́ш нос па ветру.

Дзяржаць пад [сваім] крылом. *Мець пад апекай, ахоўваць.* Ці ні ды трыццаці гадоў ты будзіш дыржаць яго пыт крылом. Ну, а што, есьлі ты зьбіра́лыся іх дыржаць пыц сваім крылом, вы́рысьлі і рызьляцеліся. *Непаўн.* **Падзяржаць пад [сваім] крылом.** Доўга ён ні пыдыржыць пыт крылом чужых дзяцей. Іна іх знаіш сколька ў́ремя пыдыржа́ла пыц сваім крылом. *Законч.* **Прадзяржаць пад [сваім] крылом.** А во й прадзержыць пыт крылом, пакуля ня жэніць. Ну няўжэлі ён хочыць усю жызьню прыдыржаць іх пыц сваім крылом? І, ду́мыш, толку дужа многа, што прадзержыла пыц сваім

крылом? *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць** (дадзяржаць) **пад** [сваім] **крылом**. Яны дужа доўга ныздзіржаць пыц сваім крылом,— трешку пріадзенуць і выпрывюць. Дадзержыш пыц крылом ны сваю гылаву, дадзержыш. Во дыдзіржа́лі пыц сваім крылом, відзіця, ікая блыгыда́рнысьць.

Дзяржаць пры сабе. *Не выказваць.* Вот нешта ж зна́іць, а дзяржы́ць прі сабе. Мала што чу́ла, дзяржы́ прі сабе і ўсе. *Непаўн.* **Падзяржаць пры сабе.** Зна́іш, дык пыдзяржы́ прі сабе, ні трыплі, айдзе пупа́ла. Дужа прі сабе ні падзержыць. *Законч.* **Удзяржаць пры сабе.** Пыд якім сікретым ні скажы, удзержыць прі сабе ён ня можыць. Хочыш ты, каб тэй пірхлябісты́й што удзіржа́ў прі сабе,— рузбуўта́іць і аць сябе пріба́віць. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць** (дадзяржаць) **пры сабе.** Доўга ныздзіржа́ў прі сабе, адзін вечыр. Во й дыдзіржа́ў прі сабе, што ўсім стала ізвесна.

Дзяржаць рукамі і нагамі. *Не адпускаць, не аддаваць.* Такей інструмент і я дзіржа́ў ба рукамі і ныга́мі. Дзіржа́ць яго рукамі і ныга́мі, быяцца, каб ня зьехы́ў. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць рукамі і нагамі.** Иван ужо ныздзіржа́ў гасьцей рукамі і ныга́мі: пұшыць за нешта.

Дзяржаць руку. *Падтрымліваць.* Ивану Пітрачонкі дзіржа́ць руку́. Дзяржы́ руку́ тых, хто пра́ўду гаворыць. *Непаўн., рэдкаўж.* **Падзяржаць руку.** Быў крепка пыдзіржа́ў руку́ зы Піліпінят, а тады як атрезыла. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць** (дадзяржаць) **руку.** П'яніца тэй ныздзяржы́ць руку́, а хочыш зра́зу дзьве: зы паўлітра што хочыш ляпніць. С табою выйшла ікраз так, як твья кума́ дыдзіржа́ла руку́ Арыхіпу.

Дзяржаць [сваё] слова. *Выконваць абяцанне.* Аўтушонык цвёрдый, ён усігда дзяржы́ць слова. Нада дзіржа́ць сваё слова, пыбішча́ў, то дзелый. *Зак.* **Здзяржаць [сваё] слова.** Раз абішча́ў, нада зьдзіржа́ць слова. Калі ня зьдзержыш слова, табе большы ніхто ні ў чым ні паверыць. Хомка ныўряд ці зьдзяржы́ць сваё слова, хылы́дра нісусьветныя. Зьдзіржа́ць сваё слова ён можа і зьдзяржыць, ну нывылакы́ць. *Множн., рэдкаўж.* **Падзяржаць [сваё] слова.** Ня дужа яны пазьдзержуць слова, пыбішчаюць і забылі. Яны хлопцы совісныя, пазьдзержуць сваё слова.

Дзяржаць сябе [у руках (рамках)]. *Паводзіць умела, стрымана, тактоўна.* Стыхван дзіржаць сябе умець, што думыць — ня думыць, а нізашто ні пыкажыць. Дзіржаць сябе ў руках ты ня ўмеіш, чуць што — пых і зыгарісься. Усё ўремя дзіржала сябе ў рямках, думыў, сарьвецца, не, ўдзержылыся. *Непаўн.* **Падзяржаць сябе** [у руках (рамках)]. Пыдзяржы сябе, хужы ня бўдзіць. Каб ты пыдзіржаў сябе ў руках, і ўсё б ціха асталыся. Ты ж пыдзяржы сябе ў рямках хуць ета ўремя, пакуль паедуць. *Час.* **Прыдзяржаць сябе** [у руках (рамках)]. А ты ж ба прідзержыў сябе, ніхай што хочуць треплюць. Што б мінутку прідзержыць сябе ў руках, дык не, вьскычыў зь ізыкам. Прыдзяржы сябе ў рямках, ніхто сьміяцца ні стáніць. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць сябе** [у руках (рамках)]. Доўга ён ныздіржаў сябе, цірізь мінуту ўлез з рызгаворымі. Відзіш, як ныздіржаў сябе ў руках. Дужа доўга ныздіржалі сябе ў рямках, ціряс трі дні ўсё пычалоя ўзноў.

Дзяржаць у галаве (вуме, памяці). *Пастаянна памятаць.* Дзіржала усю дарогу у гылаве твой зыказ, а прішла к мыгазіну — і забыла пра ніткі. Усігда дзяржы ў вуме, матка цябе плахому учыць ні стáніць. Як жа я мог забыць, я ж усё ўрэмичка дзіржаў у пáміці. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць у галаве** (вуме, памяці). Гываріў, у-у, я, усё пірідám і пірікажў, дык ныздіржаў у гылаве. Надзержуць яны што ў вуме, ім дужа ды тваіх гўзікыў. Баріс дужа доўга ныздзяржыць у пáміці, — атвярнуўся, зысьвистаў і забыў пра ўсё на сьвені.

Дзяржаць у руках. *Трымаць у строгаці.* Некыму вас дзіржаць у руках, ато б вы зылатэя хлопцы былі. Вас толька пірістань дзіржаць у руках, пы галовых пойдзіця. *Працягл.-фінальн.* **Надзяржаць у руках.** Ай, ты ўжо ныздзяржыш у руках, цябе яны пынімаць ня хочуць.

Дзяржаць у чорным целе. *Дрэнна даглядаць.* Ты меншы унімáнія абрышчáй на вьмудры, а дзяржы ў чорным целі, і спыкайней тады будзіць. *Непаўн.* **Падзяржаць у чорным целе.** Дужа сыгразіла, што пыдзіржала у чорным целі, сыбраўся і пашоў г другой. *Абмеж.* **Прадзяржаць у чорным целе.** Дужа я стану вылаводзіцца, як прыдзяржў у чорным целі зь месіц, дык бўдуць знаць. *Час.* **Прыдзяржаць** (прыдзержаць) **у чорным целе.** Прыдзяржы ў чорным целі, ніхай ні адурюваіць па дзеўкых

лётыць. Нада прідзержыць у чорным целі, скарей уніміцца. *Працягл.-фінальн. Надзяржаць* (дадзяржаць) у чорным целе. Дужа доўга нызіржала у чорным целі — нызайтрага хадзі, Яшычка, і сьмітанкі, і твырыжкка, і яшынькі на. Іна можыць так дыдзіржаць у чорным целі, што астаніцца адна галым галюсінькыя.

Дзяржаць фасон (форму). *Трымацца горда, з пачуццём уласнай годнасці.* Ты ішчэ ні здаеся, дзяржыш фасон? Дужа ўжо Анята дзержыць фасон, мыгла б і меншы троху. Ніхай, што ні мыладзенькій, а дзяржыць форму. *Непайн. Падзяржаць фасон* (форму). Ды жанідзьбы ён пыдзіржаў хвасон. Ніхай троху пыдзяржыць форму, ці ён жа ня хлопц. *Законч. Выдзержаць фасон* (форму). Ніхай дыгылы саўсім зыкалеюць, толька каб выдзіржыць хвасон. І ён хочыць, як усе, выдзіржыць форму. *Працягл.-фінальн. Надзяржаць* (дадзяржаць) **фасон** (форму). Во, дужа многа нызіржаў хвасон. Многа яны нызіржаць форму, апусьцюцца і большы нічога, атрыхымі стануць. Дыдзіржаў фасон — ляжыць с успаленіім, ды знаць з двухстароньнім. Калі-небудзь так дадзержыць форму, што будзіць крепка жалець.

Дзяржаць язык за зубамі (на прывязі). *Маўчаць, не выдаючы таямніцы, не выказвацца адкрыта.* За што ўжо хырыша, ета ўмеіць дзіржаць язык за зубамі. Каб меншы лыпытала, а дзіржала язык на прівізі, спыкайней ба було і сабе, і другім. *Непайн. Падзяржаць язык за зубамі* (на прывязі). Куды б луччы было, каб ты пыдзіржала язык за зубамі. Пыдзяржы язык на прівізі, ня лезь, куды ні завуць нісколька. *Законч. Прадзяржаць язык за зубамі* (на прывязі). Відна, нешта чўствывыў, раз прыдзіржаў язык за зубамі усё ўремя. Ёй ба нада було прыдзіржаць язык на прівізі, што б там хто ні гварыў. *Працягл.-фінальн. Надзяржаць язык за зубамі* (на прывязі). Хвядос табе нызяржыць язык за зубамі,— мымінтальна усё чысьцінька растрепліць. Ці доўга нявестка нызіржала язык на прівізі?

Дзяржы карман шыры, іран. Пра адсутнасць надзеі атрымаць. Дзяржы кырман шыры, січас табе ныкладуць усяго, чаго хочыш.

Для атводу вачэй. Дзеля прыліку. Пашлі з грыблямі длі атводу вачэй, а тады граблі ў бульбоўніку схувалі, а самі кытанулі ў ягыды.

Для ачысткі совесці. *Каб апраўдаць сябе, свае паступкі.* Схадзіў длі ачысткі совісьці, дзельць мне там было дужа нечыга. Паслухый длі ачысткі совісьці.

Для віду (відзімасці, блізіру). *Каб стварыць уражанне.* Схадзі і ты для віду с касою, там вы дужа ні пірработыця. Для відзімысьці нада було б пыдыйціць. Ні надзейся, Сьвірідыў дужа ні пыдляжыць, длі блізіру звалочыцца, каб ні гыварілі. Ніхто тама дужа ні хваціў, пыбылі длі блізіру і ўся работа.

Для кампаніі. *Каб не быць убаку ад таго, што робяць іншыя.* Неік нялоўка было атказывыцца, дык длі кымпаніі узяў чарычку.

Для мебелі. 1. *Зусім бескарысна.* Нашто мне етыя ста́вы дзіржаць толька для мебелі. 2. *Зусім бескарысны.* Зяць мне етый толька шчот што зяць, для мебелі. Жывець для мебелі, большы нічога.

Для роўнага шчоту. *З мэтай акруглення сумы, колькасці.* Прыбыўляй для роўнага шчоту сотнімі, а тады етых сем аткініш. Дзьвесьця я нызваў для роўнага шчоту.

Днём с агнём не найціць. *Няма і звання, адсутнічае надзея натрапіць, адшукаць.* Ніха́й табе чаго, а мылытка́ днём с агнём ні найдзіш. **Днём с агнём найціць.** Каб хацеў днём с агнём найціць, дык ні найдзіш у тым роілі. Папробый тут днём с агнём найціць што.

Дняваць і начаваць. *Знаходзіцца амаль пастаянна.* Дажджэсься ты зь яго работы, калі ён днюіць і начуіць у Пірядніні. Прынёмалі як свайго, днюваў і нучуваў там, і во чым зы дабро атплаціў.

Добра й чыніць, незак. і зак. *Так і трэба.* Прыдаець— добра й чыніць, каму там кідасьці што. Ня пойдзіш— добра й чыніш, там дзельць дужа нечыга. Добра й чыніла, што кінула, с п'яніцыю жыць—луччы зразу рызыйціцца.

Дойная карова (кароўка). *Крыніца для пастаяннай нажывы.* Найшоў сабе дойную карову. Дойныя кароўка табе скоро кончыцца, прідзіцца сваімі рукамі зырыбляць хлеб, хуць, я віджу, дужа табе ня хочыцца.

Дорга б даў. *Пра вялікае жаданне падзеі.* Дорга б даў, каб вярнуць мыладэя гады. Цяперіцька дорга б даў,

каб вярну́лься,— а нашто ж ты выгнйяў. Дорга б да́лі, ды нызáд ні пірядзелыш.

Дорга плаціць. *Прыносіць значную ахвяру.* Глядзі, каб ні прішлося дорга плаціць зы свае дурікі. **Зак. Дорга заплаціць.** Пыглядзіш, ты дорга калі-небудзь заплаціш з естымі сваімі гўлімі. Помні ны прібўдушчыя, што дорга можыш зыплаціць зы такая дзела.

Доўгая (длінная, няскорая) **песня.** *Пра зацяжную справу.* Доўгая песня, пакуля ты зы канём за сьвет сходзіш, ды зыпругеш, ды даедзіш — вечыр бўдзіць. Длінныя песня сыбра́цца табе за тую Вяхру. Пакуля ты ацьсьціра́іш ды вы́глядзісься — ета няскорыя песня, а ждаць нам некылі.

Доўгіі (длінныі) **рубель.** *Лёгкі заробак.* Айдзе-небудзь работыць ня хочыць, глядзіць, каб доўгіі рўбіль пытхваціць. Длінныя рублі доўга ні дзіржа́цца, яны як пріходзюць, так і ўходзюць.

Доўгіі (длінныі) **язык,** *неадабр.* *Пра балбатуну.* Дужа ж доўгіі язык у цябе, каб трошку і кырацей — ні мішала б. Дужа длінныі язык, табе б нада пыкыраціць яго, і прідзіцца пыкыраціць, а рызгаворы бяс толку.

Дохнуць (здыхаць) **са смеху** (со смеху, ад смеху), *груб. Вельмі смяяцца.* Нешта ўтрэ́х дохлі са сьмеху у вуглу́ і ў Васькін бок пыгліда́лі. Так ужо яму вясе́ла, аж дохніць со сьміху. Глянь-ка, як дохнуць аць сьмеху, ажно заходзюцца, чуць ні плачуць. Саўсім здыхаюць са сьмеху, дужа іх нешта рызьбіра́іць бізь нічога ніякыга. Ні здыха́й со сьміху, вісялосьць ны цябе ныйшла́. Як толька ні здыха́іць аць смеху, піріт пла́кым так усігда́ бува́іць. **Зак. Здохнуць са смеху** (со смеху, ад смеху). Дзяржы́, ато січас са сьмеху здохнуць. Ныржа́ліся, ня здохлі ішчэ со сьміху? Здох ба аць сьмеху, як яны узя́ліся пялетывыць крупеню з гыршка. *Множн.* **Падохнуць** (паздыхаць) **са смеху** (со смеху, ад смеху). Як стаў рыска́звывыць пры сваё сватыньня, мы там былі са сьмеху падохлі. Со сьміху можна падохнуць, есьлі пычанец прістыўляць. Усе сядзелі, слўхылі, а ён адзін быў ні падох аць сьмеху. Толька ўжо ні пыздыха́йця со сьміху, ато вам ціряшчур весіла. Жывэя ціятры, можна пыздыхаць аць сьмеху. *Працягл.-фінальн.* **Надохнуцца** (наздыхацца) **са смеху** (со смеху, ад смеху). Відзіў, што вы там надохліся са

сьмеху. Толька паслұхый Сямёна, со сьміху надохнісься. Ці ўжо ныздыха́ліся са сьмеху, ці йшчэ ўсё рызьбіра́іць вас? Во було ўчора кіно, дык було, усе ныздыха́ліся со сьміху большы некуды. Там можна ныздыха́цца аць сьмеху, пыглядзеўшы, што яны вытвыра́юць.

Драіць з пяском (пясочкам), *іран. Прабіраць, лаяць.* Драілі іх, драілі абоіх сь пяском, ці дос ці яшчэ, можа пыка́юцца. Чуіш, як драіць свайго мыладога сь пясочкым, — у ла́дныя рукі пупа́ўся. *Непаўн. Падраіць з пяском* (пясочкам). Кыза́лі, яго там ладна сь пяском пыдраілі. Як пыдра́юць сь пясочкым, дык можа трошку дойдзіць. *Законч. Прадраіць з пяском* (пясочкам). Каб ла́дна сь пяском прыдраілі, іна б і пыцішэла. Нада прыдраіць сь пясочкым тога шылахвоста, меншы будзіць тріпа́цца. *Узмацн. Надраіць з пяском* (пясочкам). Ну пыдажджы́, ныдра́ю сь пяском луччы некуды, як табе ня сты́дна, скажу, так пуддуря́ць. Яго есьлі ні ныдраіць сь пясочкым, то зь яго толк сла́бый, так, шулды́-булды́.

Драць вушы. *Караць.* Дра́лі табе вушы, ды ма́ла, на́да большы. *Законч. Атадраць вушы.* Адзьдзяру́ дык адзьдзяру́ ву́шы, да новых венікыў будзіш помніць. *Узмацн. Надраць вушы.* Ныдраў́ вушы большы некуды, ату́чыцца ла́зіць пы гріда́х.

Драць (здзіраць) **кожу** (шкуру). *Абіраць, патрабаваць вельмі высокай аплаты.* Не — каб ма́ткі што паможч, дык зь яе дзяру́ць кожу. Дра́лі ўжо, дра́лі шку́ру, пасьледнія сокі пывыця́гывылі зь яе. Прывы́к жыць — кожу зь людзей зьдзіра́ць. Так зьдзекывыўся, ён з нас ж живых шкуру зьдзіраў́. *Зак. Садраць* (абадраць) **кожу** (шкуру). Ём толька пупадзіся ў рукі, гатовы кожу сыдра́ць. Цяперь Аўчыньнікывы зь яго шкуру зьдзяру́ць. Кожу абыдра́ць — абдзяру́ць, ні пусучу́ствыюць і ні пыспыгыда́юць. Такей бісьсярдзешный чылавец, шкуру абдзярець зь якую вешч, што й капейкі ня стоіць. *Непаўн. Падраць кожу* (шкуру). Кожу троху пыдраў́ с Сашкі, праўда, сам скоро аппёкса. Шкуру пыдра́ць могуць, мысьціра́, толька пупадзіся у іхнія ла́пы. *Множн. Пасадраць* (паздзіраць) **кожу** (шкуру). Ты хацеў ба кожу пысыдра́ць, толька б сабе усяго ныхвыта́цца. З родных сясьцёр гатовы пысыдра́ць шку́ры, такея людзі яны га́дкія. Ныцярьпеліся людзі, Ляксе́й гатоў быў для немцыў **кожу** пызьдзіра́ць. Каб толька прімелі, ка́жыцца б, пызь-

дзіра́лі зь людзей шкуры. *Узмацн.* **Паабдзіраць** кожу (шкуру). Ты ж нічувствіцільны і злэй, гатоў кожу пыабдзіраць сь Пёклы. Пыбдзіра́лі шку́ру ш чылавека, у пяць дырагоў узялі зы гнільлё. *Працягл-фінальн.* **Надраць** (наздзіраць, наабдзіраць, дадраць, даабдзіраць) кожу (шкуру). Яны ні пысьцісьняюцца нікога, і сы сваіх нызярўць кожу. Ладна ныдра́лі шкуру, во табе й сваты. Ці я ня помню, сколька ён кожу зь мяне нызьдзіраў. Во нызьдзіраў шкуру, ці мог ба хто падумыць, што Сашкін сын такей будзіць. І бацькі харошыга, і маткі жа́лысьлівыя, а кожу ныабдзіра́лі з Лаўры́на большы некуды. Ні пысьцісьняіцца, шкуру ныбдзіра́іць. Дызяреш ты кожу зь людзей, табе тожа хто-небудзь етым самым атплоціць. Большый быў, усё ня мог нысыта́цца, пакуль ня лопнуў, і етыя дызярўць шкуру. Дыабдзіраў кожу з другіх, сваё з горла палезла, усё аста́лыся. А што ж яны хацелі, каб ну чужым-готовым век пражыць? — так ні буваіць, во й дыабдзіра́лі шкуру.

Драць (здзіраць) **сем шкур.** *Абіраць, патрабаваць вельмі высокай аплаты.* Пасьледнія ў мірі гадысьць быў, драў сем шкур зь людзей. Етыя пручь, а тэя ўсё дыва́й, і дыва́й, і дыва́й, сем шкур зьдзіра́юць. **Зак. Садраць сем шкур.** Сем шкур сыдра́лі і пусьцілі як белячку, астаўся ні ў голывы, ні пыдыслаць.

Драць нос, неадабр. *Ганарыцца.* А чаго ёй ціряшчур нос драць, ня дужа там што якая пісыныя крыса́віца. *Непаўн.* **Падраць нос.** Трошку ўбярўцца, тады пыдзярўць насы. Ніхай сабе сьціплый, а нос пыдраў, як у ныча́льстве хадзіў. *Працягл-фінальн.* **Надраць** (дадраць) **нос.** Нызяреш, нызяреш нос, вот-вот кончыцца твоя ўласць, толька стыршына́ пріедзіць. А дызярещь нос, ета быйстра кынча́іцца.

Друг да первай бяды. *Ненадзейны.* Сярэжка — друг да первай бяды. Ты друг да первай бяды, чуць што — ру́кі ўмы́ш.

Другей (другій) **раз.** *Часам.* Ніхай стаіць ба́нычка цэлья, другей раз нада — ці хто зыбягіць, ці што — і німа́. Нешта другій раз як паткоіцца пад гру́дзі, зыріза́іць пря́ма,— дык я соды.

Другей (другій) **разгавор.** *Зусім інакш, чым было, меркавалася.* Калі ўсё ета ніпраўда, другей рызгавор

тады. З Ганныю ў мяне саўсім другей рызгавор. Пру Пусты́нкі саўсім другей рызгавор, я там ня быў. Есьлі яны ні зьбіраюцца ехыць, то другі́й рызгавор.

Другое дзела. *Зусім інакш, чым было, меркавалася.* Раз ён ні зьбіра́іцца жаніцца, тады другога дзела, табе і ехыць незычым. Твой сьлідачок — другога дзела, ні пры яго тулкува́лыся.

Друг сітны́й. *Заведама ненадзейны і слабы, гаротны.* Ну што, друг сітны́й, ці акліяў ты троху посьлі паездкі. Эх, друг сітны́й, дывай-ка пойдзім, пы чарычкі вазьмём.

Дружба ўрозь. *Пра канец сяброўства.* Сколька гадоў ніразлу́шна хадзілі, а тут на табе — дру́жба ўрозь. Не, ў іх ужо дру́жба ўрозь, нешта ні пыла́дзілі.

Дрыжэць (трэсца, калаціцца) **за сваю шкуру.** *Баяцца, маладушнічаць.* Ты толька зы сваю шку́ру дрыжы́ш, ды яшчэ глядзі́ш, каб ухваціць што айдзе. Што Аўласёнык, — зы сваю шкуру трясца, во што. Ны цябе мы так надзеі́ліся, а во й ты пычаў кылаціцца зы сваю шкуру. *Непаўн.* **Падрыжэць** (патрэсца, пакалаціцца) **за сваю шкуру.** Січас ён сьмел, мышару́іць, а тады пыдрыжэў зы сваю шкуру. Пытрясьліся зы сваю шку́ру, а што ж ты думыў, хахынькі табе зь ідылымі жыць було, — як што, дык і пўля. Як пыкалоці́сься зы сваю шкуру, тады дызна́ісься, што і як, і як на сьвеці жыву́ць. *Пачын.* **Задрыжэць** (затрэсца, закалаціцца) **за сваю шкуру.** Думы́ш што, — ён зы сваю шку́ру зыдрыжэў, нягож чаго інычы сьціх. А ты б ні затрэ́сься зы сваю шкуру, каб так прішлося? Узноў зыкылаці́ўся зы сваю шкуру, дужа баіцца усяго ўсякыга. *Законч.* **Адрыжэць** (адтрэсца, адкалаціцца) **за сваю шкуру.** За ета ўре́мя аддрыжэў зы сваю шкуру, хва́ціць зь яго. Хто, я атрэ́сься зы сваю шкуру? — я ні тады ні быяўся, ні цяпер думыць ні пра кога ні хачу. Што ўжо Дзім'янёнык аткылаці́ўся зы сваю шкуру, — бувала, толька машы́на зугурчы́ць, ён січас кумільгым у каноплі. *Узмацн.* **Перадрыжэць** (ператрэсца, перакалаціцца) **за сваю шкуру.** Я пынімаю, сколька ён там підрыжэў зы сваю шкуру. Дый пі́ртрясьліся зы сваю шку́ру, што там гыварі́ць, а што б ты дзельу́ ны нашым месці. Мы й так пі́рыкылаці́ліся зы сваю шкуру, а яшчэ етый шкет укасну́ўся ня с тога ня сь сёга. *Працягл.-фінальн.* **Надрыжэцца** (натрэсца, накалаціцца) **за сваю шкуру.** Канешня ж, ныдрыжы́цца зы сваю шкуру, ён жа

дзісірцірым быў яшчэ ў тую вайну. Сколька яны нытрясь-ліся зы сваю шкуру, і пы пыгрібáх хувáліся, і ўсюдых. Столька ныкылаціцца зы сваю шкуру, як Аўсей,— аткуль тоя й здароўя будзіць бра́цца.

Дрыжэць (трэсца, калаціцца) **над капейкаю**. *Ашчад-нічаць, лічыцца ў дробязях пры выдатках*. Хведзька ні прап'ець і ні прымытаіць, як другея, нит кáжнюю капей-кыю дрыжыць. Хто ні трясецца нит капейкыю, у таго і рублі ні дзіржа́цца. Дужа ашча́дныя ува ўсём, калоціцца нит капейкыю, каб лішніга ні расходывыць. *Законч. Ад-дрыжэць* (адтрэсца, адкалаціцца) **над капейкаю**. Бувáла, перш чымся купіць што, аддрыжыць нит кáжнюю капей-кыю, дзесіць раз абдúмыць. Аттрясу́цца нит капейкыю, толька тады расходуюць. Ні люблю ўжо я такея жáднысьці, пакуля ні аткалоціцца нит капейкыю, ніяк ні рысстры́ница, гатова, кáжыцца, зыдавіцца над ёю. *Узмацн. Перадрыжэць* (ператрэсца, перакалаціцца) **над капейкаю**. Чаго ж ня помню, помню, як, бувала, пірітря-су́цца нит капейкыю, каб лішніга ні пусы́ць. Нит кáж-нінькыю капейкыю пірітрясецца, дзесіць разоў пірішчы-таіць. Ты ж пірікалоцісься нит капейкыю, я табе і пымі-на́ць нічога ні хачу́. *Працягл.-фінальн. Надрыжэцца* (натрэсца, накалаціцца) **над капейкаю**. Ня йдзі й ні пра-сі, пакуля ён ныдрыжы́цца нит капейкыю, настогніцца, дык лúчы ня слúхыць. Перш нытрясу́цца нит капейкыю, тады толька вы́пусыюць з рук. Сколька яны ныкалаці-ліся нит капейкыю, я адна толька відзіла.

Дубіна стаяросавая, груб. Дурань, тупіца (звыч. пра *высокага ростам*). Дысла́цца куды такую дубіну стыяро-сывыю і цярьпеньня, і нервы нада ймець.

Дурату тварыць (вытвараць, сатвараць, датвараць, сапасаць), *неадабр. 1. Рабіць глупства, балавацца. Узноў дурату твыряць, я іх січас рызганю. Сыбяру́цца ўмесьці і дывай дурату вытвыряць. Толька вы мне ня кінья дурату сытвыряць, я вас угаму́ю. Нада глянуць, каб яны там дурату якую ні дытвырялі. Нада ічмянёк скружыць, кúры ў сенцы лезуць, а вы тут дурату сыпыса́іцца. 2. Гава-рыць лухту, бязглуздіцу; лаяць, бэсціць*. Як пыгна́ла, як пынісла́, як пычыла́ тваріць дурату́, а ніхай ты згаріш сы сваімі мішкáмі, калі іх трогы́ хто ці хуць відзіў. Устреціла ў прыкаву́ліні і дывай вытвыряць дурату́, што ў яе нехта цэлыю ноч хадзіў пы пыдвако́нню. Ахота яму

дуратú сытваряць ны чылавека, ня відзіўшы, ні знаўшы нічога. Якую толька яны дуратú ні дытвырjáлі адна́ на дну, і ху́кылі, і піскылі, і ляпылі сябе па чом зря. Дуратú сыпыса́іць ны чылавека, усё дно як ён тама быў і што відзіў. **Зак. Дурату сатварыць** (вытварыць). 1. Якую хочыш дурату сатвориць, такую, што дайжа і ўва сьне б ні сасьні́лыся. Ты ўмі толька, якую дуратú яны в́ытвыр́ілі ўчора за Лешчынкыю! 2. Дуратú сытваряць раз-два можыць, у яго ні пытаць, лыпатнець і ўсё. За што ж ты дурату в́ытвыр́іў ны Гаўр́ілу, ты ж там і нагою ня быў. **Непайн. Дурату патварыць** (павытвараць, пасатвараць, пасапасаць). 1. Земскій с Кандыбыю дуратú пытварі́лі, клеці ладна чысьцілі. У мяне доўга дурату ні пывытвыр́яюць, яны знаюць, нашто цір́ісьсядзельнік вісіць. Сыбраліся, каб дурату пысыпысаць. 2. *рэдкаўж.* Пывытвыр́яіш дуратú, што дасьць ён табе за твой язык нізыбарсывыный. Доўга ты ў мяне дуратú ні пысытвыр́яіш, скоро сьціхніш. Хто б мог еткыю дуратú пысыпысаць, кромі Аўдоткі зь яе ізыкам. **Працягл.-фінальн. Дурату натварыць** (навытвараць, насатвараць, насапасаць, датварыць, давытвараць, дасатвараць, дасапасаць). 1. Яны жыва нывытвыр́яць дуратú, як я прідú з вожкымі. Цяперя ты ў мяне нывытвыр́яіш дурату, я зы цябе вазьму́ся дык вазьму́ся. Нысытвыр́я́ця дурату, што схвачу́ хлыбазіну ды пы сьпіне перша свайго, а тады гысьця́. Січас і ты нысыпыса́іш дурату, ці ны цябе маліцца буду. Злаўлю́ ды прúтым, ды яшчэ раз прúтым, во ты мне дытварі́ш дурату. Ну дывытвыр́я́ця дурату ў мяне, так наўчу́, што большы ні захочыця. Дысытвыр́я́лі дурату, што ікая ні была траў́ка, і тая нымя́кла. Скажы́ й пір́да́й, што ніхай уніміцца, ато ён дысыпыса́іць дурату. 2. *рэдкаўж.* Сьціхні, іна́чы нывытвыр́яіш дурату, места табе ні ра́зу німа. Адна дурату нысытвыр́я́ла, прікусі́ла язык, маўчыць, што вады ў рот нывра́ла. Уніміць язык, дурату нысыпыса́іць, ніхай толька Жэнька скарей пріедзіць. Датворюць дурату, дыласкочуцца, што аштраху́юць пы дзісяткі — і заплоцюць. Як ты скоро можыш дывытвыр́яць дурату, і ні аглянесься, як сваё палучыш зы язык. Дытр́іпа́ліся, дурату дысыпыса́лі? — усё ніяк ра́ншы здзержу́ ні було.

Дур выскакываець з галавы, груб.: цяп., пр. *Пра насталенне.* Ці выска́кывыць дурь з гылавы, ці ўсё яшчэ ны кіечку ездзіш? Доўга ж дурь ні выска́кывыла з гы-

лавы. *Зак.* **Дур** выскачыла з галавы, *пр., буд.* Можа ж дурь вѣскычыла з гылавы, пычанець можа троху глядзець г двару. Ой, ні знаю, ці вѣскычыць калі ў іх дурь з гылавы. *Усеаг.* **Дур** павыскакывала з галавы, *пр., буд.* Па-мойму, дурь у іх пывыскакывыла з гылавы. Пакуля дурь з галоў ні пывыскакывыць, будуць адурюваць чышчы Івана.

Дурнэя (дурныя) **шуткі** (шутачкі). *Пра жарты не да месца.* У цябе ўсігдá дурнэя шуткі. Зь вѣлкімі дурнэя шутычкі, Танька вун Адаркіна ат іх на ўсю жызьню калекыю астáлыся. Кінь дурныя шуткі, мне с табою журтуваць некылі. Ён усігдá сы сваімі дурнымі шутычкімі.

Дурыць (задурываць, марочыць) **галаву**, *недабр.* *Уводзіць у зман; надакучаць глупствамі.* Каб ты пірістаў дурыць гылаву, такей ба ладный чылавец быў. Што ты мне дуріш гылаву, мяне правесць ні ўдасца. Прыцягніцца, толька гылаву задурівыць. Ні задурівыі гылаву, ні падмоніш, такіх я хітрацоў відзіў ні днаго. Падыйшоў і дывай марочыць гылаву: схадзі, ён цябе даўно жджэць. Мне тут некылі, а ён дывай марочыць гылаву, што дужа храбрыі быў. *Зак.* **Задурыць** (замарочыць) **галаву**. Задурюць зы ранья гылаву, дык я саўсім нічога ні сыбрыжаю. Зудурілі ім гылаву с усіх бакоў і зыбралі клумку с калёс пряма с-пад рук. Тыкая халера, каму хочыш зымарочыць гылаву. *Непаўн.* **Падурыць** (памарочыць) **галаву**. Пудуріў ш час гылаву і пыцягнуўся цірыз вўлицу, к Анькі зайшоў, кáжыцца. А пымарочыла гылаву, ныдала, ніхай ідзець г божыньку. *Законч.* **Прадурыць** (прамарочыць) **галаву**. Каго ні закўбрыць, прадурыць гылаву, усё пры сваю бяду рысказыць. Каб ні прішлі, ні прымарочылі гылаву, і я што-небудзь ба здзелыла. *Працягл.-фінальн.* **Надурыць** (намарочыць, дадурыць, дамарочыць) **галаву**. Дужа мне бальшэй інцірес яго басыні, не ж, надуріць гылаву. Прыцягніцца, рысьсядзіцца і пышла, усе новысьці са свету зьбярець, нымарочыць гылаву. Дадуріць калі гылаву, што ўстану, і пайдў, ніхай сядзіць, сьценым трілюдзіць. Ну дымарочылі гылаву, большы ўжо я цярыпец ні магу.

Дурэць (бясіцца) з **жыру**, *асудж.* **Паводзіць сябе нахабна.** Што твайму Стыхвану дзелыцца, дуреіць ж жыру твой Стыхван. Яму ж тут было ўсяго ў волю, ж жыру бясіўся, большы нічога. *Зак.* **Адурэць** (збясіцца) з **жыру**.

Адуреў ж жыру саўсім, іна угыждаіць, дыгыждаіць, а ён боім б'ець: ты другіх прінімаіш. Ну што, ну зьбясіўся ж жыру чылавек, што большы скажыш. *Непаўн. Падурэць* (пабясіцца) **з жыру**. Тады ён пажыў цёплінька, пудуреў ж жыру. Ці вы тут пыбясіліся ж жыру, ці што вас хвытаіць. *Законч., рэдкаўж. Адбясіцца з жыру*. Пасьледнія ўремя пыцішэў, адбясіўся ж жыру, а раншы уходу ні було. *Працягл.-фінальн. Надурэць* (набясіцца) **з жыру**. Ж жыру нудурелыся, а цяпера хвацілыся вумá, ды позна: ні на́да нікому. Ныбясіліся ж жыру сколька хацелі — тыка́я жызьня была.

Дутый пузыр, *іран. Пра незадаволенага, надзьмутага*. Вун стаіць дутый пузы́рь, нешта ні пы яго зьдзелына.

Духам (душою) **не знаць**. *Быць зусім недасведчаным адносна падзеі ці размовы*. Я пра етыя іхнія прадзелкі дұхым ні знаў нічога, мне ўсё ета як гром зь ясныга неба. Душою нічога ні знаю пра тэя сыпагі, а йна прібегла: куды тых іх піріхувáла, — а ніха́й цябе. **Духам** (душою) **знаць**. Каб я дұхым знаў, айдзе тэя восі паложыны, ці мне хто гываріў пра іх. Што мы хуць душою зна́лі, як яны жыву́ць і што сыбіраюцца дзелыць.

Духам не чуць. *Зусім нічога не ведаць пра тое, што здарылася або гаварылася*. У нас тут ніхто дұхым ня чуў ні пры якіх алениў, бурсука́ ды вайны, праўда, забілі у Нямога са́жылкі. **Духам чуць**. Што мы худзь дұхым чу́лі пру хуму́ты, нашто яны нам.

Дух апаў, *пр., буд. Пра няздольнасць да дзеяння ад страху, стомы, слабасці*. Дух апаў, ка́жыцца, ўжо ўсё, канец. Троху пыхаджу́ — нічога, а тады ра́зым дух ападзець, ні рукою ні нагою ні вурухну́ць, ліѓла б і ні пыдыма́лыся. *Незак., рэдкаўж. Дух ападаець, цяп., пр.* Ніха́й хто резка мітнецца лі выкна́, у яе дух апыдаіць. *Гл. Душа апа́ла*.

Дух вон. 1. *адз., мн. Пра скананне*. Сысна́ як дыўляну́ла, зь яго на месьці і дух вон. Дух вон, кішкі ны ціліхон, а трябу́х ны былыла́йку. Духі вон лезуць, а ця́гніцца ўсьлед за ўсімі. 2. *Абавязкова (зрабіць, выканаць)*. Ны Шыпырёнка можна пылажы́цца, раз скызаў, то дух вон, а зьдзелыіць.

Дух вылазіць (вылязаець), *цяп., пр., буд.; адз., мн. Пра намаганні звыш сілы*. Куды я пайдў, я так убіўся,

зь мяне дух вылазіць. Дух вылізаіць, а ён усё роўна ірвецца, каб ускласьць аднаму. Дух ба ніхай вылазіў, ні пыспыгдаў ба. Дух будзіць вылізаць, а ні атхінецца, ні пірідыхнець. Мне й так духі вылазіоць, куды тут яшчэ скыта накуплівыць. Пысяджу, аддыхну, духі вылізаюць. На хутырі знаіш, якей сахыр быў, ірвэліся — духі вылазілі, а росьць на пўстышы нічога ні расло. *Зак.* **Дух вылезіць**, буд., пр.; адз., мн. Дзелый, хуць дух ніхай вылізіць, дык тут ні справісься. Ты й хацеў ба, каб мне духі вылізэлі. *Множн.* **Духі павылазіоць** (павылезуць, павылязаюць), буд., пр. Цэлы бўдзіця, калі яшчэ пы быразёнкі прагоніця, духі ні павылазіоць. Тут пылавіну зьдзелыць — духі павылізуць, а ня то што ўсё змылаціць. Дужа вы быцісья, што з вас духі павылізаюць. Пакуля мы дыцягнулісья пы пылішчы, пы жарішчы, нам духі павылізэлі.

Дух дрыжыць (трасецца, калоціцца), цяп., пр., буд.; адз., мн. *Пра спалоханасць.* Хрымянкоў толька пыкажыцца, у цябе дух дрыжыць. Бувала, як немцы ны дзяреўню, у нас дух трасецца: во як січас куды-небудзь павылакуць. Іду я зь естым чортым, а ў мяне дух калоціцца. Я лез, а ў мяне дух трэсься: што, як січас абломіцца сук. Дух будзіць кылаціцца, а ні пыкажыць, віду ні пыдасьць. Во выпужылыся — духі дрыжаць: есьлі ж ба еткій бычышча раз ударіў рыгамі, мне б каюк на месці. А ў яе, дўмыш, ма́ла духі трэсьліся? Рысказывыў, духі калоціоцца, а йдзеш, а йціць нада. *Пачын.* **Дух задрыжэў** (затросся, закалаціўся), пр., буд.; адз., мн. Як увідзіў я, што едуць, у мяне зразу дух зядрыжэў. Ужо сколька прайшло, а й цяпер увіджу яго — дух зытрясецца. Іціць — іду, а дух зыкылаціўся: што, як кініцца. Духі зытрясьліся, дўмыю, ўсё, канец. Тут у любога духі зыкалоціоцца, у самыга сьмелыга. *Непаўн.* **Дух падрыжэў** (патросся, пакалаціўся), пр., буд.; адз., мн. Як ні храбріціся, а духі ў вас пыдрыжэлі. Ладна, глядзіця бадзей, дух троху патрэсься, ну нічога. А што хувáцца, дух пыкылаціўся тады, стра́ху нывра́ліся. Нічога, есьлі і духі троху пыдрыжаць, у жы́зні уся́кыя бува́іць. Каб духі так пыкылаціліся, як у нас, тады б етык ні тріпаўся. *Узмацн.* **Дух перадрыжэў** (ператросся, перакалаціўся), пр., буд.; адз., мн. Пірідрыжэў наш тама дух, што, дўмыш, як луплянець у гумно, а яно б'ець раз зы ра́зым саўсім блізка. Піркалоціцца дух раз ды другей, дык ні захочыш ты нічога і ат усяго атрякесься. Нейкыя густыта, німяреч,

дарогі нісколька ня відна, пірітрясьліся нашы духі. Схадзі, духі пірітрясуца, тады ты пурузумнейш. Гываріця вы ці ні гываріця, а духі пірікылаціліся. *Законч. Дух аддрыжэў* (адтросся, адкалаціўся), *пр., буд.; адз., мн.* Аддрыжэў мой дух,— ну што ты, ў такей піряплёт пупасца. Як аткалоціца дух, то ні захочыш большы нічога. Во було нам учора дык було, во аттрясьліся духі, чуць мы жывэя пыстыва́ліся. Раз-другей так духі аткалоціюца, то атка́жысься і ац старожы такея. *Працягл.-фінальн. Дух надрыжэўся* (натросся, накалаціўся), *пр., буд.; адз., мн.* Піряплёт ладный быў, дух у іх ныдрыжэўся. Мы тады сядзелі пуд узва́лым, духі ў нас ныдрыжэліся, думылі, глянціць неміц і грывату сюда. Духі як нытрясуца, тады пызна́нш, што і як. Рыска́зывыў, столька духі ныкылаціліся, што ў сябе чуць прішлі.

Дух захватываць (перахватываць), *адз., мн. Рабіцца цяжка дыхаць* (ад хвалявання, фізічнага ўздзеяння). С такея гары ляцець дух зыхва́тывыць. Ой-ей-ей, ікая крепкыя твоя гарелка, ажно дух піріхва́тыць. Духі зыхва́тыць ветрым, саўсім нільзі іціць. *Зак. Дух захваціць* (перахваціць), *адз., мн.* У нас дух зыхваціла, калі мы ўвідзілі, як іна жывець. Нічога ні знаўшы, як сунулыся, дык і дух піріхваціла. Ныззіва́й тулуп, а наверх ірмяк, іна́чы ў міну́ту духі піріхваціць еткій мароз. *Множн. Духі пазахватываць* (пазахваціць, паперахваціць). Кряпчэй ныззіва́йся, у мамент духі пызыхва́тыць. Як увідзілі мы, што там пыка́зыюць, нам аж духі пызыхваціла. Ці ім духі пыпірхваціла, што слова ні прыгаворюць.

Дух класць (лажыць, пакладаць), *рэдкаўж. Самааддана заступацца*. Чым жа ты атплачы́ш чылавеку, ён жа зы цябе дух клаў. Ня стоюць яны таго, каб за іх дух лажыць. І так бува́іць, што раншы дух пыкыда́лі адны зу другіх, а цяперя глідзяць, каб на сьлед ні нуступіць. *Гл. Душу класць.*

Дух млеіць, *цяп., пр., буд.; адз., мн. Пра фізічнае аслабленне* (ад вялікага напалу пачуццяў, напружання і г. д.). Зы тряпкымі дух млеіць, усё б зьбіра́ла, складывыла. Дух млеў пашы́ць ба́рхытныю кўртычку, пашы́лі — ня б́уду ныззіва́ць. Ат відра́ вады духі млеюць, ні магу цірыз вўліцу пірянесьць. *Непаўн. Дух памлеў*, *пр., буд.; адз., мн.* Памлеў дух па Ганьні? Ніхай, духі троху памлеюць, дый уніміцца. *Працягл.-фінальн. Дух намлеў-*

ся, пр., буд.; адз., мн. Ну, дух намлеўся зы яблыкымі, як ты жыў астаўся. Выстыіш дзень жарішчыю, дух намлеіцца, будзіш глядзець, худзь ба ў цень куды схувацца. Було нам страху, духі нашы намлеліся так, што луччы і ні ўспымінаць.

Дух не ляжыць, цяп., пр., рэдкаўж. Пра адсутнасць сімпатый, даверу. І красівыі, і спакойныі, а вот ні ляжыць дух к яму і ўсё. Ні разу ў мяне дух ні ліжаў к Пітраковым, нейкія яны, як вужы. **Дух ляжыць.** Калі ў вас дух к яму ляжыць, то й цалуўціся зь ім.

Дух радуецца, цяп., пр., буд.; рэдкаўж. Пра вялікую задаволенасць. Гляджу я на іхнюю жызьню, і кажныі раз дух радуіцца. Як у вас усё было ладна, то і ў мяне дух радывыўся. Чаго ж ня будзіць дух радывыцца, ета ж цэлыя шчасьця мне. *Рант.* **Дух абрадаваўся** (узрадаваўся), *пр., буд.* Такая пачуць — у каго хочыш дух абрадывыўся б. Віджу, як у цябе дух узрадывыўся: крала ж, ды ні абы-ікая, а гырыдзкая. Аддам пісьмо — во дух узрадыіцца. *Непаўн.* **Дух парадаваўся, пр., буд.** Дух у цябе пырадывыўся, ды мала. Цяперь у Проські дух пырадыіцца. *Працягл.-фінальн.* **Дух нарадаваўся, пр., буд.** Глядзеў на іх — дух нырадывыўся. Пабуду у іх, дык хуць дух нырадыіцца.

Духу не падпусціць, іран. Пра немагчымасць улагодзіць, дагадзіць. К яму сяння духу ні патпусыіш, зы якога боку ні зайдзіш — пряма рюхыць. Пад'ехылі, зыгварілі — а духу ні пуппусыіць, — во табе і Хадоскін зяць!

Духу не прыдыхаць. *Стаміцца, аслабець.* Так выбіўся сяння, што духу ні прідышу. Настолька зынаріліся — духу ні прідыхым. **Духу прыдыхаць.** Зымаріліся — духу прідыхыць ня можым, тыкі ж і было ач чаго зымаріцца.

Духу не хватаець, цяп., пр. Пра недахоп сілы, волі. Пастой трошычку, пысяджў кыпілінку, духу ні хвытаіць, саўсім выбіўся. Зьдзельў ба, ды духу ні хвытаіць. У цябе ўсігда ні на што духу ні хвытаіць. **Духу хватаець, цяп., пр.** Хвытаіць ішчэ духу, раз бабы на ўме. Раншы у іх ны ўсікія дуры духу хвытала. *Зак.* **Духу не хваціла, пр., буд.** Нада було нейкія пыўварсты прайціць, і духу ні хваціла. Слыбак, духу ні хваціла роў пірябежч, а каб цябе у разьведку пыслаць. Калі ўжо духу ні хваціць, кіну і буду ліжаць. **Духу хваціла, пр., буд.** Аткуля ў цябе

духу хва́ціць такую ношышчу цягну́ць. Ніхай ба бра́ўся, дык айдзе ў яго духу хва́ціць ды кынца зьдзельць.

Духу пужаца. *Ажасаца і намёку на небяспеку.* А што ж ты хочыш, ідзець, зьверім глядзіць, духу пужа́ісься. Бувала, як глянiць у наш бок, замрём, духу пужа́імся. **Зак. Духу спужаца.** Лёгка гываріць, калі ня ві́дзіш, а ўвiдзіш — духу спужа́ісься.

Душа вон. 1. *Пра скананне.* Во крутану́ — тут табе і душá вон. Душа зь iх вон, з родных зь еткіх. 2. *Абавязкова (зрабіць, выканаць).* Душа вон, а прiду́, як ега так: ты жэнісься, а мяне ня б́удзіць.

Душа вылазіць (вылязаіць), *цяп., пр., буд.* *Пра намаганні звыш сілы.* У мяне і так душа выла́зіць, ні спруўляюся ні ш чым, а зыгадыш пырысят яшчэ нукупляць. Не, хва́ціць, душа вылі́заіць, садзіся, аддыхні. Мы хвыта́лі, рва́ліся, душа выла́зіла, хацелі ды дыжджа́ пасьпець у копкі ськiдыць. Можга глянiць, як душа выла́зіць б́удзіць. **Зак. Душа вылезла,** *пр., буд.* Каб душа вы́лізла, ты б дайжа ні паду́мыў кр́ужку вады пыдаць. Сьпіша́ць, хвытаюць, душа як ня вы́лізіць.

Душа з целам расстаецца, *цяп., пр., буд.* *Пра адчуванне блзкага канца.* Ны жару́ вiйду — ні магу́: серца млеіць, душá сь целым рыстаецца. Душа сь целым рыстыва́лыся, як толька й вiкычылыся. **Зак. Душа з целам рассталася,** *пр., буд.* А ўжо ніхай ба душá сь целым рыста́лыся, чым так жыць кычарежкю. Трошку пыхаджу́, пыкына́юся — і ўся, глядзі, душа сь целым рыста́ніцца.

Душа красуецца, *цяп., пр.* *Пра прывольнае жыццё.* Што Нiнкiна жызьня, живець — душа красу́іцца, а ў мяне к яму хiсьць ні ляжыць. У ба́цькі душа крусыва́лыся, а ў сьвякровы усё самой нада глядзець ды глядзець. *Непаўн.* **Душа пакарасавалася,** *пр., буд.* У Валоўнікых як жыла́, душá пукрусыва́лыся. Iдзі, iдзі, ніхай і твоя душа пыкарасу́іцца. *Працягл.-фiнальн.* **Душа накарасавалася,** *пр., буд.* Жэнькiна душа нукрусыва́лыся, як у раб́ пыжыла́. Душа ныкарасу́іцца скоро, атахоціцца цiрiзь нядзелю.

Душа і серца млеюць, *цяп., пр.* *Пра фiзiчнае аслабленне (ад вялікага напалу пачуццяў, напружання і г. д.).* Ох, ні магу́, душа і серца млеюць, хуць лажы́ся ды пыміра́й на месцьцi. Сколька ў Валерiка душа і серца мле́лі, каб купiлі яму канькi.

Душа меры не знаець, цяп., пр. Пра непамернасць запатрабаванняў. А ў іх ува ўсіх душа меры ні знаіць. Во ў каго душа меры ні знала — ета ў Хутулёнка, сколько ён чаго грёб і ўсё сыт ня быў. **Душа меру знаець, цяп., пр.** Во ці знаіць у цябе душа меру, сколько сьпіць, сколько зьесьць. Ніхай ба твая душа меру хуць трошку знала. **Душа меру узнаець** (пазнаець), *рэдкаўж.* Знаіш, калі душа меру узнаець? — як горя цяпніць. Ах, хырашо, каб яшчэ кружычку, душа меру пызнаець. **Зак. Душа меру узнала** (пазнала), *пр., буд.* Во калі душа меру узнала: як галодный пысядзеў. Сколько ён паньськыга грёб, лесу вазіў абозымі, і ці пызнала яго душа меру. Калі твая душа меру узнаіць.

Душа нараспашку. *Пра чыстасардэчнасць, адкрытасць чалавека.* Сілівон усігда душа нырыспашку, таіць нічога ні станіць. Сяньня ў Мікіты душа нырыспашку: выпіў с кумым.

Душа не прынімаець, цяп., пр. Пра нежаданне, агіду. Ні нада мяне зыстыўляць, у мяне душа нічагенічка ні прынімаіць. У Іпата ні прынімала душа мылыкá, і ня еў ні разу. **Душа прынімаець, цяп., пр.** Столька й мяя душа прынімаіць, ні магу нічога ў рот уклáсьць. **Зак. Душа не прыняла, пр., буд.** Уродзі і хацелься бліноў, а ні пашлі, душа ні прініла. Раз душа ні прініла чаго, то ня еж. **Душа прыняла, пр., буд.** Худзь ба калі душа прініла што, каб пад'есьць уволю. А ты думыш гуркі душа пріміць?

Душа (серца) апала, пр., буд. *Пра няздольнасць да дзеяння ад страху, стомы, слабасці.* У мяне там на месьці душа апала, думыю, січас нешта случыцца. Ён лезіць, а ў мяне серца апала: што як сар'вецца. Ой, тут ураз душа ападзець, стрыхыта еткыя. *Незак., рэдкаўж.* **Душа (серца) ападаець, цяп., пр.** Гляджу я ны цябе і душа апыдаіць: як ты на сьвеці думыш жыць. Бувала, стáну, задумыюся, серца апыдаіць, тады я ні к чаму ніспасобна. Мы чужэя, і то серца апыдала, гледзічы на іх, а вы ж свае, чаго ж вы ня туркніця хуць.

Душа (серца) баліць (заходзіцца), *цяп., пр., буд.* *Пра вялікія турботы, непакой.* Душа баліць, што такая дабро і гініць — і ў пакосых чарнеіць, і копы прымяклі. Душа заходзіцца, кылі ўвідзіш, як іна кáрствыіць. А чаго ўжо у цябе так душа заходзіцца? Цяперя у цябе серца захо-

дзіцца, а раншы нешта яно ні зыхадзілыся. Серца балела, гледзічы ны цябе. Душа зыхадзілыся, што яно ўсё прахым ідзець. У кáжныга будзіць серца балець, есьлі такея ніпуцёвыя дзеці ўродзюцца. **Зак. Душа** (серца) **забаліць** (зайдзіцца), *буд., пр.* Як жа душа ні зыбаліць, есьлі ты ні пра што ня думыш. Другей раз душа зайдзіцца, ну маўчу ж, нічога ні гварю: я што скажучу — дренна. Душа зыбалела і ўсё, а я пышла моўча. У каго хочыш серца зайшлося б, ета ж біда, і нівыносныя біда.

Душа (серца) **варочаецца** (пераварачываецца), *цяп., пр.* *Пра шкадаванне, спагаду.* Гываріла, што прямиа душа варочыцца, нешта у іх зразу пашло ні ладзіцца. Я пыгляджучу на іхнюю жызьню — серца варочыцца: нічога ня ўмеюць і ні знаюць і ня хочучы ні ўмець, ні знаць. А што ты думыш, душа піривырачыцца адж жальысьці. Слўхыць серца піривырачыцца, а ня то што сваімі вычамі відзіць. Ні дай ты, бог, глядзець ны яе стрыданія, сколька я там пыбыла — серца варочылыся. Душа піривырачывылыся, калі мы глядзелі на етых сірыт, як яны жыць будуць адзін пыд адзін. **Зак. Душа** (серца) **перавярнулася**, *пр., буд.* Як рыскызалі пры Сашку, у мяне душа піривярнулыся, спаць ноч ня мог. Можя толька ў аднаго цябе серца ні піривярнулыся. А чаго ў іх душа піривярніцца, яны бяшчўствінныя нейкія.

Душа (серца) **млеець**, *цяп., пр., буд.* *Пра фізічнае аслабленне (ад вялікага напалу пачуццяў, напружання і г. д.).* Вот хаджучу, трошку кыпаюся, а тады як падойдзіць нешта, душа млеіць і ўсё. Пы дачке серца млеіць, каб у яе ўсё хырашо было. Душа млела ны вічарінку кытанучу, як толька ўседзіў. Серца млела у лес ехыць, а тут узялі ды ні пусьцілі. **Непаўн. Душа** (серца) **памлела**, *пр., буд.* Пакуліцька рышшывяліўся, душа ў яе памлела, думыла, ты ўжо ня жыў. Памлела серца, пакуля пісьмо аддалі, зы сікреты свае быялыся. Памлеіць серца і ўспакоіцца, будзіць цэл сы сваімі кралімі. *Працягл.-фінальн. Душа* (серца) **намлелася**, *пр., буд.* Ікая ў мяне сіла, душа намлелыся ат кустоў дывалоцца. Тады ў яго серца намлелыся, ні знаў, айдзе дзівацца. Ішчэ намлеіцца душа, як пачуіць пра Косьціка.

Душа (серца) **не ляжыць**, *цяп., пр., буд.* *Пра адсутнасць сімпатый, даверу.* Раз душа ні ляжыць, то й ня йдзі, толька будзіш век мучыцца. І рызгыварію, і пысьмяёмся,

і ўсё, ну серца к яму ні ляжыць. Душа ў мяне ні разу к Івынітым ні ліжала. Нікыгда ў Машкі к ім серца ня будзіць ліжаць. **Душа** (серца) **ляжыць**, *цяп., пр., буд.* А думыш, у мяне к ім душа ляжыць. Каб хуць настолічка во ліжала душа к яму, дык не. Чыё ж ба серца ліжала к табе за еткія выхыдкі? Як жа к яму будзіць серца ліжаць, еслі ён так пуступаіць.

Душа (серца) **не на месце**. *Пра трывогу, непакой.* У мяне дык усё неік душа ні на месці: худзь ба чаго ў іх тама ні случылыся. Чаго тут серцу ні на месці быць. Во і ў етыя серца ні на месці, дужа даўно рузлучыліся. **Душа** (серца) **на месце**. Айдзе ж ты хочыш, каб душа была на месці, калі цэлью ноч адзін цігаіцца,— ну й думыш, можа ваўкі айдзе косці гложуць. Ён ні пра што ня думыць, у яго ўсігда серца на месці.

Душа (серца) **не нарадуецца**. *Пра вялікую задаволенасць.* Душа ні нырадыіцца глядзець на іх жызьню. Серца ні нырадыіцца, настолька яны адзін другога любюць. Зразу думлі, што ні ўжывуць, гварілі, нашто схадзіліся, а цяперя серца лі іх ні нырадыіцца.

Душа (серца) **перабалела** (адбалела), *пр., буд.* *Пра наступленне супакою пасля глыбокіх перажыванняў.* Ніхай, раз душа пірбалела, забыў і хрест пылажыў. Адбалела душа, гурюваць у мяне ужо большы сілы німа. Серца ў мяне пірбалела, і ні ворушы ты большы старыга. Адбалела серца і ўсё, хваіць. Як ужо душа пірбаліць, уремя троху пройдзіць, тады ляхчэй становіцца. Едзь, ніхай луччы раз адбаліць серца, чымся кажны дзень адно й тоя — грызьня.

Душа (серца) **радуецца**, *цяп., пр., буд.* *Пра вялікую задаволенасць.* Гляджу я ны цябе і душа радыіцца: нада ж чылавеку такая шчасьця. Молыдзіж цяпер жывець — серца радыіцца, ці нам была калі тыкая вільгота. Дзэці раслі — душа радывылыся, а цяперя адны адзінокінкія. Жылі яны — серца радывылыся, як гулубкі, і што ў іх цяперя случылыся — ні паймём. *Рапт.* **Душа** (серца) **абрадавалася** (узрадавалася), *пр., буд.* Як пулучыла пісьмо, душа абрадывылыся, а як прычытала, пычыла плакыць. Ні знаю, чаго ў цябе душа узрадывылыся, нечыга тут вісяліцца. А можа ў іх серца абрадывылыся, што мы хочым ехыць. Знаю, чаго ў цябе серца ўзрадывылыся, толька пылядзім, што Якыў скажыць.

Ідзі ж скарей, рыскажы пры брата, во душа абрадыцца. Канешня, серца ўзрадыцца, — столька грошы ні ш чаго ні зь якыга. *Непайн.* Душа (серца) **парадавалася**, *пр., буд.* Пріехылі з горыда, гаворюць: відзілі твайго, во тут мяя душа пырадывылыся. Ніхай ны Цімоха асобінна ні надзеіцца, зь ім яе серца доўга ні пырадыцца. *Працягл.-фінальн.* Душа (серца) **нарадавалася**, *пр., буд.* Ніхай, у жызнні іна гурювала многа, хуць к старысьці душа нырадыцца. Я тут ні была дзесіць гадоў, так маё серца нырадывылыся, толька многіх ні пызнаю.

Душа (серца) рвецца (разрываецца) [на часці], *цян., пр., буд.* Пра надзвычайныя перажыванні. Душа рвецца глядзець ны яе стрыданні. А што я мыглі дзельць, калі тут душа рызрываіцца. Ну што ж ты здзельыш, што серца рвецца, тут нічым ні паможыш. Ты думыш, у аднаго цябе серца рызрыва́лыся. Ні ў аднаго цябе душа рва́лыся ны часьці. Душа рызрываіцца ны часьці і ат аднаго толька віду яго мучэньніў. Глянйш, дык серца будзіць ірва́цца ны часьці, а ты думыш, што усё сьмех. Ня то такая цярьпець, а дайжа глядзець серца ны часьці рызрываіцца.

Душа ў душу. У поўнай згодзе і ўзаемаразуменні. Ня дужа мне веріцца, каб ён сь кім зладзіў жыць душá ў душú. Мы тріццыць гадоў прыжылі душа ў душу — плахога слова адзін другому ні скызáлі. Айдзе вам пражыць душа ў душу, вы цірізь нядзелю схва́ціціся сваріцца. Нечыга скызáць, пыжылі душа ў душу, ну ты ж сам знайш, што яны дзельылі.

Душа ў пятках, *іран.* Пра пачуццё страху. Ня трогый чорта, у яго і так душá даўно ў пяткых. Відзіш, душа ў пяткых, знайць, што ішчэ зы кацелкі ўпыяю ладна.

Душа ў пяткі ўскачыла, *пр., буд.* Пра наступленне вялікай спалоханасці. Ты так дужа ні храбріся, у мяне і то душа ў пяткі ўскачы́ла, як вуўка увідзіў. Ён храбрец такей — ніхай зайца увідзіць, і душа ў пяткі ўскочыць, а ат лісіцы можыць разрыў серца пулучыцца. *Незак., рэдкаўж.* Душа ў пяткі ўскакываіць. Ты як увідзіш Лаўріна, то й душа ў пяткі ўскакываіць. *Множн.* Душы ў пяткі паўскакывалі, *пр., буд.* Што, трісіцёся, душы ў пяткі пыўскакывылі? Вы ня то што цігра, а вуўчынка ладныга увідзьця — і ў вас душы ў пяткі пыўскакывоць.

Душа-чалавек. *Пра вельмі добрага, спагадлівага.* Кірей душа-чылавек, а яны пыіжджаюць па ім, як самі хочуць. Ён душа-чылавек, ня то што хто-небудзь другой.

Душа як не выскачыць (як не выпрыгніць), *буд., пр.* *Пра моцнае біццё сэрца (ад стомы, спалоху).* У мяне і січас душа як ня выскычыць, так піріпужаўся. Сколька прабег, дык душа як ня выпрыгніць. Іду, ста́ла, во так во я, а во так ён,— у мяне душа як ня выскычыла.

Душою балець. *Вельмі турбавацца, непакоіцца.* Наш брігадзір дужа харошый, ён зы ўсякыю мелыч душою балеіць. *Працягл.-фінальн.* **Душою набалець.** Адам дужа ныхызыйнічыў, набалеў душою: усё цякець, плувець, а яго як і ні кысаіцца.

Душою і целам. *Поўнасцю.* Душою і целым стыяць зы яго. Я можа ня меншы цябе душою і целым балею. Аддан сваім дзурьям душою і целым.

Душою красавацца. *Жыць прывольна, бесклапотна.* А ты думыш, я дужа красуюся душою? — не, так, сь сірядзінкі ны пылавінку жыву. Зу мужуком душою крусува́лыся. *Непаўн.* **Душою накрасавацца.** Абея душою пукрусува́ліся, большы такея вы́гды ня будзіць. *Працягл.-фінальн.* **Душою накрасавацца.** Жыць будзіць, толька душою ні ныхрасуіцца. Душою нукрусува́ліся ў такой роскышы.

Душою не вінават. *Чысты і ў думках.* Я ні пірят кім душою ні вінува́т, што вы ка мне чэпіціся. Ныпрасна гаворіця ны Мацьвея, ён душою ні вінува́т. **Душою вінават.** Каб жа ён хуць душою вінува́т быў.

Душу выкладаць (выкладываць). *Усё аддаваць; гаварыць чэсна, да канца.* Душу́ выклады́ла на іх, дык ці тэя ту́ібні пайму́ць ці ацэнюць. Душу́ ім выклады́й, і то ці паверюць хуць раз. Чужэя дзеці, а глядзіць іх луччы чым сваіх, пряма душу выкладывыіць. Большы я душу ім выкладывыць ні стану, ні даждуцца. **Зак.** **Душу выкласць.** Усё, што было, аддыла, а душу́ я вам ужо ня вы́кльду. *Працягл.-фінальн.* **Душу навывкладаць** (навывкладываць). Нывыклады́юць душу, што самі аста́нуцца галым галенічкія. Ай, піріста́нь ты, Галя нывыклады́ць душу, ат яе дажджэсься.

Душу класць (лажыць, пакладаць). *Самааддана заступнацца.* Адзін зы днаго душу кладу́ць, тыкая ў іх друж-

ба. Клім зы Сіргяёнкыў душу ложкиць, дыгадзілі нечым. А чаго за іх стáніць хто душу пыкльдаць, самі тварілі, самі ніхай і расхлёбывыюцца. **Зак. Душу пакласць** (палажыць). Тэй думыў, што Шурка зы яго душу пыкладзець, а Шурка ўзяў і саўсім ні прішоў. Ны слыва́х, кажыцца, душу паложыць, а на дзелі хвастом вільнець.

Душу (дух) **раняць** (раніць). *Быць вельмі адданым; шкадаваць*. Па кім ты душу рыня́ш, ці варт ён добрыга слова да́йжа. Зь дзіця́мі бува́іць — па іх душу роні́ш, а яны ў перья увывра́ліся — паехылі і забылі. Дух рыня́ў зы Анькыю, а іна ўзіла́ і за́муж выйшла. Пы сына́х іна дух роніць, кажный дзень плачыць.

Душу (дух) **цяраць**. *Празмерна шкадаваць, клапаціцца*. Із-за нейкыга шлэпыря я ні стала б так бегыць, душú ціряць. Ці свой, ці чужэй, ніхай саўсім нізнакомый, Мархва адзіна́кыва пы кажным дух ціря́іць. **Зак. Душу** (дух) **пацяраць**. Бегыць, піріжыва́іць, усіх жа́лка, усім ба хацелься паможч, а тут у саміх нічога асобінныга німа,— пряма душу пыціря́ла. С клопытымі, з заботымі дух пыціря́іць.

Душу на ладонь класць (лажыць, выкладаць, выкладываць). *Ва ўсім прызнавацца; старацца*. Каб я ды яшчэ дұшу ны ладонь табе клаў,— за што, зы якоя, скажы. Так ужо стыря́іцца, пряма душу ны ладонь ложыць. Ці душú ны ладонь выкльда́й, ці маўчы — адна́ ласка. Ты яму душу ны ладонь выкля́дывый, нічога ні пыспыгда́іць. **Зак. Душу на ладонь пакласць** (палажыць, выкласць, вылажыць). Душу ны ладонь пыкля́сць ён ні пыкладзець, а рыскыза́ць, як було,— рыска́жыць, брiха́ць ні стáніць. Во нягож, душу табе січас ны ладонь пылажú. Што ні скажы, зьдзелы́ць, ён душú ны ладонь вiкльды́ць — так стыря́іцца. Душу ны ладонь яму вылыж — дайжа вухым ні пывядзець.

Душу пасвіць. *Жывіцца ледзь-ледзь*. Неік жа трошку жывець, пасець душу. Жысьць мыя абыча́йныя, душú пасу́, а зьесьць дужа нічога ні магу. *Непаўн.* **Душу папасвіць**. Айдзе душу выпасьвіў, там і ладна. Пойдзіць, то там, то там душú выпасець. *Законч.* **Душу прапасвіць**. Душу прыпасьвіў лета, ну й ладна, чаго ты большы хочыш. *Працягл.-фінальн.* **Душу напасвіць**. Айдзе душу ні нывасьвіў, абы сыт быў.

Душу ўкладаць (укладываць). *Рабіць старанна, сама-аддана, з вялікай любоўю.* Так любіў што-небудзь з дзеріва дзельць, кажыцца б, дзень і ноч сядзеў, і ўва ўсё душў ўклядаў. Чэсныя былі людзі, душу ўклядывылі, дзельлі, як сабе. **Зак. Душу ўкласць.** У любоя дзела, зы якая ні бярецца, гатоў душу ўкласць.

Душы не чуць. *Бязмежна любіць.* Яны душы адзін у другім ня чуоць. Душы ў дзяўчонкі ня чуіць, і масьліць яе, і глэдзіць, і носіць, на вуліцу кўхтыіць усяго ўсякыга, каб іі зустудзілыся, каб ні зыхыладзілыся.

Дым стаўбом (кароміслам), *неадабр. Пра беспарадак, неразбярыху; пра накуранасць.* Ня йдзі, у іх там дым стаўбом: сыбіраюць жа меншыга у Маскву. Там дым кароміслым у хаці, носа некуды ўсуноць, а тут ты яшчэ бўдзіш вісець нуд душою.

Дыхаць на ладан. *Быць блізка да смерці.* Што ат яго хацець, кылі ён дышыць ны ладын. Зыбарі сабе ету шкурбаціну, я ўжо дышў ны ладын, яно мне ні к чаму.

Дыхнуць некалі. *Пра адсутнасць вольнай часіны, вялікую занятасць спешнай працай.* Тут дыхнуць некалі, усё пряма гаріць, а ты мне пры ягыды. Што ён мышаруіцца ны дваре, мне лі печы дыхнуць некалі.

Ездзіць вярхом (вярха). *Выкарыстоўваць у свай інтарэсах, папіхаць.* Ета такей чылавец пупаўся, што ездзюць вярхом — і маўчыць, на мне ні паездзілі б. Цяперя с такіх рук ня скоро вікруціцца, будуць ездзіць вірхэа сколька захочуць. **Час. Паездзіць вярхом** (вярха). Ніхай ні радыіцца, як паездзюць вярхом, будзіць глядзець, як вірвыцца. Паездзілі вірхэа, а каб цярьпеў, і сянняя б ездзілі. **Законч. Ат'ездзіць вярхом** (вярха). Пупаўся ў іхныя кыкаты, дык ат'ездзілі вярхом. Думьў, акўріўся, пыжывець, а яны як зыпрглі, як усьселі, — ат'ездзілі вірхэа. **Працягл.-фінальн. Наездзіцца вярхом** (вярха). Сам прішоў у рукі: наця мяне, — наездзюцца цяперя вярхом, будзіць помніць зяці. Вы ны Пынасу і так наездзіліся вірхэа.

Ездзіць на чужой шыі (спіне). *Жыць за кошт іншых.* Есьлі сыбіралыся ездзіць ну чужой шыі, то нечыга було зыўляцца. Ня ўчы ездзіць ну чужой сыпіне. *Абмеж.*

Паездзіць на чужой шыі (спіне). Ні с тваім, брат, вумом паездзіць на чужой шыі. У нас ну чужой сьпіне дужа ні паездзіш. *Законч.* **Ат'ездзіць на чужой шыі** (спіне). Ат'ездзілі ну чужой шыі уволю, і ўсё неік удывалыся ну дурняк жыць. Сколька яны ат'ездзілі ну чужых сьпіных, дык лўччы і ні ўспымінаць. *Працягл.-фінальн.* **Наездзіцца** (даездзіцца) **на чужой шыі** (спіне). А таго наездзіўся ну чужой шыі, што ўсе глядзелі і цярьпелі. Наездзіцца ну чужой сьпіне, прідзіць уремя, пыжалеіць, ды нызад ня верніць. Ну чужой шыі даездзіцца нядоўга. Даездзіўся ну чужой сьпіне, сыгналі, цяперя ходзіць — і ў вочы людзям стыдна глянуць. *Гл.* Е х а ц ь н а ч у ж о й ш ы і.

Ездзіць на чужым (чужом) гарбу (карку). *Жыць за кошт іншых.* Ездзіць ну чужым гарбу вам ні ўдасца, ні надзейціся. Ну чужым карку любюць ездзіць, а свой пыцтавіць — дык нісмашна. Ні прівучай ездзіць ну чужом карку, ніхай вўчуцца свой кусок хлеба дыбываць. *Абмеж.* **Паездзіць на чужым (чужом) гарбу** (карку). Чаго там гываріць, паездзілі ну чужом гарбу. Толька й глідзяць, каб ну чужым карку паездзіць. *Законч.* **Ат'ездзіць на чужым (чужом) гарбу** (карку). Ат'ездзілі ну чужым гарбу — хваціць, самі пывазіця. Пырядышна ат'ездзілі ну чужом гарбу. Дўмыш, мала ат'ездзілі ну чужом карку? — ета цяперя хрыстовымі дзіцямі прікідыюцца. *Працягл.-фінальн.* **Наездзіцца** (даездзіцца) **на чужым (чужом) гарбу** (карку). Нечыга адгыварівыцца, наездзіўся ну чужом гарбу і маўчы. Наездзіліся ладна ну чужых карках, былі сволычы, большыя некуды. Даездзіўся ну чужым гарбу, апусьціў крыльля, маўчыць. А даездзіціся ну чужом карку, і ны вас прідзіць ікаянібудзь піралома. *Гл.* Е х а ц ь н а ч у ж ы м г а р б у.

Еле-еле душа ў целе. *Пра слабога, ледзь живога.* Што тут спрашывыць: во жыву елі-елі душá ў целі. Якей жыцьціль зь Лявона, так, елі-елі душá ў целі.

Елькіна ахрана, гумар. *Пра нікудышнюю варту.* Сыбралыся ўжо елькіна ахрана, тáры ды бáры. Во, елькіна ахрана ідзець. Сыбірай сваю елькіну ахрану. Ты ныкыравуліш, будзіць елькіна ахрана. О Паходжанне выразу наступнае. У дарэвалюцыйны час у Мсціславе жыла гандлярка Хася з мужам Елькам. У іх звычайна было два-тры работнікі, якія працавалі па гаспадарцы і неслі

ахоўную службу. У розны час працавалі розныя работнікі, але заўсёды падбіраліся такія, якія вызначаліся добрай сілай і стараннасцю, маглі б уціхамірыць п'яных гуляк. Пры ўзнікненні гэты выраз азначаў строгую варту, але з цягам часу трансфармаваўся і набыў супрацьлеглае значэнне з экспрэсіўным адценнем жартоўнасці.

Есць вачамі. *Глядзець аддана.* Сядзелі збоку ац стыла і пряма елі яго вычамі. Пыдзівісь-ка, аж ядуць вычамі Кузьмінка.

Есць жыўём (жыўцом). *Здзекавацца, бясконца прапрацаць і лаяць, даводзіць да адчаю.* Ня буду ні судзіцца ні ряззіцца, нада атыйціць пы-харошыму, і есьць жыўём ніхто нікога ня будзіць. Самі ж Люську жыўцом елі, а прішла ў хату спывідаць мяне. **Зак.** **З'есць жыўём** (жыўцом). Яны б яе жыўём зьелі, каб маглі. Зьелі жыўцом мыладуху, а дзеўка, дзеўка была: і п'явунья, і плясунья, і ну гульнію, і ны работу, і на ўсё. **Множн.** **Паесць жыўём** (жыўцом). Дужа гадкія людзі, гатовы ўсіх жыўём паесць. Каб прімелі, жыўцом ба Трахімывых паелі і ні аблізнуліся б дайжа.

Есць (кусаць) губы й зубы. *Вельмі шкадаваць, перажываць.* Ці яны ж думылі, што так палучыцца, яны ж абоя тады елі губы й зубы. Цяперя сколька хочыш губы й зубы кусай, зразу нада було думыць, як жыць. **Зак.** **Паесць** (пакусаць, пераесць) **губы й зубы.** Вохкылі, ікыталі, губы й зубы паелі: нашто мы так дзелылі. Ты як апомнісься, губы й зубы пукусаіш с такімі рызгаворымі. Пір'яела губы й зубы: нашто мне так було гываріць, большы ён ня верніцца. **Узмацн.** **Накусаць губы й зубы.** Я ета знаю, што нукусалі губы й зубы, ды позна апомніліся.

Есць поедам. *Сварыцца бесперапынна і здзекліва.* Сь первыга дня, як прішла, пычалі есьць поідым. **Зак.** **З'есць поедам.** Там ніхто ні ўжывець, ніхай зылыт'я будзіць — зьядуць поідым. **Множн.** **Паесць поедам.** Поідым ба паелі ўсіх чыста, каб толька самім рускушуватца.

Есць чужэй (чужый) **хлеб.** *Жыць за кошт іншых.* Чаго я паеду, есьць чужэй хлеб я ні хачу, я йшчэ магу сыма якей кусок заробіць. Любіш ты есьць чужый хлеб, ну чужой шы ехыць. **Непаўн.** **Паесць чужэй** (чужый) **хлеб.** Паеў чужэй хлеб і хваціць, на свой пыра садзіцца. Сколька паеў чужый хлеб, а ўжо глядзіць, каб ны яго і д'альшы работылі.

Етага яшчэ не хватаець, цяп., пр. Пра нежаданую і непрыемную нечаканасць. Ну, наліця лужу пысярэд хаты, етыга яшчэ ні хвытаіць. Будуць яны мне вылежывыцца, а я на іх сьпіну гнуць, етыга яшчэ ні хвытала мне тўтыцька.

Ету (сію) мінуту (мінутачку, секунду, секундачку). *Зараз, у гэты момант.* Ету мінуту ідзі, ня ждзы, пакуля дождж хляніць. Ету мінутычку садзісь і скорінька едзь. Дзелый ету сікунду, ныпымінаць большы ня буду. Не, тыкі праўда паслушны, што ні скажы, ету сікундычку паслухыць. Сію мінуту зьбегию, я січас. Каб сію мінутычку пашоў! Як скызіаў, ён сію сікунду стаў зыпрігаць. Сію сікундычку сыбіраіся.

Етый свет. *Навакольнае, зямное жыццё.* Як ні живець хто, а етый сьвет кідаць нікому ня хочыцца. Тэй сьвет — тады тоя й будзіць, нада на етым сьвеці пажыць.

Етымі днямі. *У бліжэйшы час; нядаўна.* Каб вірвылыся, схадзіла б етымі днямі, ды ні знаю, нада сьвірепку зьбіраць. Пецьку пыбядзілыся етымі днямі: у кынаву з мытацыклым уляцеў, гыварілі, трыбух шшывалі.

Ехаць на чужой шыі (спіне). *Жыць за кошт іншых.* Ці вам ішчэ ні ныдаела ехыць ну чужой шыі? Хырашо было ехыць ну чужой сьпіне, ды злазіць прішлося. *Абмеж.* **Праехаць (праехацца) на чужой шыі (спіне).** Лоўка праехыў Сямён ну чужой шыі. Зыхацеў праехыць ну чужой сьпіне, ды ні ўдалося. Толька й глядзіць, каб праехыцца ну чужой шыі. Любіць праехыцца ну чужой сьпіне, ды вазіць ніхто дужа ня хочыць.

Ехаць на чужым (чужом) гарбу (карку). *Жыць за кошт іншых.* Ехылі б і ехылі ну чужым гарбу, самім рўкі мыраць няхота. Чаму ж ні рыздрыхцець, калі ўсю жызьню ну чужом гарбу едзіць. Ну чужом карку ехыць было хырашо, ды зьлезыць пыпрасілі. *Абмеж.* **Праехаць (праехацца) на чужым (чужом) гарбу (карку).** Дужа ўжо, дужа хочыцца ім праехыць ну чужом гарбу. Вот гультай, дык гультай: праехыў ну чужом карку і даволін. Цяперь такая редка буваіць, каб удалося ну чужом гарбу праехыцца. Абы праехыцца ну чужым карку, а большы яго нічога ні іньцірісуіць. Праехыўся ну чужом карку — пыныравілыся, толька не, мне ні ўсьсядзіш. *Гл. Е х а ц ь н а ч у ж о й ш ы і.*

Жаўтаротый птушанёнак. *Нявопытны, малады.*

Куды яго жаніць: жыўтаротый птушанёнык. Айдзе табе дабіцца чаго, такому жыўтаротыму птушанёнку.

Жаць (ціснуць, нажымаць, націскаць) **на ўсе педалі**, *жарт. Спяшацца, энергічна дзейнічаць, прыкладаць шмат сіл.* Ну-ка жмі на ўсе пэдалі, ішчэ пасьпеіш етый хвосцьцік дабрынькыць. Цісьніць Хвёдыр на ўсі пэдалі, усюдых пасьпець хочыць. Есьлі думыіш дыбівáцца спра́вык, ныжыма́й на ўсе пэдалі, ніхай хто сы стыршыною пыгаворіць. Ныціска́йця, хлопцы, на ўсе пэдалі, вецір пытхвáціцца і вашы капёшкі рызьнясець к чорту. **Зак. Нажаць** (націснуць) **на ўсе педалі**. Умеіць, кылі нада, ныжаць на ўсе пэдалі, і ў яго ўсё пулучáцца. Ні ляніся, націсьні на ўсе пэдалі, тут таго пня адзін корінь айдзе дзяржыць. *Аднакр. Жамануць* (ціскануць) **на ўсе педалі**. Каб жыману́лі на ўсе пэдалі, і дабеглі б ды даждж́у. Ціскані́ця на ўсе пэдалі, скарей дзела пойдзіць.

Жвачку жваць (цягнуць), *неадабр. Гаварыць надакучліва, зацягваючы размову.* Ай, кінь ты жвачку жваць, ляж дый сыпі. Во цягніць і цягніць жвачку, ныдаеў большы некуды. Як пычалі цягнуць жвачку, дык я і в́ыліжылыся, і заснула, а яны ўсё трілюдзілі пра нешта.

Жданкі праесць. Прачакацца. Мы ждалі, ждалі і жданкі праелі. Усе жданкі праеў, паку́ля вас дыждáўся.

Ждаць (дажыдаць) **ласку** (ласкі), *іран. Спадзявацца на паляпшэнне адносін.* Дырмá вы жджыцё ласку ат Мітрыхвáна, ета путніна ішчэ тáя. Жджы ласкі, дажджэсься, ён усігда зьверім глядзіць. Якую ім цяперя ласку дыжыда́ць, самі сябе зыпаскúдзілі і ўсё. Што, сядзіш, яшчэ адной ласкі дыжыда́іш? **Зак. Даждáцца** (даждаць) **ласку** (ласкі). Ці табе ні гыварілі, якую ты ласку дажджэсься. Ласкі ат Ісая нялёгка было дыждáцца: ну людзях ён як чылавец, а ў сям'е — зьверь. Дыждáў ласку: што сам дзелыў, то й нызад пулучáіш. **Рэзуьлт. Выждаць ласку** (ласкі). Максім — тэй самы́й, ат каго можна ласку в́ыждыць. Зыхацелі в́ыждыць ласкі ат Лыўрінёнка. **Узмацн. Прыждаць** (прыждацца) **ласку** (ласкі). Ат Міці ласку ні пріжджэш, я знаю. Ат каго яны думыюць пріждаць ласкі, ад Гаўрілы? — во дзіва дык дзіва. Цяжола пріжда́цца ат іх ласкі, есьлі яны глядзець ны цябе ня хочуць.

Ждаць (дажыдаць) **пуця**. *Спадзявацца на змяненне ў лепшы бок*. Мы пуця ждалі, ажно во якей пуць пулучыўся. Дыжыдаю пуця, а ці даждўся — хто ж яго знаіць. **Зак. Даждацца** (даждаць) **пуця**. Я ж думыла, пуця якога даждўся з малья, дык дыждалься: кароўку за рогі і ны бызэр. Ні дажджэш ты пуця зь етыга чылавека, пра двор ён і ня рупіцца. *Рэзульт.* **Выждаць пуця**. Хочыш ты пуця выждыць ад Будзінка, з дурука дурноя плувець. *Узмацн.* **Прыждаць** (прыждацца) **пуця**. Во якога пуця я пріждала, ці падумыў ба хто, што з Марініныга хлыпца бысяк выйдзіць. Каб пріждацца пуця з малья, тады б я была спакойна.

Ждаць (дажыдаць) **у** (з) **мора пагоды**. *Спадзявацца дарэмна*. Чаго табе ждаць у мора пагоды, прыдывай хату і едзь. Што мне у вас ждаць з мора пагоды, пывылакуся як-небудзь. Нечыга дыжыдаць з мора пагоды, нада сыбрацца ды ехыць скарей. **Зак. Даждацца** (даждаць) **у** (з) **мора пагоды**. Чаго ён там астаўся — дыждацца у мора пагоды? Дажджэсься з мора пагоды, вырвыш у Ільлі і капейку, і дзьве. З нашым брiгадзірым дажджэш у мора пагоды, хочыш і бяз дроў ны зіму астанісься. Я пулучыў ласку, дыждаў з мора пагоды. *Рэзульт.* **Выждаць у** (з) **мора пагоды**. Ну, выждылі ў мора пагоды, ці вам ні гыварілі, што нада скарей думыць. Калі хочыш выждыць з мора пагоды, астывайся, а мы пашком пойдзім. *Узмацн.* **Прыждаць** (прыждацца) **у** (з) **мора пагоды**. Як хацелі, так і пулучылі, пріждалі у мора пагоды. Сядзіця, сядзіця, пріжджыце з мора пагоды. Пыбягім, яй-богу пыбягім, ато пріжджомся ў мора пагоды. Ай, ні гыварі, пріждаліся з мора пагоды, дуракі былі, што раншы ні парупіліся.

Жджы, **дзесятчка ўляціць**, *іран.* *Пра безнадзейнасць атрымаць*. Што, жджэш? — ну, жджы, жджы, дзісітычка ўляціць. Раз паехыў у зыработкі, то жджы, дзісітычка ўляціць.

Жыватом качацца. *Хварэць на живот*. Сколька ўремя кычаіцца жыватом, і німа ніякыга уллучэння. *Непаўн.* **Жыватом пакачацца**. Во я два гады таму пыкычаўся жыватом, каб ты толька знаў. *Законч.* **Жыватом адкачацца**. Жыватом аткычаўся ета ўремя, нейкыя ўродзі успаленія прізнывалі. *Працягл.* **Жыватом пракачацца**. Такей і водых у яго быў: пріехыў і жыватом прыкычаўся пасыці

месіц. *Працягл.-фінальн.* **Жыватом накачацца.** Крепка жыватом ныкычалься, нейкія і колькі хвыталі, і пыткачывылыся нешта, і резыла, і балела — усяго было.

Жывая душа. *Нешта жывое.* Узьбегла ны бызър, каб была жывая душа — нікагенічка, адзін старік сядзеў з ракымі. Летым прайдзі пы дзяреўні — жывэя души ня ўвідзіш, усе на полі ці ну лугу.

Жывая рана. *Нешта балючае.* Рызьвярцелі, глянулі тоя плячо — пряма жывая рана, і зукруцілі скарей. Ні ладонь, а жывая рана, хуць зьверьху й ня дужа што відна.

Жывая (свежая) капейка. *Бягучы заробак.* А тыкі й прівійк, каб жывая капейка была ў рука́х. Есьлі мысьціравэй чылаvek, у яго ўсігда сьвежыя капейка ў рука́х.

Жывога места не астацца. 1. *Пра бязмернасць фізічнага пакарання.* Ты мне толька забіся с крjúчча, зрежу на горькыя яблыка, жывога места ні ста́ніцца. 2. *Пра бруднае, запэцканае.* Так пірима́зыліся, што жывога места на іх ні аста́лыся. *Незак., рэдкаўж.* **Жывога места не аставацца.** 1. Ці помніш, сколька разоў, бувала, ён так цябе сьсякець, што жывога места ні астаецца. 2. Кажный дзень нейдзі настолька выма́зыюцца, што жывога места ні стаецца.

Жывога места не кінуць (не аставіць). *Моцна збіць.* Ну пыдажджы, дай толька дыбра́цца, жывога места ня кіну. Пачу́ў, што рыбу трэс з другімі, злавіў, так сьсек, што жывога места ні аста́віў. *Незак., рэдкаўж.* **Жывога места не кідаць (не астаўляць).** А табе меншы пыпыда́ла, — ба́цька ж ны табе жывога места ні кідаў. Сьпірва цярьпіць, доўга цярьпіць, а ўжо як вы́відзіць сь цярьпенія, жывога места ні стыўляіць.

Жывога места няма, цяп., пр., буд. 1. *Пра вельмі пабітага.* Відзілі мы яго: жывога места німа́. З бальшэя вісычыні ляснуўся, зразу на ім жывога места ні было. Дадзім дык дадзім, жывога места ня бўдзіць. 2. *Пра бруднага, запэцканага.* Ты ж пыглядзі ны сябе, ны каго ты паходж — жывога места німа́. Прішлі ў грязі па вўшы, жывога места ні было.

Жывога слова не чуць. *Жыць зусім адзінока, замкнута.* Паеду, к сваім зьезджу, ато сяджу тут, жывога сло-

ва ня чую. Сядзіш адзін, што пень, жывога слова ня чуйш. **Зак. Жывога слова не пачуць.** За ўсю нядзелю жывога слова ні пачуў.

Жывое дзела. *Разумная, карысная справа.* Ні люблію валынку цягнуць, мне каб было жывоя дзела. Тут хуць жывоя дзела, а там што — ні работа, ні гультайства.

Жылот (дух) **падвадзіць** (падцягываць). *Вельмі хачеца есці.* Мне дык ужо жылот падводзіць, знаць, уремя ладныя. Нябось, жылот пыцьцягывыць, садзісь-ка за стол. Уремя ўжо ладна прыскачыла, дух падводзіць, аж пад ложычкью сьсець. Ні знаю, як ты, а мне ўжо духі падводзіць. Пайдзём-ка піракусім, нешта духі пыцьцягвыць. **Зак. Жылот** (дух) **падвесць** (падцягнуць). Садзісь-ка ды пірхавці хуць крупені, жылот, нябось, пывдвяло зы такую дарогу. Што, пыцьцягнула жылот? — я ж гываріла, вазьмі якую скарінку ў кырман. Дух пывдвядзец, дык сьма лезь у печ дый нывай — прьма вун гаршчонычык крупені, а г боку бульба тўшыныя стаіць. Знаю, што духі пывдвяло, дык жа і ў мяне нічога с сабою німа. Нам усім духі пыцьцягнула, а ты тут рузмундыкыш. *Усеаг.* **Жываты** (духі) **пападвесць** (пападвадзіць, пападцягнуць, пападцягываць). Што, жываты здорыва пыпывдвяло за еткій дзень? Ні бяріця, ні бяріця, жываты пыпадводзіць — рады бўдзіця худзь ба раз грызнуць. Жываты як пыпыцьцягніць, і зывыляшчыю б скарінку сагрызьлі. Папомніця маё слова, што жываты пыпыцьцягывыць, як сыбакым, раз ня слўхыця. Пыпывдвяло нам духі, а сядзім, пікнуць баімся. Знаю, што духі пыпывдвадзіла, ну ніхай, другей раз ня будуць такімі храбрымі. Бяріця што ў сўмку, духі як пыпыцьцягніць, то й речкі ні захочыця. Прыбеглі — духі пыпыцьцягывыла, дай скарей есьць хуч чаго. Січас, канешня, ня хочуць, а як духі пыпыцьцягвыць, тады б грызнулі, ды ня будзіць нічога.

Жылот (жывоцікі) **рваць**, *груб. Моцна крычаць, рагатаць.* Чаго ты жылот ірвеш, дужа сьмешныга нічога німа. Жываты на сені рвалі ўвесь дзень, во і ўся работа. Хваціць жывоцікі рваць, за косы бяріціся. **Зак. Жылот** (жывоцікі) **парваць**. Там усігда сьмеху — жылот пырваць можна. Столька ўжо ў іх вісялосьці, прьма жывоцікі пырваць было. Схадзіця, пыглядзіця, жывоцікі пырвіць. *Працягл.-фінальн.* **Жылот** (жывоцікі) **нарваць.** *Нырвай* я лі іх жылот, цэлыя камедзія была, луччы чым цятыр

якей. Ці нырв́алі живоцікі, ці ўсё яшчэ рызьбіра́іць, зьдзіржа́цца ня можаця.

Жывым хараніць. *Лічыць загінуўшым.* Ні хырані́ця вы хуць жывым яшчэ ра́ншы ўре́міні. **Зак. Жывым пахара́ніць** (схараніць). Мы ўжо свайго былі жывым пыхыра́нілі, а тады ён пріслаў пісьмо—во ра́ды былі. Былі жы́вым схыра́нілі, а ён бісь пісьма, бізь нічога грім у ха́ту ўра́нні.

Жывэя (жывой) **душы не ўстрэціць** (не ўвідзець). *Не ўбачыць нідзе нікога.* Там настолька глуш, што дзень будзіш хадзіць і жывэя души ня ўстрэціш. Прайшоў дзяреўню с кынца ў канец і жывэя души ня ўвідзіў. Не, мы нійдзе жывой души ня ўстрэцілі, кусты і кусты.

Жывэя (жывой) **душы не найціць** (не знайціць). *Не ўбачыць нідзе нікога ў выніку пошукаў.* Сколька хадзілі, дайжа гукалі, і жывэя души ні найшлі. Хто тут што паможыць, калі січас жывэя души нійдзе ні знайдзіш. Сьмела прайдзі усьцяж сколька хочыш, і жывой души ні найдзіш. Ніхай сьцігаюцца, яны там жывой души ні знайдуць.

Жывэя (жывыя) **мошчы.** *Надзвычай худы.* Аж стра́шна глядзець, пря́ма жывэя мошчы, нада ж так схудзець чылавеку. Увідзіла Аксюту — жывы́я мошчы, ажно спу́жа́лыся.

Жы́ні (жы́сці) **не даваць.** *Прыставаць, чапляцца, надакучаць.* Кінуў, пашоў, а цяперя жы́зні ні даець, як што, так і чыпля́цца. Ну пря́ма жы́сці ні даюць, настолька ныдыдаюць. **Зак. Жы́ні** (жы́сці) **не даць.** Калі на што узьвяліцца, жы́зні ні дасьць, пакуля свайго ні даб'ецца. Мыксі́ніяты ёй жы́сці ні дадуць, усё ўре́мя будуць мьсціць.

Жы́ні (жы́сці) **не знаць.** **Не мець жы́цёвага вопыту.** Па сьвету яны ні шыла́ліся, жы́зні ні зна́лі, паетыму так і пулучы́лыся. Што вам ат яго хацець, кылі ён жы́сці ні зна́іць. **Зак. Жы́ні** (жы́сці) **не ўзнаць** (не ўвазнаць). Ты сам жы́зні ні ўзнаў, а зьбіра́ісься другі́х учыць. Вы так гаворі́ця аттаго, што жы́зні ні ўвызна́лі. Пецька жы́сці яшчэ нісколька ні ўзнаў. Такімі будуць, пакуля жы́сці ні ўвызна́юць, а як жы́сьць пу́лума́іць, тады асьці́пі́няцца.

Жылы (жылле) **рваць, груб.** 1. *Многа і цяжка працаваць.* Чаго я ны тваіх харошых буду жылы рваць. Не ўжо, хваціць жыльля рваць, ніхай самі рвўцца.

2. *Моцна крычаць.* Жылы рвалі нечыга, аж кусты рызьлігáліся. Жыльля рвецць, усё дно як яго там хто зы лантушша хвытаіць. *Непаўн.* **Жылы** (жылле) **парваць.**

1. Мы ж цігáлі усё ўсякыя, жылы пырвалі, а што за ета пулучылі. Пырвалі жыльля ны чарцей усякіх, даўжа ны такіх, што слова добрыга ні варты. 2. Ніхай жылы парвўць, унімуцца, сьціхнуць. Пырваў троху жыльля і сьціх,— хрáкцір такей у чылавека, што спакойна ня можыць.

Працягл.-фінальн. **Жылы** (жылле) **нарваць** (дарваць).

1. Ух, жылы нырвалі, сохі стáвіўшы, цяжолыя работа. Нырвіцё тут жыльля, пакуль троху рашчысьціця. Усё хвытаў, каб большы другіх, так і дырваў жылы.

Дырваў жыльля, што кычаіцца цяперя гылавешкыю. 2. Ці ныкрічаўся, жыльля ці нырваў, ай яшчэ гырлаць будзіш? Дарьвеш жылы, дыгырлыцáніш мне, што я мігым уніму. Прішоў нілаіныі, а пойдзіш аблаіныі, во й дарьвеш жыльля.

Жылле-пажылле. *Усё цела.* Нешта баліць усё жылля-пажыльля, ці прістыў айдзе, ці што. Выпыріць ба січас жыльля-пажыльля, чáрычку б тады ўзяць ды спаць зываліцца.

Жырна будзіць, буд.; *пр. Пра жаданне звыш меры.* Калі табе яшчэ аддываць пацьцёлка, то жырна будзіць. Жырна было б пулучаць аднаму столька зраўу.

Жырныі кусок. *Нешта прывабнае, спакуслівае, вялікае.* Паўлюк усігда пыглідаіць, каб жырныі кусок атхваціць сабе. Сваё ўсё прутрубіў, а цяперь ба ўзноў нада жырныі кусок. Глядзіць, каб жырнейшыі кусок быў, айдзе зря касіць ні стáніць.

Жырыкі точаць, неадабр.; *цяп., пр., буд. Пра свавольства, балаўства, юрлівасць.* Віджу, што цябе жырыкі точуць, нада успыкаівыць. Успакою, калі жырыкі точуць, места німа. О-о, цябе даўно жырыкі тачылі, доўга спакою ні было. Сколька ж яго жырыкі тачыць будуць, сыны вырысьлі ураўне з бацькым. *Непаўн.* **Жырыкі патачылі, пр., буд.** Жырыкі пытачылі яго, пытачылі, ну абрузуміўся. Сьпірва жырыкі троху паточуць, а тады ўспакоіцца, возьміцца за вум. *Законч.* **Жырыкі адтачылі, пр., буд.** Не, Мішка ня тэй, саўсім ня тэй, аттачылі жырыкі. Ну што ж,

атточуць жырікі, пірябесіцца, і пыцішэіць, і пувумнеіць. *Працягл.-фінальн.* **Жырыкі натачылі, пр., буд.** Сколька іх жырікі нытачылі, большы некуды. Ці наточуць вас калі-небудзь жырікі, што ны гылыва́х усё ходзіця.

Жыць барынам. *Мець поўны дастатак.* Дзім'ян жыў ба́рыным, што яму атхадзіла калі. **Зак. Пражыць барынам.** Ні разу ні нырваўся, ні ўзяў на сілу, ні пувулнуваўся,— пражыў ба́рыным. *Непаўн.* **Пажыць барынам.** Пыдажджы, дай агледзіцца, можа калі і я пажыву ба́рыным. *Пачын.* **Зажыць барынам.** Во, ён зыжывець ба́рыным, абыдраніц етый. *Законч.* **Адждыць барынам.** Чаго ім у жысьці ні хвыта́ла, ці куска́ хлеба ні було, ці чаго, аджылі барыным. *Працягл.-фінальн.* **Нажыцца барынам.** Віктыр нажыўся барыным, а табе так ні ўдасца.

Жыць з мазаля. *Карыстацца сваімі працоўнымі здабыткамі.* Мы ўвесь век жылі з мызыля, ні глядзелі, каб хто зы нас ці ны нас дзелыў. **Зак. Пражыць з мазаля.** Пру Кузьму ні талку́йця, ён пражыў з мызыля ды яшчэ й брыта́м, і сястре сколька пымыгаў. *Непаўн.* **Пажыць з мазаля.** Як пыжывіце з мызыля, тады ўзна́йця, што кусок хлеба стоіць, а сядзець зы ба́цькю — лёгка руссуждаць.

Жыць прыпяваючы. *Мець поўны дастатак.* Чаго ім ня быць глады́мі і разумнымі, жыўць пріпіваючы. *Непаўн.* **Пажыць прыпяваючы.** У Кудрічых яны пыжылі пріпіва́ючы, чаго ім, скажы́, ні хвыта́ла.

Жыць сваім вумом. *Мець свае погляды, перакананні, быць незалежным у жыццёвых планах.* Слу́хыць, хто што гаворіць, на́да, ну жыць на́да сваім вумом. **Зак. Пражыць сваім вумом.** Ніхай сабе што ні гаворюць, а мы прыжылі сваім вумом, нікога ня слухылі і зналі, што дзелыць. *Непаўн.* **Пажыць сваім вумом.** Як пажывець сваім вумом, дык скарей пызна́йць, што і к чаму. *Працягл.-фінальн.* **Нажыць сваім вумом.** Многа ныжыла́ сваім вумом: тая лыскатну́ла: ні варі есьць,— і ні ва́ріць.

Жыць святым духам. *Існаваць, нічога не атрымліваючы.* Сьвяты́м дұхым жыць ня бұдзіш, на́да зырыбляць патроху. **Зак. Пражыць святым духам.** А што, Лубузоўна прыжыла́ сьвяты́м дұхым, ці што? *Непаўн.* **Пажыць святым духам.** І ты, дұмыю, ні сыгласісься пажыць сьвяты́м дұхым. Сьвяты́м дұхым доўга ні пыжывеш.

Жыць чужым вумом. *Трымацца чужых поглядаў.* Ні было ў цябе ні разу нічога і ня бўдзіць,— а ўсё з-зы таго, што ты жывеш чужым вумом. **Зак. Пражыць чужым вумом.** Чужым вумом ні прыжывеш, сымаму думыць нада. *Непайн.* **Пажыць чужым вумом.** Чужым вумом пажыў, убядзіўся, ці праўду мы табе кызалі? *Працягл.-фінальн.* **Нажыць** (дажыць) **чужым вумом.** Ныжывеш чужым вумом, чаго ні ныжывеш, а бяды ныжывеш. Відзіш, ды чаго дыжылі чужым вумом, а ці ім жа хто плоха жылаў у дваре.

За адзін шаг. *Вельмі блізка.* Прабеглі ваўкі зы адзін шаг ат мяне, я стыяў, а яны во так бігаць, метрыў пяць, ні дальшы. Зы адзін шаг стыялі адзін ад другога і ня ўвідзіліся.

За адною капляю. *Ледзь-ледзь.* Зы адною каплію ні пыляцеў у калодзіж. Адурюваіць карова саўсім: зы адною каплію на рогі ні пысадзіла.

За адным заходам. *Адразу.* Зы адным ба заходым і быракоў нада б дыстаць, нашто два разы студзіць погріб. Купіў усяго зы адным заходым, каб лішніга ні цігацца.

За бацькавай спіною. *У доглядзе, без клопатаў, на сродкі бацькоў.* Зы бацькывый съпіною руссуждаць лёгка. Гудуваўся зы бацькывыю съпіною, а цяперя за што бярецца, дык рўкі ні туды слўжуць.

Забіваць за бузан. *Тузаць здзекамі і прыніжэннем чалавечай годнасці.* Вун пыглядзі, што ш Шўрікім дзельюць: саўсім зыбіваяць зу бузан. **Зак. Забіць за бузан.** А таго забілі зу бузан, што сь первыга дня пыддаўся і пыддаўся і цяперя ніякыга празору ня відзіць. *Множн.* **Пазабіць** (пазабіваць) **за бузан.** Ны сваю гылаву пашлі, іх там пазабілі зу бузан, слова скызаць ні даюць. Есьлі апўсьцюць вўшы, то зы паўгода іх пызыбіваяць зу бўзан.

Забіць (злавіць) **двух зайцаў,** *звыч. іран.* *Выканаць дзве справы адначасова.* Я тўта думыў забіць двух зайцыў, ды ні пулучымыся ні з бўльбыю, ні з горыдым. Бяріся за што-небудзь адно, ато зловіш двух зайцыў,— і вуўка за хвост схваціш.

Заблудзіцца ў трох соснах. *Не разабрацца ў простым.* Усё рысталкуй і можа ны дарожку вывідзь, ён жа такей,

што заблудзіцца ў трох сосных. *Незак., рэдкаўж.* **Блудзіць у трох соснах.** Ну што ж ты, так і будзіш блудзіць у трох сосных?

Забубённая галовушка (галовухна). *Пра бесклапотнага, безразважлівага.* Забубённыя галовушка ў чылавека, хто б ета рыскнуў астывацца біс каровы с такою плоймыю. Забубённыя твая галовушка, што ж ты гылыштáньнікыў на сьвет пускаіш аднаго за дным, хто ім кусок хлеба заробіць. Забубённыя галовухна Санька, нічога ён ні жалеіць, ні ап чым ні клапаціцца.

Забываць дарогу. *Пераставаць наведваць.* Ты нешта пасьледнія ўрэмя дайжа зубуваць дарогу к нам стаў. **Зак. Забыць дарогу.** Ай, я дык ужо і дарогу забыла к сваім, нада б калі зайціць. *Узмацн.* **Пазабываць дарогу.** Пузубувала ты к нам дарогу, ну й ладна, ні зыхадзі. Усе ка мне дарогі пузубувалі, як мяне й на сьвеці німа.

Забываць сябе. *Пераставаць звяртаць на сябе ўвагу.* Канешня, дзіцям пымыгаць нада, ну й сябе ж зубуваць саўсім нілізя. **Зак. Забыць сябе.** Нешта ты забыла сябе саўсім, мыглі ж ба што і купіць, і справіць. *Узмацн.* **Пазабываць сябе.** За етым лёным пузубувалі сябе, хацельс ж скарэй зь ім рышшчытацца.

Забываць хлеб-соль. *Праяўляць няўдзячнасць.* Ніхырашо зубуваць людзкея хлеб-соль, успомні-ка, як яны цябе дыглідалі, падзьдержывылі. **Зак. Забыць хлеб-соль.** Не, табе забыць Лыўрінёнкыў хлеб-соль нільзя, яны ж цябе ад голыду спысали.

Забягаць перад (пярод, напярод, наперад), *іран. Паддобрывацца з разлікам на прыхільнасць.* Зыбігалі, зыбігалі яму перід і нечым ні ўладзілі. Пірістáньця вы так зыбігаць пярэд, дайжа з боку глядзець стыдна. Сколька яны зыбігалі ныпярэд Мыкрідзінятым, чуць ні лізали іх. Усё ж стырйіцца зуслужыць ласку, зыбігаіць наперід. **Зак. Забежч перад** (пярод, напярод, наперад). Чаго ён так стырйіцца забежч ім перід, нечым жа прімасьлілі. Ну што, забег пярэд?— так і нада, ня будзь еткім прыспалітным. Так і глядзіць, каб забежч ныпярэд. Ні стырййся ты чорту етому наперід забежч, зь ім ні сталкўісься. *Непайн.* **Пазабягаць перад** (пярод, напярод, наперад). Любіць пызыбігаць перід, чаго там гываріць. Пызыбігала пярэд, пызыбігала і відзіць: нічога ні пулу-

чаіцца. Ого, сколько яны піряць Цітым пызыбігáлі ны-
пярэд! Доўга выпярэд ні пызыбігáіць, апомніцца. *Пра-
цягл.-фінальн.* **Назабьягаць** (дазабьягаць) **перад** (пярод).
Ці чуіш, як нызыбігáлі перід свайму стыршыну, як аць
сябе іх гнаў. А нызыбігáюць пяред: чым-нібúдзь ні ўла-
дзюць — і рыссвáрюцца. Так ужо ныхáльна лез к ны-
чáльству і дызыбігáў перід: ня здзелылі сторыжым.
І Сярэжка дызыбігáіць перід, нічога ня в́ыбігыць
у Стыхвана.

Забьягаць упярод (уперад). 1. *Спяшацца, парушаць
паслядоўнасць.* Дзелый і дзелый, як усе, зыбігáць упяред
нечыга. Усігда уперід зыбігáіць, думыць, што ён лúччый
работнік. 2. *іран. Паддобрывацца з разлікам на прыхіль-
насць.* А я гляджу, чаго яны так Максіму упяред зыбі-
гáюць. Зыбігáіць уперід, думыць лáскі ў яго выслу-
жыць. **Зак. Забежч упярод** (уперад). 1. Забежч упяред
ні стырайся і ацстываць ні нада. Вун забег уперід: гля-
дзіця, якей я праворный. 2. Таго, знаць, б́ригадзірым
зб́іраюцца в́ыбрыць, дык за́гыдзя забегла яму упяред.
Забег пірід Ісаім уперід, а тэй ны яго і глядзець ня хо-
чыць. *Непайн.* **Пазабьягаць упярод** (уперад). *Паддоб-
рыцца.* Зь вясны пызыбігáў упяред, тады в́ідзіць, што ні-
чога ня в́ыбігыць, і пірістаў. Ніхай пызыбігáіць уперід,
папоіць троху.

Завадзіцца з паўабарота, неалаг., іран. *Хутка прыхо-
дзіць ва ўзбуджаны стан.* Сямёніху доўга рыспыляць ні
нада: заводзіцца с пыўабарота. **Зак. Завесца з паўабаро-
та.** Сяньня ж ты нешта завёўся с пыўабарота.

Завадзіць валынку (каніцель), *неадабр. Праднамера-
на зацягваць справу.* Ні зывадзі валынку, пытпішы і ні-
хай людзі ідуць. Ахотычка табе ўзноў зывадзіць кыні-
цель. **Зак. Завесць валынку** (каніцель). Яму каб толька
завесць валынку, а дзела ніхай стаіць. Як зывядуць
кыніцель, дык будзіць ета дзела месіцымі цягнуцца.

Завадзіць у тупік. *Ствараць становішча разгубленасці
ці безвыходнасці.* Іна мяне сваімі саветымі ужо трі разы
зывадзіла ў тупік. **Зак. Завесць у тупік.** Ну што ж, ён
завёў у тупік, а ты выб́ірайся, як сам зна́іш. *Множн.* **Па-
завадзіць** (пазавесць) **у тупік.** Яны пызывадзілі нас
у тупік сваімі аб́ішчáньнімі: то адно гаворюць, то другая.
Глядзіця, так пызывядуць у тупік, што ня будзіця знаць,
як в́ыбрыцца.

Заварачываць аглоблі, груб. *Ісці назад, вяртацца.* Ці думыш, ты зывырачывыць аглоблі, ці хочыш, каб хырашэнька выпрасілі. **Зак. Завярнуць аглоблі.** Пыдыйшоў, пыстыяў, нешта падумыў, падумыў і зывярнуў аглоблі. **Множн. Пазаварачываць аглоблі.** Скора пызывырачывылі аглоблі, нешта нісмашна стала ў цёткі, ці ні сказыла што пач шэрсыць.

Заварываць кашу (пятрушку), *неадабр. Пачынаць турботную справу, рабіць вялікі клопат.* А разьві я хацеў зыварівыць ету кашу, само неік пулучылыся. Як я думыю, тут нехта лешчынскій зыварііць пятрушку. **Зак. Заварыць кашу** (пятрушку). Зываріў кашу, цяперіцька ні рысхлібаіць, ні знаіць, як вылізьць. Ты зываріш пятрушку, а я рызьбіраіся, — не, так, брат, ня пойдзіць. **Множн. Пазаварываць кашу** (пятрушку). Яны с целью пызыварівылі такую кашу, каб сухімі выйціць з вады. Раз сыйшліся, то абізацільна пызываріюць пятрушку, яны мысьцярй. **Працягл.-фінальн. Назаварываць кашу** (пятрушку). Нызыварііш кашу, што табе калі-небудзь проста дадуць і хырашо. Вот відзіш, як Міця нызыварівыў пятрушку.

Завідкі бяруць, цяп., пр., буд. *Робіцца зайздросна.* Дужа завідкі Сыцёпычку бяруць, што ў цябе цілівізыр ёсьць. Тых усігда завідкі бралі ціряшчур, кажыцца б, паелі людзей. Купляй ты што хочыш, мяне завідкі браць ня будуць. **Зак. Завідкі ўзялі, пр., буд.** Ат тваіх грібоў ажно завідкі ўзялі, нада ж пупасыць такіх і столька ныпароць. Столька выйгрыць ны лыцярейку, дык любога завідкі возьмуць.

За вочы. У адсутнасці. Я за вочы гываріць ні люблю, калі нада будзіць, я прі ім скажў. За вочы нешта тріпануў і ўзбудуражыў усіх.

За вуха не атвесць (не адцягнуць). *Вельмі смачна.* Пялетыць красныя варіва, так што за вуха ні атвядзеш. Ніхай раскушыіць, за вўшы ні атвідзіць. Каб ты толька адну ложку папробывыў, цябе б за вуха ні ацьцягнуў. **За вуха атвесць** (адцягнуць). Як апсели міску, як прільнулі, за вуха атвесць нільзя було. За вуха атвесць папробуй ат куліша — ні ацьцягніш, так любіць.

Завязаць гора вярвачкаю. *Перастаць звяртаць увагу на непрыемнасці.* Што ты будзіш век убіватца, зывяжы ты гора вярэвычкью. Гурювала, піріжывала, ды хваціць,

зывізіала горя вярэвычкыю. *Незак., рэдкаўж.* **Завязываць гора вярвачкаю.** Наўчыўся зывязывыць горя вярэвычкыю, ці гаріюй, ці плач — ета ня помышч.

Завязываць свет (вочы, галаву). *Станавіцца прычынаю беспрасветнага жыцця.* Вот зывязыць дзеўкі сьвет, а на што ня жэніцца. Абруzumіся ты, нашто табе зывязывыць сабе сьвет. Зывязыш ты сабе вочы, толька і ўсяго, хвацісься, ды позна будзіць. Я ні стаў ба зывязывыць гылаву зь еткіх гадоў. *Зак.* **Завязаць свет** (вочы, галаву). Зывізіаў дзеўкі сьвет на ўсю жызьню, а цяперь кінуў і паехыў. Зывязыш вочы, тады ні разьдзелыісься. Зывізіала сабе гылаву, на што ён ны якога тэй зяць быў, дык во нянчыся зь лялькыю. *Узмацн.* **Пазавязываць свет** (вочы, галаву). Пызывязывылі сьвет адзін другому і лаюцца, сь сябе выходзюць. А хто ж вам пызывязывыў вочы, ета ціріс сваю дурьсыць так вам ладна цяперь. Пызывязывылі дурым голывы і пашлі, што ім.

Загаварываць зубы. *Адцягваць увагу размовамі; падманваць.* Пыдыйшлі ўтраіх, двоя дывай зыгварывыць зубы, а трецый, віджу, пычынаіць шаріць пы калёсах, дык я іх пугаўём. Ты зыгварывый зубы дзіцёнку, а я ўжо ні дзіцёнык. *Зак.* **Загаварыць зубы.** Пыдыйшлі, зыгварілі зубы, а ззаду папёрлі мяшочык. Мне зубы ні зыгаворіця, яны ў мяне ні быляць. *Узмацн.* **Пазагаварываць зубы.** А куды вы глядзелі, што вам зубы пызыгварывылі. *Працягл.-фінальн.* **Назагаварываць** (дазагаварываць) **зубы.** Нызыгварііць зубы, што кыліка палучыць у мяне. Хваціць, дызыгварывыла зубы, цяперя пірістаніць і большы ня будзіць.

Заганяць запасы, *неадабр.* *Набываць на будучае.* На чорта б ім ужо такея зыпасы зыгыняць. *Зак.* **Загнаць запасы.** Апстроіцца апстроіўся нічога сабе, а зыгнаць зыпасы бальшэя ён ні зыгнаў. *Узмацн.* **Пазаганяць запасы.** Якея яны дужа зыпасы пызыгынялі, кылі ны стале во пыц скацірсьцю абглодычкі ліжаць. *Працягл.-фінальн.* **Назаганяць** (дазаганяць) **запасы.** Нызыгыняў зыпасы, успакоіўся, на ўсё махнуў рукою. Дызыгыняў зыпасы, што нічога ні нада стала, а думыў жа ўсё пызыгрібаць.

Заганяць у вугал. *Перамагаць у славесным паядынку, у спрэчках.* Я нявучыный іх, вучоных, зыгыняю у вугыл. *Зак.* **Загнаць у вугал.** Зыгналі яго у вугыл, так што і скызась нечыга. *Узмацн.* **Пазаганяць у вугал.** Так ужо

ты й пызыгынйяў у вугыл, яны ж у дзесіць разоў большы зы цябе ўчыліся. *Працягл.-фінальн.* **Назаганяць** (дазаганяць) **у вугал**. Храбріўся дужа: усё знаю і любога у вугыл зыганію, а нешта простыя спрасілі — і лўпыіць, нызыгынйяў у вугыл. Як спрасілі, айдзе Турцыя, дык стаіць і ні знаіць, во й дызыгынйяў у вугыл.

Заганяць (уганяць) **у бутылку** (бутылачку), *іран.* *Праніваць*. Што айдзе ні заробіць, усё чысьцінька зыгынйяіць у бутылку. І зырыбляў ладна, і зыгынйяў у бутылчыку дужа хырашо. Можа б табе дос угынйяць у бутылку усё. пырэд? Як жа яны прыжывуць так, што ўгынйяюць у бутылчыку, якую капейчыну ні заробуюць. *Зак.* **Загнаць** (увагнаць) **у бутылку** (бутылачку). А Хрытонічка, ну як жа ты кыня загоніш у бутылку? — Дывай аб зыклад, што ў два шчоты зыганію. Прыдаў клець і зыгнаў за месіц у бутылчыку. Сколька чаго увыгнаў у бутылку, ён ба мог азылаціцца. Чўлі мы, чўлі, што й пасьледнія тряхолінкі увыгнаў у бутылчыку. *Узмацн.* **Пазаганяць** (паўганяць) **у бутылку** (бутылачку). Пызыгынйялі ўсё ў бутылку, цела прікріць нечым. У бутылчыку пызыгынйяюць, ікая капейка ні зывядзецца, на ета і ўчыць ні нада. Доўга тым п'янчўжкым пыўгынйяць у бутылку што толька хочыш, што пацэлюцца пупасьць. Ці ні пыўгынйялі вы ў бутылчыку пасьледнія рублі? Большы дывай, сныбжай большы, яны і касцюмчыкі і плашчыкі пыўгынйяюць у бутылчыку.

Заганяць (уганяць) **у гроб** (магілу). *Даводзіць да смерці*. Вы мяне у гроб зыгынйяця сваімі дурамі. Пычалі там зыгынйяць у магілу, дык яны шашкі ў мяшкі і ну другую кварціру. Яе пряма угынйяць у гроб сьвякрова, піліць і піліць ны кáжным шагў. Каго ж вы сталі угынйяць у магілу? *Зак.* **Загнаць** (увагнаць) **у гроб** (магілу). Пыдзіржа́лі у рука́х і зыгна́лі ў гроб. Такей прыкляты чылавец, ён жа цябе у магілу загоніць. Увыгна́лі у гроб чылавека ні за што. Ідзі, уміша́йся, і цябе у магілу угонюць. Пупа́лыся ў такую сям'ю, што ўвыгна́лі ў магілу. *Узмацн.* **Пазаганяць** (паўганяць) **у гроб** (магілу). Ты што, хацеў ба пызыгынйяць іх у гроб? — не, глядзі, парьвесься. Табе б дужа хацелься нас у магілу пызыгынйяць. Такея зьварюгі уцале ў гроб пыўгынйяць могуць. Пыўгынйяў у магілу,— сьпірва́ адну, а ўсьлед другую.

Загваздка ў калёсы, *неадабр.* *Пра няўмеку, ні на што няздатнага*. Будзіш увесь век за́гваздкыю ў калёсы.

Спрáшывы́ш, хто ё́н?— за́гвыздка ў калёсы. Ні ў аглоблі, ні ў атосы, толька за́гвыздка ў калёсы.

Заграбаць жар чужымі рукамі, неадабр. *Рабіць пры пасрэдніцтве іншых.* Ныра́вілыся б табе зыгріба́ць жар чужымі рука́мі. **Зак.** **Загрэсьць жар чужымі рукамі.** Загрэб жар чужымі рука́мі і рад. *Непаўн.* **Пазаграбаць жар чужымі рукамі.** Тады Платон пызыгріба́ў жар чужымі рукамі, і вот жа, скажы ты, тыла́ніла не́к увесь век. *Працягл.-фінальн.* **Назаграбаць** (дазаграбаць) **жар чужымі рукамі.** Нызыгріба́іць жар чужымі рукамі, мінецца тыкая ла́вычка. Дызыгріба́ў жар чужымі рукамі, скачы-рэжыўся ўвесь, саўсім бізь дзвіжэ́ня.

За гробам. *Пасля смерці.* Мы ўжо с табою толька, верна, за гробым устрэ́імся. Што за гробым, мяне ні іньці́сіўць, тут нада пажы́ць.

Задаваць тон. *Быць завадатарам у справах.* Рузуха́бісты́й хлопі́ц, вы ўсякі́м дзелі зыдаець тон. **Зак.** **Задаць тон.** Тут нада чыла́век з тылаво́ю, ка́б тон мог зыда́ць, а ты што, будзі́ш рот разі́нуўшы глядзець. *Непаўн.* **Пазадаваць тон.** А што ж, Іван пызыдыва́ў тон, самы́ первы́й хлопі́ц быў. *Законч.* **Адзадаваць тон.** Пятрок ско́ра адззыдаець тон, і чу́тна яго ня будзі́ць. *Працягл.-фінальн.* **Назадаваць тон.** Нызыдыва́лі ўжо твае зічы́чані тон, каму там було зыдыва́ць.

Задаваць храпаві́цкага, жарт. *Спаць з асалодай.* Кре́пка зыдаець хрыпаві́цкага, хуць с пу́шкі над ім стрі́ляй — ні пачу́іць. **Зак.** **Задаць храпаві́цкага.** А вун пойдзі́ць, зыда́сьць хрыпаві́цкыга, што яму атходзі́ць.

За два (тры) шагі. *Вельмі блізка.* Ё́н прыляце́ў лі мяне зы два шагі. Я ўчо́ра зы два шагі ад гібі́лі быў. За трі шагі стыя́ў лі цябе і ня ўві́дзіў.

За двума зайца́мі гна́цца. *Адначасова бра́цца за розныя справы.* Тут ё́н зу двума́ зайца́мі гони́цца і прыгыда́іць. Ні на́да було зу двума́ зайца́мі гна́цца. **Зак.** **За двума зайца́мі пагна́цца.** Зу двума́ зайца́мі пыгна́ліся і ні прыдзі́ржа́лі ні пацьце́лка, ні авец. Зу двума́ зайца́мі пагоні́сься — ні аднаго ня злові́ш.

Задзіраць нос, неадабр. *Ганары́цца, зазнава́цца, ва́жнічаць.* І Пына́ська пыча́ў зыдзіра́ць нос у новых лы́пця́х. Ні зыдзіра́й нос, ні зыдзіра́й, не ш чы́га. **Зак.** **Задраць**

нос. Зыдраў нос, што кіім ні дыстáніш,— як жа, новыя боты уздзеў. *Множн.* **Пазадзіраць насы.** Пызыдзіра́лі насы — ні пуцступіся, фынбаронамі зьдзелыліся куды там. *Працягл.-фінальн.* **Назадзіраць** (дазадзіраць) **нос.** Што, ныгынаріўся, нызыдзіраў нос? Сьпірва́ адзін, а ўсьлед і дугей дызыдзіра́лі нос. *Гл. Драць нос.*

Задзіраць хвост, іран. *Пачынаць ганарыцца.* Хвост-то зыдзіра́ць, толька пыхвастыцца дужа нечым. **Зак. Задраць хвост.** Во як зыдраў хвост, ідзець і дайжа ні глядзіць ні на кога. *Множн.* **Пазадзіраць хвасты.** Пызыдзіра́лі хвасты, уталону ніякыга ні нáйдуць. *Законч.* **Адзадзіраць хвост.** Пракопчыкыў адзыдзіраў хвост, і духу нійдзе ня чуць. *Працягл.-фінальн.* **Назадзіраць** (дазадзіраць) **хвост.** Було ўремя, ды прайшло, нызыдзіраў хвост, а цяперя клопыты ды клопыты. Такея многія былі, кызáлыся, ўходу ня будзіць, а дызыдзіра́ць хвост і ўсё.

Задзяваць амбіцыю, кніжн., іран. *Кранаць гонар.* Ні гыварі ты так, ні гыварі, ато яму зыдзіва́ць амбіцыю,— а я й ні так яшчэ скажў. **Зак. Задзець амбіцыю.** Відзіш, рышшылапу́ціўся — амбіцыю задзелі.

Заднім вумом разумен, неадабр. *Пра запозненае ўсведамленне.* Заднім вумом разўмін любэ́й можыць быць, а ты сьпірва́ падумый, што і як выйдзіць. Цяперь ты стала заднім вумом разўмна.

Заднім чыслом. *Пасля таго як зроблена, адбылося.* Ніхай напішыць спраўку заднім чыслом і ўсё. Нешта пачу́ствывылі, заднім чыслом квіта́нцыі пірядзелыць хачелі. Я хырашо ні знаю, што там і як дзелылі, толька заднім чыслом нешта патпісывылі, пірпісывылі.

Заднія мыслі. *Патаемныя намеры.* У іх усігда нейкія заднія мы́сьлі. Німа ў мяне ніякіх задніх мы́сьліў, што ты пляцеш нізьвесна што.

Задраць (адкінуць) **ногі, жарт.** *Памерці.* Як зыдзяру́ ногі, тады ты пыска́чыш, узна́іш, як аднаму жыць. Ці ня ногі ты аткінуць прігатовіўся? *Незак.* **Задзіраць** (адкідаць, адкідываць) **ногі.** Прішла́, знаць, пыра мне ногі зыдзіра́ць. Не, аткідаць ногі ён саўсім ні зьбіра́нца. Вун, відзіш, аткідывыіць ногі, пупадзьдзіху нада везьць. *Множн.* **Пазадзіраць** (пазадраць, паадкінуць, паадкідаць, паадкідываць) **ногі.** Як вы тут ліпіце́, ногі ішчэ ні пызыдзіра́лі? Ай, каб пызыдра́ць ужо ногі, нешта ціга́цца па

сьвету ныдаела. Во мы пыаткінім ногі, а вы пыстыніцёся гыспыдариць. Скора пыткідаім ногі, кынчаіцца наш век. Дзяржыціся, што вы пыаткідывыіця ногі, і пысваріцца некыму бұдзіць.

За душою (*чыёю*). 1. *Па каго-н.* (*з'явіцца*). Мы зразу пынялі, што яны прішлі за Сонькіныю душою. Я ўжо чұствыю, што ты зы маёю душою явіўся. 2. *У наяўнасці пры сабе*. У мяне тэя кукурузы зу душою ні разу ні було. Іка́я табе гарелка, у нас яе зу душою німа.

Заехаць (*з'ездзіць*) **у зубы** (*па зубах*), *груб.* *Ударыць па твары*. Пацсұнуўся — і заехылі ў зұбы, кроўю падмыўся. Заедзіць пу зуба́х — і зынясеш, што ты з дураком зьдзельыш. Доўга Сахрону зьезьдзіць у зұбы каму хочыш? Дужа быў хра́бір, паку́ліцька пу зуба́х ня зьезьдзілі, посьлі пыцішэў.

Заехаць па карку (*загрыўку, у каршэнь*), *груб.* *Ударыць па шыі*. Угыварівыць дужа ні стáнуць, заедуць пы кáрку і ўсё. Уняўся, як пы загріўку заехылі, айдзе што й дзелься. Нехта заехыў у каршэнь, дык ён пабег, большы ні жаў.

Зажымаць (*заціскаць*) **у кулак** (*кулаку*). *Поўнасю падпарадкоўваць*. Мы відзім, што цябе стáлі зыжымаць у кула́к, пад іхню дұдку йграіш. Зыжымаюць Стася ў кулаку́, дыі крепка зыжымаюць. Тут ужо кáжньому ясна, што Шу́ріка вы зыціскаіця ў кулак. Зыціскаюць яго ў кулаку, піснуць ні даюць. *Зак.* **Зажаць** (*заціснуць*) **у кулак** (*кулаку*). Лявон зыжаў Саўчынку у кула́к і цяпер ні выпускаіць. Зыжалі ў кулаку, што дайжа ня пікніць. Есьлі чым-небудзь пупадзесься Кузьме, зацісьніць у кулак, ня выпусьціць. Ні хра́бріся, ні хра́бріся, яны любога заціснуць у кулаку. *Узмацн.* **Пазажымаць** (*пазажаць, пазаціскаць, пазаціснуць*) **у кулак** (*кулаку*). Пызыжымаюць вас у кулак, як мышы, бұдзіця пішчэць. Перш атпусьцілі вожкі, а тады як пызыжымалі ў кулаку, што й агляну́цца ні пасьпелі. Нада було у кула́к пызыжаць, ато возіцца, угыварііць. Іх даўно там пызыжалі ў кулаку. Так умеюць пыдыіць мя́кка, з ла́скыю, а тады як пызыціскаюць у кулак — толька дзяржысь. Што вы цірьпіце, есьлі вас так пызыціскалі ў кулаку. У кулак пызаціснұлі, ну ім так і нада. Пызаціснуць у кулаку́, дык ні надзейціся і вёрвыцца.

Закабункі выкідаць. *Рабіць нечаканья выпады.* Узноў зыкабўнкi выкідаіць, відна, трыпанўлі нешта на хвермі. **Зак. Закабункі выкінуць.** Ні знаіш халеры, спунтруваўся — любэя зыкабўнкi вiкініць. *Узмацн.* **Закабункі павыкідаць.** Ні пасьледнія гадысьць быў, пывыкідаў зыкабўнкi. *Працягл.-фінальн.* **Закабункі навыкідаць** (давыкідаць). Нывыкідаіць зыкабўнкi, доўга я цярьпець ні стáну: с хаты і ў суд — ніхай разводзюць. Андрей дывыкідаў зыкабункі, большы ні стáніць выкідаць.

Закалдованный круг. *Пра забытаную справу.* Пулучыўся нейкі зыкалдовынны круг, ніяк вiбрыцца ні магу. Сядзіць як у зыкалдованым кругу, ні туды, ні сюды, тэя с аднаго боку жмуць, а етыя з другога.

За кампанію. *Разам з іншымі.* Зы кымпанію і я прісеў ны мiнўтку, нялоўка було атказывыцца. Зы кымпанію цыган павесіўся.

Закатываць вочы, асудж. *Рабіць выглед непрытомнага.* Вáліцца, зыкатыіць вочы, глядзі, ўміраіць, — а ніхай цябе, слова ні пы табе скызáлі. **Зак. Закаціць вочы.** Брязь ны пасьцель і вочы зыкаціў — ня жыў, а тэя ні дуракi былі ды вядро вады ны гылаву, — во пытхваціўся. *Узмацн.* **Пазакатываць вочы.** Ляглі і вочы пызыкатывылі — во ўміраюць. *Працягл.-фінальн.* **Назакатываць** (дазакатываць) **вочы.** У мяне скоро нызыкатыіць вочы, я адурюванья вiгыню. Дызыкатывыла вочы, так яе адбрiлі, што дзісятыму зыкажыць прiдўрiвыцца.

Закідаць (закідываць) **вудачку** (крючок). *Рабіць спробу разведаць, ці будзе вынік.* Пычалі мы зыкідаць вўдычку, дык атмоўчывыцца, нічога ні кáжыць. Ісай зыкідаў крючок, відна, пры Аньку хацеў нешта ўзнаць. Увесь вечыр цыляў закідывыць вўдычку, ды апсікаўся. Ні с тваім уменнім крючок закідывыць. **Зак. Закінуць вудачку** (крючок). Закінуў вўдычку, дўмыў, ці рызгыдаю-то я, што к чаму, ці не, а я ўжо забыў, пра што ён яшчэ ня дўмыў. А ты вазьмі ды і закінь ім калі крючок пры быракі, як нічога ні знаіш. *Працягл.-фінальн.* **Назакідаць** (дазакідаць) **вудачку** (крючок). Нызыкiдаў вўдычку — сам пупаўся, што луччы ні прiдўмыіш. Пыдажджы-ка, у мяне ён нызыкiдаіць крючок, я атучу. Во як ты ладна дызыкiдаў вўдычку. Цяперя Паўлюк дызыкiдаіць крючок, мы яго вiвiдзім на чыстыю ваду.

Закідаць (закідываць) **зайца**. *Перагароджваць жаніху дарогу з мэтай узяць выкуп, калі ён едзе да нявесты.* Сколька раз мы зайца хлопцымі зыкідалі — ні сышчытаць. Пойдзім глядзець: січас мыладому будучь зайца закідывыць. *Зак. Закінуць зайца.* Закінулі ім зайца усё чэсьць па чэсьці і хлеб-соль пылажылі, дык старэй адбыярыўся дзьвюмя бутылкымі нейкія гарі, як выд́а, толька шчот што гарелка. *Працягл.-фінальн. Назакідываць* (дазакідываць) **зайца**. Ну што, нызакідывылі зайца, пучустувалі вас як нада? Дызакідывыюць яны зайца, што будзіць і заіц, і лісіца зра́зу.

Закідаць (закідываць) **слова**. *Заступацца або хада-тайнічаць у невялікай меры, выказваннем.* Дужа б я стаў зыкідаць слова за чорта, дык жа дзяцей жалка. Раншы ён, бувала, закідывыў слова зы сваіх, а цяперя не, прымаўчыць і ўсё. *Зак. Закінуць слова.* Ніхай ба хто-небудзь слова закінуў, дык усё муўчалі, як ня іх кысáлыся. *Працягл.-фінальн. Назакідаць слова.* Клім нызыкідаіць слова, дажджэсься ат яго застўпы.

Закідываць **граззю**. *Чарніць, знеслаўляць.* А ні выд́умывыйця вы, ні паріця лухты, хто яго там закідывыў граззю,— сам улез луччы некуды. *Зак. Закідаць граззю.* Закідылі чылавека граззю, а цяперя пáльцымі торкыюць усё: вун тэй, вун тэй. Ні ўгадзі адзін раз у чом — зыкідаюць граззю. *Узмацн. Пазакідываць граззю.* Што зуслужылі, то й пулучылі: пызакідывылі граззю саміх.

Закладаць (закладываць, заліваць) **за галстук**, *ірач. Выпіваць, напівацца.* Нечыга кызаць, зыкльдаіць зы гáлстук лáдна, наўчыўся. Во былі кызáнцы нейкія: два прііжджалі, во ета зыкльдывылі зы гáлстук. Зыліваць зы галстук умець, ну а што я здзелью, кылі і ні кажы і ні гыварі ні слова. *Зак. Закласць* (заліць, залажыць) **за галстук**. Перш зыклáлі зы галстук у Бедні, а тады тут дыбáвілі і саўсім зьвіліся. Як зальлець зы галстук, тады мяккій, добрый, хуць бярі і ды рáны прікльда́й. Ты пылядзіш на іх, як заложуць зы галстук, тады другога зыпяеш. *Узмацн. Пазакладываць* (пазаліваць) **за галстук**. Пызыкльдывылі зы галстук так, што двору ні дыщягну́ліся, нучувалі зы рыскыка́істыю ігрушыныю у копах. Як пызыліваюць зы галстук, тады ім здзержу ні бува́іць. *Працягл.-фінальн. Назакладываць* (назаліваць, дазакладываць, дазаліваць) **за галстук**. Нызыкльдывыюць зы

галстук, што біш штаноў хадзіць будуць. Віджу, нызыліваў зы галстук, — ты ж апух ужо ат п'янства. Дызыклядывылі зы галстук — нейдзі заснулі як ніжывэя, а зь іх усё й пысыцягывылі. Скора дызыліваюць зы галстук: пыбігаць ны дарогу пызычаць.

Закон не пісан, неадабр. Пра адсутнасць разумення правілаў прыстойнасці і наводзін. Табе закон ня пісын што хочыш учудзіць. Дураку закон ня пісын. **Закон пісан.** Разві табе закон пісын, што можна, што нілізя,— што стукніць у гылаву, то й тваріш.

Закрадаца (украдаца) **ў серца.** *Узнікаць міжвольна, непрыкметна.* Нешта стала мне зыкрыдаца ў серца, усё неік трывожуся, каб чаго ў іх тама ні случылыся. Буваіць, што ўкрыдаіцца ў серца, сьпірва патрошку, а тады большы і большы. **Зак.** **Закрасца** (украсца) **ў серца.** Ай, табе нешта зыкрасца ў серца ныпрасна, нічога там ні случылыся і ні случыцца. Як што укрэдзіцца ў серца, ні даець спакою, тока і думыю пра тоя.

Закрываць (прыкрываць) **лавачку.** *Спыняць дзейнасць (заганную, злачынную).* Нада зыкрываць іхнію лавычку, пакуль ды кынца ўсё ні пырысыцягывылі. Ужо трі разы вашу лавычку прыкрывалі, большы хваціць цярыпец. **Зак.** **Закрыць** (прыкрыць) **лавачку.** Быў счылаціў сабе хеўру, пычалі дурець с пышанічкыю, ну тут быйстра іх лавычку закрылі. Доўга ім ныжывацца ні ўдасца, скоро прыкрыюць іхнію лавычку.

Залазіць (залязаць) **у карман.** *Браць без дазволу або падманам чужое, красці.* А чаго яму было зылазіць у кылгасный кырман, ні хвытала ці што,— во й пулучыў сваё. С таго, што ты зылізіаш у дзіржаўный кырман, многа ні пыкрасуіся. **Зак.** **Залезць у карман.** Ліванок залезыць у кырман можыць раз-два. *Узмацн.* **Пазалазіць** (пазалазаць) **у карман.** Тут глядзі ды глядзі, жыва пызылазіюць у кырман. Такея махырі пызылізіюць у кырман, ні паспеіш аглянцуца.

Залазіць (залязаць, улазіць, улязаць) **у доўг** (даўгі). *Многа пазычаць.* Я б ні саветывыла табе зылазіць у доўг, выкручывыйся як-небудзь іначы. Прывыклі вы зылізаць у доўг, ета дренныя прывычка. А чаго вам улазіць у доўг, аўцу ны калёсы і ны бызэр. Вот у доўг улізіаць, а як будзіць рашшчытывыцца, саўсім ня думыць. У даўгі луччы

ні зылазіць, усё чўстыш, як нешта вісіць ныт табою. Не, большы улáзіць у даўгі я ня буду. А хто вас зыстыўляў улáзіць у даўгі, канешня, цяпер аддываць нада. **Зак. Залезць (улезць) у доўг (даўгі).** Залезць у доўг проста і скоро, а вьлізьць ціжалей. Улезць у доўг улез, а аддываць нечым, круціцца, ні знаіць, што дзельць. А ну яе, с такою кўплію: залезьлі ў даўгі, а чым аддаць — гыльва рузуряіцца. Бярі, хуць улезіш у даўгі, зато вешч б́удзіць. **Узмацн. Пазалазіць** (пазалазаць, паўлазіць, паўлязаць) **у доўг (даўгі).** Пызылазіць у доўг, а тады глядзіць, што ніяк ня можыць вькруціцца. У доўг пызылізáлі па в́ушы, калі і рышшчыта́імся, ні знаю. Пызычáй, ды глядзі: пыўлазіш у доўг, што ня вьбірісься. Калі ж вы так пасьпелі пыўлізáць у доўг? Сы страіцільством дужа цяжола, пызылазілі ў даўгі — кругом пы сáмыя вушы. Пызылізáіця ў даўгі і нечым будзіць аддаць. Пыўлізáць у даўгі л́ехка, ды вылазіць зь іх тр́удна.

Залазіць (залазаць, улазіць, улязаць) **у душу. Паддобрывацца, заваўваць давер.** Умеіць зылазіць у душ́у, к кам́у хочыш клінкі пыдбярець. Сам віджу, што зылізáіць у душ́у, і ніяк ні маѓу аткасн́уцца. Ой, ма́сьцір улáзіць у душ́у: чуць прініохыўся і дывáй апхáджывыць. Нада було толька дзівіцца, як ён улáзаў у душ́у к Мацьвею. **Зак. Залезць (улезць) у душу.** Ты яму сымаго чорта пыстаў, і к таму ў душ́у залезіць. Што, ўжо і к Сашку улезьлі ў душу. **Узмацн. Пазалазіць** (пазалазаць, паўлазіць, паўлязаць) **у душу.** Сколька там паб́ыў — месіць, і пызылазілі ў душ́у: хва́ліць іх — ні ныхва́ліцца. Сам ні замеціш, як пызылізáюць у душ́у — настолька халерышныя людзі. Пасл́ухылі мы: гарою за іх — пасьпелі пыўлазіць у душу. Доўга ім умеючы пыўлізáць у душу.

Залатая галава. Пра разумнага. Што тут гываріць пры Цімоха, у чылавека зылытáя гыльва. Там хуць з зылатою гылавою пыстаў, дык с ума сойдзіць.

Залатая душа. Пра добрага, спагадлівага, чулага. У Танькі мужык — зылытáя душá, ува ўсім чьсьцінька ёй пымыгáіць, да́йжа дзяцей памьіць. Зылытая душа ў чылавека, іна ні жывець, а душою красуіцца толька.

Залатое дно. Пра багатую крыніцу здабыткаў. Скоро рызбыгацелі Пуўлючонкі, усё роўна як зылатоя дно найшлі. Вьчырпылі зылатоя дно, большы браць неткуль.

Залатое серца. *Пра добрага, спагадлівага, чулага.* Во ў каго было зылатоя серца — у Сахрона. Ніхай хуць зылатоя і рыззылатоя серца, дык с табою ніякій чорт ні ўжывець. *Гл. З а л а т а я д у ш а.*

Залатэя (залатыя) **горы.** *Празмернае багацце.* Раз ня ўстроіш як нада ці худзь ба троху пы-чылавечыскі, то й нечыга абішчаць зылатэя горы. А што я буду зылатэя горы зіцям гатовіць, самі ніхай усё ныжываюць. Ты думыш, у мяне зылатыя горы? Зылатых гор у нас німа, ну неік жа мадзеім.

Залатэя (залатыя) **рукі.** *Пра выдатнага майстра.* У Грішчанкоў у абоіх зылатэя рўкі, за што ня возьмуца, работа гаріць. Зылатыя рўкі былі ў Арьхіпа, а так неік зглумачыўся і прыпаў.

Залаціць ручку, іран. *Плаціць за варажбу.* Нінка вун была, ікая трілюда ні зайдзіць, усё зылаціла рўчку. **Зак.** **Пазалаціць ручку.** І ка мне зыхадзіла: пызылаці рўчку, усю праўду рыскажў. *Працягл.-фінальн.* **Назалаціць** (дазалаціць) ручку. Нызылаціла рўчку: пінжачок ляснуў, пымінай як звалі. Я цябе дызылачу ручку, пугурю абеіх выражбітык, аж дрынчэць ногі будуць.

Залівацца (разлівацца) **салаўём,** *звыч. іран.* *Прыгожа гаварыць, шмат абяцаць.* Як сватыўся, дужа ўжо зыліваўся сылаўём, зылатэя горы абішчаў. Я гляджу: хто тут так рызьліваіцца сылаўём. **Зак.** **Заліцца** (разліцца) **салаўём.** Ён зальлецца сылаўём, ныгаворіць, толька вўшы развешывый. Ох, разліўся сылаўём, глядзі, душу выкльодзіць. *Узмацн.* **Пазалівацца** (паразлівацца) **салаўём.** Меншый Саўкін прііжджаў, пызыліваўся тут сылаўём. Абоя пырызьліваліся сылыўямі, ну мне яны ні к чамў. *Працягл.-фінальн.* **Назалівацца** (наразлівацца) **салаўём.** Нызылівацца сылаўём масьцір, каб хуць дзесятая доля праўды была. Пырызьліваўся сылаўём, у вушах стаіць яго чух.

Залівацца (разлівацца) **смехам,** *часта іран.* *Смяяцца моцна, раскаціста.* Стыялі кылы бані, аж зыліваліся сьмехым. Чаго яму так весіла, што рызьліваіцца сьмехым. **Зак.** **Заліцца** (разліцца) **смехам.** Увідзілі, што я йду, і зыліліся сьмехым. Ай, як цябе рызьбіраіць, разліўся сьмехым. *Множн.* **Пазалівацца** (паразлівацца) **смехам.** Як толька пымянўлі Надзьку, усе пызыліваліся сьмехым. Пырызьліваліся сьмехым — на ўсю акругу чўтна.

Заліваць (запускаць) **за шқырку**. *Рашуча ўздзейнічаць, дапякаць*. Ён сердзіцца, дык яму яшчэ большы пьддаюць, зыліваюць за шқырку. Як стáлі зупускаць за шқырку, с усіх бакоў дыпікаць. **Зак. Заліць** (запусціць) **за шқырку**. Што ты яму зальеш за шқырку, есьлі длі яго ўсё, як ап сьценку гарох. Стах зупусьціў таму за шқырку, ён быў як успыхнуў, ды нечыга дзельць. *Працягл.-фінальн.* **Назаліваць** (назапускаць) **за шқырку**. А якей толк, што нызыліва́лі ім за шқырку? Зосіму вы нузупуска́лі за шқырку, а за свой карык дзяржысься.

Заліваць (запускаць) [сала] **за шкуру**. *Рашуча ўздзейнічаць, дапякаць*. Зь віду такей німудры́шчый, а зыліва́ць за шқыру умеіць. Зупуска́й ім, зупуска́й за шқыру, хуць пьдражні. Трїхон умеў зыліва́ць сала за шкуру, як пад'есьць каго—ай-яй-яй. Як стáлі зупуска́ць сала за шқыру сьсаму́, дык нісма́шна. **Зак. Заліць** (запусціць) [сала] **за шкуру**. Ну, тыкі зыліла́ за шкуру сянья Уліта Сямёніхі, дыніла́. Любіць зупусьціць за шқыру, як даймець каго, аж даволін. Прыбег — кіпіць: зылілі ны нырјдзі сала за шкуру, дый крепка. Во лоўка зупусьцілі Міцю сала за шкуру. *Працягл.-фінальн.* **Назаліваць** (назапускаць) [сала] **за шкуру**. Нызыліва́ш за шқыру — як зальюць сьсаму́, во будзіць іньцїресна. Такіх мысьцяроў саміх як нузупускаюць за шкуру, што аглянўца ні пасьпеіця. Ну як вы там нызыліва́лі сала за шкуру? *Гл. Заліваць за шқырку.*

Залупляць хвост, іран., адзінк. *Пачынаць ганарыцца*. Ішчэ рана зулупля́ць хвост, нос як нада пацьцерць ня ўмеіць. **Зак. Залупіць хвост**. Пыглядзіця вы ны яго — зулупіў хвост, кывалер-то еткій. *Множн.* **Пазалупляць хвасты**. А чаго яны пузулупля́лі так хвасты́, ніхай ба у касе пыстыя́лі, як другея. **Законч.** **Адзалупляць хвост**. Да восіні толька пыігра́іць, а там адзулупля́іць хвост. *Працягл.-фінальн.* **Назалупляць** (дазалупляць) **хвост**. Мне тыкі ужо гыварі́лі, што ён нузулупля́ў хвост. Як твае дзялы́, Ванічка, дузулупля́ў хвост, аціх?

Замазываць вочы. *Падманваць*. Вун Холда быў —умеў зымáзывыць вочы. **Зак. Замазаць вочы**. Во, ён чорту зымáжыць вочы, а ня то Ганну ні пьдманець. *Узмацн.* **Пазамазаць** (пазамазываць) **вочы**. Ну ніхай ба ж ета былі дзєці, ато ж узрослым пызымáзылі вочы хўжы, як дзіцям. Дайжа й вїхрјнцы пызымáзывылі вам вочы?

Працягл.-фінальн. **Намамазваць** (дамамазваць) **вочы**. Пыхва́ліціся посьлі, яны вам ішчэ нызима́звываюць вочы. Айдзе йта твоя плячэнычка, нешта гыварілі, ты дужа лоўка нейкім там вочы дызима́звыў.

Замазываць (запіраць, зачыняць) **рот**. *Змаўкаць; прымушаць маўчаць*. Чаго йта мне зыма́звыць рот, у мяне ж ношык с плячэй ні зьнімалі. Зыпіраць рот ты мне ня будзіш, ня с тым шчапіўся. Зычыняй рот, чулі мы твае песьні ні раз. *Зак.* **Замазць** (заперць, зачыніць) **рот**. Ніхай толька папробыць што скызáць, мы яму быйстра зыма́жым рот. Як пымянўў яму зяці, дык сеў і рот зыма́зыў, увесь вечыр слова ні прыраніў. Я ня ты, запру́ яму рот, што ні яўкніць, я ні спужа́юся цілятык пымянўць. Так зычыніла яму рот, што пыкрасьнеў і с хаты пашоў. Пыдажджы-ка, дай я скажу́, ён у мяне жы́ва змоўкніць, зачыніць рот.

За маліну. *Ахвотна, са смакам (з'есці)*. Пыдажджы́, вьхырты́ся — сухую корку зы маліну зьясі. Горы ныпклá, чугункі нываріла, і ўсё зы маліну пашло.

Замятаць сляды. *Знішчаць улікі*. Ты толька слухый, мала што яны рыскáзыюць, ета ж яны зыміта́юць сляды́, каб атвесьць аць сябе пыдазреньні. *Зак.* **Замесць сляды**. Зымялі сляды́ так, што і ні дыкыпа́ісься ні да чога. *Узмацн.* **Пазамятаць** (пазамесць) **сляды**. Пызыміта́юць сляды́, што ніякій чорт ні разу ні пыткыпа́іцца, дайжа носа ні патточыць. І так мы глядзець, і етык, толька што ж, пызымялі сляды́, тря́сцу вазьмі́ца.

Замяць разгавор. *Перапыніць размову*. Ісай хацеў зымяць рызгавор, пычынаў трілюду ўсякыю несць, а яму ні далі. Як мы зайшлі, яны зымялі рызгавор.

За некальствам. *З-за нястачы часу*. Во так за некальствам ніяк ня вьбіруся схадзіць к сваім. Сколька ні зьбіра́лыся, і ўсё за некальствам ні схадзіла.

За нескалька шагоў. *Вельмі блізка*. Так зыгываріліся, што прашлі за нескалька шагоў ат мяне і ні замецілі. За нескалька шагоў прабег ат мяне, я дайжа ні пасьпеў спужа́цца, толька посьлі астыўбянеў.

За нішто ніякае (ніяканькае). *Без падстаў*. Зы нішто ніякыя тая лярва прічапілыся і дыва́й лаіць. Ну каб жа была прычына, ато зы нішто ніякынькыя мыці́ріком.

Западаць у душу (серца). *Заставацца моцна ў памяці.* Ты луччы падумый, айдзе яму дзеўкі ні зыпыдалі ў душу: і з Лырьяныва ні вылазіў, і ў Дуччычы бегыў, і ў Жыгалкых прыпыдаў, і айдзе яго ні было. Ёй толька мырякі ў серца зыпыдаюць, большы йна ні на кога ні глядзіць. **Зак. Запасць у душу** (серца). Зыпала мне ў душў, як над ім зьдзіваліся, век ні забўду. Каму мелыч, а мне зыпала ў серца — забыць ні магу. *Узмацн.* **Пазападаць у душу** (серца). Нечыга, ні атказывайціся, я знаю, калі яны вам пызыпыдалі ў душу. Мож яны ні так ужо і пызыпыдалі ў серца, як ты думыш.

За памяцю (*чыёй*). *Пры жыцці, на вяку.* Ішчэ зы нашыю паміцьцю з Балота коні выцягвылі вярёўкымі, а цяперя машыны ездзіюць. Чаго толька ні было зы маёю паміцьцю — і войны, і разрухі, і пыжары.

Запісываць на лбу (лбе). *Цвёрда запамінаць.* Ну, я на лбу запісывыць ня буду, ішчэ ж ні разу ні зубуваў. Ці ён на лбе запісывыць, ці што? **Зак. Запісаць на лбу** (лбе). Ты ж мне глядзі, на лбу зыпішы, што я табе прыказала. Каб на лбе зыпісаў, дзень і ноч помніў! *Працягл. фінальн.* **Назапісываць на лбу** (лбе). Во табе, нызапісывыў на лбу, узноў забыў.

Заплюскываць (заплюшчываць, закрываць) **вочы**. 1. *Не звяртаць увагі.* Нечыга заплюскывыць вочы, дзелыюць дренна, дык і скажы. Ні на што ні абрышчаў уніманія, на ўсё заплюшчывыў вочы. Якей зь Мікоды рукувадзіць, кылі ён на ўсё заплюшчыць вочы. Што ж ён вочы зыкрываіць, дзелыць від, як ня відзіць. Раншы быў ладна ўзяўся, а посьлі пычаў ну любэя біспырядкі зыкрываць вочы. 2. *Паміраць.* А галубычка, а роднінькыя мыя, а йна ж ны маіх руках заплюскывыла вочы, — а стрыдала, а мучылыся, а карстывыла як. Пыра ўжо мне, знаць, вочы заплюшчывыць. Не, вочы зыкрываць я ішчэ ні збіраюся, нада унукуў жаніць. **Зак. Заплюснуць** (заплюшчыць, закрывць) **вочы**. 1. Адзін ні слова, другей ні слова, што ж бўдзіць, калі ўсе заплюсьнім вочы. Заплюшчыў на ўсё вочы, тваріця, што хочыця. Закрывь вочы на ўсе іхнія бізыбразіі. 2. Заплюсну вочы, тады пызнаіш, як сагодка біз маткі аднаму на сьвеці. Верна заплюшчыць вочы і Хрысьцінка: дужа слаба. Сколька ўжо маіх равесьніц закрывла вочы. *Множн.* **Пазаплюскываць** (пазаплюшчываць, пазакрываць) **вочы**. 1. Ніхай усё цякець, ніхай

усё гніець, яны пызаплюскывылі вочы на ўсё. Узноў пызаплюшчывыюць вочы, усё дно як так і нада. Знаюць жа, што нада нывадзіць пыр'ядык, а так нарошня пызыкрыв'алі вочы. 2. Нашы гады к канцў ідуць, скоро пызаплюскывым вочы. Што мы жывём: сілы німа, здароўя німа, аст'алыся пызаплюшчывыць вочы. Там у мяне знакомых многа было, ну, відна, ужо ўсе пызыкрыв'алі вочы. *Працягл.-фінальн.* **Назаплюскываць** (назаплюшчываць, назакрываць, дазаплюскываць, дазаплюшчываць, дазакрываць) **вочы**. 1. Ты ныззаплюскывыіш вочы, як Хутарцоў, хвацісься, ды позна будзіць. Глядзі, бўльбу нів'ажна кып'аюць, ныззаплюшчывыіш вочы, як сымаго аштрахуюць. Можыш нызыкрыв'аць вочы, сымаго так узгреюць, што задзівісься. Зы пыр'ядкым ні глядзеў, так і дызаплюшчывыў вочы, што ўзялі і знялі. Ні знаіш, што будзіць? — дызыкрыв'аіць вочы і сядзіць р'азым зь імі.

Заплюснуўшы (заплюшчыўшы) **вочы**. *Не раздумваючы*. Ежылі такую цану прідлыгаюць, аддываі заплюснуўшы вочы, тут цягнуцца дужа німа за чым. Каб у мяне цёткі так жылі, як у цябе, я б заплюшчыўшы вочы паехыў.

За плячамі. *У мінулым*. Што ты хвацісься: ны заводзі год пыработыў, у мяне зы плічамі ш'ахты і тыйга — і ні хвастыюся.

Запускаць руку (лапу), *асудж.* *Красці, прысвойваць*. Прівік зупускаць руку у чужоя, дык во й атв'учуць. Ні нада было зупускаць лапы ў калхозный амб'ар. *Зак.* **Запусціць руку** (лапу). Раз зупусыціў руку у чужоя — сайшло, другой раз сайшло, а на трецьцій раз і пуп'аўся.

Запускаць руку (лапу) **ў чужэй** (чужый) **карман**, *іран.* *Нажывацца; красці, прысвойваць*. Любіў зупускаць руку у чужэй кырман, ні прупускаў нічога. Дакуль жа ім зупускаць лапу ў чужэй кырман, ці ні хваціць цярьпец. Я ні зупускаў лапу ў чужый кырман, як твае сынкі. *Зак.* **Запусціць руку** (лапу) **ў чужэй** (чужый) **карман**. Так і пріглідаіцца, каб зупусыціць руку у чужэй кырман. Мішка ні пысьцісьняіцца зупусыціць лапу ў чужый кырман. *Множн.* **Пазапускаць рукі** (лапы) **ў чужэй** (чужый) **карман**. Пузупускалі р'укі ў чужый кырман і будуць ехыць цяпера. Толька й глідз'яць, айдзе можна пузупускаць лапы ў чужэй кырман. *Працягл.-фінальн.* **Назапускаць** (дазапускаць) **руку** (лапу) **ў чужэй** (чужый) **карман**.

Што ж тут скажыш: чаго дыбівáўся, то й пулучыў — нузупускаў руку ў чужэй кырмáн. Зьмітрачонкі ўжо нузупускалі лапы ў чужэй кырмáн, доўга цяперя будуць атвыкаць. Ну, дузупускаюць яны рукі ў чужый кырмáн, мінецца ім салодкыя жызьня.

Зарабляць сваім гарбом. *Набываць уласнаю працай.* Зырыбляць сваім гарбом ня хочыць, надзеіцца, што хто-небудзь зыбяспечывыць стáніць. **Зак.** **Заробіць сваім гарбом.** Што зароблю сваім гарбом, то й прыжыву, зу чужым я ні ганюся. *Працягл.-фінальн.* **Назарабляць сваім гарбом.** Нызырыбляіць сваім гарбом, будзіць заробліна, есьлі пасьледнія аторвіна урадзілыся.

Зарубіць на насу (лбу, лбе). *Цвёрда запомніць.* Зурубі сабе ны насу, што пасьледнім чылавекеым аста́нісься, кылі так дзелыць будзіш. Раз зьдзелыў, а посьлі на лбу зурубіў і зарэкса. Пірідáй, ніхай на лбе зарубіць хадзіць туды. *Гл. Запісываць на лбу.*

За свет. *Надзвычай далёка.* За сьвет некуды заехыў, пышылаўся-пышылаўся і прікаціў нызáд.

Заседжывацца ў дзеўках. *Доўга не выходзіць замуж.* А што, яны ні заседжывыліся ў дзеўках, абея ў дзві́наццыць вы́скычылі. **Зак.** **Заседзецца** (засядзецца) **ў дзеўках.** Сёстры мыладзейшыя і пывыхадзілі, а йна заседзілыся ў дзеўках, так і аста́лыся. А якой ета хочыцца зысядзецца ў дзеўках. *Множн.* **Пазаседжывацца** (пазаседзецца, пазасядзецца) **ў дзеўках.** Калі мае пызаседжывыліся ў дзеўках, дык твае дужа хырашы. К каму там іціць,— пызаседзіліся ў дзеўках, па тріццыць гадоў. Ніхто ні браў, тога й пызысядзеліся ў дзеўках. *Гл.* Аставацца ў дзеўках.

Заскабіць руку (палец, ладонь), *іран.* *Мець дачыненне да крадзяжу.* Ты відзіш, Антон зыскабіў руку лі сена, цяперя маўчыць як вады ў рот нывбраўшы. Зыскабіў там пáліц і Сярэжка, ён бязь етыга ня можыць. Ці ні зыскабілі і вы ладонь умесьці зь Лівынкамі?

Засланяць свет (вочы). *Пазбаўляць магчымасці правільна ўспрымаць, разумець.* Ён мне пяць гадоў зыслыняў сьвет, хваціць. Табе ж ніхто ні зыслыняў вочы, мыгла выбіраць любога. **Зак.** **Засланіць свет** (вочы). Табе Толік зысланіў сьвет, і большы нікога відзіць ня хочыш. Яму ўжо як заслоніць іка́я вочы, гатоў там днюваць і нучу-

ваць. *Узмацн. Пазасланняць свет* (вочы). Ці ім вочы пызыслыняла, ня відзюць, за кім гонюцца? Ніхай мыладэя ні пынімаюць, дык і старым вочы пызыслыняла.

За словам у карман не лезць (не лазіць). *Быць знаходлівым, дасціпным у размове.* Мітрыхвэн за словам у кырман ня лезіць, так адбрыіць, толька дзяржысь. Ён у кырман за словам ні лазіць, знаіць, што скызіць. **За словам у карман лезць** (лазіць). Ну, ты яшчэ хочыш, каб і я за словам у кырман лез. Хто лазіць за словам у кырман, Арцём? *Зак. За словам у карман не палезць.* Коля ў кырман за словам ні палез, так атвеціў, што тэй і рот зымазыў. **За словам у карман палезць.** А ты думыіш Хведзя за словам у кырман палезіць?

За смерцю [толька] **пасылаць** (выпраўляць, адпраўляць), *неадабр. Пра павольнага, непаваротлівага.* Цябе ні ў лаўку, а за смерцю пысылаць. Яго толька за смерцю выпрыўляць, будзіць іціць як рызівон, ува ўсе бакі глядзець. Вас за смерцю атпрыўляць, асобінна дваіх, дык ныжывесься і ныдаесьць. Мікіціху толька за смерцю атпрыўляць, сь кім ня стреніцца, дзень прыстаіць. *Зак. За смерцю* [толька] **паслаць** (выправіць, адправіць), *рэдкаўж.* Цябе за смерцю пашлі, дык жыць ныдаесьць. Вас каб толька за смерцю выпрывіў, большы нікуды. Дзьве вярсты пуўднй будзіць іціць, яго за смерцю толька б атправіць.

За спіною. 1. *Таёмна, без ведама.* Я пыніла зразу, што зы спіною дыгыварівуюцца, тады зывярнуўся і пышла: шапчыіся. Усё здзелылі у яго зы спіною. 2. *У мінулым (пражыта).* У мяне ўжо многа чаго зы спіною, быў я і ны вярху, і пыд нізом.

Застраваць у горле. *Міжволі траціць здольнасць сказаць, праглынуць.* Чаго там у цябе у горлі зыстрыець, гыварі ўжо. *Зак. Застраць у горле.* Гыварі, ці ў цябе словы у горлі зыстрылі. Кусок у горлі зыстрыніць, як паслұхыіш яе ўпрёкі. *Множн. Пазастраваць у горле.* У іх там усё ў горлі пызыстрівала, яны слова скызіць ні маглі. Ні ды яды було, іна ў горлі пызыстрівала.

Засукаўшы рукавы. *Старанна, энергічна.* Пріныляглі зусукаўшы рукавы, дык ім тае работы ну пуўтыра чыс.

Засякаць урэмя. *Запамінаць час.* Зысікай урэмя, пыглядзім, калі верніцца. *Зак. Засеч урэмя.* Во зысякі ўрэмя

і праверь, паскутыў скот і будзіць восім часоў дзіржаць ны адным месці.

За сямю замкамі. *Надзейна, недаступна.* У Варычкі усігда ўсё схувана зы сямю зымкамі. Хут ты ат іх зы сямю зымкамі хувай, усё роўна выкыпяюць.

За трыдзеяць зямель, *кніжн. Надвычай далёка.* Заехуў за трыдзівяць зямель, калі яго цяпер нывясьціш. Гады два жыў тут, у Ходысах, а цяпера вун за трыдзівяць зямель.

Затыкаць горла (глотку), *груб. Прымушаць маўчаць.* Мне ты зытыкаць горла ня будзіш, я цябе дужа ні баюсь. Як аччысьціў хырашэнька, дык пірістаў зытыкаць глотку. Пынас ёй усігда зытыкаў глотку, ні дываў слова скызачь. **Зак. Заткнуць горла** (глотку). Ты пыспрабуў толька трыпані што-нібўдзь, жыва заткну горла. Луччы будзіць, есьлі заткнеш глотку. *Множн. Пазатыкаць* (пазаткнуць) **горлы** (глоткі). Пызытыкайця горлы ды сядзіця, калі нікуды ня просюць. Им нада пызытыкаць глоткі, цірашчур рызыйшліся. Ні шулудзіціся, ні нада, і вам пызаткнуць горлы. Пызаткнулі глоткі і хырашо здзелылі, на іх ужо ніякія упрáвы ні було.

Затыкаць дзіркі (дзірку). *Задавальняць часова самыя вострыя патрэбы пры нястачы.* Ныдаела ўжо мне як горькыя редзька зытыкаць дзіркі усякій раз то с адным, то з другім. **Зак. Заткнуць дзіркі** (дзірку). Айдзе ўжо мне дужа рускушувачца, худзь ба заткнуць дзіркі. Усё ніяк ні ладзіцца, адну дзірку заткнеш, другая пыўляіцца. *Множн. Пазатыкаць* (пазаткнуць) **дзіркі.** Айдзе мне пры якае зыпасы думыць, каб во хуць на первы случый пызытыкаць дзіркі. У адным дзіркі пызаткнеш — глядзіш, у другім ні хвытаіць. *Працягл.-фінальн. Назатыкаць дзіркі.* Нада неік табе іначы жыць, а так ірвачь с аднаго места ў другога — ні нызытыкаіш дзіркі.

Затыкаць за пояс. *Пераўзыходзіць ва ўсім.* Навум іх абоіх кругом зытыкаў за поіс. **Зак. Заткнуць за пояс.** Кіріла заткнець цябе за поіс, у чым ты толька хочыш, ён жа чылабек, а ты што. *Узмацн. Пазатыкаць* (пазаткнуць) **за пояс.** Кудрічані вас кругом даўно пызытыкалі за поіс, кудрічані — работнікі, а вы ж гультаі. Мы возьмімся кучыно — пызаткнём вас за поіс. *Працягл.-фінальн. Назатыкаць за пояс.* Ізыкам ён нызытыкаіць за поіс, а як

да дзела дайдзіць, то сьпіна зыбаліць, то ў каленіх зышчыміць, то пуд лупатку заколіць.

За (у) адзін міг. *Вельмі хутка.* Я б да тых Жыгальчыцы адзін міг дабег. Толька скажы, у адзін міг здзелыць. У адзін міг нейкыя зацьмінь узілася, сьледу ня відна.

Захадзіцца ад слёз. *Плакаць да канвульсій.* І я ўгыварывыла, і Машка рузувірjala — заходзіцца аць сьлёз: нашто мне цяперя жыць. **Зак. Зайціцца ад слёз.** Марья нічога, толька нахмурылыся, а Вульяна зыйшлася аць сьлёз. *Узмацн.* **Пазахадзіцца (пазайціцца) ад слёз.** Пызахадзіцца аць слёз нада було ны такіх дзяўчонок гледзічы. І свае, і чужыя пызайшліся аць сьлёз.

Захадзіць у тупік. *Трапляць у безвыходнае становішча.* Ён ужо ні раз зыхадзіў у тупік зь етымі сваімі дзіламі. **Зак. Зайціць у тупік.** Я пряма зайшоў у тупік с такою кўплію-прыдажыю. *Узмацн.* **Пазахадзіць (пазайціць) у тупік.** Дўмылі, дўмылі і ў тупік пызахадзілі, ні знаім, як дальшы быць. Калі мы пызайдзім у тупік, што вам с таго.

Заціскаць (зажымаць) рот. *Прымушаць маўчаць.* Што яны мне зыціскаюць рот, праўды быяцца паслўхыць. Мікілаіў быў — зыжымаў рот, і другога чорта вы́брылі — маўчы яму. **Зак. Заціснуць (зажаць) рот.** Мне тожа хачелі заціснуць рот, ну я ня змоўчыў, даў атпор. Раншы вірідувалі, а цяпер зыжаць рот ужо не, ні ўдаецца. *Множн.* **Пазаціскаць (пазажымаць) раты.** Пызыціскалі ім раты, ні даюць пікнуць. А нада б ужо, каб хто пызыжымаў ім раты, пряма ныхалым бяруць. *Гл. З а т ы к а ц ь г о р л а.*

Зацягываць пятлю [на шыі]. *Ставіць у безвыходнае становішча.* Піліпёнкі зыцягывыюць яму пятлю і зыцягнуць, ускочыць, што ня вылізіць. Зразу цярьпела, глядзела, а тады чўствую, што зыцягывыюць пятлю на шыі, — не, брат, з вамі ні ўжывеш. **Зак. Зацягнуць пятлю [на шыі].** Зыцягнуць яны ны табе пятлю, яй-богу зыцягнуць, — і ня выскрібісься. Пятлю на шыі зыцягнулі яму, пупаўся як белычка. *Множн.* **Пазацягываць (пазацягнуць) петлі [на шыі].** Як жа вам ні пызыцягывыюць петлі, ежылі вы самі голывы сўніця. Петлі пызыцягнуць умеюць, каб чаго добрыга. І пызыцягывыюць петлі на шыі, раз самі пыцстыўляюцца. *Працягл.-фінальн.* **Наза-**

цягываць пятлю [на шыі]. Вядзі сябе зь людзьмі пычылавечыскі, ато нызыцягывыіш пятлю, што сам ускочыш. Мыкар ім нызыцягывыіць пятлю на шыі, так улезіць, што будзіць глядзець, як віскычыць.

Зашыбаць капейку, *звыч. неадабр. Зарабляць лёгкім шляхам*. Я, праўда, дужа ня верю, ну хваліўся, што зышыбаіць ладною капейку. **Зак. Зашыбіць капейку**. Што Кіріла, глядзеў усігда, каб большую капейку зышыбіць. Капейку зышыбіць умеіць. *Непаўн. Пазашыбаць капейку*. У той пятрушкі ён пызышыбаў капейку, ладна хвытануў.

Заядаць жызінь (жызню, жысць). *Ствараць невыносныя ўмовы*. Міхалка зыідаў Домніну жызінь акынчацільна. Большы, наверна, ніхто ні цярыпеў, як Варка, так яны зыідалі ёй жызіню. Хваціць табе зыідаць маю жысць, і ны парог большы ні пушчў, хуць пыт пряслым начуў. **Зак. Заесць жызінь** (жызню, жысць). Пупалыся ў пекла, заелі тэя пріпадка і яе жызінь. У Мыкрідзёнкывых калі ні пы ныраўу, зыядуць жызіню, жыць ні захочыш. Замуж так — с адным будзіш панствывыць, а пупадзеца такей, што жысць заесць. *Узмацн. Пазаядаць жызінь* (жызню, жысць). Хто ж, калі ня вы, жызінь ім пызыідалі. Пызыідалі жызіню, і дзеца нікуды нільзя, зь дзіцямі ні так проста айдзе сунуцца. Пупаліся, што ні рады нічому, пызыідаюць жысць ім сывяршэнна.

Заяччая душа, *гумар. Пра палахлівага*. Якей зь яго хлопіць? — заіччыя душа, увідзіць цялёнка — хочыш уцікаць кытанець.

З белага свету. *Невядома адкуль*. Сыбраўся, віпрывіўся: ні гарюй, матка, буду купанца ў грышах, а іўляіцца ціріз паўгода з белыга сьвету голым-галюсінькій, пірмяніцца німа ў што.

Збівацца з ног. *Вельмі стамляцца*. Дужа нада було так зьбівацца з ног, — столька вібігыць. **Зак. Збіцца з ног**. Знаіш, сколька я віхыдзіў, пакуль найшоў тваю капешку, з ног зьбіўся. С тваім аб'ясненньнім саб'есся з ног ходзючы. *Узмацн. Пазбівацца* (пазбіцца) **з ног**. Ішлі мы, ішлі пызбіваліся з ног, а ніяк дайціць ня можым. Ніхай сходзюць, пысаб'юцца з ног, ці Рослыў блізкыя дарога.

Збівацца з пуця (пуці). *Ісці няправільным шляхам, страчваць правільную дарогу ў жыцці*. Раз пычаў збі-

ва́цца с пуця, то й саб'ецца. Ён жа саўсім зьбіва́цца с пуці, нада пыгваріць ды ўнушыць хырашэнька. *Зак.* **Збіцца з пуця** (пуці). Зьбіўся с пуця, а абразуміць ні было каму, так і прыпаў. Саб'ецца с пуці, тады плоха дзела, пакоціцца ўніз. *Множн.* **Пазбівацца** (пазбіцца) **з пуця** (пуці). Луччы цяперя глядзіця, як пызьбіва́юцца с пуця, трудна тады пір'явучывыць. Чуць ні пызьбіва́ліся с пуці, цётка трошку пріехала, удукувала. Пысаб'юцца с пуця і прыпалі, нада прідержывыць, страмі большы. Чым на пуць стаць, дык пазбіцца с пуці лехчы. *Працягл.-фінальн.* **Назбівацца** (дазбівацца) **з пуця** (пуці). Во й нызьбіва́ўся с пуця,— сядзіць, а ты гваріў не, абрузуміцца. Саб'ецца раз ды другей раз саб'ецца, так і дызьбіва́цца с пуця, вохыць б'удзіця. І другей так дызьбіва́цца с пуці, як перый, пы праторіный дарожкі пашоў.

Збівацца з толку (панталыку). *Губляцца, бянтэжыцца.* Я дык ст'ала с толку зьбіва́цца, што тут і як дзельць. Ці пірістаў ты зьбіва́цца с пынтальку, ці ўсё яшчэ ня прідзіш у сябе? *Зак.* **Збіцца з толку** (панталыку). Зьбіўся с толку і ні знаю, у якей бок іціць, а тут туча нызьвіга́цца. А ні мішай, мы й так зьбіліся с пынтальку. *Множн.* **Пазбівацца** (пазбіцца) **з толку** (панталыку). У такой зыварухі і ня хочучы пызьбіва́юцца с толку. Адзін адно трілюдзіць, другей другога вярзець,— каго слухыць, так і пызьбіва́ліся с пынтальку. Ні пысаб'ёмся с толку, ня бойціся, самі скарей розвылку пыцір'яця. Ну што ты, выступіў такей пузач с адным, а Дзёмка з другім, і пазьбіліся ўсе с пынтальку.

Збівацца са сну. *Траціць сон.* Раз ні дасьпіш, другей раз ні дасьпіш, пычанеш зьбіва́цца са сну, і гылыва́ рызбаліцца, і будзіш хадзіць як сам ня свой. *Зак.* **Збіцца са сну.** Зьбіліся мы за ету няззелю са сну, пр'яма хадзіць ня ўздоліім. *Узмацн.* **Пазбівацца** (пазбіцца) **са сну.** Учора ст'арый у поўныч пріехыў, а сяньня хлопцы сваё ўремя пір'ябілі, дык мы неік пызьбіва́ліся са сну. За ета ўремя ажно са сну пазьбіліся, ныдаела пыдгатоўка ўся.

Збіваць з пуця (пуці). *Штурхаць на няправільны шлях.* Ты яго ні зьбівай с пуця, ён і сам пролыбку знайдзіць ці ў пятлю якую ускочыць. Ён і хлопіц як хлопіц, дык тэя ж Кындрацёнкі пычалі зьбіва́ць с пуці. *Зак.* **Збіць з пуця** (пуці). Васіль жа быў хлопіц-хлопіц, і красіый, і тылкавітый, а во неік улез у іхнюю кымпанію, і

зьбілі с пуця. Ага, саб'еш ты яго с пуці, малінькій ён, у яго розуму ны пяцёх такіх, як ты, хваціць. *Множн.* **Пазбіваць** (пазбіць) **з пуця** (пуці). Здрўжуцца с Санькью, і тэй пызьбіваіць іх с пуця. Пызьбіваць іх с пуці ляхчэй лёхкыга. Яны як вецір: куды пывярнуў, туды й пашлі,— есьлі іх пазьбілі с пуця, то куды вы самі глядзелі. Нечыга абіжацца: пазьбілі с пуця, самі шывяліця мызкáмі. *Працягл.-фінальн.* **Назбіваць** (дазбіваць) **з пуця** (пуці). Каб ня ты, Коля б зылатым хлопцым быў, ну ты мне нызьбіваіш яго с пуця. Нызьбіва́лі с пуці, пакуля ні ўзяўся трошку за вум. А тэй лыпавухій дызьбіваіць яго с пуці, дажджэцца ў мяне.

Збіваць (зрзаць) **на горкае яблыка**. *Бязлітасна сячы.* Сколька раз цябе зьбіваў бацька на горькыя яблыка, ты ж ні каісься, пырвеш і ўзноў зы сваё бяресся. Пряма зрзаіць на горькыя яблыка, як дыбярэцца з ремнім. *Зак.* **Збіць** (зрэзаць) **на горкае яблыка**. Зьбіў ён учора свайго на горькыя яблыка зы сад, каб большы ні лáзіў. На горькыя яблыка зрежу, есьлі яшчэ раз пачую такоя. *Множн.* **Пазбіваць** (пазрзаць) **на горкае яблыка**. Есьлі ўжо возьмуцца абоя, пызьбіваюць на горькыя яблыка. Іх даўно нада було на горькыя яблыка пызрзаць.

Збіваць з толку (панталыку). *Прыводзіць у замяшанне, разгубленасць.* Пірістань яшчэ ты зьбіваць с толку, я й так ні дыбарўся ды ладу. Ці Машка б сабе чылавека ні ныйшла, ці што, дык яе ж Васіль зьбіваіць с пынтальку. *Зак.* **Збіць з толку** (панталыку). А нас, думыш, хто, тожа яны зьбілі с толку. Ну хто ж яго зьбіў с пынтальку, мы ж скызáлі толька тоя, што чу́лі. *Узмацн.* **Пазбіваць** (пазбіць) **з толку** (панталыку). Нас Кіреівы пызьбіва́лі с толку, прыбеглі: зыпріга́йця, едзьця, ужо ўсе кончына. Ніхто іх ні зь я́кыга пынтальку ні пызьбіваў, гываріць ім проста нечыга. Будзіця іх слухыць — узноў пысаб'юць с толку. Каб вы ні пазьбілі с пынтальку, ніхто б нічога і ні гываріў. *Працягл.-фінальн.* **Назбіваць з толку** (панталыку). Ну й нызьбіваіць с толку, атлаю дык атлаю. Сколька яны мяне нызьбіва́лі с пынтальку, я ўжо ні сышчытаю дайжа.

Збірацца (сабірацца) **з духам**. *Перамагаць сябе, сваю нерашучасць, набірацца смеласці.* Думью ехыць, зьбіраюся з дұхым. Сыбіра́йся з дұхым, січас твае кумы тут будуць. *Зак.* **Сабрацца з духам**. Доўга дұмыў, пакуля сы-

браўся з дўхым, ён цяжолый ны пад'ём. Пыдажджы трошку, дай сыбяруся з духым, тады пыраімся, як быць.

Збірацца (сабірацца) **з мыслямі**. *Абдумваць, узважаваць думкі*. Доўга ж ты зьбіраіся з мысьлімі, зразу гыварі, ці паедзіш, ці не. Пашлі, ато ён будзіць сыбірацца з мысьлімі цэлый год. **Зак. Сабрацца з мыслямі**. Чуць сыбраліся з мысьлімі посьлі такой устрыскі.

Збіраць (сабіраць) **кускі**, *уст. Жабраваць*. Піріц самыю тою вайною, імпірлісьцічыскыю, дзяреўню вькыціла, дык хто трошку пріпяўся, а хто кускі збіраць пашоў. Зысыжаны дужа плоха жылі, кажныю вясну сыбіралі кускі, як пыцяплела, так ідуць гужым і йдуць.

З богам. *Шчасліва (як нажаданне)*. Едзіця? Ну, з богым, глядзіця, каб там усё было ў пырядку.

З божжаю міласцю, *жарт. Як-небудзь, крыху*. Стынавіцісь-ка, з божжыю мілысьцю і паложыця гіктар удзісіцярых. З божжыю мілысьцю ды с тваёю помышчу дык мы раз-два зьдзелым.

З боку. *Як настаронні, з ліку іншых; як для настароньяга*. Мы ж утраіх, ды яшчэ чылавекі чатырі з боку пыдыйшло, дык яны уціхаміріліся. Ну, а ты што скажыш, з боку ж яно відней.

З боку прыпёку. *Непатрэбны, лішні*. З боку пріпёку пріляпіўся, неік жа нялоўка гнаць. Якей ён свой, так, з боку пріпёку.

Збор дружыны (дружына). *Пра зусім рознае, выпадковае*. Каб хто путній быў, дык нікога, збор дружыны. Так, сыйшліся збор дружына, некому было ні пыкымандывыць, ні сыргынізуваць.

Збор-каляда, *неадабр. Пра зусім рознае, выпадковае*. Пыгываріць дайжа не сь кім было як нада, збор-кыліда ўсякыя сыбралыся.

З бору па сосінкі. *Адкуль папала*. Сыбіралі з бору па сосінкі, аткуля каток, аткуля аглоблю. Прінясьлі троху сяго-таго з бору па сосінкі. Учора ўсё набоўкла, сянья зьбіралі з бору па сосінкі, што надзець.

Збываць з рук. *Пазбайляцца*. Хуць мы і відзілі, што толку зь яго ні дажджэсься, ні помышчы, нічога, ну толька збуваць жа з рук каму другому нялоўка — свыя кроў

як-ніяк. Перша збіраўся збуваць з рук, а тады піряду-
мыў: ніхай трошку пыткычаіцца. **Зак. Збыць з рук.** Я ўжо
рад, што збыў з рук клопыт свой, мне ныдаелі етыя мяш-
кі хужы горькія редзькі. Карову збўдзіш з рук, а капля
ж мылыка нада, ап сухом жа ня будзіш усё ўремя жыць.
Узмацн. **Пазбуваць** (пазбыць) **з рук.** Пузбуваць усё
з рук, а тады каб хадзіць ды прасіць усяго ўсякыга —
так я ні хачу. Пазбыць з рук нядоўга, набыць трудней.

Звадзіць вочы (вачамі). *Засынаць на вельмі кароткі
час.* Я треццяя судкі вочы ні зваджу. Два разы сяньня
лажылыся, дык ці я спала, толька вычамі звадзіла. **Зак.**
Звесць вочы (вачамі). Толька вочы зьвёў, яны ляп-ляп-
ляп, узноў сон пірябілі. Якоя спаў, зьвёў толька вычамі
і ўсё. *Множн.* **Пазвесць вочы** (вачамі). К ранню трош-
ку пызьвялі вочы, а ўсю ноч ні дывалі заснуць, гырлалі.
Ніхай хуць вычамі пызьвядучь, — столька ўремя ні
спаўшы.

Звадзіць дружбу. *Рабіцца сябрамі.* Ня с тымі ты пы-
чаў звадзіць дружбу, ды дыбра яны ні дывадучь. **Зак.**
Звесць дружбу. Зьвялі дружбу, што шагу адзін біз дру-
гога ня ступюць. *Узмацн., рэдкаўж.* **Пазвадзіць** (па-
звесць) **дружбу.** Спрашывыіш, на чом дружбу пызвадзі-
лі? — бульбу ношкымі разым цігалі. Пызьвялі дружбу,
сьпеліся, што вадою ні рызальлеш.

Звадзіць (звязываць) **канцы з канцамі.** *Ледзь зада-
вальняць матэрыяльныя патрэбы.* Цяпер у мяне дзялі
ныладзіліся, а трі гады етыя чуць звадзіла канцы с кын-
цамі. Ікая раскоша, канцы с кынцамі троху зьвязывыю
і ўсё. **Зак.** **Звесць** (звязаць) **канцы з канцамі.** Піріт па-
лўчкыю дык ужо глядзіш, як зьвесць канцы с кынцамі.
Січас-то зьвізгалі канцы с кынцамі, а дальшы як выкру-
чывыцца, ні знаю. *Узмацн.* **Пазвадзіць** (пазвязаваць,
пазвесць, пазвязаць) **канцы з канцамі.** Тады туга пріха-
дзілыся, толька й глядзелі, як пызвадзіць канцы с кын-
цамі. Дўмыіш, худзь ба канцы с кынцамі пызьвязывыць
як. Ці мы на етый раз пызьвядзём канцы с кынцамі?

Звадзіць с ума. *Вельмі моцна захапляць.* Ні звадзі ты
с ума хуць яшчэ Верку, іна ж табе саўсім ні нада. **Зак.**
Звесць с ума. Зьвіла ж нейкыя хлыпца с ума, саўсім
зьвіла, як вечыр, так і ляснуў у Қылатовіна. *Усеаг.* **Па-
звадзіць** (пазвесць) **с ума.** Жыгалыўскія дзеўкі пызва-

дзілі іх с ума. Гулі скоро вас пызьвядуць с ума. *Працягл.-фінальн.* **Назвадзіць с ума.** Сколькіх Гальяка нызвадзіла с ума, пакуля ну Кузьму ні нырвбалыся.

Звадзіць у магілу (гроб). *Даводзіць да смерці.* Ці вы ні зная, ета ж тыкая сім'я пыразітныя, яе прямиа у магілу звадзілі. Я ёй ні раз гываріла, кідай ты яго, ён жа цябе у гроб зводзіць. *Зак.* **Звесць у магілу (гроб).** Гарелка зывіла у магілу, нягож ні гарелка, бязь меры вочы зывілаў. Во так будуць грызьць і грызьць, і зывядуць у гроб. *Узмацн.* **Пазвадзіць (пазвесць) у магілу (гроб).** Матку, бацьку ня слухыця, здароўя ні бірігіце, пазводзіця самі сябе ў магілу. Адною грызьнёю у гроб пазводзюць. Ці ты хочыш ужо ў магілу пазывесць, ці што? Каб мыгла, пызвіла б нявестык у гроб, піринасіць іх ня можыць.

Звадзіць шчоты. *Помсціць.* Антон звадзіць шчоты ні станыць, ён разым як віхырь уськіпіцца, а тады цірізь мінуту як дугей чылабек, забыў усё. *Зак.* **Звесць шчоты.** Глядзі, зытаіў злосьць, помсьлівыі чылабек, зывадзець калі шчоты. *Множн.* **Пазвадзіць шчоты.** Іх бойся ды бойся, дужа гадкія, пазводзюць шчоты. *Працягл.-фінальн.* **Назвадзіць (дазвадзіць) шчоты.** Назводзіць шчоты, што сываму, як дураку, нываюць, нываюць і пойдзіць бітый. Дызвадзіў Клімянок шчоты, у бальніцы ляжыць.

Звалівацца з плеч (плячэй). *Пераставаць быць цяжарам.* У нас ета біда ніяк ні зваліцца с плеч. Каб хуць ны мінуту звалівылыся с плячэй, худзь ба якей прадых быў ат вашых клопот,— дык не. *Зак.* **Зваліцца з плеч (плячэй).** Я дык дужа-дужа рад, што мне етый клопыт с пырысытымі зваліўся с плеч. Бульба зваліцца с плячэй, рукі рызвьяжуцца, тады і пад'едзім як-небудзь. *Узмацн.* **Пазвалівацца з плеч (плячэй).** Клопыты за клопытымі, адно зу другім, ці ета калі с плеч пызваліцца, ці ні зваліцца ні разу. Ня дужа дажджэсься, што пызваліюцца с плячэй заботы — маьлх саміх нянч, а вырысьлі — за імі нянч, так уся жысьць праходзіць год за годым.

Звалівацца на плечы (галаву). *Нечакана рабіцца прадметам клопатаў.* А мне, думыш, лёгка було, кылі такая звалівылыся на плечы,— дычкіна біда ні адной маткі ні салодка. То адно звалівылыся ны гылаву, то дугая, то пятыя, то дзісятыя і пра ўсё нада було думыць

і неік рішаць. *Зак.* **Зваліцца на плечы** (галаву). То адно зваліцца на плечы, то другога, а ўсё атхлыну німа. Во яшчэ зваліліся ны гылаву госьці етыя, дыгыджай і дыгыджай.

Званіць (раззваніваць) **ува ўсе званы**. *Усюды і ўсім расказваць*. Званілі ж ува ўсе звані пы дзяреўні: во выгыніць, во выгыніць Сямён Тыцяну. Ты думыіш, хто тут ходзіць, гаворіць — Мыланка і рыззваніць ува ўсе званы. *Пачын.* **Зазваніць ува ўсе званы**. Як зызванілі ува ўсе звані, нібытта там случыліся нізьвесна што. *Множн.* **Раззваніць ува ўсе званы**. Ну пыстыялі кылы мыгазіна, ну дык што, а тут рыззванілі ува ўсе званы: узноў сходзюцца. *Працягл.-фінальн.* **Названіць ува ўсе званы**. Нызваніў ува ўсе званы, даволін, трыпло?

Званіць са ўсіх (с усіх) **калаколен**. *Усюды і ўсім расказваць*. Пры мяне тожа званілі са ўсіх кылаколін, дык што, мяне ўбыло ці што? Есьлі людзям нечыга дзельць, ніхай звонюць с усіх кылаколін. *Пачын.* **Зазваніць са ўсіх** (с усіх) **калаколен**. Нічога там ніякыга ні было, а во зызванілі ж са ўсіх кылаколін. У іх тыкая дзяреўня, што ны капейку увідзюць, а на руб набрешуць, зазвонюць с усіх кылаколін. *Множн.* **Раззваніць са ўсіх** (с усіх) **калаколен**. Летыся пры Машку рыззванілі са ўсіх кылаколін. Аўдзею толька пупадзіся ны язык, с усіх кылаколін раззвоніць.

Званіць у [разбітый] **лапаць, гумар., іран.** *Выяўляць паказную заклапочанасць, цікавасць, патрэбу*. Званілі ў лапыць, каб ты скарей іўляўся. Нягож, звалі, званілі ў разьбітый лапыць, — так дыжыдаюць. *Зак.* **Пазваніць у** [разбітый] **лапаць**. Як у лапыць пазвонюць, тады пыбягіш, на злом гылавы пынясесься. Знаць жа у разьбітый лапыць пызванілі, кытануў. *Пачын.* **Зазваніць у** [разбітый] **лапаць**. Цябе там будуць ждаць зь ніцярпеньнім, скоро зазвонюць у лапыць. Зызванілі ў разьбітый лапыць, чаго ж ты сядзіш, можа пысла прішлюць. *Законч.* **Адзваніць у** [разбітый] **лапаць**. Дырмá ты раншы ня йшоў, ужо ж адзванілі ў лапыць. Ждаў, вот зря толька адзваніў у разьбітый лапыць, ато б ты яшчэ раз там ачынуўся. *Працягл.* **Названіцца ў** [разбітый] **лапаць**. Нызваніліся ў лапыць, аж мызалі нацёрлі — звалі вас, а вы й ня чулі. Ай, у разьбітый лапыць нызваніліся, усё длі вас, длі вас, каб скарей беглі.

Звання не астаца. *Пра поўную адсутнасць.* Была сім'я, і дачок, і сыноў, а неік сьцёрлыся ўсё, дайжа звáньня ні асталося. Я цябе у пырашок сатру́, і звáньня ні аста́ніцца. **Звання астаца.** Каб хуць звáньня асталося таго клевіру. *Незак., рэдкаўж.* **Звання не астацаца.** Два тубуніогі адзін за дным як пройдуць, дык травы звáньня ні астаецца.

З ведама. *Паведаміўшы, атрымаўшы згоду, дазвол.* Яны пашлі зь ведыма брігадзіра, ні са́мі сабою. Кылі што бяреш, нада браць зь ведыма.

З веку [вякоў]. *Зайсёды.* Зь веку яны шчыта́ліся са́мымі лу́ччымі у дзяреўні. Зь веку вякоў ня чу́лі, каб айдзе хто што ўкраў у нашым баку. Не, ні дура́к,— зь веку так.

З веку да веку. *Зайсёды.* Зь веку да веку гаду́й яго і трахту́й. Дура́чыўся зь веку да веку, ікая была жы́зьня.

З веку ў век. *Зайсёды.* Зь веку ў век чуткі хадзілі, што на тых сосных пыт Пірядніным руса́лкі жылі, а во й сосны парезылі, і русалык тых ніхто ня відзіў.

Звер зверам. *Пра вельмі жорсткага.* Ходзіць увесь дзень зьверь зьверім: пі́рідáлі, што я ўчора пысты́яла с Тырасым. А ўсігда зьверь зьверім, хра́кцір такей.

З ветрам (вецярко́м) у галаве, неадабр. *Дурнаваты.* Каб ты ня быў зь ветрым у гылаве, дык ня слухы́ў бы трілюды ўсякія. Паслу́хылі мы Арініны руссуждзены́, — а так, зь віцярко́м у гылаве, ды з ла́дным віцярко́м.

З віду. *Знешне.* Зь віду дзяржы́цца, а так ду́жа слаб. Ніхай сабе зь віду можа і ня дужа, а прыцыўна́я і ўмею́шчыя на што хочыш.

З вока на вока. *Без сведак.* Я хацеў ба с табою пыгываріць, толька з вока на вока. Нешта з вока на вока дужа ўсё шу́ўкыліся.

З вугла ў вугал. *Туды і назад у розных напрамках.* Ну што ты хлы́нкыш з вугла́ ў ву́гыл, як пріту́льля німа, у погрі́б нада лезць — і бульбы ў чу́гуны ні хва́ціць, і капу́ста кончы́лыся.

З вуліцы. *Выпадковы, невядомы.* Ні захочыш жа ты з ву́ліцы зяця браць? Пріцягну́ў нейкіх з вуліцы — сваты. Якей ён ня ёсьць, дык жа з вуліцы, яго ніхто ні зна́іць.

З вумом (розумам, галавою). 1. *Разумны*. Иван чыла-век з вумом, ні стáніць ізыком тpіпáцца, як другея. Ні кажы ты, што Пёкла з розумым, снычáла цяўкніць, а тады дўмыць. Шаўчонок з гылавою, ня дужа яго пройдзіш. 2. *Разумна, падумаўшы*. Кылі бяресься дзелыць, дык дзелый з вумом. З розумым едзь, перш падўмый, ці нада. Купляй з гылавою, абы-чаго ні бярі.

Звязываць (звадзіць) **хахлы**, *неадабр. Даводзіць да сваркі*. Настолька лóбіць звязывыць хохлы, калі пысваріць каго, аж расьцець тады. Аўдотка звадзіла хохлы, а яны, як дуракі, грызьліся. *Зак. Звязаць* (звесць) **хахлы**. Не-а, тут Мацьвей звізаў хохлы, ён даўно ім хацеў адзьдзенчыць. Хохлы нарошня звядуць, а яны адна на дну сь сябе выходзюць. *Узмацн. Пазвязаваць* (пазвязаць, пазвадзіць, пазвесць) **хахлы**. Нашто ён чырцам тым пызвьязывыў хохлы? За што яны пызввизáлі хохлы, чаго ні пыдзялілі? Абея хырашы, луччы некуды, пызвадзілі людзям хохлы і дужа давольны. Тыкая ўжо мысьцяpіца пазвесьць хохлы, што куды там! *Працягл.-фiнальн. Назвязаваць* (назвадзіць, дазвязаваць, дазвадзіць) **хахлы**. Нызвьязыць íна хохлы, дажджэцца, што с кáжныя хаты туріць будуць. Мушчýна, а як бáба дурнáя: сколька ён хохлы нызвадзіў — і тады рад, хахочыць. Максiм так у мяне дызвьязыць хохлы, што сам сябе ні пызнаіць. Ну й дызвадзіў хохлы, ах, хырашо як!

Звярынае серца. *Пра жорсткага*. Нада ж íмець такая звьярiныя серца — свайго сына, родную кроў, вiгныць с хаты. Во ў каго звьярiныя серца — у Косьціка.

З гадамі. *Праз пэўны час*. З гыдамі увойдзіць у сілу, памошнік будзіць. Канешня ж, цяжола пiрiжывáць, ну з гыдамі трошку забўдзіцца.

З гакам. *Значна звыш меры, нормы*. Да Добрыга ат'етуля сем вёрст з гáкым. Шэсьць гадоў з гáкым ацслужыў, усю вайну прайшоў.

З галавою на плячах. *Разумны, разважлівы, кемлівы*. Ісай быў з гылавою ны плiчáх, і знаў усё і ўмеў, бувала, здзелыць, што ні задўмыць.

З галавы да ног (пят). *Увесь*. Пpівалокся грязный з гылавi да ног. Вiмiк з гылавi да ног, калi цяперя айдзе што дусушýся. Абдылá зь вiдрá з гылавi ды пят, усяго чыста.

З галавы на ногі. *На сваё месца, у ранейшае, нармальнае становішча.* Зыйшла ды з гылавы на ногі там усё пыставіла, ато было ні пыкызáцца.

З галавы (памяці) не іціць (не выхадзіць). *Увесь час думацца, памятацца.* Мне ўсё Мыр'янка з гылавы ня йдзець: такея мукі прініла. Як нагледзілыся я ны рáніных, як яны мўчыюцца і стрыдаюць, дык свой дзіцёнык з гылавы ні выходзіць: можа ён айдзе ляжыць увесь пабітый, увесь бальнэй. Я знаю, што Аркад у цябе с пáміці ня йдзець. Ні выходзюць с пáміці дзеці, каб чаго у іх там ні було.

З галадком. *Не поўнасю пад'еўшы.* У сталовый ня тоя, што ў дваре: пірікусіць — пірікусілі, ну пашлі з гыладком. Піріідаць ніздарова, луччы, калі трошку з гыладком.

Зганяць па сем (сто) патоў. *Вымотваць, вымотвацца цяжкай працай.* Сем патоў я згыняць большы ня буду, сколька здзелью, то й маё. Сам сьперіду ста́ніць, а вы дыгыняйця, і пірідыхнуць ні даець,— па сто патоў з нас згыняў. **Зак. Сагнаць па сем (сто) патоў.** Зь ніпрівічкі сем патоў згоніць, стаўшы ў касу. Сто патоў з нас сыгна́ла, пакуля мы бузува́ліся і рысьцягну́лі крышу. Нырабы́тыліся мы ся́ння, што чэ́рці, па сто патоў з нас сыгна́ла.

З гвалтам [і крыкам], *недабр. З цяжкасю.* Толька з гва́лтым куды дашле́сься яго. З гва́лтым узяў са́ні, ні аддаець і ўсё. Чаго йта ў іх з гва́лтым і крі́кым нада хамут браць, ці ета іх хамут, ці ба́цькі і́хніга.

Згладжываць войстрыя вуглы. *Змякчаць вастрыню рознагалоссяў.* Што там згладжывыць войстрыя вуглы, ніхай хырашэнька раз пыгаворуць, праўду адны другім вь́скыжуць. **Зак. Згладзіць войстрыя вуглы.** Во табе й згладзіў войстрыя вуглы, толька большы агонь рыспаліў. *Узмацн.* **Пазгладзіць** (пазгладжываць) **войстрыя вуглы.** Каб як пызгладзіць у іхный жы́зні войстрыя вуглы, ніхай ба спыкайней жылі. Айдзе яны табе пызгладжывыюць войстрыя вуглы. *Працягл.-фінальн.* **Назгладжываць войстрыя вуглы.** Нызгладжыць ён войстрыя вуглы, толька яшчэ хужы абазьліць.

З года ў год. *Кожны год, пастаянна.* З года ў год абішча́іць пріехыць і во ўжо сёмый раз едзіць.

З голымі рукамі. *Без падарункаў.* Як жа ты пойдзіш у атведзіны з голымі рукамі. Страмна з голымі рукамі гдзіцам пріціць, купі хуць што трошку.

З горла (глоткі) **перць** (тарчэць, лезць, вылязаць, вылазіць), *груб. Пра празмернасць.* З горла прець усяго ўсякыга, а яшчэ б і хвытáлі, і нясьлі, і вылаклі — ня могуць нысытацца. Ну, нагрэбся, большы некуды, з горла тарчыць. З горла ж лезіць атава, не — мала, яшчэ паехыў. Насыціў-тыкі сваю жаднысьць, нічога ні нада стáла, з горла вылізаіць. Пычало ўсё з горла вылазіць, ні нада большы. Ніхай з глоткі прець, усё рыўна мала, ні хвытаіць, ішчэ плакыць будуць. Вазіў, вазіў жэрдзя, тады дывай хвытаць кольля, ныкрытыў лесу, што ён у яго з глоткі тарчыць. Столька нывылачыў усяго, што з глоткі стáла лезць. У вас ужо з глоткі ці ні вылазіць дабро? *Зак.* **З горла** (глоткі) **вылезць.** Чужоя з горла вылізіць, ніхай спыжывець хуць сваё. Во як буваіць — думыў, цэлыга сьвету зь яго ні хваціць, а тут з глоткі ўсё вылізла. *Пачын.* **З горла** (глоткі) **паперць** (палезць). Сьпірва ўсё было мала, ні хвытáла ніяк, а тут ужо нагрэбся, што з горла папёрла. З горла палезіць, і то ўсё ня будзіць табе хвытаць. Ныжадыіцца, з глоткі папрець калі-небудзь. Усё хацелься большы, усё думылыся, што мала, а тут з глоткі палезла.

З гразі ў князі. *Пра вельмі хуткае ўзвышэнне.* Як ён скора пыдняўся — з гразі ў князі. Меціць з гразі ў князі, на меншыя ня хочыць.

З гулькін нос, *жарт. Вельмі мала.* Іка́я ж тут іда́, з гулькін нос, сеў ба ды міску крупені умылаціў, а тады кусок мяса, — во ета, я знаю, іда́.

Здаваць рад. *Абы адбываць.* Проста здываць ряд я ні хачу, а памошч я там нічога ні пымагу — ні пайдú. *Зак.* **Здаць рад.** Аtpáсьвіў, здаў ряд, на дзьве нядзелі спакоін. Пысядзеў зы сталом, здаў ряд. *Узмацн.* **Паздаваць рад.** Дужа нам хацелься вазіцца, пыздывáлі ряд і пашлі.

З далёкім прыцэлам. *З разлікам на будучае.* Хомка зыпрышаіць ні так сабе, а з далёкім прыцэлым. Ніхай шаг стúпіць, і то з далёкім прыцэлым. З далёкім прыцэлым гываріў: а як жа, дынясуць.

З дарогі. *Пасля падарожжа, паходу, паездкі.* Ну што, налі чарычку з дарогі. З дарогі я ня проціў ба і пыліжаць.

З дзевак. *З часоў дзявоцтва.* Што зь дзевык прінісла, то дынашыю, а з мужуком яшчэ пакуль нічога ні справіла. А ні плач, у цябе яшчэ зь дзевык ляжыць ды радзімца.

Здзелаць сваё дзела, *часта неадабр.* *Здзейсніць намеры.* Сьцёпка здзелыў сваё дзела, ён ні дурак. Відзіш, пыбылі — ужо здзелылі сваё дзела.

Здзержу (судзержу) няма, *цяп., пр., буд.* *Пра імклівасць, нястрымнасць.* Стой з выднёмі сваімі, здзержу табе німа, як пыцягну хлыбазіныю, станіш. Сўдзіржу вам нійдзе німа, куды ні пашлю, усюдых атлічаіціся. У Віктыра былі коні, здзержу ім ні было. Хырашо, што ўнялі троху, саўсім жа сўдзіржу ні было. Пыглядзіш, адз Зорькі вырысьціць жырыбок — здзержу ня будзіць. І етому сўдзіржу ня будзіць, як большыму.

Здзержываць сябе. *Утрымлівацца ад выяўлення пацуццяў.* Зьдзержывый ты сябе троху, чаго табе с кáжным зыдацца. **Зак. Здзяржаць (здзержаць) сябе.** Нада было здзіржаць сябе, чаго было ны ражон лезць. Ну разві ж ён здзержыць сябе ня можыць, за што тут было сваріцца. *Гл. Дзяржаць сябе.*

З дна марскога. *Адтуль, адкуль амаль немагчыма.* Ты Сьціпана толька выпрасі, ён з дна марскога што хочыш дыстаініць. Ты можа толька з дна марскога ні дыстываў.

З дня ў дзень. *Кожны дзень на працягу значнага часу.* Іна зь дня ў дзень ходзіць ны работу, ды і стыраіцца ні абы-як, аттуля і трудадні. Як грібы прулунуліся, з дня ў дзень прыпадаіць у кустах.

З другога цеста, *жарт. Не падобны; іншай натуры.* Большый влітый тата, а меншый саўсім з другога цеста, і духым Аўласёнковым ні пахніць. Пецьку пыбядзілыся, разбіўся: трябух шшывалі, во табе й з другога цеста.

З душою. *Шчыра; старанна; па-чалавечы.* Каб атнёсься з душою, і ён ба саўсім другім быў. За што ні бяреца, усё дзелыць з душою. Пыдыйшла з душою, ён усё і рыскызаў.

З'едзь ідзець, цяп., пр., буд. *Пра адсутнасць міру, нармальных узаемаадносін.* Каторый год між імі зведзь ідзець і кынцá ня відна. Доўга ішла зведзь, усё адзін другога нечым пыдзьдзіва́лі, а тады грЫзьліся. І паверь мне, што ета зведзь у іх ішчэ доўга будзіць іціць. **Зак.** **З'едзь пашла, пр., буд.** Посьлі хрЫсьцін нешта пышла́ і пышла́ зведзь. Есьлі ўжо зведзь пойдзіць, то дыбра́ ня будзіць.

З'есць грака (шмяка), жарт. *Упасці, паваліцца.* Такого зьеў грЯка, што чуць устаў. ГрЯка зьясі тут, аж дзівіцца будзіш. Што, зьеў шмяка,— астарожній будзь, ні насіся на злом гылавы́.

З'есць дулю, іран. *Нічога не атрымаць.* У ХрЫсьцянкаў палўчыць — дулю зьесьць і абліжыцца. Дўмыў, ого, будуць яму горы ныкладзіны, ажно зьеў дулю.

З'есць і не аблізнуцца. *Не пад'есці, праглынуць у імгненне.* Сколька там было, зьелі і ні аблізну́ліся. Яму трі хўнты кусюган́ кладзі, тады хва́ціць, а скрылёк зьесьць і ні блізьнецца.

З'есць (праесць) зубы. *Набыць вялікі вопыт.* Зы пігна́цыць гадоў зьеў зубы на кожных, толька ў рукі возьміць, і зразу відзіць ікая. Я тут, можа, ў такіх дзіла́х зубы праеў, а ты зьбіра́іся мяне ўчыць.

З'есць разам пуд солі. *Шмат зрабіць разам.* Бувáіць, ш чылавекым пуд солі ра́зым зьясі і то ды кынцá ні раску́сіш. Нада ні адзін пуд солі разым зьесьць, каб чылавека пызна́ць.

З'есць у бога цялёнка, жарт. *Правініцца.* А ці Хведзя зьеў у бога цялёнка, што ён ста́ніць клáніцца пірід Гаўрліхю. Яны ў бога цялёнка ня зьелі, ім нечыга душою крівіць.

З'есць хваробу (хваробы), груб. *Нічога не атрымаць.* Ня хочыш ка́шы, хваробу зьеж. Бярі, што даюць, ато хваробу зьясі. То табе ні так, ета ня етык, ну хваробы зьеж.

Зжываць (зганяць) са свету. *Даймаць прыдзіркамі, ствараць невыносныя ўмовы.* Зы ірунду́ — зу курей пысваріліся і ўзя́ліся жжываць чылавека са сьвету. Ніхай ба яны мяне папробывылі згыняць са сьвету, я б ім пыкызаў. **Зак.** **Зжыць (сагнаць) са свету.** П'яный крІчаў, жжыву́ са сьвету, а прыцьвірязіўся: ты зна́іш, ты мой са-

мый луччий друг. Каго ты хочыш сыгнаць са сьвету, ці ты забыў, што яны цябе, шчытай, узгудувалі. *Узмацн.* **Пазжываць** (пазганяць) **са сьвету**. Ня то што выланты-ріць пычануць, а гатовы пыжжываць са сьвету. Яны даўно запоіныя, пызгынялі б са сьвету нас, каб маглі. *Працягл.-фінальн.* **Нажываць** (назганяць, дажжываць, дазганяць) **са сьвету**. Тады іх воля была, у, сколька яны ныжжывалі са сьвету. Дажджэсься, нызгынйіш са сьвету, як сымаго патуруюць,— такім-то вырацілым задзелуўся. Што ж тут яшчэ хацець, думыў ні разу уніму ня будзіць, ажно дыжжываў са сьвету. Дызгыняюць са сьвету, абру-зумыцца калі-небудзь.

З жыру бясіцца, *неадабр.* *Разгульнічаць*. Дзельць жа нічога ні зыстыўляюць, чаго ж ім ж жыру ні бясіцца. *Зак.* **З жыру збясіцца**. Каб пыстыяла сь сярном дзень у дзень ды пыцігала во карзінкі, як мы, дык ба знала, пачом хунт ліха, а так што ёй атхадзіла — ж жыру й зьбясілыся. *Пачын.* **З жыру ўзбясіцца**. Узьбясіўся ж жыру: кідаіць Машку, пойдзіць к Каці,— ныжывець. *Непайн., множн.* **З жыру пабясіцца**. Летыся пыбясіўся ж жыру, а селіта пыцішэў. Усе яны пыбясіліся ж жыру, дзельць жа ні за што ні бяруцца. *Законч.* **З жыру адбясіцца**. Кузьмовіч ж жыру адбясіўся, хваціўся за розум. *Працягл.-фінальн.* **З жыру набясіцца** (дабясіцца). Тады яны вун як ныбясіліся ж жыру, воля была на ўсё. Дыбясіліся ж жыру, цяперя думыюць, айдзе якей клок сена узяць, хуць карову вядзі ны бызэр.

З-за вугла. *Спадцішка, вераломна*. У вочы харошый, мяккій, хуць ды раны прікладыай, а з-зу вугла што хочыш гаўкніць. Ткачонык любіць з-зу вугла ўкусіць.

З заплюшчанымі (закрытымі) **вачамі**. *Дасканала ведаючы*. Што тут іціць, тут з заплюшчынымі вычамі дойдзіш. Клубкі твае з закрытымі вычамі найдзіш: пыдыйшоў к сталу і барі.

З (з-пад) **іголачкі**. *Зусім новае*. Прііжджаў — пальто с іголычкі, касьцюм быгатый-быгатый,— рызадзет, што куды там. Што ты гаворіш ношыный, пулушубык толька с іголычкі. Абоя рызадзеты с-пид іголычкі, відна, ладна зырыбатуюць. Ныпрянут с-пид іголычкі, як сяньня з мысьцярской.

З зубоў ірваць (вырываць), *асудж.* *Браць, забіраць нахабна*. Ай, пірістань ты ўжо ў чылавека з зубоў ірваць

етяя клачкі, ці ты йшчэ мала нагрэбся лісавэя траві. Як ім ня стыдна з зубоў вырываць пасьледнія трыпкі. **Зак. З зубоў вырваць.** Ня то што сваё ўступіць, а й чужою з зубоў вірвыць. *Узмацн.* **З зубоў павырываць** (павырваць, папавырваць). У сымаго нічога ні было дужа, а што й было, з зубоў павырывалі. Луччы ні пыказывай: ні агледзісься, як з зубоў павырвуць. Сіньнічка гудуваў, жыціна якая было і тряхольля трошку вісела — усё з зубоў пыпавырвалі.

Зімою снегу не купіць (не дакупіцца, не выпрасіць, не дапрасіцца), *асудж.* *Пра вельмі скваннага.* Марінка тыкаў, што ў яе зімою сьнегу ня кўпіш. Хочыш ты грошы у Ільлёвых пазычыць, у іх сьнегу зімою ні дакўпісься. Ня йдзіця і ні страміціся, тама сьнегу зімою ня віпрысіця. Што жаднысьць дзельіць ш чылавеком: зімою сьнегу ні дапрасісься. **Зімою снегу купіць** (дакупіцца, выпрасіць, дапрасіцца). Ты ў іх паспробый зімою сьнегу купіць. Такей, што зімою сьнегу віпрысіць, і то нільзя. Снегу зімою дыпрасіцца ня пробый, а ня то ныпрятку дасьць табе.

З калена выламываць. *Даваць, даставаць, тое, што немагчыма зусім.* С калена выламывыць сьвердзіл я табе ня буду. **Зак. З калена выламаць.** Ці я табе с калена вілымыю тае сьвёклы, я сымá пызычáла ў Кыстылёўны. Ну, раз німá, то с калена ня вілыміш. *Множн.* **З калена наламаць** (навыламываць, павыламываць). С калена ніто ж ні нулумáіць інструменту, купіць нада, зыкызáць. Хто ж вам с калена нывыламывыць пругоў, раз німá, то німá. Рáзьві ты с калена пывыламывыш, што абішчáіш. Есьлі німа, с калена ні пывыламывыоць.

З камароў (вѳраб'ѳѳ) **нос,** *жарт.* *Вѳѳмі малы.* Сам с кымароў нос, а выкамѳрѳвыць нѳвѳсь як. Тут і ўзрослыга атамѳць, за серца схвáціць, а ѳта работнѳк с кымароў нос. Зѳ віряб'ѳѳ нос пырасѳнка, а гўкыць як бальшѳй.

З кандачка, *неадабр.* *Не абдумáйшы.* С кындычкá што зѳдзельіць, а тады — ай-яй-яй, што ж ѳта пулучѳлыся, я ж так ні хацѳѳ.

З капылля далоў. *Павалѳцца, злегчы.* Там ішоў нічога, а во тут, ужо ў празорѳні, с капыльля далоў. І я зыхвырáла, і ѳн с капыльля далоў, печ прукурѳць некыму. *Гл.* *З ног далоў.*

З кваском. *Кіславаты (пра яблык, грушу).* Бярі-ка пробуй во етыя с кваском, ты такея любіш. Мне яблыкі каб с кваском, салодкіх ні люблю.

З кожи лезць (вылязаць, вылазіць, вылузкывацца), *неадабр. Празмерна старацца.* Ніхай сабе, а ён с кожи лезіць, каб лішній трудадзень заробіць, — ну плоцюць жа нічога. Дужа я стáну с кожи вылізаць, сколька ёсьць, столька й лáдна, ці мне ў магілу браць. Нечыга мне с кожи вылазіць, сколька зароблю, то й маё. С кожи вылузкыцца, так стыряцца, кáжыцца б, увесь луг зыгріблá. **Зак. З кожи вылезць** (вылузнуцца). Каб толька сваім што здзельць, с кожи вьліз ба. Я ж с кожи табе ня вьлузнуся, і так за дзiнь у пень вьбілыся, на ныч ніхай другея йдуць. *Узмацн.* **З кожи павылязаць** (павылазіць, павылезць, павылузкывацца). Так стыряюцца, так бяруць, глядзі што с кожи павылізаюць. Глядзіця, толька с кожи ні павылазья. Гатовы с кожи павьлізьяць, каб адно свайго дабіцца. Тут яны с кожи павылузкывыюцца, ну свайго ня ўступюць.

З краю ў край. *Усюды.* Нільзя нікуды выпрыўляцца, выдá с краю ў край. С краю ў край такея, як ты, ныўряд ці растуць.

З кукішам (хвігаю) **носа** (шапкі) **не дастаць**, *іран. Пра вельмі ганарлівага.* У цябе ўжо с кукішым носа ні дыстаць, ці ні рана пычаў так зыдвацца. Такей стаў гынарістый, што с кукішым шапкі ні дыстаніш. Раз вьйшыў у нычальства, у яго с хвігыю носа ні дыстаніш. Тады яны зямлі пыц сабою ня чулі, с хвігыю шапкі ні дыстаць было. **З кукішам** (хвігаю) **нос** (шапку) **дастаць**, *адзiнк.* Паспробый с кукішым у яго нос дыстаць. Можá толька с кукішым шапку дыстаніш. Так зывáжнічыў, што й с хвігыю нос ці дыстаніш.

Зламя галаву, *неадабр. Шпарка, імкліва; вопрамеццю; безразважна.* Дакруціцяся, кылі так носіцяся злымя гылаву. Ні ляці злымя гылаву, можна спакойна йціць.

З лет вон. *Пра глыбокую старасць.* У моладысьці ён быў склейный, што ня здзельць — як ячка, а цяперя ўжо зь лет вон.

З лёгкаю душою. *З чыстым сумленнем, без шкадавання.* Я прыдаю зь лёхкыю душою: ты ішчэ мылыкá пыясі. Ні знаю, гываріў, што йдзець зь лёхкыю душою.

З лёгкай (лёгкія) **рукі**. *Дзякуючы добраму прыкладу.* Так во зь яго лёхкый рукі мы й гадуём малошніц. Можна с твае лёхкія рукі пойдуць гудувацца ладна.

З лёгкім серцам. *Шчыра, без трывогі.* Паехыла я атўлицька зь лёхкім серцым. Выкыжыць зь лёхкім серцым каго хочыш, і дайжа ні зыбрыдзіць у яго нійдзе.

З ліца. *Са знешняга выгляду.* Зь ліца нічога, а як там ужывецца зь ёю, хто ж іх знаіць. Зь ліца́ як зь ліца́, а худзь ба хра́кцір ладный.

З лішнім (лішкам). *Звыш меры, нормы.* А па-мойму яны цямуцца ужо зь лішнім. Заплоціш сотню зь лішнім, ня меншы. Тут я пуд, тут пуд зь лішкым, ты ж вазьмі зы хахол, пыднімі.

Злосці не хватаць. *Пра надыход абыякавасці ў злаванні.* Другей раз так дывядуць, што злосьці ні хвытаіць. Ніякія злосьці ні хвытала на тых бусурма́ныў, настолька яны душу выідалі. *Зак., рэдкаўж.* **Злосці не хваціць**. Ні ў кога б злосьці ні хваціла раз зы разым унімаць вас.

Злэй (злый) **на язык**. *З'едлівы.* К Кузьме толька пупадзіся, ён злэй ны язык. Коля быў злый ны язык, дужа, бувала, ні рашу́ціцца.

Злэй (злый) **язык**. *Пра з'едлівага.* Найшліся злэй ізыкі, дынясьлі, і каму ён так стаў колык. У Трахіма быў злый язык, ды яшчэ якей.

З маё. *Столькі, колькі я.* Пыжыві ды пыспытай з маё, тады пызнаіш, пачом хунт ліха. Выцірпі з маё, а тады гыварі. Сядзець ды руссуждаць кажному лёхка, а каб пірinyaсьлі з маё, тады б іначы гыварілі пра ўсё.

З макава зярэнца. 1. *Вельмі маленькі.* Там і кумушок быў з ма́кыва зярэнца, а зуб вы́крышыў. Радзіўся во такей, з ма́кыва зярэнца. 2. *Вельмі мала.* Зьеў там з ма́кыва зярэнца.

З маладых гадоў. *Ад самага дзяцінства.* З мыладых гадоў пашоў па плотніству. Хы́рліць з мыладых гадоў, усё яму нідылігаіць.

З маладых, ды ранній, неадабр. *Пра спрытнага не па гадах.* Ты, я віджу, з мыладых, ды ра́нній, ра́ншы бацькі на шы́бініцу лезіш.

З маладых нахцей, рэдкаўж. *Ад самага дзяцінства.* Вам цяперя ня тоя, што нам было, мы з мыладых нахцей зы работу браліся. З мыладых нахцей г дзелу прівучаны.

З малаточка, жарт. *Новенькі.* У цябе тухлі з мылаточка. Рызадзеўся — усё з мылаточка, а зыдываньня ня-мерныя.

Змарозіць чапуху (ярунду, чуш), *неадабр.* *Сказаць глупства, бязглуздзіцу.* Адзін якую чупуху змарозіць — і пашло гуляць ат ізыкá к ізыкú: гыварілі, гыварілі. Ніхто там ні пірюстрыюкаў і ні зьбіраўся пірястрець, ета змарозілі ірунду. Змарозіць тую чуш мог толька Аксён, кромі яго ніхто б ні дадумыўся.

Зматываць вудачкі. *Пакідаць месца.* Пыра зматывыць вудычкі, нечыга ждаць у моря пагоды. *Зак.* **Зматаць вудачкі.** Так скорінька змытаў вудычкі, што ніхто й ні замеціў, айдзе й дзеўся. *Узмацн.* **Пазматываць** (пазматаць) **вудачкі.** Як нашы хлопцы пыдыйшлі яшчэ, яны жыва пызматывылі вудычкі. А я дзіўлюся, чаго б, думыю, так скоро яны пызмыталі вудычкі.

З места ў кар'ер. *Адразу.* Пыдыйшла і бяз доўгіх рызгаворыў зь места ў карьер: ці думыіш з маёю дачкою схадзіцца? Ета зразу бяруць зь места ў карьер, ціріш час астынуць.

З мухамі ў галаве, неадабр. *Дурнаваты, бесталковы.* Што ат яго хацець, кылі ён з мұхымі ў гылаве. Пупала сабе нейкыга з мұхымі ў гылаве, троху жывучь.

Змяіный выпаўзень, абраз. *Нягоднік, паскуднік.* Я тога змяіныга вьпыўзья і знаць ні хачу. Пыцягнуліся некуды з Мыланкіным змяіным вьпыўзьянім.

Змяя падкалодная, асудж. *Злы, каварны чалавек.* Ты яшчэ ні знаіш такея змяі пыткалодныя. Аксюта нысты-яшчыя змяія пыткалодныя, во хто йна.

З налёту (наскоку). *Раптоўна, не задумваючыся.* Тыя ка мне з налёту, дык я ажно спужаўся. Чаго ён кідыцца з налёту? Яны думылі, з наскоку што зьдзельюць, — ні ўдалося.

Знаць меру. *Устрымлівацца ад празмернасцей.* Вот ці знаіш ты калі-небудзь і ў чом-небудзь меру? Ува ўсім усякім у первую вочырідзь нада знаць меру.

Знаць (панімаць) **толк.** *Добра разбірацца.* Пархвен знаў толк ў каровых, бувала, толька гляніць і зразу скажыць, ці купляць, ці не. А чаго ж, Ганна пынімала толк у жызьні, ня то што ты. **Зак.** **Увазнаць** (пазнаць, паняць) **толк.** Айдзе глумаку ўвызнаць толк у чом-ліба. Ці пызнаў толк, як яны цябе надулі? Пыняў толк, чаго г дзеўкым бегуюць.

Знаць сабе цану. *Высока ацэньваць свае якасці, весці сябе паважна.* Хведзька знаіць сабе цану, ён ня пойдзіць, як другея, піць сь первым устречным. **Зак., рэд-каўж.** **Увазнаць** (пазнаць) **сабе цану.** Раз ты ўвызнаў сабе цану, то што й гываріць с табою. Што ж, яны пызналі цяперіцька сабе цану.

Знаць сваё места. *Быць сціплым.* Я ўсігда знала сваё места, ня лезла, куды мне ні нада. Яны збутуражуцца к Полькі к Паўлыўні і пашлі гылыгалець, а я ўсігда знала сваё места.

Знаць [усе] хады і выходы. *Умець выйсці з любога становішча.* Ціхона ні прывядзеш ні ў чом, ён знаіць хады і вьхыды зь любога пылажэнія. Ну глядзі, надзеімся толька ны цябе, ты знаіш усе хады і выхыды. Аціраўся лі пісарёў, с памошнікым круціўся, дык знаў усе хады і вьхыды.

Знаць цану. *Высока ацэньваць.* Ён усякый вешчы знаіць цану, бірягець як нада. **Зак.** **Увазнаць** (узнаць, пазнаць) **цану.** Раншы ж усё табе жонка ні так, жонка ня етык, а цяперя ўвызнаў жонкі цану? У вайну і скарынычкі узналі цану. У жызьні прідзіцца пызнаць цану усяму.

Знаць цану-меру. *Паводзіць сябе сціпла.* А ты думыш, твая Пёкла знала каму-небудзь цану-меру? Нада знаць зыдачым цану-меру.

З неба валіцца. *Прыходзіцца, даставацца вельмі лёгка.* А па-твойму мне зь неба ўсё валілыся? — я работыў ні пыкльдаючы рук.

З неба (луны) зваліцца. 1. *Прыйсціся, дастацца вельмі лёгка.* Есьлі рук ні прыложыш, само зь неба ні зваліцца. Каб з луны звалілыся, ні дажджэсься, нада і пыразмысліць, і ні прыспаць, і пыпацець. 2. *Нечакана з'явіцца.* Табе гоьці усё дно як зь неба зваліліся. Ты што з лунь

зваліўся, ніждана-нігадына. 3. *Вывіць незразумелую недасведчанасць*. Ці ты зь неба зваліўся,— пры Сашку ужо ўсе даўно знаюць. Пряма з луні зваліўся — ня чуў, што тут ізыкамі выбрызкілі. *Узмацн. З неба пазвалівацца*. 1. Жджы, усё само сабою зь неба пызвалііцца. 2. То, буваіць, німа-німа, то як зь неба пызваліюцца — усе разым. 3. Вы сяньня усё дно што зь неба пызвалівыліся, пра ета даўно знаюць усі.

З небаьшым. Крышку больш. Було ў тым куску хунты трі з нібаьшым. Так, на вока метрыў пяць зь нібаьшым было, а што яны трілюдзюць?

Зніжаць тон, звыч. іран. Гаварыць спакойней. Нада зьніжаць тон, так рызгавор ні палўчыцца, сам знаіш. **Зак. Знізіць тон.** Зразу было слова яму ні гыварі, а тады патрошку-патрошку зьнізіў тон. **Множн. Пазніжаць тон.** Прі мне пызьніжалі тон, знаюць, што са мною ні сарвўць дўжа. Спірва, знаіш, як пыдняліся—с колым у глотку ня ўлезіш, толька посьлі пызьніжалі тон трошку.

Знімаць паследнюю рубашку. Разараць. Во совісьць— зьнімаць пасьледнюю рубашку, а яны ж, уродзі, дайжа сваімі шчыталіся. **Зак. Зняць паследнюю рубашку.** Уся сім'я проклітыя, што зьнімуць пасьледнюю рубашку, і бацька такей, і дочкі па ім пашлі. **Множн. Пазнімаць пасьледнія рубашкі.** Надзейся, што сваё ўступюць,— з другіх пасьледнія рубашкі пызьнімаюць.

Знімаць стружку, іран. Прабіраць, лаяць. Як сталі зьнімаць зь яго стружку, як сталі — круціўся, што ўюнны гырячый ськўрадзе. **Зак. Зняць стружку.** Ты дажджэсься, што сь цябе яшчэ раз зьнімуць стружку, луччы некуды зьнімуць. **Непаўн. Пазнімаць стружку.** Як пызьнімалі стружку, пірістаў гыкыць, слова скажыць, дык рызьбяреш. **Працягл.-фінальн. Назнімаць стружку.** І стружку нызьнімалі зь іх, і ўсёроўна цілпнямі асталіся, як былі.

Знімаць шапку, звыч. іран. Паводзіць сябе дагодліва, лісліва. Я відзіў, як ты зьнімала шапку піріц сватым. **Зак. Зняць шапку.** Што ж ты ня хочыш зьняць шапку піріт кумою, пызаві, пыстаў бутылычку. **Непаўн. Пазнімаць шапку.** Пызьнімалі шапку пірід Гаўрылію, думылі, што раднёю стануць. **Працягл.-фінальн. Назнімаць шапку.** Сколька Мішка нызьнімаў шапку піріц Саўкінымі, проста чўда.

З ног да галавы. *Увесць.* У тванішчы з ног ды гылавы, цякець, плувець зь яго. *Гл. З галавы да ног.*

З ног далоў. *Упасці, злегчы.* Ішоў, ішоў, а тады з ног далоў пысарёд дарогі, пряма ў пылі, дык чуць аткаілі. Ету зіму Аксюта з ног далоў, дайжа ні пыднімаіцца.

З ног на галаву. *У беспарадак.* З ног ны гылаву там пірвярнулі ўсё чыста, ні рызбяресься, што ды чаго.

З носа (галавы). *З кожнага прысутнага.* Па трыячкі з носа ськінуліся, пару паўлітрыў узялі, закускі троху дый выпілі. Пу рублёўкі з гылавы, во й гырманісту будзіць уволю.

Зорак з неба не хватаць. *Пра пасрэдня здольнасці.* Твой Сямён зорік зь неба ні хвытаў. Зорік зь неба ён ні хвытаіць, ну чылавец хызійлівый, можна жыць.

З-пад зямлі. *Любым шляхам.* Ён такей праньрлівый, с-пыдзь зямлі што хочыш дыстаніць. Ты ж ні с-пыдзь зямлі бяреш такея кохтычкі.

З-пад палкі. *Па прымусу.* С-пыт палкі толька што і здзелыіць. Ніхай вядро вады пріясець, і то толька с-пыт палкі.

З-пад рук. *У час патрэбы.* Каб у мяне так с-пад рук схвацілі, я б тожа богу ні маліўся б.

З-пад [самага] носа. *З вельмі блізкай адлегласці.* С-пад носа схвацілі,— хто й як, мы ні замесілі. С-пыц сáмыга носа уцёк аць цябе пацьцёлык, і ты стыяў, куды ж ты глядзеў.

З паследняга (паследніх сіл). *Прыкладаючы ўсе намаганні.* С пасьледніга стыряліся, каб дагресьць усё, ні кідаць ны заўтра. С пасьледніх сіл выбівáліся, каб выўчыць абоіх. Цягніцца с пасьледніх сіл, каб ад другіх ні астацца.

З паталка, неадабр. *Без падстаў, не маючы ніякіх даных.* Наверна, ты с пытылка ета ўзяў. С пытылка гаворіць, большы ніаткуля ён ні пачуў.

З патрахамі. *Поўнасю.* Ён, каб прімеў, с пытрыхамі б цябе прыглыціў. Зыбралі ўсё с пытрыхамі.

З паўслова. *Адразу, без доўгіх тлумачэнняў або размоў.* Пецька ўжо наўчыўся с паўслова пынімаць. С паўслова схваціў, к чаму гаворіцца.

З паходам (хвосцікам). *Крышку звыш меры*. Зьвесілі, дык трі хўнты с паходым. Кажыцца, нібыльшяя клўмка, а пыцягну́ла два пўды с хвосцікым.

З пенаю [кала рота]. *Горача, злосна, заўзята (даказваць, спрацацца)*. Сь пенью дыка́звывыў, што тут ніхто ні вінува́т. Як пацскочыць Мутрунёнык сь пенью кыла рота: нашто вы яго трогы́ця.

З перапою. *У выкіку ап'янення*. Сь пірапою дык двору ні пупаў, у Мільлянёнкыву пўню зываліўся і спаў тама ўсю ноч.

З первага слова, адз., мн. *Адразу, без доўгіх размоў*. Я сь первыга яго слова пыняў, што тут нешта ні так. Сь первых слоў ста́ла ясна, што яго пыцстрыпалілі, і дужа пыцстрыпалілі.

З первага ўзгляда. *Па першаму ўражанню*. Мы сь первыга ўзгляда апрідзялілі, што ён зы чылаvek. Ідзі, ты яго сь первыга ўзгляда пызна́іш.

З первых рук. *Непасрэдна*. А ты лўччы вазьмі ды зайдзі г Дзянісывым, там ты сь первых рук усё ўзна́іш. Ай, піраку́пка хужы німа, калі што браць, то сь первых рук.

З перцам (перчыкам), *іран*. 1. *Дзёрзкі*. Сь перцым дзеўкі, кыла іх дужа ні паходзіш, ні пылыта́ісься. Ганна была сь перчыкым, угадзіць ёй было ого як трўдна. 2. *Дзёрзка*. Яму пыкызалыся, што сь перцым скызала, як узьняў шуры-буры. Як ска́жыць што сь перчыкым, дык і крыць нечым.

З петухамі. *Вельмі рана*. Сь пітухамі як устанім, дык і ныпрудзёмся і печ вытыпім ды дня. Сяньня пыднїліся сь пітухамі. С курямі лажысь, сь пітухамі ўстывай.

З прахладцаю. *Без натхнення*. Тут ты нешта бяресься зы работу с прыхлáццыю. С прыхлáццыю устрецілі зяця, нечым ні дыгадзіў.

З пустымі карманамі, *радзей з пустым карманам* (карманом). *Бедны, без грошай*. І ўсігда́ будзіць с пустымі кырмáнымі, раз прыпівáіць усё чысьцінька. С пустым кырмáным дренна жыць. Сядзеў месіц с пустым кырманом: усю палучку рыскаціў з друзьямі, во й гыварі.

З пустымі рукамі. *Нічога не купіўшы, не ўзяўшы; нічога не дабіўшыся*. Ну як жа с пустымі рукамі у атведкі

іціць, ня пойдзіш с пустымі рукамі. Дзень прутрубіў і прішоў с пустымі рукамі: ні дыждаліся стыршыны.

З пушкі не прабіць. *Пра немагчымасць пераканаць.* Лявона ня то што чым дойміш, яго с пушкі ні праб'еш. С пушкі ні прабіў ба — такей зыкарыюзлай. **З пушкі прабіць.** Ты яго с пушкі папробый прабіць. Можа толька с пушкі і праб'еш, і то ці ўдасца.

З пялёнак. *З ранняя дзяцінства.* Калі хочыш, каб дзіцёнык дзіцёнкым быў, прівучай яго к рабоці сь пялёнык. Ты, знаць, сь пялёнык брiхачць наўчыўся.

З п'яных вачэй. *У стане ап'янення.* Упёрся ў балота с п'яных вачэй, каб людзі ні нырваліся ды ня выцігнулі — заліўся б.

З ранніх, іран. *Незвычайна развіты; празмерна скрыты, цікавы.* Я віджу, ты з раньніх дужа, усюдых сўіш свой нос, куды ня просюць. З раньніх жа ты, як матка твоя.

З рання да змяркання. *Усё жыццё.* Што тут скажыш пра Доську: гурювала іна з раньня ды зьмірканьня. Ні ўдылася жызьня з раньня ды зьмірканьня.

З рота тарчэць. *Пра вельмі нясмачнае.* Во сьпіклá хлеб дык сьпіклá, ён жа з рота тарчэць, куска ні праглоціш.

З рук. *Прыватным чынам, у прыватніка, выпадковага гандляра.* З рук — пупалыся кўртка — купіў, кáжыцца, ні пыха́я. Нашто табе з рук браць, такога дыбра і ў мыгазіні вáлым нывáліна.

З рукамі атарваць. *Купіць з вялікай ахвотаю.* Ты прыдываць ня ўмеіш, у мяне з рукамі атарвўць. Толька узьнісла ны бызár, чуць з рукамі ні атырвáлі, рысхвытáлі ды чысначыны у міну́ту.

З рукамі і нагамі. *З вялікай ахвотай, усё цалкам.* С такімі пулушубкымі толька пыкажы́ся ны бызár, з рукамі і ныга́мі схва́цюць.

З рук не спускаць. *Падоўгу трымаць на руках.* Што ў цябе зы прівічка, што ты ні спуска́іш ма́лыга з рук. **З рук спускаць.** Худзь ба іна спуска́ла калі хлыпá з рук, дык не, бянтэжыцца зь ім і бянтэжыцца, а ён як цяльпўх.

З рук (плячэй, плеч) **далоў**. *Пра вызваленне ад аба-
вязкаў, клопатаў*. Скарей ба нам з рук далоў ету выла-
кіту, худзь ба вальней уздыхнулі. Адна забота с плячэй
далоў, мукá ёсьць, а заўтра нада у хворыст зьездзіць.
Выбрылыся, схадзіла, цяпера забота с плеч далоў.

З рук у рукі. *Непасрэдна*. Нада було пірідась з рук
у рукі, яно б і ні прыпала. Такея вешчы з рук у рукі адда-
юць. Ададай з рук у рукі, дык будзіш спакоін.

Зрушыцца (стронуцца) **з мёртвай точкі**. *Прыйсці
ў рух*. Што там чўтна, ці зрушыцца тваё дзела зь мёртвой
точкі? Калі стронулыся зь мёртвой точкі, то можа як пой-
дзіць скарей.

Зрушыць (стронуць) **з мёртвай точкі**. *Прывесці ў рух*.
Калі Піліп возьміцца, ён зрушыць зь мёртвой точкі, а
бізь яго ні папхнеш. У райспалкомі мне пымаглі стронуць
зь мёртвой точкі, а сільсавет толька вылакіціў.

Зрываць (сарываць) **маску**. *Выкрываць*. Якую ты зь
яго будзіш маску зрываць, што ён — айдзе прывініўся,
ці мы ні знаім, хто ён такей, — ны вычáх вірыс. Ты ўмеіш
сáрвывыць маскі, во каб сь цябе сьрваць. **Зак. Сарваць
маску**. Дужа ні храбріся, найдуцца людзі, сь цябе сар-
вўць маску. *Множн.* **Пазрываць** (пасарываць) **маскі**.
Што, хырашы стáлі, як маскі пызрыва́лі зь іх. Даўно нада
было пысарвывыць маскі, ато й так доўга бушувáлі.

Зрэзу няма, цяп., пр., буд. *Пра вельмі добры ўраджай*.
Лі Глубокія кына́вы жыта зрэзу німа́. Ці помніш, як ат
Ільлёвыя мяжы́ гною ўбўхылі, пышаніца вірысла — зре-
зу ні было. Кылі пагода ні пыткыча́ць, тут жы́ту зрэзу ня
будзіць.

З сабакамі не найціць (не знайціць), *неадабр.* *Пра
вельмі добра схаванае*. Як схува́ць што, с сыба́кымі ні
найдзіш. Яны схува́ліся, што с сыба́кымі ні знайшоў ба.

З секунды на секунду. *Вось-вось*. Сь сікўнды ны сі-
кўнду должны падбежч, я даўно пыслáла. Жджом сь
сікўнды ны сікўнду, ды ўсё німа.

З серадзіны на палавіну (з серадзінкі на палавінку).
Ні добра, ні дрэнна, збольшага, пасрэдна. Вот, сь сіря-
дзіны ны пылавіну троху зьяпілі, пўнчына ж нейкыя
пулучы́лыся. Яны ўсігда так дзельюць, сь сірядзінкі ны
пылавінку.

З сердца выриваць (выкідаць). *Прымушаць сябе забыць*. Так ужо ты будзіш і сь сердца яго вырываць. Раз так дзельіць, то й сь сердца выкідай, дужа яго жалець, чорта, нада. **Зак. З сердца вырваць** (выкінуць). А ты думыш мне Сяргея лёгка было сь сердца вырвыць? С хаты выгнню і сь сердца выкіну, раз так атносіцца. *Узмацн.* **З сердца павырываць** (павыкідаць). Саветывыць лёгка, а толька як ты павырываіш сь сердца, столька ўремя пражыўшы ўмесці. Клыпаціла, гурова́ла, біспакоілыся — хва́ціць,— сь сердца павырыва́ла і большы дайжа ня ўспомню.

З серцам. *У злосці.* Мала што ў жы́зьні бува́іць, калі можа і сь серцым ска́жыш. Буркнуй сь серцым і пашоў скарей.

З толкам. 1. *Разумны.* Максім с толкым чылавец, абычаго ні тріпанець. 2. *Разумна.* Во ета, я віджу, с толкым здзельына. Ты ж с толкым рыскажы, чылавец жа ні знаіць тут нічога, первый раз.

З тры корабы, неадабр. *Вельмі многа (нагаварыць).* Ныплялі ўсякія лухты с трі корыбы. Во прідзіць Аўсей, ён ныгаворіць с трі корыбы.

З трэціх рук. *Праз іншых.* Мы пачу́лі ужо с трецціх рук. Што там узна́іш с трецціх рук, айдзе праўда, айдзе ніпраўда.

Зуб за зуб. *Пра непрыязныя ўзаемаадносінны.* У Высіля с Хомкыю ужо даўно зуб за зуб ідзець. Неік пычалася зуб за зуб, і цяперя адзін другому на сьлед ні нуступаюць. Ці ета сяньня толька так зуб за зуб, у іх пашло с прошлыга года.

Зуб на зуб не пападаець, цяп., пр. *Пра змерзлага да дрыготкі.* Укацілыся у хату, дык у мяне пряма зуб на зуб ні пыпыдаіць. Куды яму яшчэ на холыд, ён трэсься толька што, зуб на зуб ні пыпыдаў. **Зак. Зуб на зуб не пападзець.** Пірікалеіць у плашчыку, у яго зуб на зуб ні пупадзець.

Зубы лупіць (скаліць), *груб.* *Смяяцца здзекліва.* Нічога тут сьмешныга німа, вам каб толька зубы лупіць. Стыялі там збоку, скалілі нешта зубы. *Непаўн.* **Зубы палупіць** (паскаліць). А ніхай, палупіюць зубы ды пыцягнуцца, а ўспыкаівыючы сьмеху толька надзельыш. Есьлі яны пыскалілі зубы, дык што мне ат таго здзельылыся. *Пра-*

цягл.-фінальн. **Зубы налупіць** (наскаліць, далупіць, даскаліць). Нулупілі зубы — ляцелі сь сянец тыршма носым. Адзін ужо ныскаліў зубы — рявець, цяперя твья вочырдзь. А во так зубы дулупіў, што стыяў паўвечыра ў вуглў. Дыскаліш ты ў мяне зубы, узноў палўчыш, што на той нядзелі було.

Зубы паламаць (абламаць, паламіць, абламіць, зламаць, зламіць). *Пацярпець няўдачу.* Са мною табе ні зь Дзімідзёнкым, зубы пулумáць можыш. Не, на мне ты зубы аблумáш скоро. Глядзі, глядзі, храбрец, зубы пыламіць тут можна. Зь Лявоным ты мігым зубы абломіш, ета ні сь Цімошыхью хвытацца. Ні знаю, як тут пуцступіцца, злумáць зубы тут злумáш. Гываріла, ён будзіць дзельць, што захочыць, а тут зламіў зубы. *Узмацн.* **Зубы паабламаць** (паабламываць, паабламіць, паабламліваць). Цяперя храбры, што тэй дзяржыць іх, а паедзіць — скоро зубы пыаблумáюць. Чаго хацелі, таго і дыждáліся, пыаблáмывылі зубы і ня пікнуць большы. Пабломюць зубы і твае вогірі, дугуляюцца с агнём. Сам увідзіш, як пыблáмлівыюць зубы, нядоўга астáлыся ждаць.

Зубы прадаваць, неадабр. 1. *Попусту, бязмэтна знаходзіцца.* Мыланка там, відзіла, зубы прыдывáла, тарчэла кылы шумінічáнь. 2. *Смяцца беспрычынна.* Стыяў ба, зубы прыдывáў і большы нічога.

Зубы ціснуць, цяп., пр. *Пра задзірлівыя наводзіны.* Есьлі зўбы ціснуць, мы іх табе скоро праредзім. Сашку даўно зубы ціснулі, усё нійдзе ні было угамонья. Зўбы ў яго, відна, ціснулі, што лі іх пыхадзілі с кулукамі.

Зубы (язык) часаць, неадабр. *Балбатаць.* Сідзяць пыд Аўдотычкіною хáтыю, зубы чэшуць. Ап каго яны тáмыцька ізыкі чысáлі? *Непаўн.* **Зубы (язык) пачасаць.** Пычысáлі зубы і пыцягнуліся тэй у тэй бок, а тэй у другей. Язык пычысáла і йдзі печ тапіць, ато й к абедзьдзю ні заслоніш. *Законч.* **Зубы (язык) адчасаць.** Пакуль зубы ні аччэшуць, ны вярёўках іх ні рысьцягніш. Да поўнычы, знаць, сядзелі, во ізыкі аччысáлі. *Працягл.-фінальн.* **Зубы (язык) начасаць** (дачасаць). Нычысáлі зубы, што большы некуды. Ці нычысáў язык сы сваімі ніныгляднымі, узноў ны каго-то напелі? Ніхай, ніхай, дачэшуць зубы, ні палўчыцца ні тут нічога, ні там ні радзімца ня вьбігыюць. Ты дачэшыш язык ікраз так, як Хвядора сы сваёю кумою.

З ходу. *Адразу, без асаблівых цяжкасцей.* С ходу рещыць любую зыдачу,— такей пынятлівый. Нашы ў сорык трецьцім с ходу пірайшлі Сож і пашлі дальшы.

З храбрага дзсятка, звыч. іран. *З самых рашучых.* Ты, канешня, с храбрыга дзісятка: зайца увідзіш і кытанеш уцікаць.

З цяжолым серцам. *З прадчуваннем нядобрага.* Сь цяжолым серцым еду я сяння ў лес. Як сам пріччўствывыў бяду: гываріў, сь цяжолым серцам выпрыўляюся.

З чужога пляча. *Не ўласнае (пра адзенне).* Дзед вун рысказывыў, што ён дайжа пыд вянец нызываў пінжак ш чужога пліча. Ш чужога пліча мне ня дужа што падойдзіць.

З чужых слоў. *З размовы іншых.* Ну й што, што я гываріў ш чужых слоў, а есьлі ета праўда. Ні прівучайся гываріць ш чужых слоў, сваёю гылавою думый.

З чыстай совесцю (душою). *Без граха на душы.* Мне абманывыць незычым, паетыму я і гываріў ш чыстый совісцю. Я ж к табе ш чыстыю душою, нашто мне ўгаць. Каб рыскызаў усё, як було, і паехыў ба ш чыстыю душою.

З чыстым серцам. *Шчыра, адкрыта, даверліва.* Я зраду пыніла, што тут ён ш чыстым серцым гаворіць. Аддам, думью, усё ду мутузінкі, ніхай ш чыстым серцым буду.

З якой (якея) **нагі скакаць** (танцаваць), *звыч. іран.* *Пра неабходнасць папярэдняга разліку ў дзеяннях, наводзінах.* Тут ужо я ні знаю, зь якой нагі ськыкаць піряд ім. Ніяк апрідзяліць ня можыць, зь якея нагі ськыкаць піріц сваёю ніныглядною кралію, нулюбувацца ня можыць. Ну, зь якой жа нагі ты тунцувала пірідзь зіцямі? *Непаўн.*

З якой (якея) **нагі паскакаць** (патанцаваць). Хто ж тама угледзіць, зь якея ты нагі пыскачыш піріц стыршыніхю. Мы дык зразу відзілі, зь якой нагі ён пытанцўіць. Як пріехыла, ны задніх лапкых хадзілі, ні зналі пряма, зь якая нагі путунцуваць піряд ёю.

Зялёная вуліца. *Свабодны шлях.* Куды ня пойдуць, усюдых ім зялёныя вуліца, іх дужа увыжаюць. Во ідуць вогірі, дывай ім зялёною вуліцу.

Зямля гаворыць, цяп., пр., буд. *Пра шырокае распаўсюджанне чутак.* Каго ён у Кудрічых прайціць хочыць,

кылі тут пры яго сыма зімля гаворіць. Як сыйшліся, як сьпеліся, пра іх тады зімля гываріла. Ды Аўдотычкіных вушэй ніхай толька што дайдзіць, зімля будзіць гываріць. *Пачын.* **Зямля загаварыла, пр., буд.** Ну, яны ж і дзелылі, чаго ні вытвыр'ялі, тады пряма зімля зыгываріла. Есьлі Пятрок пріедзіць, узноў скруціцца с Анькью, апяць зімля зыгаворіць.

Зямля пад нагамі гарыць, цяп., пр., буд. *Пра невыноснае становішча.* Што ж ты дзелыіш і як ты думыіш, у цябе ж зімля пыд ныгамі гаріць. Нада, каб у іх ува ўсіх зімля пыд ныгамі гарела, каб ны ка́жным шагу п'альцымі тыкылі са ўсіх бакоў. Ні піріста́ніця так дзелыць, зімля ў вас пыд ныгамі будзіць гарець.

Зямля пад нагамі шатаецца, цяп., пр., буд. *Пра хісткае, ненадзейнае становішча.* Відзілі яго, ці даўно фонбароным хадзіў, а цяперь зімля пыд ныгамі шыта́іцца. У іх даўно зімля пыд ныгамі шыталыся, ета храбріліся толька. Зімля будзіць пыд ныгамі шыта́іцца, а яны ні пыкаюцца, як тварілі, так і тваріць будуць. *Пачын.* **Зямля пад нагамі зашаталася, пр., буд.** Як зышыталыся зімля пыд ныгамі, тады хваціўся за розум, бягіць: «Што дзелыць?» Есьлі ўжо зышыта́іцца зімля пыд ныгамі, заві нас, мы прідзім на помышч. *Аднакр.* **Зямля пад нагамі пашатнулася, пр., буд.** Раншы Зьмітраковых було ні пыткалупіш, сядзелі крепка, ета посьлі ў іх зімля пыд ныгамі пышатну́лыся. Ні стаў ждаць, паку́ля зімля пыд ныгамі пышатнецца, пачуў — дымым па́хніць, і ў пуць.

СЛОЎНІК

(слывы з ілюстрацыйных прыкладаў)

Аббіцік *м.* Гладыш з абабітымі краямі. *Чуць лініць аббіцік, бярі яго астарожна дзвюмя рукамі знізу.*

Абгадаць (абгыдаць) -а-ю, -а-іш; *зак.* Набыць пры сціпрых матэрыяльных магчымасцях.

Абглодычак (абглодычык) *м.* Абгрызеная драўляная лыжка.

Адпраць (атпраць) -р-у, -р-эш; *зак.* 1. Закончыць перыць; адмыць перучы. *Яны ж мне пымыглі, ну й я на той нядзелі атпяру Ганьні. Настолька заношына, што ня толька аццераць, а й атпраць ні атпяреш.* 2. перан. Пабіць.

Адчысціць (аччысьціць) -шч-у, -ц-іш; *зак.* 1. Адчысціць. *Дзёгыць ныўрад ці аччысьціш чым.* 2. перан. Моцна пабіць, налаяць. *Варычка цябе яшчэ аччысьціць, толька пупадзесься ёй на вочы.*

Акурыца (акуріца) -р-юся, -р-ісься; *зак.* Асталеваца на сталае жыхарства пасля доўгіх блуканняў.

Атаміць -м-іць; *зак.* Змарыць. *Нешта мяне так атаміла, ні магу дух піравесьць.*

Барстваваць (барствывыць) -вы-ю, -вы-іш; *незак.* Жыць па-панску. *Я ж піклуюся, і ў грязь, і ў хольд цягнуся, а ты барствыйш за мною.*

Батракаваць (бытрыкываць) -ку-ю, -ку-іш; *незак. іран.* Прыслугоўваць, працаваць на іншых.

Баярыць (быяріць) -р-ю, -р-іш; *незак. гумар.* Працаваць; дзейнічаць. *Паехыла, дык быяріў месіць адзін, а айдзе ж ён дзеницца.*

Біндзюгай (біньдзюгай) *м.* асудж. Гультай; лодыр; вісус.

Бяды прысл. У крык, у лямант. Пёкла бяды, чаго ты ні пріходзіш. Дужа бяды стыршына ны рыбаловыў на тых: зыстаўлю работыць.

Вараціцель (выраціціль) *м. іран.* Кіраўнік, галава.

Вертаглаз (віртыглаз) *м. і ж.* Балаўнік, распуснік, сарвігалава. *Такея віртыглазы, ня слўхуюць яе ні каплі.*

Віліна *ж.* Крывуліна, скрыўленне.

Вопаўзкам (вопыўзкым) *прысл.* Паўзком. *Пы быра-зёнкі вопыўзкым, вопыўзкым і ў кусты.*

Выказаць (выкызыць) -ж-у, -ж-ыш; *зак. 1.* Выказаць, сказаць. *Ішчэ ня ўсё я табе выкызыў, калі-небудзь дыбаўлю.* 2. Выдаць. *Суседка цябе й выкызыла, большы ніхто.*

Выкалатырыць (выкылытырыць) -р-ю, -р-іш; *зак. неадабр.* Аббегаць, выбегаць.

Вырвас (вірвыс) *м. неадабр.* Балаўнік, распуснік. *Па кім етый вірвыс зыдаўся?*

Гукаць (гўкыць) -ы-іць; *незак.* Трывожна, неспакойна рохкаць.

Гэрчык *м.* Той, хто можа падкусіць, зрабіць непрыемнасць. *Ух, быў гэрчык, толька й глядзеў, каго сь кім зьвесць.*

Даступный *прым. 1.* Даступны. 2. Прабіўны, настырны. *Разьвітыя былі, даступныя, усяго мыгла дабіцца.*

Дахвальства (дыхвальства) *н. неадабр.* Выхваленне. *Зыдач, як у цябе, ды дыхвальства цярьпець ні магу.*

Дзікавацца (дзікувацца) -ку-юся, -ку-ісься; *незак.* Дзівавацца, глядзець са здзіўленнем. *Дзельіця, што людзі толька дзікуюцца.*

Дыгалы (дыгылы) *мн. груб.* Ногі. *Выстываюць дыгылы, што глядзець брыдка.*

Журжа *ж. неадабр.* Мажная гультаяватая жанчына, якая попусту траціць энэргію. *Вун дзьве журжы, к рабоці ні прітуркыць.*

Жырыстый (жырістый) *прым.* Сыты; тлусты, доўга кормлены. *Хырашо укармілі, жырыстый кыбан.*

Жыціна 1. *ж.* Адно сцябло жыта. *Жыціна к жыціні—во й сноп.* 2. *н. пагардл.* Жыта (зерне і расліны).

Завальняць (зывыльняць) -я-ю, -я-іш; *незак.* Забараняць. *Хто ж яму зывыльняў купляць тулупчык?*

Задачи (зыдачы) *мн. неадабр.* Задаванне. *Каму толька іх зыдачы ня збрэдзілі.*

Закласць (зыкласць) -лад-у, -ладз-еш; *зак.* 1. Закласці. 2. Пачаць, пачацца. *Як зыклала з раньня мальбоны, к вечыру ці сьціхніць.*

Закубрыць (закубрыць) -р-ю, -р-іш; *зак. жарт.* Узяць з сабою; уцягнуць у якую-н. справу. *Закубрылі нашых у рiстыран, пывялі.*

Закупацца (зукупацца) -а-юся, -а-ісься; *зак.* Змокнуць, ходзячы па роснай траве, кустах. *Зукупаліся у рiхах посьлі дажджў.*

Заматаць (зымытаць) -а-ю, -а-іш; *зак.* 1. Заматаць. 2. Завярцець. *Пўгыю як джыгнў, ён як зымытаіць хвастом і ні зь места.* 3. перан. Скруціць.

Запаіць (зыпаіць) -а-ю, -о-іш; *зак.* Закупіць, паячы гарэлкай. *Ня то етыга атряху, любога чорта запоюць.*

Запеляскацца (зыпіліскацца) -шч-ўся, -шч-ысься; *зак.* Змокнуць, намокнуць. *Зыпіліскаліся ны сажылкі с палотнымі.*

Запоены (запоіны) *дзеенрым.* Закуплены гарэлкай. *Я зразу пыняў, што ён запоін.*

Заступа 1. *ж.* Абарона. 2. *м. і ж. жарт.* Абаронца. *Сьціхні, сьціхні, застўпа твоя ідзець. Увiдзiў сваю застўпу, рад.*

Захватацца (зыхвитацца) -а-юся, -а-ісься; *зак.* Заматацца, стаміцца, беручыся за некалькі спраў адразу. *Зы раньня зыхвитаісься сь печчу, пряма амягнiш.*

Захвацісты (зыхвiцiсты) *прым.* З шырокім захватам (пра серп).

Зацьмень (зiцьмiнь) *ж.* Часовае пацямненне; часовая страта свядомасці. *Стала зiцьмiнь пiрiд гразою, хуць сьвет палi. Урiмiнамі зiцьмiнь находзiць, цiрiаць сьзнiнiя.*

Зацэліць -i-ю, -i-іш; *зак.* Застацца цэлым, некранутым. *С такімі атлётымі дзейкі, дўмыш, зацэліюць?*

Збутура́жыцца -ж-ыцца; *зак.* Збіцца ў кучу; набіцца ў памяшканне.

Зглума́чыцца -ч-уся, -ч-ысься; *зак.* Змарнавацца, прапасці. *Ні так многа чаго й было, алі й тоя зглума́чылыся.*

Каенчыць -ч-у, -ч-ыш; *незак.* Мучыцца, стагнаць. *Другей месіц каенчыць з рукою, і ня йдзець на ўлучэньня.*

Какаты (кыка́ты) *мн.* Кіпцюры; вялікія ногці.

Карчэць -э-ю, -э-іш; *незак.* 1. Мерзнуць. 2. Гібець у працы, надрывацца. *Яны ў грыва́х купа́ліся біззаботна, а ты карчэў, каб капейку заробиць.*

Кастрывы́й (кастры́вы́й) *прым.* 1. Кастрывы. *Кастры́выя пінька́, ні к чорту годныя.* 2. Няўжыўчывы, сварлівы.

Кахлянка (кыхля́нка) *ж.* Кафляная печка.

Красень *м. іран.* Здаравяк. *Кыча́іцца красень пы крыва́ці, ны работу не, ні пытхва́цін.*

Красняк (крысьня́к) *м. іран.* Здаравяк. *Крысьняк разьдзелы́ся — у воз зыпрігай, тры́цыць пудоў пыця́гніць.*

Лянцё́ха (ляньцё́ха) *ж. неадабр.* Няўмелая, нязграбая, гультаяватая жанчына.

Лярва асудж. 1. *м. і ж.* Гультай, абібок. *З рук вон лярва стаў, сам ны сябе лянці́ца зьдзельць.* 2. *ж.* Распусная жанчына.

Масць (масьць) *ж.* 1. Колер шэрсці каня. 2. Разрад карт. *Адна чорныя масьць пыдыйшла.* 3. Лекавая мазь.

Машарава́цца (мышырыва́цца) -ру-юся, -ру-ісься; *незак.* Праяўляць энергію ў дзеянні, разыходзіцца, шумець.

Машарава́ць (мышырыва́ць) -ру-ю, -ру-іш; *незак. Гл.* *Машарава́цца. Чаго ён узноў мышару́іць, хто яму ні ўла́дзіў?*

Набоўкнуць -н-іць; *зак.* Набрацца вадой.

Наброха́цца (набрэхы́цца) -ы-юся, -ы-ісься; *зак., груб.* Напіцца (звычай. вады).

Нажада́цца (ныжа́дыцца) -ы-юся, -ы-ісься; *зак. асудж.* Здаволіцца, беручы, хапаючы, цягнучы. *Відзіш, ныжа́дыліся, большы нічога ні нада.*

Накашальяць (ныкышыляць) -я-ю, -я-іш; *зак. неадабр.* Нарабіць беспарадку. *Накідыць, ныкышыляць, заверніца і пойдзіць, а каб упыр'яччыць — не, другой бяріся.*

Напаяць (ныпыяць) -я-ю, -я-іш; *зак. 1. спец.* Напаяць. *Хырашо тапор ныпыялі. 2. Моцна высеч.*

Нарт м. і ж. *неадабр.* Назола, упарты. *Нада ж такім нартым быць, як прістаніць, як ныв'яжыцца — ні таб'есься.*

Насцігаць (нысьцігаць) -а-ю, -а-іш; *незак. 1.* Даганяць. *Сталі нысьцігаць, дык ён у кусты. 2. Прымушаць, дабівацца. Доўга нысьцігали, каб я ім аўціў завёз.*

Насытацца (нысытацца) -а-юся, -а-ісься; *зак. груб.* Здаволіць прагнасьць. *Не, яй-богычку, етыга ня будзіць, каб яны ды нысыталіся калі.*

Наўдобу прысл. Нібы, быццам бы. *Наўдобу Мыкар, ды, к'ажыцца, ня ён.*

Наярыжыць (ныярыжыць) -ж-у, -ж-ыш; *зак. Падбухторыць.* *Мы знаім, хто цябе няярыжыў так.*

Незбалазь (незбылызь) ж. Ахвота. *Ік'я вам незбылызь грязь іціць мясіць.*

Ніціць -ч-у, -ц-іш; *незак.* Скручваць ніткі ў некалькі столак. *Усё посьлібедзьдзя сядзелі ўдзьвюх, ніцілі.*

Няўрома (няўрёма) м. і ж. *неадабр.* Вельмі неакуратны. *Чаго ж ты еткій няўрёма, айдзе ня ступіш, прібірай зы табою.*

Пабядзіцца (пыбядзіцца) -дз-іцца; *зак. Прыйсціся, давесціся.*

Павыхлянуць (павыхлінуць) -н-іць; *зак. лаянк. Павыйці.*

Падлежч -г-у, -ж-ыш; *зак. 1.* Легчы побач праз пэўны час. *Я і ня чула, калі ты пыдлігла ка мне. 2. жарт. Узяцца, прыняцца.*

Паднуцкываць (паднуцкывыць) -вы-ю, -вы-іш; *незак. неадабр.* Падбухторваць. *Ён усё мяне паднуцкывыў выступіць.*

Падшчасціць (пычшчасціць) -ц-іць; *зак. Добра ўдацца.*

Пазнячок (пызьнячок) *м.* Позна народжаны (пра жывёлу). *На зіму пызьнячкоў ні дай бог, ні хачу.*

Пайка *ж.* Участак. *Чуць справіліся, ужо ў пріцімкых дыкашывылі пайкі.*

Папервасці (папервысьці) *прысл.* Спачатку; раней. *Папервысьці яны дужа юціліся к нам.*

Паразітны (пыразітны) *прым.* Дрэнны, нягодны.

Паскутаць (паскутыць) *-ы-ю, -ы-іш; зак.* Сагнаць у цесны гурт.

Пасцю (пасьцю) *прысл. асудж.* Адкрыта, адчынена; недароблена. *Дзвері пасьцю, вокны пасьцю і ў хачі ні жывэя душы.*

Патурала (птурала) *м. і ж. неадабр.* Папіхач. *Так і ніохыць, каб найціць сабе птуралу.*

Паязджаць (пыіжджаць) *-а-ю, -а-іш; незак.* Папіхаць. *На мне пыіжджаць ня цэльціся, я ськінуць магу.*

Перастракаць (пірюстрыюкаць) *-а-ю, -а-іш; незак.* 1. Сустракаць са зламыснымі намерамі. 2. *іран.* Дагаджаць. *Пірюстрыюкаць сваіх сватоў, ні знаць, чаго ім паднесць.*

Перахалопіць (піріхалопіць) *-пл-ю, -п-іш; зак.* Перабраць меру. *Тут вы сы сваімі ізыкамі піріхалопілі, пуддурілі вас і ўсё выпытылі.*

Перахлябісты (піріхлябісты) *прым.* Высокі тонкі.

Подрасні (подрысьні) *мн.* Падросткі. *Відзіш, ужо ладныя подрасні выкычыліся, гадоў пы чатырныццыць.*

Попад (попыд) *м.* 1. Пакаранне. 2. Гібель. *Якей ета попыд ны ціплят нываліўся?*

Празор *м.* Свабоднае месца нахштальт шчыліны; прасвет. *Лі плітня ў цябе кылы бярэзык ладный празор.*

Празорына (празоріна) *ж.* Свабоднае месца нахштальт шчыліны. *Айдзе ікая празоріна была, усё дрывамі зыклаў.*

Прайціць прайду, пройдзіш; *зак.* 1. Прайсці. 2. Падмануць, перахітрыць.

Пракавуліна (прыкавуліна) *ж.* Маленькі завулак, пад'езд да двара. *Кінуў калёсы у прыкавуліні.*

Пралузнуца (прулузнúца) -н-ещца; *зак.* Вырасці, паказацца (пра плады). *Ужо й гурочки прулузнúліся, і сылът ішчэ ёсьць.*

Прасол м. Расол. *На-ка пакúшыый, якей прасол смáшныый.*

Пратрубіць (прутрубіць) -бл-ю, -б-іш; *зак.* 1. Пратрубіць. 2. *перан. неадабр.* Растраціць, змарнатравіць.

Прыбудушчый (прібúдушчый) *прым.* Будучы, надыходзячы. *Ны прібúдушчыя лета ні я буду, што ў Мінск зьвежджу.*

Прынародня (прінародня) *прysl.* У прысутнасці іншых, адкрыта, ня тоячыся.

Прыпутаць (пріпúтыць) -ы-ю, -ы-іш; *зак.* 1. Спутаць спехам. *Пріпúтыў пывадком, ён слабінькій і пырваўся.* 2. Злавіць, заспець.

Прыстаўкі (прістыўкі) *мн. неадабр.* Вычваранне, прыстаўленне. *Я тваіх прістывык доўга цярьпець ня буду.*

Прышлі (прішлі) *прysl.* Лепш, зручней. *Вам ба прішлі новаю хату ныпытаць.*

Пупёлашкі (пупёлышкі) *мн.* Маленькія, недаразвітыя плады; завязь. *Ну гуркі сёліта ня год, пупёлышкі кой-айдзе ліжаць па нохцю.*

Путній *прым.* Здольны, дзелавы. *Каб жа пúтній чыла-век быў, ато ж ніпуцьцё пасьледнія.*

Путніна м. і ж. *неадабр.* Балаўнік. *Ох, путніна, німа ны цябе піралома.*

Путніца м. і ж. *неадабр.* Балаўнік.

Пуцьцё (пуцьцё) *неадабр.* 1. н. Толк, лад. 2. м. і ж. Балаўнік. *І мыя такая пуцьцё, як твай.*

Пялетаваць (пялетывыць) -ывы-ю і -ы-ю, -ывы-іш і -ы-іш; *незак.* Есці з апетытам, прагна. *Ныработыцца, дык пялетыць толька пыдываў.*

Равануць (рівануць) -н-у, -н-еш; *зак.* 1. Раўнуць. *Уродзі у тым баку ріванула, схадзі-ка пыглядзі лі копык.* 2. *перан.* Заплакаць.

Раздрахцець (рыздрыхцець) -е-ю, -е-іш і -ц-іш; *зак. неадабр.* Растаўсцець, растлусцець.

Раллє (ральлє) *неадабр.* 1. н. Беспарадак. *Айдзе ты ў етым ральлі як рызьбяресься ці найдзіш што.* 2. м. і ж. Няўмека, неакуратны.

Раскакацісты (рыскыкацісты) *прым.* Сукаваты, раз-весісты.

Раскаціць (рыскаціць) -ч-у, -ц-іш, *зак.* 1. Раскаціць. *Дурáчыліся і рыскацілі бярьвенья.* 2. *перан.* Моцна парэзаць. *Рыскаціў ладонь ды касьці, кылі зыжывець ця-перя.* 3. *неадабр.* Растраціць.

Распекаваць (рысьпікуваць) -у-ю, -у-іш; *зак.* Адкрыць (бутэльку, банку). *Я ні знаю, як рысьпікуваць ету банку.*

Распяты (рысьпýты) *прым.* *неадабр.* Раскрыты, расчынены; недароблены.

Рассядаца (рысьсідáца) -а-юся, -а-ісься; *незак.* 1. *неадабр.* Рассядаца. 2. Трэскаца. *Во калі, ат кліна стала рысьсідáца калода.* 3. *асудж.* Крычаць. *Паслў-хый-ка, чья то етык рысьсідáіца, аж поля трышчыць.*

Расхадовы (рысхадовы) *прым.* Неэканомны. *Такей рысхадовы: мáтка дыла́ боли сотні грошы — усё рыс-каціў.*

Расчаца (рышчáца) -ан-уся, -ан-есься; *зак.* Пачаць. *Рышчáліся сь сенцымі і ні пасьпелі накрýць, так зызі-мува́лі.*

Расчынаца (рышчына́ца) -а-юся, -а-ісься; *незак.* Пачынаць. *Дужа ні саветыю рышчына́ца з банію.*

Расчысляць (рышчысьляць) -я-ю, -я-іш; *незак.* Мерка-ваць, разважаць, думаць. *Мы рышчысьля́лі так, што еты́ чылазек пыгарелі́ц, вб́іўся, угасьціў.*

Росць (росьць) расту́, расьцеш; *незак.* 1. Расці. 2. Ат-рымліваць задавальненне. *Ты, я віджу, расьцеш, што та-бе лішнія ношычка пірпáла.*

Састаўляца (сыстыўля́ца) -я-юся, -я-ісься; *незак.* 1. Састаўляць. 2. Будаваць, будавацца.

Скаверкаць (скаверкыць) -ы-ю, -ы-іш; *зак.* 1. Пера-крыўляць. 2. Сапсаваць. *Там нічога дужа путнога ні бу-ло, алі ж і тоя скаверкылі.*

Скачарожыца (скычарёжыца) -ж-уся, -ж-ысься; *зак.* Сагнуцца. *Саўсім скычарёжыўся, спіны́ рыспря́міць ня можыць.*

Скле́йный *прим.* Умелы; панятлівы. *Скле́йный хлопіц, усё відзіць ны хадў і схва́тыць.*

Скру́жыць -ж-ў, -ж-ыш; *зак.* Злёгку прасеяць рэштам, каб адыходы аказаліся зверху.

Следачок (сьлідачок) *м. гумар.* Апошні. *Ты первы, ён друкей, а я ўжо сьлідачок.*

Сляпуючы (сьляпуючы) *присл.* Не бачачы. *Уляцеў у ямку сьляпуючы.*

Спантравацца (спунтрувацца) -ру-юся, -ру-ісься; *зак.* Прывыкнуць, звыкнуць, узяць за звычай. *Спунтрува́лься ціга́цца с хаты ў хату.*

Спіць (сьпіць) сап'ю, сап'еш; *зак.* 1. Спіць. *Вярыкі з гырлачоў сьпілі.* 2. Выпіць.

Страднік *м. часта іран.* Мучанік. *Жа́лка глядзець на тых коні ны страднікыў — месюцца галодныя лі балота.*

Стралё (стряльлё) *н.* Прымітыўная зброя; стрэльба.

Стыль *ж.* Холад, халадэча. *Стыль, што ня вітрывыць, хуць зьніз ныздзівай.*

Сухоцце (сухоцьця) 1. *м. і ж.* Вельмі худы. *Такей сухоцьця, што глядзець німа на што, адны косьці.* 2. *н.* Худзізна.

Таўморыцца (таўморіцца) -р-юся, -р-ісься; *незак.* 1. Тоўпіцца. *Нешта лі аборка таўморіліся раньня.* 2. Вазіцца, кешкацца.

Ткаць -а-ю, -а-іш; *незак. неадабр.* 1. Торкаць; саджаць. *Нашто ён ткаіць ішчэ вербы, тут і так зацінь усігда.* 2. Даваць. *Дывай мне ткаць у рукі нейкія пряснушкі: пакўшы.*

Туібень (туібінь) *м. асудж.* Гультай. *Расьцець пасьледнім туібінь.*

Туркнуць -н-у, -н-іш; *зак.* Прыкрыкнуць. *Туркні, ніхай скарей зьбіраіцца.*

Узыйграць -а-ю, -а-іш; *зак. іран.* 1. Бурна разбушавацца. 2. Моцна захацець.

Укаснуцца -н-ўся, -н-есься; *зак.* Умяшацца (звычай. не да месца). *Усігда ўкасьнецца, як ня просюць.*

Укласць (укласьць) -д-у, -дз-еш; *зак.* 1. Укласці. 2. Моцна пабіць. *Уклалі яму ладна, ня скоро забудзіць.* 3. Моцна стаміць.

Укухтываць (укухтывыць) -ы-ю, -ы-іш; *зак.* Хутаць.

Уміць уміш; *незак.* Думаць, разважаць. *Ці ўмяць яны, што зь естым скатом дзельць будуць.*

Умыкаць -а-ю, -а-іш; *незак.* Умешваць. *Ні ўмыкай ты яшчэ мяне у етыя дровы.*

Упаляць (упыяць) -я-ю, -я-іш; *зак.* 1. Упаляць. 2. Моцна высець. *Дыганю — дык упыяю пугі.*

Ускрыць -ы-ю, -ы-іш; *зак.* 1. Раскрыць, выкрыць. *Каб самі ні прізналіся, ніхто б ня ўскрыў.* 2. Патрывожыць, узагнаць.

Усхупіцца -пл-юся, -п-ісься; *зак.* Усхадзіцца; растрывожыцца. *Усхупіліся, глядзім, а тут нічога й німа.*

Хісьць (хісьць) *ж.* Прыхільнасць. *Ні было ў нас к ім хісьці ні разу.*

Цель. *м.* Цяленне. *Карова пятам целім — ета самыя мылако.*

Цяжаль (цяжыць і ціжаль) *ж.* Цяжар. *Ціжаль пынасіў, дык у сьпіне ламоты.*

Чэгнуць -н-у, -н-іш; *незак.* 1. Чэзнуць. 2. Моцна хацець. *Аддай ты яму калёсікі, ніхай ён ня чэгниць.*

Шабуціла (шубуціла) *м.* Буян, крыкун, дэбашыр. *Калі-то ён быў шубуціла ого якей.*

Шалудзіцца (шулудзіцца) -дж-уся, -дз-ісься; *незак.* неадабр. Задавацца. *Мне і глядзець праціўна, як ён стаіць шулудзіцца.*

Шаламша (шылымша) *м.* і *ж.* іран. Недалёкі, няўмелы, нязграбны. *К прукурору сходзіць тыкая шылымша, — нічога нійдзе ні даб'ецца.*

Шалярня (шыпірня) *м.* гумар. Старыя. *Ікая молыдзіж, адна шыпірня асталыся ў дзяреўні, век дыжываць.*

Шумуха *ж.* гумар. Шум, неразбярыха. *Мы думылі ушчаць шумуху, ды ні пулучылыся.*

Ягліць -л-іць; *незак.* Карцець, хацецца. *Узноў вам ягліць злазіць у мідунічкі.*

Язышлівы *прым.* неадабр. Балбатлівы, сварлівы. *Іна дужа язышлівыя, за ўсю дзяреўню.*

ЗМЕСТ

Прадмова	3
Спіс скарачэнняў	10
Фразеалагічная частка	11
Слоўнік (словы з ілюстрацыйных прыкладаў)	278

Юрченко Георгий Федорович. **И катится и валится. Устойчивые словосочетания в говоре Мстиславщины.** На белорусском языке. Издательство «Наука и техника». Минск, Ленинский проспект, 68.

Рэдактар *М. Дубойская.* Мастацкае афармленне *Л. Усачова.*
Тэхнічны рэдактар *Г. Якубойская.* Карэктар *Н. Сілко.*

АТ 07029. Здадзена ў набор 15/X-71 г. Падпісана да друку 20/I-72 г. Фармат 84×108¹/₃₂. Папера друк. № 1. Друк. арк. 9,0. Ум. друк. арк. 15,1. Уч.-выд. арк. 14,3. Выд. заказ 194. Друк. заказ 943. Тыраж 1100 экз. Цана 70 к. Друкарня імя Францыска (Георгія) Скарыны выдавецтва «Навука і тэхніка» АН БССР і Дзяржкамітэта Савета Міністраў БССР па друку. Мінск, Ленінскі праспект, 68.

70 к.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS